

საქართველოს სსრ განათლების სამინისტრო

თედო სახოკია

მთარბრავიული
ნაწარები

სამუცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამოცემილა

თბილისი

1956

ეთნოგრაფიული ნაწარები

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ ГРУЗИНСКОЙ ССР

Т. С А Х О К И Я

СТАТЬИ ПО ЭТНОГРАФИИ

Th. Sachokia

Ethnographische Beiträege

Издательство Научно-методического кабинета

Тбилиси — 1956 — Tbilissi

თერო სახოკია

ეთნოგრაფიული ნახეზები

რედაქტორი პროფ. ვ. ჩიტანია

რედ აქტორისაბან

წინამდებარე წიგნი „ეთნოგრაფიული ნაწერები“ ეკუთვნის კარგად ცნობილს, მსცოვან ეთნოგრაფს, ლექსიკოლოგს, მწერალსა და საზოგადო მოღვაწეს თედო სახოკიას კალამს.

თ. სახოკია ქართველ ეთნოგრაფთა იმ დასის თვალსაჩინო წარმომადგენელია, რომელმაც თავისი მოღვაწეობა გასული საუკუნის ოთხმოციან წლებში დაიწყო და თავისი უანგარო და თავდადებული შრომით, ცარიზმის დუხჭირი პირობების მიუხედავად, ქართული ეთნოგრაფიის გაუტეხავ ყამირს ღრმა კვალი გაავლო და ფასდაუღებელი სამსახური გაუწია.

მას შემდეგ, რაც თ. სახოკია ქართული ეთნოგრაფიის სამსახურში ჩადგა, ის ამ დარგში თავის ოსტატობას თანდათან აუმჯობესებდა და იმ ხანის სამეცნიერო მიღწევებს სათანადოდ ეუფლებოდა. მისი სახით ჩვენ წარმოგვიდგება თავის ღროისათვის კარგად შეიარაღებული ეთნოგრაფი, რომელიც ხალხის ყოფისა და ზნეჩვეულებების დაკვირვებული ამწერი და კვალიფიციური მკვლევარია. მას დაწერილი და დაბეჭდილი აქვს არა ერთი ეთნოგრაფიული ნარკვევი ქართულ, რუსულ, ფრანგულ, ინგლისურ და იტალიურ ენებზე. ზოგჯერ მისი ნაწერები სცილდება საქართველოს ეთნოგრაფიის ფარგლებს, ასე, მაგ. ავტორს სპეციალურ ნარკვევებში აღწერილი და დახასიათებული აქვს შვეიცარიის სოფელი. აღსანიშნავია ისიც, რომ თ. სახოკიას არა ერთგზის მიუღია მონაწილეობა საერთაშორისო ეთნოგრაფთა კონგრესების მუშაობაში.

აქვე უნდა ითქვას, რომ თ. სახოკია თავის ეთნოგრაფიულ ნაშრომებში მოვლენებსა და ფაქტებს აღწერს საკმარისი სისრულით, თითქმის ყოველმხრივ და შედარებით ზუსტად. ამის გამო და იმიტომაც, რომ ავტორის მიერ ეთნოგრაფიული სინამდვილე ფიქსირებულია დროის გარკვეულ მონაკვეთში და აღწერილი მოვლენები ბევრ შემთხვევაში მანამდე ლიტერატურაში ცნობილი არ იყო, აღწერილ მასალას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ზემოთქმულს ისიც უნდა დავძინოთ, რომ თ. სახოკია თხრობის შესანიშნავი ოსტატია.

ყოველივე ეს, რასაკვირველია, იმას არ ნიშნავს, რომ თ. სახოკიას მიერ შეგროვებული ეთნოგრაფიული მასალა სავსებით აკმაყოფილებს თანამედროვე საბჭოური ეთნოგრაფიის მკაცრ მოთხოვნილებებს, სახელდობრ, ეთნოგრაფიული ფაქტის დადგენას ცოცხალ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში კომპლექსურ-ინტენსიური მეთოდით. მაგრამ ამისდა მიუხედავად თ. სახოკიას ეთნოგრაფიულ ნაწერებში უხვადაა მოცემული

საქართველოს რევოლუციამდელი ეთნოგრაფიული სინამდვილის ამსახველი მასალა და ამავე დროს რიგი მეცნიერული ღირებულების მქონე საკითხი სწორადაა დასმული და სათანადოდ გადაჭრილი.

არსებითად ამავე ხასიათისაა ამ წიგნში მოთავსებული ნაწერებიც. აქ ავტორი ვრცლად გადმოგვცემს საახალწლო და საქორწინო წესჩვეულებებს, აგვიწერს მიცვალებულის კულტსა და ხალხურ სამართალს. უხვ მასალას იძლევა ხალხური მკურნალობისა და უძველესი მსოფლმხედველობის შესახებ. გზადაგზა ავტორი ირკვევს ცალკეულ საკითხებს, მათ ისტორიულ ასპექტში იხილავს და გარკვეულ დასკვნამდე მიდის. საყურადღებოა, რომ ავტორი ზოგად მოვლენებთან ერთად აფიქსირებს თავისებურებებს, აქა-იქ რომ შემონახულია. თამამად უნდა ითქვას, რომ აქ მოცემული მასალის საფუძველზე შეიძლება აღდგენილ იქნეს სათანადო სხვა მასალის გამოყენებასთან ერთად, ქართველი ხალხის უძველესი სარწმუნოება და მსოფლმხედველობა.

კრებულში მოთავსებული ნარკვევები დაწერილია ავტორის მიერ 1898 — 1916 წწ. ჩვენი აზრით, კრებული გამოდგება იმისათვის, რომ უმაღლესი სკოლის სტუდენტებმა გამოიყენონ, როგორც დამხმარე მასალის შემცველი, საქართველოს ეთნოგრაფიისა და საქართველოს ისტორიის შესწავლის დროს, ხოლო ფართო მკითხველმა გაიცნოს რევოლუციამდელი ყოფა უშუალო დამკვირვებლის შემწეობით.

* * *

ეს წიგნი უკვე აწყობილი იყო, როდესაც მისი ავტორი ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ, თებერვალს 17-ს, 89 წელს მიღწეული, გარდაიცვალა. ამით დასრულდა სიცოცხლე იმ ადამიანისა, რომელიც ცხოვრების გრძელ მანძილზე თავისი შემოქმედებითი ნიჭით, უნარითა და დიდი ენერჯით ქართველი ხალხის კულტურის განვითარებას ემსახურებოდა და რომელმაც თავისი უანგარო შრომითა და თავდადებული მოღვაწეობით ხალხის სიყვარული დაიმსახურა.

თედო სახოკია დაიბადა 1868 წლის 15 მარტს, ზუგდიდის მაზრის სოფელ ხეთაში. მოსწავლეთა გამოსვლებში მონაწილეობის გამო გარიცხული იქნა თბილისის სასულიერო სემინარიიდან და სწავლა განაგრძო ჭერ ყენევაში, ხოლო შემდეგ პარიზში — სორბონის უნივერსიტეტში. სამწერლობო მოღვაწეობა დაიწყო 1888 წელს. არა ერთგზის იყო რეპრესირებული მეფის მთავრობის მიერ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში აქტიური მონაწილეობისათვის.

თ. სახოკიას დიდი ამაგი ღირსეულად იყო დაფასებული საბჭოთა მთავრობისა და კომუნისტური პარტიის მიერ. ქართველი ხალხი არასოდეს არ დაივიწყებს სამშობლოს წინაშე ვალდებულს, მშობლიურ კულტურისათვის დამაშვრალ ამაგდარს თედო სახოკიას.

სამეგრელოს მითოლოგიიდან

ოჩოკოჩი. — ტყის მეფე. — ჭინკა. — შიშის კაცი. — ეპი. — შყლის დედა. — მესეფი. — ეშმაკი. — მაზაკვალი, ანუ კუდიანი. — ბატონება (ყვავილი) და სხვა გადამღები სენი.

თანამედროვე* მეგრელის წარმოდგენით, სამყარო ადამიანის გვერდით მოფენილია ავი და ბოროტი სულებით, რომელნიც გაჩენილან იმისათვის, რომ ავნონ ადამიანს, ავნონ მისს საქონელს, ზიანი მიაყენონ მისს ქონებას. ადამიანი, დაბადებიდან მოკიდებული ვიდრე სამარის კარამდე, დაუსრულებელ ბრძოლას ეწევა ამ სულებთან, რომელნიც ათასგვარ მახეს ურწყამენ თავიანთ მსხვერპლს. ეს უკანასკნელიც, რამდენადაც მისი პირველყოფილი გონება მიუწვდება, ცდილობს თავისს დაუძინებელ მტერს არ დაეჩაგვინოს, მისს საწინააღმდეგოდ ესა თუ ეს ხერხი შოიგონოს, რომ სამშვიდობოს უვნებლად ან მინიმალური ვნებით გავიდეს.

ოჩოკოჩი

მავნე სულთა შორის ყველაზე საშინელი და მოსარიდებელი — ოჩოკოჩია (ოჩო—საზარელი შესახედავი და კოჩი—კაცი). მეგრელთ ოჩოკოჩი წარმოდგენილი აქვთ, როგორც არსება ადამიანის სახისა, მხოლოდ იმდენად საზარელი შესახედავი, რამდენის. წარმოდგენაც მეგრელის ფანტაზიას მიუწვდება. ტანით ოჩოკოჩი სამჯერ აღემატება ჩვეულებრივ ადამიანს. სხეული დაფარული აქვს გრძელ, ჭაგრის მსგავს შავი ბალნითა. შუბლი არც-კი უჩანს. გრძელკბილებიანი ღონიერი ყბები ძალზე წინა აქვს გამოწვერილი. ჩამოწოლილ წარბებ ქვეშიდან მოუჩანს ორი გულმემზარავი გასისხლიანებული თვალი. ოჩოკოჩს ხელებსა და ფეხებზე ფრჩხილების მაგიერ გარეული ნადირის მსგავსი ჭანგები აქვს. ზოგის ნათქვამით, ოჩოკოჩს გულზე უკეთია ჰორიზონტალურად რკინის ცული, ზოგის თქმითაც — მატყლის საჩიჩელი. როცა ადამიანი ხელში ჩაუვარდება, აი, ამ ცულს, თავისს მსხვერპლს რომ დააძგერებს და იმით ბოლოს მოუღებს. ხმაც თავისს სხეულის შესაფერი აქვს. მთებსა და კლდეებს შორის ხმის რისამე გამოძახილი ანუ

* იგულისხმება XIX საუკუნის სამეგრელო.

უპუ, ოჩოკოჩის ხმიანობად ითვლება. როცა უღრანს ტყეებში ნადირს რასმე გამოუდგება ოჩოკოჩი და, გრიგალივით, საცა კი გაივლის, ასწლოვანი მუხები თუ სხვა ხეები ძირიანად იგლოჯება და ძირს ეფინება. როცა მოწყურებული ოჩოკოჩი მდინარეს დაეწაფება, წყლის მდინარება შეჩერდება, რადგან მისს მუცელს ახირებულად ვერაფერი აავსებს. თავის უღრან ტყეს თავს იშვიათად ანებებს ოჩოკოჩი, ადამიანთან შეხვედრას მაიხცა და მაინც არა ცდილობს, თუ თვითონ ადამიანი არ ჩაუვარდა ხელში. ოჩოკოჩს ჩვეულებრივ ხვდებიან ირმებსა და ჯიხვებზე მონადირენი. და სწორედ ამ მონადირეთა წყალობით იგებებს მხოლოდ ჩვეულებრივი სიკვდილის შვილნი ოჩოკოჩის ინტიმური ცხოვრების ამბავს.

ოჩოკოჩები ყველანი მამრობითის სქესისანი არიან, მათი რიცხვიც მეტად მცირეა: ყოველ დიდ უღრან ტყეში 3—4 ოჩოკოჩი თუა, მეტი არა. შთამომავლობის გასაჩენად ისინი მიმართავენ ტყის მეფესთან დროებით სქესობრივს კავშირს. ტყის მეფე სიყვარულის საქმეში მეტად ფრთხილი და წინდახედულია. მისი ალერსი არც ისე ადვილად ეღირსება ადამიანს. მაგრამ როცა ოჩოკოჩი მოახერხებს ტყის მეფის დარსულებას, ეს უკანასკნელი მოლოგინების შემდეგ თვითონ იკლავს თავს თავის ხელით. აი სწორედ ამ სასიყვარულო კავშირის ნიადაგზეა აღმოცენებული მუდმივი საძულვილი ოჩოკოჩისა და სამეგრელოს ტყეების მშვენიერ მეფეს შორის.

ერთი ცნობილი მონადირე, სახელად გვადა, თურმე ერთხელ ნადირს გამოეკიდა და ამასობაში ტყის სიღრმეში შეჰყო თავი, სოფლიდან ორი დღის სავალზე. ტყეში გვადა მოწმედ შეიქმნა ერთი საზარელი სურათისა, რომლის მოქმედ პირებად იყვნენ ოჩოკოჩი და ტყის მეფე. ნადირის დევნაში დადლილი გვადა ერთ ველზე მდგარ ხის ძირას ჩამომჯდარიყო და ისვენებდა. მოესმა საშინელი ღრიალი, რომელსაც თან სდევდა წაქცეული ხეების ჯახუნის ზმა. ამ ჯოჯოხეთურ ღრიანცელში მოისმოდა ქალის კივილი. რამდენსამე წუთს უკან ველზე გამოხტა დედიშობილა ქალი, თოვლივით თებრტანიანი. ყურყუმივით შავი გრძელი თმა ჰაერში უფრიალებდა. ეს იყო ტყის მეფე. შიშისაგან სახე გაფითრებული ჰქონდა და რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, ჰკიოდა — მიშველეთო! ცოტა ხანს უკან გამოჩნდა თვითონ ოჩოკოჩი, რომელიც გრიგალივით მოსდევდა ფეხ-და-ფეხ თავისს მსხვერპლს. გვადამ თავისი კაჟიანი თოფი მოიმარჯვა, დაუმიზნა და ესროლა ოჩოკოჩს. დაჭრილმა ოჩოკოჩმა საშინლად დაბრიალა და მონადირესა სთხოვა — კიდევ მესროლეო. გვადას რომ ოჩოკოჩის თხოვნა აესრულებინა, უეჭველად უბედურება დატრიალდებოდა, რადგან ორჯერ ზედი-ზედ სროლა პირველ ნასროლს ძალას დაუკარგავდა და ოჩოკოჩს მოკვლის მაგიერ ჭრილობას გაუმრთელებდა.

ასეთ შემთხვევაში, მართო ერთ სროლას უნდა დასჯერდეს ად-მიანი, რადგან ერთი სროლით რაც უნდა მსუბუქად დაიჭრას ოჩოკოჩი, სიკვდილს მაინც ვერ გადაურჩება. ამიტომ გამოცდილი მონადირე ოჩოკოჩის მიერ დარწყმულ მახეში არ გაებმება. გვადამ მეორეჯერ გასტენა თოფი და ის-იყო მეორეჯერ უნდა ესროლა დაჭრილ ოჩოკოჩისათვის, ამ დროს ტყის მეფემ დაიწვილა: არ ესროლო! ოჩოკოჩი სისხლისაგან იცლებოდა, მაინც მიფოფხდა ტყემდე და რამდენიმე წამს უკან საშინელი ტანჯვით სულიც დალია.

ტყის მეფეს, როგორც იქნა, შიშმა გადაუარა, მივიდა თავის მხსნელთან, დიდი მადლობა შესწირა და სიკეთისათვის თოფი დაულოცა. ამ დღიდან მონადირე გვადას ძალზე მოემარჯვა ხელი ნადირობაში. არავის უნახავს, რომ გვადა ნადირობიდან ხელცარიელი დაბრუნებულყო. მის სუფრაზე ნადირის ხორცი გამოუღეველი იყო. ირმები პირდაპირ ჯოგად უხვდებოდნენ სანადიროდ წასულ გვადას, როგორც ტყის მეფისაგან დალოცვილს...

ვაი იმ მონადირის ბრალი, ვისაც ოჩოკოჩი ჩაიგდებს თავის ღონიერ ხელებში! ბედი მონადირისა, თუ მოასწრო და ტყვია მოახვედრა ოჩოკოჩს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ოჩოკოჩმა ხელში ჩაიგდო მონადირე, ამ უკანასკნელის დამარცხებას წინ არა უდგას რა: ოჩოკოჩი სპობს ადამიანს თავის რკინის ხელებით ან გულზე გაკეთებული ცულით: უკიდურეს შემთხვევაში, თუ მონადირე როგორმე ცოცხალი გაუსხლტება ხელიდან, ჭკუაზე მაინც შეშლის.

ტყის მეფე

აგ სულთა სამეფოში ოჩოკოჩს შემდეგ მეორე ადგილი უჭირავს ტყის მეფეს. ტანით ჩვეულებრივი ქალის ოდენაა და ფიზიკური ღონით ოჩოკოჩს, რა თქმა უნდა, ვერ დაუტოლდება. არაჩვეულებრივი სილამაზისაა, უმტვერო თოვლის მსგავსი თეთრი ტანი აქვს, ყუყუასებრ შავი და გრძელი თმა კოჭებამდე სცემს. დედიშობილა დადის. ტყეებში ცხოვრობს, მეფე და პატრონია ამ ტყისა; ტყიდან გამოსულს უყვარს ინებიეროს მთვარიან ღამეებში სადმე ანკარა წყაროს პირას, აქა ზის და იბანს თავის თითქოს მარმარილოსაგან გამოქანდაკებულ სხეულს, ხოლო ვერცხლის სავარცხლით გრძელ თმას ივარცხნის. მეგრელნი არაერთხელ დამტყბარან მისა ყურებით ასეთ წუთებში. მაგრამ ვაი იმ ცნობისმოყვარეს, ვისაც ტყის მეფე თვალს შეასწრებს ამ დროს! ცნობისმოყვარეს, ხელად გააგიჟებს. მაგრამ ზოგჯერ შეიძლება საქმე მშვიდობიანადაც გათავდეს.

საქმე ის გახლავთ, რომ რამდენად ტყის მეფეს ეჯავრება ტლანქი

და უხეში ალერსი ოჩოკოჩისა, იმდენად სასიამოვნოა მისთვის გულში ჩახუტება და ალერსი მამაკაცისა. ამ ნიადაგზე ხდება ხოლმე ყოველგვარი გაუგებრობა ტყის მეფესა და ადამიანს შორის, გაუგებრობა, რომელიც საბედისწეროდ თავდება, რადგან ტყის მეფე, ოჩოკოჩთან შედარებით, ადამიანთან უფრო ახლო ცხოვრობს, შემთხვევებიც ამისა და ადამიანთა შორის შეტაკებისა უფრო ხშირია ხოლმე. ჩვეულებრივ ტყის მეფე ხდება ადამიანს ტყეში მიმავალ გზაზე, ბნელ ღამეში. პირველი ნიშანი ტყის მეფის გამოჩენისა არის — მგზავრის მიერ ორიენტაციის დაკარგვა, ანუ მხარის ქცევა. მგზავრს გზა ვერ გაუგნია, იწყებს ტყეში უგზო-უკვლოდ ხეტიალს, თანდათან შეიპყრობს შიში აუცილებელი უბედურების მოლოდინში. ბოლოს, მის წინაშე ერთბაშად გამოჩნდება ტყის მეფე, რომელიც ელვასებ ანათებს ღამის წყვილად თავის სხეულის შუქმფენარობით. თუ გზადაკარგული ახალგაზრდა კაცია და ისიც ღამაში, ტყის მეფე დროებით თავს შეიკავებს თავისი ავი განზრახვები გამოჩინოს. ცდილობს შემაცდენელი ტანის მიმოხვრა გამოიჩინოს, თავის მსჭვრტლს ვნება აუღლეღოს და ზევით იშვერს ორსავე ხელს გამართული თითებით: დამთანხმდი ჩემთან ცოლ-ქმრული კავშირი დაიჭირო იმდენს წელიწადს, რამდენი თითიც ორსავე ხელზედა მაქვს, ე. ი. 10 წელიწადსო. კაცმა ტყის მეფეს პასუხი სხეულის წვეერების მოძრაობით უნდა გასცეს, ხმის, ამოუღებლად, რადგან ტყის მეფესთან დალაპარაკებას ჭკუაზე შეშლა მოჰყვება. ამიტომ მამაკაცმა ასეთ მომხიბვლელ წინადადებას პასუხად უნდა აჩვენოს მხოლოდ ერთი თითი და ამით გააგებინოს, რომ შენთან მხოლოდ ერთ წელიწადს ვიცხოვრებ ცოლ-ქმრულის დაკავშირებითაო. სულ უარის თქმას მოჰყვება ღამაში არსების წყრომა, რაც გამოიხატება იმით, რომ მგზავრს ტყის მეფე უღმერთოდა სცემს* და ჭკუაზედაც შეშლის.

ტყის მეფე ერთ წელიწადს უკლებს და ათი თითის მაგიერ უჩვენებს ცხრას. მამაკაცმა ერთს ფეხი არ უნდა მოუცვალოს. ტყის მეფე რომ დაატყობს, მგზავრს ვერ შევატდენო, თანდათან უკლებს და ჩამოდის ერთ წლამდე. ამგვარად, ტყის მეფე და მამაკაცი პირობას დასდებენ, რომ ერთმანეთთან ერთის წლის განმავლობაში იცხოვრონ. თუ მამაკაცი ცოლიანია, ერთი წლის განმავლობაში ცოლთან ცოლ-ქმრულ კავშირზე ხელი უნდა აიღოს. აი ამაზე რას მოგვითხრობენ სამეგრელოში.

სამეგრელოს ერთ სოფელში, ერთი ახალგაზრდა კაცი, ახლად ჯვარდაწერილი, მისდა საუბედუროდ, შესცდა და ტყის მეფეს დაჰპირდა მასთან ერთი წლის განმავლობაში ცხოვრებას. ახალგაზრდა ცოლი ძალ-

* ტყის მეფესთან ბრძოლის დროს კარგია ორსავე მხრით მჭრელის იარაღის ხმარება, როგორცაა სატყვარი, რომელსაც ტყის მეფე ხელით ვერ დაჰქუხს, რადგან ხელის დაჭრისა ეშინია.

ზე დაღონდა, როცა დაინახა, რომ მისმა ქმარმა ერთბაშად ხელი აიღო მის სიყვარულზე. ძალიან ეცადა მოეაღერებინა ქმრისათვის, მაგრამ ყველაფერმა ამაოდ ჩაუარა. ახალგაზრდა კაცი დღითი-დღე დაღვრემილი ხდებოდა, თავისიანებს გაურბოდა. ცოლს ურჩიეს, ძალიან ადევნე თვალყური შენ ქმარსაო. ბოლოს, როგორც იყო, გაიგო ცოლმა, რაც ამბავი იყო მის თავსა. ერთხელ თავის ქმარს ბედელის თავზე ლამაზ ტყის მეფესთან გულში ჩახუტებულს წაასწრო. თავის თავს დიდი ძალა დაატანა, რომ არ წამოეყვინა სასოწარკვეთილებისაგან, მაგრამ მაინც გადასწყვიტა შური ეძია თავის მოქიშპესი. მოიტანა მაკრატელი, მიეპარა ტყის მეფეს და მისი საუცხოვო ნაწნავი თმისა, მიწას რომ სწვდებოდა, შიგ ძირში დააჭრა*. ტყის მეფემ ამაზე ცეცხლი მოიკიდა, დასწყევლა საყვარელი, ჭკუაზე შეშალა და თვალის დახამხამებაზე გაუჩინარდა.

ჭკუაზე შეშლის შემთხვევებსა ოჩოკოჩისა და ტყის მეფესთან შეტაკების დროს უფრო ხშირად ვხედავთ მწყემსსა და საერთოდ სოფლებს მოშორებით მცხოვრებთა შორის. ასეთი სულით ავადმყოფთა მკურნალობას ჩემობენ უმთავრესად მღვდლის ცოლები. მეგრულ „ნევრო-პათოლოგის“ საქმეა — ავი სული, რომელიც დაბუდებულია ავადმყოფის სხეულში, ამ სხეულიდან გარეთ განდევნოს. მეგრული მღვდლის ცოლი ძალზე თავისებურ საშუალებითა ცდილობს საწადელს ეწიოს: ავადმყოფს კისერზე ჯაჭვს აბამს, მიაბამს ვზოში ხეზე და მთელი დღე-ღამეები უსმელ-ოჰმელადა ტოეჰს. როცა შესაძლებლობა არის, ავადმყოფის თავზე კითხულობენ დავითნიდან დსალმუნებს; ავადმყოფის მოსარჩენ საშუალებად მიაჩნიათ — მისი ცემა იქამდე, სანამ გონება დაეკარგებოდეს. საერთოდ მიღებულია ამის მაგვარ „მოსაჭკვიანებელ“ საშუალებათა გამოყენება. ჭკუაზე შეშლილთა მოსარჩენ საშუალებადვე ითვლება წმ. გიორგის ეკლესიაში სიარული, შესაფერი შესაწირავის შირთმევა და ავადმყოფის მორჩენის თხოვნა წმ. გიორგისათვის, რომელიც სამეგრელოში ითვლება ყოველგვარი ავსულებსა და მათი ნამოქმედარის მტრად და გამქარწყლებლად.

ჭინკა

ადამიანთა საცხოვრებელ სახლებს ახლო ადგილები, ღელეების ნაპირები და სხვადასხვა ბნელი და მივარდნილი კუთხეები ითვლება სამყოფელად მესამე სახის ავი სულებისათვის, რომელთათვის მეგრულთ უკვიათ ჭინკები. ტანით ჭინკები სამი წლის ბავშვის ოდენა თუ-და

* თმა, და ისიც გრძელი, სამეგრელოში ქალის მთავარ მშვენებად ითვლება. ლამაზს, მაგრამ მოკლეთიან ქალს ზეგრელი მამაკაცის თვალში თავ-სა სილამაზის თითქმის ნახევარი ეკარგება.

არიან, თმა პატარა კაეებადა აქვთ დაწნული, ხმა ბავშვური აქვთ, საერთოდ, როგორც ტანით, ისე სახით ნამძვილ ბავშვებსა ჰგვანან. სიარულის დროს პატარა შავ ტანის შეუფერებელი დიდი მოძრაობა ხელ-ფეხისა ჭინკას სასაცილოდა ხდის ადამიანის თვალში. ჯგუფებად ცხოვრობენ. მათი მთავარი თვისებაა—ჰკუაზე შეშალონ მათს წრეში ჩავარდნილი ადამიანი. ზოგჯერაც, ვისაც ჩაიგდებენ ხელში, უსულმერთოდა სცემენ, მანამდე, სანამ გული არ წაუვა მათს მსხვერპლს. დიდი მასხარა ხალხის სახელიცა აქვთ ჭინკებს: უყვართ აქენონ ხოლმე ტყეში ჯოგებად მავალი ცხენები მეგრელთა. სხდებიან ცხენის კისერზე. ამისთვის ფაფარს კისერქეცივით გამოუნასკვიან შიგ ფეხების გასაყოფად, უზანგების მსგავსად. ცხენებს მთელი საათობით აჰქენებენ, სანამ არაქათი გამოეცლებოდეთ. ზოგჯერაც ისე გაკადნიერდებიან, რომ თავლაში შეიპარებიან, იქიდან ცხენს გამოიყვანენ და გათენებამდე აქენებენ აღმა და დაღმა. ჭენებით გულს რომ იჯერებენ, ცხენებს თვითონვე შეიყვანენ თავლაში. ცხენის პატრონი გამონასკვილ ფაფარზე შეამჩნევს, რომ მისი ცხენი მთელი ღამე ჭინკას უჰქენებია.

გარდა ამისა, ჭინკებს უყვართ ადამიანთა გამსხარაეებაც. ძალიან უხარიათ, როცა ქვებს ესერიან სახლების სახურავეებზე და აკრობენ ამ სახლებში მყოფთ, ან კიდევ სახურავეებზე აცოცდებიან და იქიდან კერას გარშემო დამსხდარ ხალხს თავზე აყრიან ხოლმე ყოველგვარ სიბინძურეს. ეს სიბინძურე ზოგჯერ, კერძი რომ იხარშება, იმ ქვაბშიაც სცვივა. ყოფილა შემთხვევა, რომ ჭინკების თავგასულობით თავგაბეზრებული გლეხი აყრილა ერთ ფუძიდან და უფრო უშიშარ და დაცულ ადგილას გადასახლებულა.

ხმა, როგორცა ვსთქვით, ჭინკებს ბავშვისა აქვთ და ისე მშვენივრად აჯავრებენ ბავშვის ტირილს, რომ ტყეში მიმავალს კაცს ეგონება,— ადამიანის შვილი ჩარჩენილა ტყეში და ისა ტირისო. ძებნას რო დაუწყებს, წააწყდება ჭინკების მთელ გროვას, რომლებიც მისცვივდებიან და მოუნდომებენ ცემას და ჰკუაზე შეშლას. მაგრამ იმასაც გვიამბობენ, რომ ერთ ასეთს ბრძოლაში გამარჯვებული ადამიანი გამოსულა, ერთი მათგანი დაუჭერია, შინ წამოუყვანია, მოუშინაურებია და მოსამსახურედ გაუხდია. ამასაც გვიამბობენ: ერთი ცხენოსანი გლეხი გზად მიდენილა ღამე. ერთ ტყეზე უნდა გაევილა. გზაზე ხრამიც ყოფილა გასავლელი. ჯერ ისე შორიდანვე მოესმა მგზავრს ბავშვების ხმიანობა, ტირილი, სიცილი, ერთმანეთში არეული. ერთი ჭინკათაგანი გზის მოსახვევთან უღარაჯებდა თურმე მგზავრს. დაინახა თუ არა, თავისიანებს შეატყობინა—არაქა, მოდისო. მგზავრი ჭინკების სამყოფელ ადგილს დაუმხარდამხარდა. ამ დროს ჭინკები ხრამიდან ამოცვივდნენ: ზოგი ცხენის ძუას დაეკიდა, სხვები ცხენის აღვირს დაებლაუქნენ. ზოგნიც

ისე გაკადნიერდნენ, რომ ქვების სროლა აუტეხეს მათს ხელში ჩავარდნილ მგზავრს.

ატყდა საშინელი წივილ-კივილი... გულგახეთქილმა გლეხმა მათრახი შემოჰკრა ცხენს და გააჭენა ოღრო-ჩოღროიანი გზით. ჭინკები უკან გამოედევნენ... რაც უფრო შორს მირბოდა გლეხის ცხენი, მით უფრო მცირდებოდა პატარა ჭინკების რიცხვი.

ბოლოს ჭინკები სულ ჩამორჩნენ. მხოლოდ დარჩა ერთი მათგანი, რომელიც როგორღაც ცხენზე ამძვარალა და უკანიდან უნავივს დაბლაუქებულა. გლეხი შიშისაგან ცოტათი გამოერკვა და რომ დაინახა, ჩემ მტერთაგან ერთი ლა დარჩენილათ, გადასწყვიტა მთელი თავისი ჯავრი იმაზე ეყარნა. ბევრი არ უფიქრნია, ისე ცალი ხელით მაგრად მიიკრა ტანზე გაკადნიერებული ჭინკა. ამოუშვა ტირილი ჭინკამ, რამდენი არ ეხვეწა გლეხს, შენი ჭირიმე, გამიშვიო, მაგრამ გლეხმა ყურშიაც არ შეუშვა მისი ხევწნა. როგორც იყო, შინ მოვიდა გლეხი, შიშისაგან გაფითრებული, მთლად გაჰადარავებული. გლეხს გაგონილი ჰქონდა, რომ დაჭერილ ჭინკას ფრჩხილების დაჭრა უნდაო იმისთვის, რომ წაერთვას უკველი მაინებლური, უწმინდური ძალო. ჭინკა ცხარე ცრემლებით სტიროდა, მაგრამ გლეხმა ყური არ უგდო, ფრჩხილები სათითაოდ დააჭრა და კერას ძირში ჩამარხა.

ჭინკას ერთბაშად გამოუტყლია ხასიათი და ჩვეულებრივი ადამიანის შვილებს დამსგავსებია. ტანისამოსიც კი შეუქერეს, რომ ტანის სიშიშველე დაეფარათ. სახლის პატრონმა სათითაოდ უთხრა, რა უნდა გაეკეთებინა ჭინკას მის სახლში: დილა-სალამოს წყალი უნდა მოეტანა წყაროდან, შეშა დაეჭრა, საღამოზე საქონელი მოერეკნა, ძროხა მოეწველნა, სახლი მიელაგებინა და მ. სხ. ჭინკამ არაჩვეულებრივი ნიჭი და უნარი გამოიჩინა მოსამსახურისა: ერთსა და იმავე დროს ასრულებდა როლებს ხან ხელზე მოსამსახურისას, ხან მზარეულისას, ხან მეჭინბისას, ხან ბაეშვების გადიისას. ტყეშიაც კი დადიოდა შეშის მოსატანად. ტყეში თავის ტოლებსა ხვდებოდა. ესენიც არცხვენდნენ: რა დაგემართა ადამიანს ზოსამსახურედ გაუხდით! ზოგნი სასაცილოდ იგდებდნენ, ხოლო ხანშესულები სერიოზულად ურჩევდნენ — ბოლო მოუღე შენს ასეთს არსებობას, იპოვენ ფრჩხილები და დაუბრუნდი ტყეს, თავისუფლებასო... ჭენი ჭინკა დაღონებული, ნამტირალევეთვალეზიანი ბრუნდებოდა ტყიდან... მწარე ცრემლებსა ღვრიდა ღამითაც, როცა ყველანი დასაძინებლად დაწვებოდნენ და თვითონ კი მარტო რჩებოდა, თავის აზრებში გართული. მთელი ღამეები უძილოდ უტარებია, გეგმებს აწყობდა, როგორ გაეთავისუფლებინა თავი ტყვეობისაგან და დაებრუნებინა დაკარგული ბედნიერება. ასეთ ტანჯვა-წვალებაში გაატარა ჭინკამ ორი წელიწადი. განთავისუფლების იმედი თითქმის გადაუწყდა...

კვირა დღეა. გლეხი და მისი ცოლი გამოეწყვენენ ეკლესიაში წასასვლელად წირვაზე. დიასახლისმა ჭინკას უბრძანა—სადილად ხორცი მოხარშეო. თვითონ წავიდნენ ეკლესიაში და ორი პატარა შვილი ჭინკას დაუტოვეს მოსავლელად. ჭინკამ ხორცი ქვაბში ჩაყარა, საკიდელზე ჩამოჰკიდა და ცეცხლი შეუკეთა მოსახარშავად. კერის მეორე მხარეზე ბავშვები დასხდნენ და მხიარულად დაუწყეს ყურება, როგორ იხარშებოდა ხორცი სადილად. ქვაბში ხორცის დანახვაზე პირში ნერწყვი მოუვიდათ დამშეულ ბავშვებს და მოუნდათ სადილობამდე ეჭამნათ ცხელ-ცხელი ხორცი. დაუწყეს ხვეწნა ჭინკას—ცოტა ხორცი გვაჭამეო. ჭინკა ჯერ უარზე იდგა.

ბავშვები არ ეშვებოდნენ. ჭინკა დასთანხმდა: ხორცს მოგიჭრით, თუ მეტყვით მამამ სად დამარხა ჩემი თითის ფრჩხილებიო. ერთი მათგანი შემთხვევით უყურებდა, როცა მამა კერასთან რაღაცას მარხავდა მიწაში. და აჰა, იმანაც უამბო ჭინკას ყველაფერი, როგორც იყო. ჭინკა გახარებული წამოხტა, მიწიდან ფრჩხილები ამოიღო, მიადო თითებს და უნდოდა უკანმიუხედავად გაქცეულიყო, მაგრამ ერთბაშად ჯოჯობეთურმა აზრმა გაუელვა თავში: შური ეძია სახლის პატრონისა ორი წლის ტყვეობისათვის და კარგადაც იძია!.. ქვაბიდან ხორცი ამოიღო და ხორცის მაგივრად შიგ ჩაუშვა ორივე ბავშვი სახლისპატრონისა, შეუკეთა ცეცხლი და თვითონ კი ტყისაკენ მოჰკურცხლა...

ღიხაშკოჩი(მიწის კაცი)

ჭინკას რომ მოსდევს შემდეგი მავნე სული,—ღიხაშკოჩი ანუ მიწის კაცია. იგივე ჭუჭაა, რომელიც მიწაზე დალოდავს. ეს სახელი იმიტომა ჰქვია, რომ ვერტიკალურად ვერა ჩერდება და მიწაზე ოთხზე დალოდავს. ტანით ჭინკას ოდენაა, ჭინკას მსგავსად ადამიანის სახისაა. ჩნდება ხოლმე სოფლებში, საცა სახლები ხშირადაა, ხშირად სახლების ეზოებში იმალება. ზოგჯერ კაცს სასოფლო გზაზედაც შეხვდება. რადგან ღიხაშკოჩი ნელ-ნელა დაბობდავს, თავის მსხვერპლს ვერ გამოუღდება და ადამიანიც ადვილად გადაურჩება ხოლმე. ღიხაშკოჩი თუ ცხენოსანს შეხვდა, სჯერდება იმას, რომ ცხენის აღვირს ხელს წაავლებს და ცხენს ფეხს არ გადაადგმევინებს. ანდა ქვეით მიმავალს ფეხსა და ფეხს შუა შეუძვრება და ცდილობს წააქციოს. მოგვითხრობენ თიანო-ორილა შემთხვევას, როცა ღიხაშკოჩს ჰკუაზე შეუწლია შეშინებული მგზავრი.

ჭამი, ანუ სული გაცივებისა

ღედამიწაში არსებობს სიკვდილის შვილთათვის უხილავი სული გაცივებისა. გაცივების სულები უფრო ნოტიო ალაგას ბუდობენ, ჭან-

კრობებში, დედეების ნაპირებზე. თუ ადამიანი, განსაკუთრებით ბავშვი, გუბეში ჩაჯარდა, ან თუ ზის სოველ და ნესტიან მიწაზე, ადგომისას თან აჰყვება სინესტე, რომელიც ეკუთვნოდა ყ ა მ ს, რომელიც ჩვენა გვსჯის გაცივებით, უმეტეს შემთხვევაში ცივების ხასიათით. თვით დაავადების პროცესს მეგრულად ჰქვიან, ჟამუა, ხოლო იმას, ვისაც ჟამი სჯის — ჟამილი.

უფრო ხშირად ჟამი ემტერება ბავშვებს. ყოველთვის, როცა დედა-მიწაზე დავეცემით ან ზედ ჯდომის შემდეგ ავდგებით, თუ გვინდა მშვიდობით გადავრჩეთ, დედა-მიწას დანაჯდომ ან დანაცემ ადგილას უნდა დავანერწყვოთ, ე. ი. ნერწყვის სახით ჟამს დავუბრუნოთ ის სინოტივე, რომელიც შეიძლებოდა აგვეოლოდა (ღიხაშ ეყუნაჟა) ჩვენის დაცემისა ან ზედ ჯდომის დროს. მეორე საშუალება, რომელიც აგვაცდენს ჟამის სასჯელს—არის ავგაროზი, რომელიც საგანგებოდ ჟამის წინააღმდეგ არის გაკეთებული. მესამე საშუალება ჟამის წინააღმდეგ არის—სოფლის ექიმებისაგან ან თვით მკითხავის მიერ სხვადასხვა ბალახებისაგან შემზადებული სასმელი წამალი. თუ არც ერთმა ამ საშუალებათაგანმა არ უღბინა ავადმყოფს, მაშინ მკითხავს მიმართავენ და ისიც ურჩევს იმ მხარეში განთქმულ ძლიერ რომელსავე ხატს მიმართონ და შველა სთხოვონ.

წყლის დედა ანუ დედა იგივე მეფე წყლებისა

დიდ მდინარეებში იცის ლამაზი ქალის სახის სულები, გრძელ და შავ თმებიანი. ესენი მართავენ წყლის მდინარეებს, თვალყურს ადევნებენ შიგ თევზების გამრავლებას. სდარაჯობენ ღამით განსაკუთრებით იმ ადგილებში, სადაც ფონია და ჩვეულებრივ ქვეითი თუ ცხენოსანი შიგ გადის. წყლის დედას ვამოჩენა უყვარს განსაკუთრებით მთვარიან ღამეს, როცა ვარსკვლავებით მოკირწყლული ცა ასე მკაფიოდ გამოკრთის წყლის სიღრმეში. მდინარის შუაგულში წყლის დედა პირადმაა ჩაწოლილი, ცხენის ადვირს ხელს წაავლებს და ცხენოსანს არც წინ უშვებს და აღარც უკან. ბოლოს და ბოლოს, წყლის დედა მგზავრს ცხენიანად ჩაითრევს, საცა უფრო ღრმაა.

ხშირად მეზადურებს უხდება წყლის დედასთან საქმის დაჭერა. წყლის დედა ეხვევა ბადეში და ახრჩობს მეზადურს, რომელმაც გაჰბედა მისი მყუდროების დარღვევა. ყოველთვის, როცა წყლის დედა ადამიანს დაახრჩობს, კოკისპირული წვიმა წამოვა და მანამდე არ გადაიღებს, სანამ წყლის დედა თავის მკერდიდან არ მოიშორებს დამხრჩვალს და ამ უკანასკნელს მდინარის პირას არ გამოჰრიაყავს.

ადამიანის საენებლად გაჩენილი ავი სულეები, ხმელეთს გარდა, სამეგრელოს სანაპიროებში შავს ზღვაშიაცა ცხოვრობენ. ესენი არიან მესეფები, ანუ ზღვის კაცები, პატარა ტანისანი. ზღვის დეღვის და საერთოდ ზღვაზე ყოველისავე უბედურების გამომწვევევებად ესენი ითვლებიან. წელიწადში ერთხელ, სახელდობრ შემოდგომაზე, მესეფები ზღვიდან გამოდიან ხმელეთზე. რომ მთელი წლის სარჩო მოიპარაგონ. მესეფების ამოსვლა ზღვიდან ემთხვევა სწორედ იმ დროს, როცა სამეგრელოში, რომ იტყვიან, ცა ჩამოიქცაო, სწორედ ამ ცის ჩამოქცევასა ჰგავს, ისე წვიმს დღე და ღამე, გაღულებლივ, მთელი ორის კვირის განმავლობაში. ზოგს სიმიანდის აღება და ყურძნის დაკრეფაც ვერ მოუწყვრია და მოსავალი აუღებელი უღებდა. ამ უბედურებას აბრალებენ მხოლოდ და მხოლოდ მესეფებს, მეგრელების დაუძინებელ მტერს: „ღაღიღუბეთ, მესეფები ამოვიდნენ ზღვიდანაო!“ დაბლობი სამეგრელო, რაც შავ ზღვას უშუალოდ ემხრობა, გაუვალ ტბადაა გადაქცეული. კაცი იტყვის, აქაურობა თავისდღეში არ გაშრებაო...

რასა შერებთან მესეფები სამეგრელოში? მეგრელების თქმით, საუცხოვო მონადირენი არიან თურმე. მშვილდ-ისრით, გარეულ ნადირს რომ დაერევიან, ერთს არ უშვებენ ცოცხალს. მერე გამართავენ თურმე ლხინს და უსხედან აუღებელ სუფრას, სანამ არ დაუბრუნდებიან თავის სამუდამო სამყოფელს. ერთი სასწაულიც ემარჯვებათ თურმე. მეგრელებისავე თქმით; ჰამის შემდეგ ნადირის გამოხრული ძვლები ისევ ცოცხალ ნადირებად იქცევიან და ტყეში შერგავენ თავს, რომ მესეფებმა კვლავ განაახლონ მათზე ნადირობა. მის შემდეგ დაერევიან გლეხებს, მოჰპარავენ ოთხფეხ საქონელს, მთელი წლის საჭმელად სამყოფს და ამოჰყოფენ თავს თავიანთ ზღვის ფსკერზე. იმათი წასვლა და წვიმის გადაღება ერთი იქნება და მეგრელებიც ამბობენ ხოლმე: მესეფები ზღვაში დაბრუნდნენო!...

ეშმაკი იგივე მავნე, მაცთური

ჩამოთვლილ სულებს გარდა არის კიდევ ავი, ბოროტი სული, რომელიც ადამიანის ყოველ ფეხის გადადგმას თვალყურს ადევნებს და, შეიძლება ითქვას, ადამიანის გვერდით ვანუშორებლად არისო. ეს არის ეშმაკი, ადამიანის თვალათვირს უხილაგია, მეგრელთაგან ნახვით არავის და არსაო უნახავს. მეგრელის წარმოდგენით ეშმაკი უნდა იყოს ადამიანის ტანისა და სახისა, მხოლოდ ბანჯგვლიანი, რქებიანი, კუდიანი და გრძელი, მოკაუჭებული ცხვირიანი, შავი და ძალზე უსახურია. ხელფე-

ხის ჩამოფხავებულ თითებზე გრძელი, სულ გრძელი ფრჩხილები აქვს. მისი გრძელი ყურები, გადმოკარკლული სისხლიანი თვალები გულშემზარავი საყურებელია.

ეშმაკი იმისთვის გაჩენილა, რომ ადამიანს ყოველ ნაბიჯზე აენოს. ადამიანის ყოველგვარ მარცხისა და უბედურობის ავტორად მეგრელის მიერ დასახულია ეშმაკი. ადამიანი თუ ხიდან ჩამოვარდა, ან გზაზე ფეხი წამოჰკრა რასმე და იტყინა, თუ თოფი გაუვარდა და მარცხად მოჰკლა ან დასჭრა ვინმე, ცულით ფეხი ან სხეულის სხვა რომელიმე ნაწილი გაიჭრა, ყოველთვის და ყველაფერში ბრალი ეშმაკს დაედება. გულმოსულობით მეგრელმა თავისი მოყვასი რომ გალანძლოს ან შემოაკედეს კიდეცა, ან მეზობლის საკუთრების დაუფლება რომ მოუხდეს, აქაც ეშმაკს უნდა დაბრალდეს ყველაფერი. როცა ხელში გატენილი თოფი უჭირავთ და გაუფრთხილებლად ატრიალებენ ამ თოფს, სხვები ეტყვიან: ეშმაკს თვალი არ უხელია, ე. ი. შეუძლია სისამაგლე ჩაიდინოს და თოფი თავისით დაიცალოს და ვისმე მოხვდეს, რადგან, იგულისხმება, რომ ეშმაკს ხელი ჩახმახისათვის უკიდია. ყოველთვის, როცა უცაბედად დაეცემიან მიწაზე, გადააფურთხებენ და იტყვიან: „ფუი ეშმაკსო!“... ეშმაკი იმის ეშმაკია, რომ, მეგრელის აზრით, შეუძლია გამოიწვიოს ჰქექა-ქუხილი. წმ. გიორგი, მთარველი მეგრელთა (და გადმოცემით, ჩამომავლობით თვით მეგრელი), მეტად გადაკიდებულია ეშმაკზე. როცა ღრუბლებში იქუხებს, მეგრელი დარწმუნებულია, რომ წმ. გიორგი თავის რაშზე მისდევს ეშმაკს, მეგრელის მტერს და მავნეს. ეშმაკი რომ ზღვაში ჩაეშვება, წმ. გიორგი უკან გაედევნება. ეშმაკი ზღვიდან ამოხტება, ბუზად იქცევა და იმალება ან მალალ ხეზე სადმე, ან ტრიალ მინდორზე მდგარ ცხენზე, ან სადმე მალლობზე განმარტოვებით წამოდგმულ სახლში, რომ თავი დაიფაროს წმინდანის თვალთაგან. მაგრამ ტყუილადა ცდილობს ეშმაკი, წმინდანის შორსმხედველ თვალებს ვერსად წაუტყა: წმ. გიორგი მეხით განმეხავს კაცობრიობის მტერს, თუმცა ეშმაკთან ერთად ზარალდება ქონება და ზოგჯერ სიცოცხლეც მეგრელისა.

სხვა სულელები ვნებენ ადამიანს მანამდე, სანამ ადამიანი ცოცხალია: ადამიანი, რაკი ერთი მოკვდება, მათს მხრივ თავდება ყოველგვარი დევნულება. მხოლოდ ეშმაკია, ადამიანს სააქიოშიაც რომ არ ასვენებს, სადაც ყოველგვარი სატანჯველითა სტანჯავს ყველა ცოდვილთა სულელებს, ვინც ჯოჯოხეთში მოპყვებიან.

მზაკვარი (მაზაკვალი) იგივე კუდიანი, გრძნეული

მეგრელს თითქო არა ჰყოფნის ჩამოთვლილი ავი სულელები და მათს მიერ მოყენებული ვნებანი მან ბოროტმოქმედების იარაღით შეაი-

რალა თავისივე მსგავსი ადამიანი, რომელიც ყოველდღიურ ცხოვრებაში გვერდით უდგა და მასთან დაკავშირებულია,—ეს არის მზაკვარი ანუ კუდიანი, ქალის სახით.

მზაკვარი მომადლებულია თვალცემულობის ძალით და ცდილობს მოსპოს, გააქროს ყველა და ყოველივე, ვისთანაც და რასთანაც შეერთებულია წარმოდგენა ყოველისავე სიკეთისა, ბედნიერებისა, სილამაზისა, კმაყოფილებისა... მზაკვარმა რომ დაინახოს მეზობლის ლამაზი და ტანმრთელი ბავშვი, ან კარგი კვებულა ან კიდევ კარგად მოვლილი ბოსტანი, მშვენივრად დასხმული ხეხილი,—ბრაზი აიტანს. მისი აზრით, მეზობელს არ უნდა ჰყავდეს კარგი საქონელი, არ უნდა ჰქონდეს კარგად მოვლილი ბოსტანი და მსხმოიარე ხეხილი!... მზაკვალის თვალის ერთი გადავლება საქმაოა, რომ მოკლე ხანში ლამაზი ბავშვი ავად გახდეს და მოკვდეს, ლამაზმა საქონელმა ფეხი (ან ფეხები) მოიტეხოს ან სულაც მოჰკვდეს, კარგად მოვლილ ბოსტანში ხარი ან ძროხა შევიდეს და მოუძოვნელი არაფერი დასტოვოს... ესთქვათ, გზად სადმე მიდიხართ ქვეითად თუ ცხენით და ამ დროს შემოგხვდათ მზაკვალი, რომლის შეხვედრა ყოველ საქმის დაწყებისას ცუდადაა დაცდილი ანუ რომელსაც, როგორც მეგრელები ამბობენ, „ცუდი ფეხი აქვს“,—დარწმუნებული უნდა იყვეთ, რომ მარცხისა და ზარალის მეტი არაფერი შეგხვდებათ. ამიტომ, თუ გინდათ, ერთიც აგცდესთ და მეორეცა, უნდა გადასდლოთ თქვენი მგზავრობა მეორე დღისათვის.

მეგრულ მზაკვარს უყვარს თავის მსხვერპლის გულის ჭამა, განსაკუთრებით თუ ეს გული ჩჩვილის, ყრმისაა. გულის ჭამას ღამით შეუდგება ხოლმე, როცა ოჯახში ყველასა სძინავს.

მზაკვარი იმის მზაკვარია, რომ შეუძლია ადამიანის მოსატყუებლად კატად გადაიქცეს და ამ სახით შეძერეს სხვის სახლში, სადაც მსხვერპლი ჰყავს შეთვალეირებული. კიდევ ამიტომაცაა, რომ მეგრულთ კატა მაინცდამაინც არ უყვართ. ღამით თუ სადმე დაინახეს უცნობი კატა, ეცდებიან დაიჭირონ და მუგუზლით დაუწვან რომელიმე ნაწილი სახისა. მეორე დღეს მზაკვარი ისევ თავის ჩვეულებრივს სახეს ღებულობს, მხოლოდ წინაღამეს მუგუზლით დამწვარის კვალი ზედა რჩება და ვინც თვალ-ყურს ადევნებს, ადვილია ერთხელ კიდევ დარწმუნდეს, თუ რა წყლისა ბრძანდება ის, ვისი ეჭვიცა აქვთ მეზობლებს. მზაკვალმა, გარდა ამისა, იცის სხვადასხვა ბალახებისაგან საიდუმლო მალამოს გაკეთება. საქმაოა ეს მალამო იღლებში ამოისვას, რომ ჰაერზე უმსუბუქესად იქცეს და იწყოს ფრენა ყველა მხარეზე. თუ უნდა მზაკვარს, მის სრულს განკარგულებაშია როცა და საცა უნდა — მგელი. როცა ღამით შორი მანძილი ექნება გასავლელი, მზაკვარი გამოვა გარეთ, შეულოცავს და თვალის დახამხამებაში გაჩნდება მგელი. მზაკვარი მოაჯდე-

ბა ზურგზე და დაურბენს მთელს სოფლებს მეორე დღის დილამდე. კიდევ ამიტომ, რომ მზაკვარს მეორე სახელიცა ჰქვია—ნეგრომ გი-მახვენჯი, ე. ი. ვინც მგელზე ზის, ანუ მგელზე შემჯდომი.

მზაკვარი თავის ბუნებით ავია, შურიანი, მოხერხებული, იცის, როგორ დააღწიოს თავი ცხოვრების ამა თუ იმ რთულსა და მძიმე კითხ-ვეზს, წინდანედულია. თუ ამ თვისებათა პატრონი არ არის მზაკვალი, ისე ნამდვილი მზაკვრის სახელი არ დაერქმის. ყველას როდი შეუძლია მზაკვრობა. ყოველ სოფელში შეიძლება ორი, სამი გამოერიოს მზაკვა-რი, მეტი არა.

მზაკვართა მთელ კორპორაციას თავისი უფროსი ჰყავს, რომელიც მათ ხელმძღვანელობს, აძლევს სათანადო დარიგებას, აწინაურებს ღირ-სეულებს, ამდაბლებს ჩამორჩენილთა და უღიოსთა. ამ უფროსისათვის როკაპი უქვიათ. მისი რეზიდენციაა ტაბაკონას მთაზე, აღმოსავლეთ სამეგრელოში, სენაყის მახრასში. როკაპი იმ დროიდანვეა, რა დროიდანაც დედა-მიწაზე გაჩნდნენ მზაკვრები. როკაპი წარმოდგენილია სახი-ჩარ, ბებერ დედაკაცის სახით. გრძელ და შავკბილებიან ჩამოფხავებულ თითებზე გრძელი ფრჩხილები უფრო აუშნოვებს, უფრო საზარლად ახდის. როკაპი ერთთავად ზის ერთ ადგილას, უძრავად, გარშემო ახვევია მსახურნი, რომელნიც მოახსენებენ ყოველსავე. რაც ტაბაკონას გადაღ-მა ხდება, მოახსენებენ—მისი ხელქვეითი მზაკვალეები ვინ რას აკეთებს.

წელიწადში ერთხელ მზაკვრები სამეგრელოს ყველა კუთხიდან ტაბაკონაზე მიდიან და როკაპს თავიანთის მოქმედების ანგარიშს აძლე-ვენ. ამ დღეს ჰეჭეთობა ანუ მზაკვრების დღესასწაული ჰქვია და ემთხ-ვევა ილიაობის (ივლისის 20) წინაღამეს, ხოლო სამეგრელოს ზოგიერთ სოფელში—მარიამობის (აგვისტოს 15) წინაღამეს.

ამ დღეს, დაბინდებიდანვე, მთელს სოფელში არაჩვეულებრივი ჯაცა-ფუცია. ყველამ იცის, რომ ამ ღამეს მზაკვრები ტაბაკონაზე უნ-და წავიდნენ როკაპთან ძღვენის მისართმევად. ვინც ამ ღამემდე ვერ მოასწრო ადამიანისათვის ევნო რამე, ამ ღამეს მაინც ყოველი ღონე უნდა იღონოს, თავის უფროსს ხელცარიელი არ წარუდგეს და მისი რისხვა და წყრომა არ დაიმსახუროს. იმართება ბრძოლა და ჰიდილი მზაკვრებსა და მოსახლეობას შორის. სოფელნი, თავის მხრივ ცდილობენ ამ ბრძოლიდან უვნებელნი გამოვიდნენ. ეზოსა და ყანებში, თვალსაჩინო ადგილას, მიწაში ჩარკობილია სარი, რომელსაც თავზე გაკეთებული აქვს ჯვარი და ზედ ჩამოცმულია ეკლის გვირგვინი. როცა მზაკვრის ავი თვალეები ამ სარს მოხვდება, ყოველივე მავნებლური ძა-ლა ეკარგვის. ოჯახის წევრებს თმებზე მიაკრავენ პატარ-პატარა ნატებს ცვილისას, კარების თავებზე ნახშირით ჯვარის სახეს გამოიყვანენ. ამ ღამეს არ უნდა დაიძინონ, რომ მზაკვარმა მღვიძარეთ ვერა ავნოს რა.

სოფელნი სასოფლო მოედანზე მოიყრიან თავს, გაისმის სიმღერა, გაიმართება ცეკვა, ჩონგურზე დაკერა. შუა მოედანზე დაანთებენ დიდ კოცონს და ყოველი მოსულთაგანი ზედ უნდა გადახტეს: ცეცხლის ყველაფრის გამანადგურებელი ძალა სპობს მზაკვრებს და არაწმინდებს. რომლებიც შეიძლება იღუმალად მიასხდნენ ამა თუ იმ ადამიანს ტანზე. ამავე დროს სცლიან თოფებს, დამბაჩებს, რითაც თავზარსა სცემენ მზაკვრებს, ზოგნიც ყვირიან: „შორს ჩემგან, მზაკვარო, შორს! შენი სვი და შენი სკამე, ჩემსას ჯვარი დამიწერე!“.

მზაკვრები კატის სახით დაძრწიან მთელს სოფელში და ვაი იმას. ვინც არ გაფრთხილდა და ერთ-ერთი ჩამოთვლილი საშუალებათაგანი არ იხმარა მზაკვრის საწინააღმდეგოდ! მზაკვარი დაძინებულს მიეპარება და ზოგს ფრჩხილის სიფართედ თმას ამოაჭრის თავზე, ზოგს ამნაირადვე ამოაჭრის ტანისამოსზე: ეს არის ჩხიბი ანუ სამოწმებელი იმისა, რომ მზაკვარი ამა თუ იმ სახლს ეწვია და იქიდან ხელცარიელი არ გამოსულა: ტანისამოსის პატარა ნაჭერთან ან თმის კოშტთან ერთად მოაქვს გულის ნაწილი იმისა, ვისაც ეს ჩხიბი ეკუთვნოდა.

შუალამისას მზაკვრები სამეგრელოს ყველა მხრიდან ბაწარალებით გაემართებიან საჰაერო გზით ტაბაკონასაკენ. ზოგი მათგანი ცოცხებზეც არიან შემსხდარნი, ისე მიფრინავენ, ზოგი საწნახელებში სხედან და ასეთ თავისებურ მატარებლებით მიექანებიან თავის უფროსთან. თვითონ ტაბაკონაზე დანთებულია დიდი კოცონი, ზედ დაკიდებულია უზარმაზარი ქვაბი წყლით სავსე, რომელშიაც უნდა მოიხარშოს ყველა გული ადამიანთა, რომლებიც მზაკვრებმა წლის განმავლობაში მოაგროვეს. მოშორებით ტახტზე ზის როკაპი და მომსგულთ ელოდება.

ბოლოს, ყველანი მოვიდნენ. სცენაზე გამოდის როკაპის ერთი მინისტრთაგანი, რომელთან რიგ-რიგად მიდიან მოსული მზაკვრები ძღვენების მისართმევად. ყოველ მართმევაზე მინისტრი ქვით უკაუხნებს როკაპის გარეთ გამოშვებულ კბილზე. ისმის ჩახრენწილი, ძლივას გასაგონი კითხვა როკაპისა: „ვინ მოვიდა?“ პასუხად ასახელებენ მოსულ მზაკვარს და ჩამოთვლიან მის დამსახურებას. იმისდა მიხედვით, თუ რამდენი და რა თვისების სიავე ჩაუდენია მზაკვარს, როკაპი აქებს და ადიდებს ძღვენის მომტანს. როკაპის გული მით უფრო სძვერს სიხარულით, რაც უფრო ესმის, თუ რაც უფრო მეტი გულქვაობა გამოიჩინეს მისმა ხელქვეითებმა ადამიანთა მიმართ... გაიხედავ, წარუდგა მზაკვარი, რომელმაც არ შეიბრალა თავისი საკუთარი ძუძუთა ბავშვი, ამოჰკლიჯა მისი პაწაწუნა ნაზი გული და როკაპს ფეხებთან დაუდო; მეორე მზაკვარს არ დაჰნანებია თავისი ახლად ჯვარდაწერილი ქმარი, რომ დაემსახურებია იმავე როკაპის ყურადღება... მაგრამ ყველას კი არ ეღირსება ყურადღება და მადლობა როკაპისა. ისეთი მზაკვრებიც გამოერგვა:

რომელთაც ძთელი წლის განმავლობაში ერთი ბეწო რისამე ვაკეთებაც კი ვერ მოასწრეს. ასეთებს საშინელი საყვედურით აავსებენ.

როცა ყველას ინახულებს და მოუსმენს როკაპი, გაიმართება ნადიში, თვით როკაპის თაემჭლომარეობით. სუფრაზე ღვინის მაგივრად მიერთმევით ადამიანის სისხლი, ხორცის მაგივრად—ადამიანის გულის მწვადები. სვამენ როკაპის სადღეგრძელოს, მზაკვრების სამეფოს წარმატებისათვის. მღერიან, ცეკვავენ... აღმოსავლეთიდან განთიადის მოახლოვებამ მზაკვრებს მოაგონა, რომ დრო მოვიდა დავბრუნდეთ შინ, მიწა-ზეო... ისევ რიგ-რიგად წარუდგებიან როკაპს გამოსამშვიდობებლად, შოასხდებიან ცოცხებსა და საწნახელებს და თვალის დახამხამებაში შინ გაჩნდებიან...

მზაკვრებს სოფელში თანამოაზრე და ხელისშემწყობნიცა ჰყვანან. ვიზედაც ექვს აიღებენ—მზაკვრის თანამოაზრეო, რაც შეიძლება, ყველა ერიდება, ზოგჯერ გაინაპირებენ, არც ჰქირში გაეკარებიან და აღარც ლხინში. მომხდარა, რომ გაბოროტებულ გლეხებს მზაკვრებისათვის უსულღმერთოდ ეცემნოთ, მათს სახლებისათვის ცეცხლი წაეკიდებიანოთ და თვითონ მზაკვარი მდინარეში ჩაეგდოთ: დაე, მდინარემ გამოარკეოს—დამნაშავეა მათს მიერ ჩაგდებული მზაკვარი, თუ არაო... თანაც უმატებენ: თუ წყალმა დასძირა მზაკვარი, ეტყობა—უდანაშაულოა და თუ მოიტივტივა, ეს პირდაპირ მაჩვენებელი იქნება იმისი, რომ წყალში ჩაგდებული—კუდიანია და წყალში ჩაგდება ცოტაა, უნდა ჩაეაქვავოთო...

როდესაც, მეგრელის აზრით, მის რომელიმე ოჯახის წევრის დაავადების მიზეზი—მზაკვარია, რჩევისათვის მკითხავს მიმართავს. მკითხავიც ავადმყოფის უნახავად გამოარკვევს ვისი ხელი ურევია ამა თუ იმ ადამიანის დაავადებაში. ავადმყოფის პატრონს ურჩევს წყალობისთვის მიმართოს ხატს იმ წმინდანისას, რომელიც უფრო ძლიერად ითვლება იმ სოფლის მცხოვრებთათვის, სადაც ავადმყოფია.

მზაკვართა მანქანების ასაცდენად ბავშვებს გულზე ავგაროზები უკიდიათ: სამოგვის ნაჭერი სამკუთხედის ფორმისა, რომელშიაც ჩაკელებულია თესლი ზოგიერთი მცენარისა. ამის საშუალებადვე გულზე იკიდებენ ან აკვანზე ჰკიდებენ გახვრეტილ ქვას. ავგაროზს, ბავშვებს გარდა, შინაურ საქონელსაცა ჰკიდებენ. მრგვალ, ბუნებრივად გახვრეტილს ქვებსა ჰკიდებენ სახლის კარს ზემოდან, რასაც მიზნადა აქვს—მზაკვრის ავი თვალის ძალა აარიდოს როგორც ამ ოჯახში მცხოვრებთა, ისე მეგრელის მთელ ავლა-დიდებას.

ბატონები (ყვავილი) და სხვა გადამღები სენი

თავიანთი მოქმედების შედეგად, მავნე სულთა ანუ მეგრელების შტერთა კატეგორიას მიეკუთვნება: ბატონები (ყვავილი), წითელა, ქუნ-

თრუშა, ხუნაგი, ფილტვების ჭლექი და სხვ. ამ სენთა ძირითადი სამყოფელი ადგილია სამეგრელოდან ძალიან შორს, „ზღვის გაღმა“, სადაც-თუ მეგრულს დავუჭერებთ, ერთგვარი სახელმწიფოებრივობის მსგავსი წყობილებაა ჰქონიათ თურმე. ესენი ჟამ-ჟამ წამოვლენ „სტუმრად“ სხვადასხვა მხარეს და, მათ შორის, სამეგრელოშიც*. მათი მიზანია: მეტი ხალხი დახოცონ, რომ უკანდაბრუნებისას, ანგარიშის ჩაბარების დროს, ქება დაიმსახურონ უფროსებისა.

ამ სენებთან საბრძოლველად მეგრულ სახალხო ექიმობას თავისი საშუალებაა აქვს შემუშავებული, საშუალება სიმპათიური, საშუალება ხვეწნისა, მორჩილებისა და პატივისცემის გამოცხადებისა, შებრალებისა და შეცოდების თხოვნისა. მეგრულს ამ სენებთან ბრძოლაში, დღესაც ამ საშუალებით და ხერხით ემარჯვება ფონს გასვლა.**

1902 წ.

---

* ამ სენების წესსებ დაწერილებით იხილეთ ამავე კრებულში წერილი: „ყვავილბატონები სპაროველოში“.

** ეს ნარკვევი პირველად რუსულ ენაზე იყო დაწერილი. 1913 წელს ანტორბაფი გადასცა რუსული მუზეუმის ეთნოგრაფიულ განყოფილებას (პეტერბურგი).

ყვავილ-გატონები საქართველოში*

(ერთი გვერდი სახალხო ექიმობისა)

გადამღები სენი, როგორც ყვავილი, წითელა, ქუნთრუშა, შავი ჰირი, ხორველა და სხვ. ქართველებს მიაჩნიათ სულეზად, ადამიანის ხორციით შესხმულ სულეზად. მართალია, ეს ხორცი სენისა უფრო ნაწია, ვიდრე ადამიანისა, მაგრამ იმნაირადვე მგრძნობიარე და იმნაირადვე სუსტია, როგორც ყველა სიკვდილის შვილისა. ადამიანთა მსგავსად, ამ სულეზს შეუძლიათ სიარულით გადაინაცვლონ ადგილი, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მათთვის არ არსებობს უგზობა, თავისუფლად გადაეშვებიან ხალხმ მალალ მთების მწვერვალებზე, არაფრად უჩანთ ვაცტურონ ზღვები და ოკეანები. ესენი წარმოგვიდგებიან შემსხედრებულ თავიანთ დაუმაშვრალად ხედნის გამძლე ჯორებზე და ყოველი სიმნელე მგზავრობისა ჰქრება და უჩინარდება მათს წინაშე. თვალის დახამხამებაში, თითქო ვინმემ შეულოცაო, ამ ავადმყოფობათა სულეზი გადაირბენენ დედამიწის ორსავ ნახევარ სფეროზე. ილუზია უფრო სრული იქნება, თუ ვიტყვი, რომ ამ სულეზს აქვთ საქმლის მონელების ორგანოები, სჭირია ტანისამოსის ტარება, გულგრილად არ ეპყრობიან პოე.

* ეს მოხსენება წაკითხულია პარიზის საანთროპოლოგია საზოგადოების სნდომაზე 1903 წ. აპრილის 16, ხოლო შემდეგ სნდომაზე მოხსენების ავტორი ხსენებული საზოგადოების წევრ-კორესპონდენტად აქნა არჩეული. მოხსენება დაბეჭდილია საანთროპოლოგია საზოგადოების შრომებში.

ამის წაკითხვისას ანთროპოლოგმა პროფესორმა ზაბორცკიმ თავისი მოსაზრებ. გაუზიარა მსმენელთ ამ მოხსენების შესახებ.

„ნამუშავარი, ბნმა სასოკიამ ჩვენ რომ გაგვიზიარა, დიდის ინტერესით შოვისძინეთ. ქართველებს ავადმყოფობანი წარმოდგენილი ჰქონიათ, როგორც სულეზი. ასევე იყო ევროპაშიაც, საშუალო საუკუნეებში, და დარჩა ამავე ევროპის ზოგიერთ მხარეში, სახელდობრ—სლავიანთა შორის. აქნაირი წარმოდგენა ავადმყოფობათა მთელს მსოფლიოში იყო გავრცელებული.

„მაგრამ ლევენდას რომ თავი დავენებოთ, ჩვენ არ ვიცით სხვა მაგალითი ეპიდემიურ სენტა, რომელნიც ადამიანის სახელა ჰყავდესთ წარმოდგენილი, ღმერთებადაც, რომელთაც ეფერებიან და ცდილობენ მათი გულის მოგებას.

„ბნს სასოკიას კავკასიაში აღნიშნული აქვს ძალზე კარგად შემოხახული გადმონაშთი პირველყოფილ იდეათა“.

ზიას, ტვილ სიმღერებს; სამუსიკო იარაღის წკრიალა ხმა მეტისმეტ სასიამოვნოდ მიაჩნიათ და იის ყვავილის სუნისათვის თავი უკვდებათ... მათი საყვარელი სასუნინი—ადამიანის ხორცია და სიკვდილის შვილთა სისხლით ვერ გააძლებთ. მაგრამ ამით იმის თქმა კი არა გვსურს, ვითომ მხოლოდ ორფხბთა ხორცს ეწყობოდნენ. ოთხფხბთა სისხლსაც დიდის სიამოვნებით გეახლებიან. მხოლოდ ზოგიერთი ცხოველის ხორცის ჭამაში უფრო იციან არჩევა; აქ არჩევა თუ დაწუნება ძალზე აშკარად იციან. მაგალითად, ღორის ხორცი, რომელსაც კაცობრიობის სუფრაზე საპატიო ადგილი უჭირავს, განსაკუთრებით საშინელება ყვავილ-ბატონებისათვის. რომელსაც ისე უზომოდ უყვარს ხორცი და უმეტესად სისხლი ციკნისა. ეგვევ ითქმის ფერების შესახებაც. ყვავილ-ბატონებსა და წითელას უყვართ წითელი, თეთრი ან ლურჯი ფერი; ხოლო შავი სამოსის ნახვა ორსავე საშინლად ეჯავრება. რა თქმა უნდა, როგორც ყველა სიკვდილის შვილს, ამ სენთაც აქვთ ზოგიერთი ყინიანობა და მადლიერებისა ან შურისძიების მიდრეკილება. ვისაც ხსენებულ სატიკვარი შეეჯრება, მოვალედა სთვლიან თავიანთ თავს მათს ყინიანობას სიტყვა-შეუბრალებლად დაემორჩილონ, რადგან ისინი ჩვეულნი არ არიან ვისგანმე თუნდაც მცირე წინააღმდეგობას, თორემ გაცოფდებიან, საშინელნი ვახდებიან, ავები. პირიქით, მოფერებით, ალერსით, ძღვენის მირთმევით თითქმის სულმუდამ შეიძლება ადამიანმა მათი გული მოივოს, სიკეთე აქნევიანოს, სიავე ააცილოს, ყოველისავე ხიფათისა და განსაცდელისათვის თავი დააღწევიანებინოს.

აჰა; სიმპათიები და ანტიპათიები, რომელთაც მიაკუთვნებენ ქართველები ყვავილ-ბატონებს, და რომლებითაც ხელმძღვანელობენ ამ სენის მოსარჩენად. თუ ისინი უგულვებლყოფენ ამ პირობებს, მაშინ მებრად სანაღვლეად უნდა გათავდეს მათი საქმე: ყვავილ-ბატონები პასუხისმგებელნი არ არიან!..

გადამდებ სენთა უმეტეს ნაწილს საერთოდ ეძახიან „ბატონებს“ და მათი იერარქიული უპირატესობით და სიძლიერით იყოფიან ორ ერთიმეორისაგან განსხვავებულ კატეგორიად. პირველ კატეგორიაში მოქცეულნი არიან „დიდი ბატონები“—შავი ჭირი, ხორველა, ყვავილ-ბატონები, ხოლო მეორისაში—წითელა, ქუნთრუშა, ყელჭირვება, ყივანა ხველა და სხვ.

ყველა ეს სხვადასხვა ავადმყოფობანი ცხოვრობენ „ზღვას (შავ) იქით“, საცა განუწყვეტლივ სდის თაფლის მდინარენი და რძის ნაკადულები. ამათ აქ აქვთ თავისი ოჯახები და მთელი სოციალური და სარწმუნოებრივი ორგანიზაცია. ყველანი ემორჩილებიან ერთ უფროსს, რომელიც განაგებს თვისთა ქვეშევრდომთა საქმეებს და ზრუნავს მათი კეთილდღეობისათვის. სარწმუნოების მხრივ ესენი საზოგადოდ არიან

ქრისტეს და ისლამის აღმსარებელნი. ფიზიკურად ესენი ზოგი შავია (შავი ჭირი), თეთრი (ყვავილ-ბატონები), წითელი (წითელა).

მაგრამ ეს ავადმყოფობანი არა სჯერდებიან თავიანთ ქვეყანას. დროდადრო მათი უფროსი გადასწყვეტს ინახულოს მსოფლიოს სხვადასხვა მხარეები, რომლებიც თავის სამეფოს ერთ-ერთ ნაწილად მიაჩნიათ, რომ გაიგონ, თუ სიკვდილის შვილში რამდენად ერთგულნი არიან მათნი და ან ხომ არ ჩაღიან ისეთ საქმეს, რაც უკანონობად ჩაეთვლებათ. ამას აკისრებს თავის ქვეშევრდომებს: შავ ჭირს, ყვავილ-ბატონებს, წითელას და სხვ. ამათ სრულ ძალაუფლებას აძლევს მოიქცნენ ისე, როგორც საჭიროდ დაინახავენ, დაანახონ ყველას ყოვლის შემძლეობა თავიანთი უფროსისა, მიმართონ დასჯის საშინელ საშუალებას, რომ დამნაშავენი გამოასწორონ და ჩააგონონ მორჩილება და რიდი. იმ შემთხვევაში, როცა ამათ საქმე ექნებათ ისეთებთან, ვისი გამოსწორება გასაჭირია, მათ უფლება ეძლევათ იხმარონ რადიკალური საშუალება: შეუძლიათ მოკლან და წამოიყვანონ როგორც თავიანთი მონები. დასავლეთ საქართველოს ერთი მეტად გავრცელებული ლეგენდაცაა, რომელიც დაწერილებით მოგვითხრობს „ზღვას იქით“ მხარეში მცხოვრებთა შესახებ. აი ამ ლეგენდის წყალობითაა, რომ ამ სულთა ცხოვრებას ფარდა აეხადა და ჩვენც რაც რამე ვიცით—მათს შესახებ.

ერთხელ,—მოგვითხრობს ეს ლეგენდა—ერთი მეგრელი მეთევზე ერთ მდინარის პირას თავის ნავში მოკუზული იჭდა. ნემსკავი წყალში ჰქონდა გადაგდებული და ელოდა—აცა, როდის წამოეგება თევზიო. რაკი დრო მიდიოდა და თევზი კი არსადა ჩანდა, მეთევზეს თევზის ლოდინში ჩაეძინა. ცოტა ხანმა გაიარა და ანკესს ერთი უზარმაზარი თევზი წამოეგო. რადგან მეთევზე აღარ იძვროდა, თევზმა ნავი ზღვაში შეითრია. სწორედ მიგრაციის ანუ ადგილგადანაცვლების დრო იყო და თევზმაც თბილ ქვეყნებისაკენ გასწია.

უკვე მეორე დღე გათენდა, როცა მეთევზეს გამოეღვიძა. საცოდავმა კაცმა რომ დაინახა—შუა ზღვაში ვარო, თავზარდაცემულმა არ იცოდა, რა ექნა. შიშისაგან ენა ჩაუვარდა. ზღვის ტალღები ნება-ნება არწევდა. მზე რამდენჯერმე ამოვიდა და ჩავიდა, და ისიც მიადგა ერთ მშვენიერ კუნძულს, სადაც თავლის მდინარენი და რძის ნაკადულები სდიოდა. ისიც ნაპირას გავიდა. შევიდა ისეთ ალაგში, საცა აქამდე ცნობისმოყვარე ადამიანს ფეხი არ დაუკარებია. მის გონებას ვერც კი წარმოედგინა არსებობა ასეთის ადგილისა! კუნძულის ნაპირებს ლურჯი ზღვა ჰკოცნიდა და ზედ ეფრქვევოდა მზის ოქროთ დაფერილი დაუსრულებელი ბრჭყვიალა სხივები. ყოველივე ეს მეტად მხიარული და სასიამოვნო იყო. ამ შუქმფენარე მზის ქვეშ გადამლილი იყო საოცნებო სახურებელი ბალები, სამოთხე იშვიათ და ადამიანის თვალთათვის ჯერ

უნახავ ყვავილთა, რომლებიც წამოზიდულნი იყვნენ თავიანთ ნაზ დე-
როებზე, მსუბუქ თაიგულებად თავიანთ თავსვე ეცემოდნენ. აქვე იყო
საუცხოვო სასახლეები, რომელთა გარშემო აბნევდნენ ნაპერწკლებს.
ფირფას მარგალიტების მსგავსებს.

აი ბედმა საწყალ კაცს ამ სააქო სამოთხეში დაანახა თავის თვა-
ლებით სხვადასხვა ჯურის და სხვადასხვა ხარისხის „ბატონები“, რომ
მერე თავის მეზობლებისათვის ეამბნა მათი შინაური ცხოვრების ამბავი.
მეთევზე მათს შორისვე ხედავდა თავის მეზობლებს, წინა წლებში გარ-
დაცვლილებს და „ბატონების“ მიერ წამოყვანილებს თავიანთ ყმებად.

„ბატონები“ ახალმოსულს შემოეხვივნენ. გაუწყონენ: როგორ გა-
ბედე ჩვენს საიდუმლო სამყოფელში მოსვლაო! საცოდავმა მეთევზენ.
აქანკალებულმა, ყელგამომშრალმა, სცადა ეთხოვნა პატიება. ძალიან
გაუჭირდა და ბოლოს, როგორც იყო, წამოიღულღულა, უამბო—უბედო.
ბედმა რაც შეამთხვია და, როგორც შეიძლო, პატიება სთხოვა. რადგან
მისი „ყმობის“ დრო ჯერ არ იყო მოსული და თან ანგარიში გაუწიეს
იმ გარემოებას, რომელმაც ის მათს სამყოფელში მოიყვანა, „ბატონებ-
მა“ აპატიეს და ძალზე სტუმართმოყვარულად მოექცნენ.

მეორე წელიწადს, თევზების ახალ მიგრაციის დროს, „ბატონების“
ბრძანებით და იმავე თევზის საშუალებით, ჩვენი მეგრელი დაუბრუნდა
თავის სამშობლოს. მის მეზობლებს დიდი ხნის მკვდარი ეგონათ და
ახლა ცოცხალი რომ დაინახეს, ყველას საშინლად გაუკვირდა. ისიც
დაწვრილებით მოუყვა, რაც ნახა თავის უნებურად.

გადამდებ სენტა შორის, რომელნიც სწორედ რომ ანადგურებენ
ქართველთა, ყველაზე საშინელია—ყვაილი, რომელსაც ეძახიან „დიდ
ბატონებს“, „ყვაილს“ ან კიდევ „მარგალიტებს“. მისი წაშლობა გადი-
იქცა კულტად და მთელ რიგ ცრუმორწმუნოებათა წყაროდ. უფრო
ხშირად ყვაილის ებიდემია საქართველოში შემოდის და ოსმალეთიდან.
ოსმალელ მეზღვაურთა საშუალებით, რომლებიც ვაჭრობას აწარმოებ-
დნენ ალაგობრივ მკვიდრებთან. საქართველოს დასავლეთი პროვინცია
სამეგრელო, ხდებოდა მსხვერპლად ყვაილის და სწორედ სამეგრელო
იქცეოდა ხოლმე განუწყვეტილ კერად „ბატონებისა“. ამიტომ, სრულე-
ბით არ არის საკვირველი, თუ სწორედ ამ მხარის მცხოვრებთა შორის
დარჩენილა ყვაილის მოვლისა და კურნების წესები, სრულებით განს-
კუთრებული და საინტერესო ეთნოგრაფიის თვალსაზრისით.

მიუხედავად ამისა, მეგრელების წესი ყვაილის კურნებისა, რო-
გორც ქვემოთ დავინახავთ, არც ისე დასაწუნია და არსებითად განსხვა-
ვებული არ არის თანამედროვე ექიმობის მიერ მიღებული წესებისა.
ამიტომ ჩვენც სწორედ საქართველოს ამ ნაწილში არსებული წესები

შესახებ გვექნება ლაპარაკი იმ საგანზე, რომელიც ჩვენ ამჟამად გვინტერესებს.

როგორც მეგრულნი მოგვითხრობენ, „ბატონები“ ანუ ყვავილი ადამიანის სახით და ჭორებზე შემსხდარნი იქით-აქეთ დადიან, სრულებით გაუჭირვებლად. ამათში გულუკეთილებიც არიან და ავებიც. პირველი ჭგუფის ბატონები წარმოგვიდგებიან ლამაზი ქალების სახით, ტანზე თეთრები აცვიათ, კობტად და გემოზე, გრძელ და მშვენიერ თმიანები. მათი ჭორებიც აგრეთვე თეთრები არიან. ავგულა „ბატონები“ კი გრძელწვერიანები არიან, შავები, შავტანისამოსიანები, ზოგჯერ მღვდლის ანაფორასაც კი ატარებენ და სახელნადაც -- შავი ჭორები ჰყავთ.

ამა თუ იმ სოფელში ყვავილის შემოსვლას წინდაწინ იგებენ იმით, რომ ავადგასახდომნი ან მისნი მახლობელნი სიზმარში ნახავენ:--ყვავილი მობრძანდება ჩვენთანაო! თუ სიზმარში ნახეს ლამაზი ქალები, მოცეკვავენი, მხიარულნი, სახის კეთილგამომეტყველებიანი და ტკბილად მოლიმარნი, თეთრ, ბრჭყვიალა კაბებიანები--ეს კარგი ნიშანი იქნება. ამ შემთხვევაში იმედი უნდა ჰქონდეთ, რომ ავადმყოფობა მშვიდობიანად ჩაივლის და ავადმყოფის სახეს მსუბუქ კვალს დაამჩნევს. ხოლო თუ სიზმრად ნახეს შავი „ბატონები“, მაშინ დარწმუნებულნი უნდა იყვნენ, რომ სიკვდილი უეჭველად დაუკაკუნებს კარებს ამა თუ იმ ოჯახში.

ყვავილის ეპიდემიის გაჩენა სამეგრელოს რომელსამე სოფელში მცხოვრებთ თავზარს დასცემს ხოლმე. თუ ქონება ნებას აძლევთ, თავიანთს სახლებს თავს ანებებენ, ცდილობენ თავი შეაფარონ თავიანი ნაცნობ-მეგობრებთან შორეულ სოფლებში. ხმამაღლა ლაპარაკს შესწყვეტენ, ყველგან ჩურჩული-ლა ისმის. მეზობლებს ერთმანეთთან მისვლა-მოსვლა შეწყვეტილი აქვთ, სანამ ეპიდემია მძვინვარებს. მეგრელები ზედმიწევნით ასრულებენ იმას, რაც, მათის აზრით, „ბატონებს“ აქვთ ნათქვამი: „როცა ჩვენი სახელი (გამოჩენა) გაივით, თავს უშველეთ, იმდენი ირბინეთ, სანამ კამეჩის ტყავის ქალამნები, ფეხებზე რომ გაცვიათ, სიარულისაგან არ დაგიცვლებათ. ეცადეთ, ჩვენმა თვალებმა არ დაგინახოთ. არ დაგვენახოთ, თორემ ვაი თქვენს შავს დღეს!..“

რაც შეეხება ხსენებულ ავადმყოფობისაგან წამლობასა და მორჩენას, მეგრელები მიმართავენ მხოლოდ და მხოლოდ სიმპათიურ საშუა-

* ამის დაშწერის დედა შავი „ბატონებისაგან“ გარდაიცვალა. მეზობლებს ვითო-სიზმარში ენახოთ ჩვენის სოფლისაკენ მომავალი შავი დიდწვერა კაცი, შავტანისამოსიანი, შავ ჭორზე შემჯდარი. რაცა მიცვალებული გაასვენეს. მაშინ-ლა უთქვამთ: ასე და ასე ენახეთ სიზმარშიო.

ლებებს. და იმ ხერხებს, რაც წინაპრებისაგან გაუგონიათ: ყოველთ უწინარეს, „ბატონების“ მხრივ წყრომისა და შურისძიების შიშით ერიდებიან ექიმისა და ლათინთა სამზარეულოს წამლების ჩარევას. უნდა ისიცა ვთქვათ, რომ ექიმები იშვიათად თუ სადმე იყვნენ მეგრელების სოფლებში იმ დროს, რა დროის ამბავს ჩვენა ვწერთ. ავადმყოფს თუ ბედი უღიმის, გადარჩება, თუ არა და უნდა მოკვდეს; თუ გადაარჩინეს, ეს იმას ნიშნავდეს იქნება, რომ გაჭირებას თავი დააღწიეს, მიზანს ჰიღწიეს, ე. ი. გული მოიგეს ავადმყოფობის სულისა, ალერსიანები იყვნენ, მორჩილნი, განსაკუთრებით—მიუხედავნი: ბატონებს რა ეამებოდათ და რა არა! უნდა დავსძინოთ აგრეთვე—ბედისწერას ამ შემთხვევაში, როგორც სხვა შემთხვევებშიაც, უმთავრესი როლი აქვს.

მოდით, შევიხედოთ მეგრელის სახლში, საცა „ყვავილ-ბატონები“ ბრძანდებიან“. უმეტეს შემთხვევაში, მეგრელების სახლები უნდა ეძებოთ შუაგულ ტყეში, საუკუნოვან ხეებს შორის, ერთმანეთისაგან ერთი და ორ და ზოგჯერ სამი კილომეტრით დაშორებულები. ამ სახლებს ჰაი, ჰაი, რომ დიდი პრეტენზია არა აქვს სილამაზისა როგორც გარედან, ისე შიგნიდან. სახლს გარედან მაღალი ღობე უვლია, ღობეს შიგნითაც უშველებელი ხეები დგას. სახლი ხისაა, ერთსართულიანი, ერთ თვალიანი. კარი მთლიანი ორი აქვს: ერთი წინიდან და მეორე პირველის პირდაპირ—უკანიდან! სახლის სახურავი ყავრისა ან ისლისაა. რაკი ფანჯრები არა აქვს სახლს, სინათლე მოღებულ კარებიდან ან ჭუჭრუტანებიდან შემოდის. ჭუჭრუტანები კიდევ თავის დღეში არ აკლია გაუგონავ კედლებს. ჰაერსაც, სინათლის მსგავსად, აქვს სახლში შემოსასვლელი გზა. ფიცრის იატაკის მაგიერ, კარგად თუ ავად, დატკეპნილი წითელი მიწაა. სახლის შუა გულს—კერაა, საცა შეშის დიდი ნაჭრების-მორების ცეცხლი უნთიათ. ამ კერას გარშემო შეჭუჭრულნი არიან ოჯახის წევრნი, რომელთა ზურგი განუწყვეტლივ ქარსა აქვს შეშვერილი, განსაკუთრებით ზამთარში. კვამლი, კერას რომ ასდის, ჯერ ყველას უღიზიანებს და ამოსწავს თვალებს და მერე გარეთ გავა იჭიდან, საცა გასასვლელ კზას იპოვნის. კედლებს გასწვრივ მიკრულია ტახტი, ანუ რამდენიმე ცულით გაჩორკნილი ხის ფიცარი. უმეტეს შემთხვევაში ზედ არაფერი ჰფენია და თუ ჰფენია, ეს გახლავთ ჭილოფი, რომელსაც სოფელელნი თვითონ აკეთებენ ჭილისაგან. ღამით ამ ტახტზე გადაათარებენ სიფრიფანა ლეიბსა და საბანს და ამგვარად გადაიქცევა საწოლად, დღისით იხმარება ჩამოსაჯდომად. რა თქმა უნდა, მეტად უპრეტენზიო უნდა იყოს ადამიანი, რომ ასეთ საწოლს რბილი დაარქვას. მაგრამ თუ ანგარიშს გავეუწევთ იმას, თუ რა ღარიბულ პირობებში სცხოვრობს მეგრელი, ასეთ ცხოვრებისათვისაც კმაყოფილია. განჯინა მეგრელის ოჯახში აუცილებელი საჭიროების ავეჯად არ ითვლება. ბინისათვის ამ ცხად

სიშიშვლის ბოდიშის მოსახდელად კედელზე დაკიდებულია თითო-ოროლა ტანსაცმელი, რომელნიც საპნის თვისებას ნაკლებ იცნობენ. კედლები მოშავო ფერისაა, ალბათ კვამლისაგან, განუწყვეტილად რომ ხედებათ. ჭურჭელი შესდგება ხის ატარებისა და თიხის ჯამებისაგან. რომლებსაც სოფლის ხელოსნებივე აკეთებენ და რომლებიც სრულ-ჰყოფენ სახლის მორთულობას. სახლის ერთი კუთხე მიჩენილია საქონლის ბოსლადა, სადაც ოთხფეხი გვერდით ცხოვრობს თავის პატრონებთან ერთად და ისიც იმათთან ერთად ერთის ჰაერითა სუნთქავს.

აჰა, რაც შეიძლება, სწორი სახე იმ გარემოსი, რომელშიაც იყოფება მეგრელი ავადმყოფი.

როგორც კი გაჩნდება სენი, პირველადვე ავადმყოფს კისერზე დაკიდებენ გახვრეტილ ქვას. ეს არის ნიშანი მორჩილებისა „ბატონების“ მიმართ, რომელნიც „მობრძანდნენ“ და თავიანთის „მობრძანებით“ წყალობა უყვეს ამა თუ იმ ოჯახს...* ცოტა ხანს შემდეგ ამ ქვას ავადმყოფის საწოლ ქვეშ დასდებენ. ამავე დროს დიდის გულმოდგინებით ცდილობენ სახლი მორთონ. ცდილობენ ავადმყოფი, რაც შეიძლება, სუფთა ლეიბზე დააწვინონ, უკეთესია, ახალ ლეიბზე დააწვინონ. საბანიც აგრეთვე სუფთა და ახალი უნდა იყვეს; ყველაფერს აჯობებს, თუ საბანი აბრეშუმისაა. კერაზე ცეცხლი უნდა ჩაქრეს, რადგან „ბატონებს“ ცეცხლი ჭირივით ეჯავრებათ. სახლში საჭმელს არა ხარშავენ. ამ შემთხვევაში, მეზობლები ჩაერევიან საქმეში და საჭმელი შა-შარეული მოაქვთ ავადმყოფის პატრონისათვის. მეზობლების მხრივ ეს დიდ სიკეთედ და სამსახურად ითვლება, და აგრეთვე ავადმყოფის პატრონთათვის მეტად ხელსაყრელია, რომ მთელი კვირების განმავლობაში სხვები იმსახურონ. მაგრამ მეზობლები თითქო არც თუ ისე იყვნენ დაინტერესებულნი ამისთანა პატივისცემის აღმოჩენისათვის. არ უნდა დავივიწყოთ, რომ, ერთი მხრივ, ხელსა ჰბანს ხელი, და თუ დღეს „ყვავილი“ ერთ მეზობელთან ბრძანდება, ხვალ მეორესთან „მიბრძანდება“ და მეორეს ბირველი მეზობელი თავის მხრივ გადაუხდის სამსახურს. მეორე მხრივ, ქართველებს მოვალეობად მიაჩნიათ გამოიჩინონ მორჩილება და სტუმართმოყვარეობა „ბატონების“ მიმართ. მეზობლების მიერ მოტანილ და სულებისათვის მირთმეულ საჩუქრებს შორის ჩვენა ვხედავთ: ვარიებს, პატარა ციკნებს, ფრინველთ, რომელთაც ნისკარტები და ფეხის ფრჩხილები მთლად წითლად აქვთ შეღებილი.

* ეს ჩვეულება (ყელზე ქვის დაკიდება) იმ შორეულ დროისაა, როცა ქართველები ომის დროს, როცა მტრისაგან დამარცხდებოდნენ, ყელზე ქვეშ დაიკადებდნენ და ისე წარუდგებოდნენ წინ ეს მორჩილების ნიშანი მკობნელთ უფლებას ახიზებდა დამარცხებულთა სიცოცხლეს ისე მოჰქცევდნენ, როგორც ენებებოდით...

ამ წინდაწინვე მირთმეულ შესაწირავებით ცდილობენ მეზობლები კული მოიგონ „ბატონებისა“, მათი წყალობა გადმოველინოთ და მათ პიერ დაფარულ-დაცულ იქმნენ.

მაგრამ ყველა მეზობელს კი არ შეუძლია გადალახოს კარიბჭე იმ სახლისა, სადაც ავადმყოფს უვლიან. ვისაც ჭერ არ უხდია „ყვავილ-ბატონები“, სახლის ღობეს მიადგება და იმის მაგიერ, რომ შინაურებს ზამამალა დაუძახოს და გარეთ გამოიხმოს, „ყვავილის“ მსახურთა ყურადღებას მიიპყრობს იმით, რომ ქვით ოღნავ დაუჟაკუნებს ღობეს. ამ სიფრთხილეს თავისი საბუთი აქვს, რადგან „ბატონებს“ ეჭავრებათ ყვირილის ზმა; ადამიანთა ძახილი აბრაზებთ. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს სულები მეტად ნერვიანები არიან, არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ვისაც „ბატონებმა“ სიბრმავე დაუტოვეს, ამნაირადვე იტყვიან, როცა ძღვენი მიაქვთ „ბატონებთან“ მათი გულის მოსაგებად. მათ აკრძალული აქვთ შევიდნენ იმ სახლში, სადაც გადამდები სენია და დაინახვონ ავადმყოფობის სულებს, თორემ ამას მოჰყვება „ბატონების“ გაანჩნება და მაოგან სიავის მოლოდინი. ბატონები ამ შემთხვევაში შურს იძიებენ იმათზე, ვინც ლოგინშია და თვალის სინათლეს წაართმევენ. ამრიგად, ავადმყოფი გათამამებულ ბრმის მაგივრად აგებს პასუხს!...

ოცა ზემოთ ჩვენ ვახსენეთ „ბატონების“ მოსამსახურე. ახლა ვიკითხოთ ერთი, ვინ არის ეს მოსამსახურე? ის უფროსი განლავეთ შემწირველი, მინისტრი ბატონების კულტისა, რომელიც არსებობს მეგრელთა შორის; სწორედ ამ კულტის მიერაა შემოღებული ეს თანამდებობა. სულელების მსახური არც ისე ჩვეულებრივი მსახურია, რომელიც შეიძლება გვეჩვენოს პირველი შეხედვით. ადვილია სიტყვა „მსახურის“ თქმა, მაგრამ ყველასათვის კი არ არის შესაძლებელი მსახური იყოს. ეს სიტყვა ჰგულისხმობს მეტად რთულ მოვალეობას და დიდი საპასუხისმგებლობა: მსახური ერთგვარი შუამავალია უბრალო სიკვდილის შვილებსა და „ბატონებს“ შორის! ეს მღვდელმსახურია, რომელიც გადმოგვცემს, თუ რა ჰნებაეს „ბატონებს“ და მოლაპარაკების დროს კარგ ურთიერთობას ამყარებს ავადმყოფსა და „ბატონებს“ შორის. მოსამსახურე დიდი თანამდებობის კაცია, ძალაუფლებით მორჭმული, ბატონების სამსახურს მიმაგრებული, დიდის გავლენისა და განსაკუთრებულის მოხერხებისა. სიცოცხლე და სიკვდილი ავადმყოფისა—მის ხელთაა! ის აყენებს ავადმყოფს მორჩენის გზაზე, ისაა, უშუალო კავშირი რომ აქვს ბატონებთან, ისაა, რომ ცდილობს ბატონების გული მოიგოს, უზრუნველმყოფელი ბატონების მიერ წყალობის გამოვლინებისა, ცდილობს მისი შუამავლობა კეთილად დაგვირგვინდეს...

„ბატონების“ მსახურობის საქმეში სქესს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს; მსახურად შეიძლება იყოს როგორც მამაკაცი, ისე დედაკაცი. ამ

თანამდებობის ასასრულებლად საჭიროა მსახურს მოხდელი ჰქონდეს „ბატონები“ და უზრუნველყოფს, რომ ეს სენი ხელმეორედ არ შეეყრება. გარდა ამისა, უნდა იყოს კარგი მჭევრმეტყველი, ენაზე თაფლი უნდა ჰქონდეს დასხპული, როგორც ამბობენ ქართველები, ესე იგი, იცოდეს ალერსიანი და მოფერების სიტყვები, ემარჯვებოდეს ბატონებისათვის ქათინაურების თქმა, საცა უნდა და არ უნდა, დამსახურებულისა თუ დაუმსახურებელისა, სულ ერთია, არავინ დასძრახავს. მსახურმა არ უნდა დაივიწყოს, რომ „ბატონებს“ ქათინაურები ძალიან უყვართ. გარდა ამისა, მსახურმა უნდა იცოდეს ტკბილად მოყოლა სხვადასხვა გასართობი ამბებისა, არტისტული ნიჭიც უნდა ჰქონდეს, სთქვას ლექსები, ბატონების პატივსაცემად გამოთქმულები, სიმღერა იცოდეს, ბატონების სმენა დაატკბოს ჩონგურის დაკვრითა და ზედ ტკბილი სიმღერების დამღერებითა, იცოდეს ცეკვა, იყოს მომთმენი და სხვადასხვა.

აღსანიშნავია, რომ ბატონების კარგ მსახურს თავისიანებში განუზომელი ფასი აქვს. ბატონებიც თავიანთ მხრივ აფასებენ მის ღირსებას, შრომასა და დალაღვას, რაც მის თანამდებობას ახლავს თან. როცა უგულოდ ემსახურებიან, ბატონები არ აყოვნებენ გულის მოსვლას და ავადმყოფის მდგომარეობის გაუარესებას და მოითხოვენ კარგი მსახური მოუყვანონ. არიან ძალზე სახელგანთქმული მსახურნი, გამოჩენილნიც, რომელთაც ზედმიწევნით იციან თავიანთი ხელობა. ავადმყოფის პატრონნი, რაც უნდა დაუჯდეთ, მოსძებნიან ასეთებს და თუნდ ორი დღის სავალიდან მოიყვანენ.

ეროს სოფელში,—მოგვეთხრობენ მეგარელები,—ერთს დროს ცხოვრობდა ერთი საწყალი დედაკაცი, განთქმული მსახური „ბატონებისა“. ავადმყოფებთან რომ მიიწვევდნენ, ეს ქალი მაშინვე ხელში აიღებდა ჩონგურს და თუმცა ძალიან სუსტი მეჩონგურე გახლდათ, მაინც ეს არ უშლიდა გაჭირებისათვის სულ ადვილად დაედწია თავი. იმდენს ახერხებდა, რომ „ბატონების“ გული ყოველთვისა ჰქონდა მოგებული. როგორც კი მიუახლოვდებოდა სახლს, საცა ყვავილით ავადმყოფი იწვა, საკრავს უხერხულად ააქლარუნებდა, „ბატონები“, როგორც მოგვეთხრობენ მაყურებელნი, გამხიარულდებოდნენ და ღიმილს დაიწყებდნენ.

მაგრამ ამავე სოფელში ისეთი ურწმუნო თომებიც იყვნენ, რომლებსაც ამ დედაკაცის ღირსებისა არაფერი სწამდათ. ამ დროს ერთი ახალგაზრდა კაცი ყვავილით გამხდარა ავად. მასი მდგომარეობა უნუგეშო გახდა. თავისი მეზობლები სულ ამოდ ეხვეწებოდნენ ავადმყოფის მამას მსახური დედაკაცი მოეყვანა. მამა, რომელსაც როგორღაც თვალში ამოღებული ჰყავდა ეს დედაკაცი, უარზე იდგა და ყურს არავის უჯდებდა. ბოლოს, სიკვდილის პირას მდებარე შვილმა გაკერაბულ

მამას ხეყნა დაუწყო: „სიცოცხლე სულ სამის დღისა დამრჩენია. მომიყვანე, მამილო, ის დედაკაცი, რომ ავადმყოფს მომიაროს“. მამა ხედავდა, რომ შვილის სიკვდილი კარზე ჰქონდა მომდგარი და მართლაც სამ დღეში შვილმა თქვენი ჰირი წაიღო.

განელო ხანმა და „ბატონები“, თავიანთ ჯორებზე შემსხდარნი. შეხვდნენ დედაკაცს და საყვედური უთხრეს: „შე კაი ქალო, რად მოქალი ყმაწვილიო?!“—ბატონებო, ჩემო მწყალობლებო! განა ჩემი ბრალია,—უპასუხა დედაკაცმა.—მე სულ იმასა ვნატობ შემთხვევა მომეცეს თქვენს ფეხებს ქვეშ გაგეგოთ და დაგიმტკიცოთ ჩემი პატივისცენა და მორჩილება. ძვირფასნო და სათაყვანწო, მცალებულის მამა ინდენად იყო გულქვა, რომ წამართვა სიამოვნება შევსულიყავ იმ სახლში, საცა თქვენ ინებეთ შებრძანება“.

რაკი „ბატონების“ მსახური იმ სახლში დაბნავდებოდა, საცა ავადმყოფი წევს, ყველანი დამშვიდდებიან, დარწმუნებულნი, რომ ავადმყოფის ბედი ჩაბარებული აქვს ისეთს ხელებს, ვისი ნდობაც შეუძლია ადამიანს. მსახურის თვალი და ხელები ყველაფერს უნდა გასწვდეს: ართმევს მეზობლებს მათს მიერ მოტანილ დიდ ძღვენსა და საჭმელსასმელს, რომ მერე ბატონებმა, თავისუფლად რომ დარჩებიან, სავსებით შეათფასონ მორთმეული სანოვაცის ღირსება. ძნელი არ არის იმის გამოცნობა, რომ ბატონები გაუმაძღრები სრულებით არ არიან. მაშინ მსახური თავის მოვალეობადა სთვლის, თავის გულმოდგინების საჩვენებლად, დატოვებული სანოვაცე დაამთავროს, და ამგვარად თავის შრომის სასყიდელით თავის თავი დააჯილდოვოს.

ყოველთვის, როცა მსახურმა ბატონებს მოტანილი ძღვენი უნდა მიართვას, ავადმყოფის წინაშე დაიჩოქებს და თავმდაბლად მოახსენებს: „ბატონებო, ძვირფასო მარგალიტებო, უძვირფასესო სამკაულებო. ყველა ყვაილებზე ულამაზესნო, ტკბილნო, საყვარელნო! ია-ვარდი გიფენიათ, საცა ვაიაროთ! როგორც კი გაიგეს თქვენის უდიდებულესობის მობრძანება ამ საკოდავ ქოხში, ყველანი საჩქაროდ გამოეშურნენ. რომ თქვენთვის მოერთმიათ ეს მცირედი ძღვენი, რათა მომრთმევი გადააფართოთ თქვენი მოწყალების კალთა, მიაკმიოთ სურნელება თქვენი გულკეთილობისა. ნება უბოძეთ თქვენთა ფეხთა მტვერს, თქვენს მონა-მორჩილ და უღირს მსახურს, რომელიც ბედნიერებადა თვლის ამ სახელის ტარებას, მოგართვათ ეს ძღვენი“.

როცა მეგრელი მღვდელმოქმედი ასე ლაპარაკობს, იმის დარდა არა აქვს—მის მიერ მეგრულად ნათქვამს „ბატონები“ გაიგებენ თუ არა. ცხადია, მსახურსა ჰგონია, რომ „ბატონები“ ყველა ენაზე ლაპარაკობენ. თავის სათქმელს რომ გაათავებს, ძღვენს ავადმყოფის წინ დაალაგებს. მორთმეულთა შორის ჩვენა ვხედავთ: ცოცხალ დედლებს.

რომელთაც ნისკარტი და ფეხების ფრჩხილები შეღებილი აქვთ წითლად და კისერზედაც მძივები აქვთ, დამზადებული საქმელი, ხილი, ყვავილები. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ყვავილების მირთმევა მაშინ და შეიძლება, როცა ყვავილი ტანზე გამოაყრის ავადმყოფს, რადგან სწამთ, რომ „ბატონები“ ყვავილს რომ დაინახავენ, შეიძლება თავისუფლად გადავიდნენ ამ ყვავილზე, ან, უფრო გარკვეულად რომ ვთქვათ, ავადმყოფის სხეულის შიგნით დარჩებიან, და ეს კი მეტად საშიშად ითვლება.

ბატონებისათვის მოსაკითხების ყოველ მირთმევაზე მსახური ცდილობს არ დაასახელოს მოსაკითხის მომრთმევი. მხოლოდ ამბობს: „ამა და ამ „ძაღვმა“ თქვენ მოგართვათ“. მოსაკითხის მომტანთა სახელს იმიტომ არ ახსენებს, რომ მომტანთ ჯერ არ უხდიათ „ბატონები“, და რაკი მათი სახელები წარმოთქმული არ იქნება, „ბატონებს“ არც ეცოდინებათ, ვინ მოართვათ მოსაკითხი, და თუ გაიგონეს, ადვილად შეიძლება შემდეგა მათი სტუმრები ვახდნენ. ისიც მოხდება ხოლმე, რომ მსახურს სახლში შემოჰყავს ისეთი მეზობლები, რომელთაც უკვე უხდიათ ყვავილი და, ვითომდა ავადმყოფის სანახავად მოსულნი, მოვიდნენ „ბატონების“ თაყვანსაცემლად. მსახური მოახსენებს ბატონებს — ესა და ესენი გაახლნენ თქვენთანო და მომსეღელთ ბატონების მხრივ შესაფერს პასუხს აძლევს. მსახური მნახველთ ნებას აძლევს ზეწრის ბოლოებსა და ავადმყოფის ხელებს აკოცონ, მერე იგივე მსახური ანიშნებს ადგილს, სადაც უნდა დასხდნენ მოწიწებით და მოშორებით. მსახურისაგან ჩაგონებული აქვთ—არამც და არამც არ ახსენონ სიტყვა „თვლები“, „ყელი“. თუ უნდათ გაიგონ, თუ როგორა აქვს ავადმყოფს თვლები, უნდა იკითხონ: ავადმყოფს „სარკე“ როგორა აქვსო. სიტყვა „ყელის“ მაგიერ ამბობენ სიტყვა „შუშას“. ყოველთვის ასეთს ეშმაკობას უნდა მიჰმართონ. ადამიანის სხეულის ამ ორგანოების ნამდვილი სახელები თუ ვაგლახად წამოსცდათ, ბატონები ზედ დააფრინდებიან. მნახველთ ისეთებიც გამოერევიან, რომელნიც ვითომ აღტაცებულნი არიან ბატონების ძიძიბოების სილამაზით და ბატონებსა სთხოვენ მათ „აჩუქონ“ რამდენიმე „ყვავილი“. ბატონებს ასეთი თხოვნის გაგონება ძალიან ეაჩებათ და ამ თავის თაყვანისმცემელთა მიმართ თავიანთი კეთილგანწყობილების და მოწყალების გამოხატვის ნიშნად, როცა მათ ეწვევიან სტუმრად, მათს სახეზე კვალს არაფრისას დაუტოვებენ.

ზოგიერთი მეზობელთაგანი მსახურს ეხმარება და რიგ-რიგად რჩება ავადმყოფთან ლამის სათევად. უკრავენ ჩონგურს, ცეკვავენ, მღერაინ, ერთმანეთს უამბობენ კაი-კაი ზღაპრებს. ყველანი მსახურს ემორჩილებიან, იმის ხელმძღვანელობით აკეთებენ ყველაფერს. ისიც უნდა დავაზროდოდრო ეტყვის—თუ კარგსა თუ ცუდს გუნებაზეა ბატონები, აქედან—იმღერეთო, ანდა ეტყვის—გაჩუმიდითო, როცა ჰგონია, რომ მათა

სიმღერა ბატონებსა სწყინს. უწმაწური ლაპარაკი აკრძალულია, ბატონებს ეწყინებათ და შეიძლება დასაჯოს ავადმყოფი იმითი, რომ ენა წაართვასო. თუ ავადმყოფს ჩაეძინა, ყველანი გაჩუმდებიან და ჩონგურს კედელზე ჩამოჰკიდებენ, ავადმყოფის ახლო. ამბობენ, ბატონები თავის მხრივ, ჩუმად უკრავენ ჩონგურზე და ესეც გამოსცემს საოცნებო ხმებს, ყველა მნახველთა სასიხარულოდ.

მსახური გაფაციცებით თვალყურს ადევნებს, რომ სახლში ყველაფერი წესსა და რიგზე იყოს, ყველგან იდეალური სისუფთავე სუფევდეს. გარდა ამისა, მსახურია, რომ ერთგვარ დეზინფექციას უკეთებს ყველაფერს. რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში სადეზინფექციოდ სიმკვავეს რასმე არა ხმარობს: რამე ყვავილის და იის ფოთლების ნაყენითაა, რომ ასხურებს იქაურობას. ამ ნაყენს ასხურებს სახლის ყოველ კუთხეში, გარეთ გაყრილს ნაგავს, ეზოში მდგარ ხეებს. ყველგან იის სუნია, რაც ასე უყვარს ბატონებს.

ყველაფერი დამშვიდებული და დაწყნარებულია სახლში, მხოლოდ მნახველები ფეხ-აკრფით მიდი-მოდიან, ხმაამოუღებლად. ყველა ცდილობს ღიმილით ეჩვენოს სხვებს, თავაზიანად, მხიარულად იყოს. მხიარულება უეჭველად უნდა იყოს. თუ ვისმე გარდაცვალებულის სამგლოვად შავები აცვია, ეს შავები უნდა გაიხადოს და სამხიარულო ტანისამოსი ჩაიცვას, თორემ საშინელი სიზმრები ავადმყოფს არ მოასვენებს. მის თვალებს წინ ელანდებოდეს იქნება ნახშირივით შავი, საშინელი აღამიანები!.. სახლს შიგნიდან გამოფენილია, თუ რამ სამკაული აბადიათ. თუ სადმე ძვირფასი ქსოვილები გააჩნიათ, აქ უნდა იყოს დაკიდებული, ყველგან მიმოზნეულია ყვავილები და სხვ. განუწყვეტლივ იჩოქებენ სამხრეთისაკენ, რადგან ფიქრობენ, რომ ბატონები მაჰმადის სარწმუნოებისანი არიან. ამიტომვე პირჯვრის წერაც აკრძალულია. როცა ავადმყოფი წუხილს დაიწყებს—თვლები მტკივაო, მიუტანენ სარკეს, ბატონებს ქათინაურებს მოახსენებენ და სთხოვენ—ეს სარკე* მიიერთვან თვალების მაგიერ. ერთმანეთს ექიშპებიან, თუ ვინ უფრო საალერსო და მორჩილების გამომხატველ სიტყვებს გამოიგონებს. იმავე პატივისცემით ეპყრობიან შინაურ საქონელსაც. აკრძალულია მყეფარს გაუწყრინენ. თუ შემთხვევით ძალი შემოჰყვა ვისმე სახლში და უნდათ გარეთ გააგდონ, მიმართავენ ტკბილი სიტყვებით: „გენაცვალე, ხომ არა გნებავს გარეთ გაბრძანდე“. თვითონ სიტყვა „ძაღვს“ არ ახსენებენ, რომ ბატონების ნაზ სმენას საწყენად არ დაურჩიეთ. თუ ძაღვი გარეთაა და იყეფება, იმის მაგიერ რომ დაუყვირონ და ისე გააჩუმონ.

* სარკე შეგარულთ ძვირფას ნეტად მიიჩნდათ და ყველასათვის არ იყო ხელშეწყველი.

კდილობენ ალერსიანი სიტყვებით დააჩუმონ, რომ ბატონები არ გააჯავრონ...

მსახური ზრუნავს არა მარტო „ბატონებისათვის“, არამედ მათს ჯორისათვისაც. მართალია, ისინიც ისევე უხილავნი არიან, როგორც მათი პატრონები, მაგრამ იმათთვისაც ზრუნავენ. მსახურის ბრძანებით, სახლის ერთი კუთხე სუფთად დაგვილია, რომ აქ მოათავსონ ეს ცხოველი: დაუყრიან ერთ მუჭა სიმინდის ჩაღას, ტასტით წყალს დაუდგამენ და კედელზე პატარა თოკს დაჰკიდებენ. ღამის განმავლობაში ჯორი, ვითომ ბატონების მიერ პატარა თოკით მიბმული, ჩაღას ახრამუნებს და ისვენებს. მაგრამ ინათებს თუ არა, ბატონები შეკაზმავენ და დაიწყებენ იქით-იქით სიარულს, რომ წინდაწინ გაიგონ, რომელ და რომელ სახლში უნდა ესტუმრონ. აი, სწორედ ამ სიარულის დროსაა, რომ სოფელეთ შემთხვევა აქვთ მათი შეხვედრისა და გაგებისა, თუ სად აპირებენ შესვლას*.

ჩვეულებრივ, მზის ჩასვლისას ბრუნდებიან ბატონები სახლში, რომ ავადმყოფის სხეულში მოისვენონ. მათი დაბრუნების დროსთვის სახლის კარები მოღებული უნდა იყოს, რომ შემოსვლა შეეძლოთ და აბა სწორედ დღისით მათი სახლში არყოფნით აიხსნება ის გარემოება, რომ ავადმყოფი ხანდახან მოიხედავს ხოლმე.

აი, რა ეჭმევა ყვავილით ავადმყოფს: წიწილის ნახარში, რძე, თოხლო კვერცხი, შემწვარი გოგრა. რაც შეეხება ღორის ხორცს, მისი გამოჩენა სუფრაზე არ შეიძლება. მაგრამ გამოჩენის დროს, თუ ავადმყოფმა ღორის ხორცი მოითხოვა, მიუტანენ და ამით მიხვდებიან, რომ ბატონები ქრისტიანენი ყოფილან. ყოველგვარი სანელებელი და მაგარი სასმელები: მარილი, პილპილი, ძმარი, ღვინო და სხვ. ავადმყოფისათვის მაწყენრად ითვლება. ამავე დროს კედელზე დაჰკიდებენ ციკნის უმ ხორცს. მეგრელთ რომ ჰკითხოთ, ბატონები ციკნის ხორცის ნაჭერს რომ დაინახავენ, ადამიანის სხეულს მაშინვე თავს დაანებებენ, რომ ამ მათთვის გემრიელ და სასუსნ საჭმელის ჭამით გული იჯერონ. ბატონების ეს განსაკუთრებული გემოვნება იმით აიხსნება, რომ თვითონ მეგრელთ ციკნის ხორცი გემრიელ საჭმელად მიაჩნიათ.

რაც შეეხება იმას, თუ რა სისუფთავით ინახავენ თვითონ ავადმყოფს, ბევრს ვერაფერს ვიტყვით. მართალია, მეგრელის წარმოდგენა დაპყრობილი აქვს იმ აზრს, რომ ბატონები ყველასაგან მოითხოვენ

* ერთხელ ერთ გლეხს შეხვედრია ბატონები და ერთმანეთს გამოლაპარაკებია. ბატონები დაპყრობიან—შენთან მომავალ კვირას შემოვივლათ, მაგრამ დრო არა გააქვს დიდხანს ვერ დავრჩებით შენს სახლში, მაგრამ ფიჭვი ნუ გაქვს, ჩვენს შავიერ ბუნებებს შეიღებს დაგიტოვებთ.

აბსოლუტურ სიწმინდეს: მიუტევებელ ცოდვად, თვით დანაშაულად ითვლება ამაში თუნდ ერთის წუთით შეიტანოს ეჭვი ადამიანმა. დეზინფექციაზე არავინ დარდობს და არავის მიაჩნია საჭიროდ ავადმყოფი სუფთად შეინახონ. რაც უნდა უმტკიცოთ, ეს ასე არ ვარგაო, იმათ თავიანთ აზრს ვერ შეაცვლევიან. თუ მოხდება, რომ ავადმყოფს საცვლებს გამოუცვლიან, ამ გამოცვლილ საცვალს საწოლის ახლოს დასდებენ და გეტყვიან, რომ სუფთაა, გარეცხვა და თვითონ ავადმყოფისაგან სადმე შორს წაღება არა სჭირიაო. რაც შეეხება ჩარსავს, რომელსაც ზოგჯერ ლეიბს აფარებენ, როგორცაა, ისე სტოვებენ ავადმყოფობის გათავებამდე. მხოლოდ ხანდახან იმისათვის, რომ ავადმყოფის სხეული ჩარსავს არ მიეკრას, ზედ ამ ჩარსავს თხლად ფქვილს დააყრიან. რაც შეეხება თვით ავადმყოფს, მისი ტანი სრულიად მორჩენამდე არ ეღირსება დაბანას.

არის კიდევ რამდენიმე დარიგება, რომელთა შესრულებას ასე თუ ისე მნიშვნელობა აქვს ყვავილ-ბატონებისაგან მორჩენის საქმეში. მათი აღნიშნავ მეთი არ იქნება. ბატონებს საშინლად ეჯავრებათ თამბაქოს სუნი, და თამბაქოს მწვევლნი ზომ ახლოს ვერ გაეკარებიან. ბატონები, ამ მხრივ, იმდენად არიან სასტიკნი, რომ არა თუ თუთუნის მოწვევა აკრძალული აქვთ ყველას იქ, საცა ავადმყოფია, არამედ თვითონ თამბაქოც რომ იდოს იმ სახლში. ვინც თუთუნს ეწვევა, როცა ავადმყოფის სანახავად მოდის, სანამ სახლში შევიდოდა, თავის ჩიბუხს და თუთუნს გარეთა სტოვებს. ზოგჯერ ბატონები, როცა კარგ გუნებაზე არიან, მკაცრად არ ეპყრობიან ადამიანის ამ სისუსტეს და მსახურის საშუალებით თუთუნის მწვევლებს ნებას მისცემს მოსწიონ*. როცა მსახური თუთუნის მწვევლებს ბატონების ამ წყალობას გამოუცხადებს, მსახური ეტყვის თუთუნის მოსაწევად სახლიდან გავიდნენ და უკან მაშინ-ღა შემობრუნდნენ ავადმყოფთან, როცა პირს კარგად გამოირეცხავენ წყლითა. ბატონებს ეჯავრებათ აგრეთვე ზოგიერთი მწერი, როგორც, მაგალითად, აბრეშუმის ჭიაა. ასე რომ სოფელში ბატონების გაჩენის დროს დედაკაცებმა, ვინც აბრეშუმის მოვლა-მოყვანას მისდევენ, თავი უნდა დახარონ ბატონების ამ სურვილის წინაშე.

იქ სახლის მეზობლად, სადაც ავადმყოფს უვლიან, აკრძალულია თოფის სროლა, ღორების დაკვლა და მათი აჭყვირება. თხოვება მეზობლობაში რაიმე საოჯახო ნივთებისა შეწყვეტილია იმის შიშით, ვაი თუ ამ ნივთებს ავადმყოფის სულიც თან გაჰყვესო. სახლის შიგნით სინათლისათვის სანავთე ლამპების ადგილას უნდა იხმარონ სანთელი, რადგან ლამპა და ნავთი უწმინდურთა შემოღებულად ითვლებიან. ავადმყოფი

* მეგრელებს ცოდვად მიაჩნიათ თუთუნის წევა.

არ შეუძლია უყუროს გახურებულს რასმე, წიგნს, სურათებს, დაწერილ ქალაქებს, — ეს უკანასკნელი „ბატონებს“ მეტის-მეტად ეჭავრებათ მათი შავის ფერის გამოვო. როცა მსახური, ავადმყოფის მახლობლების დანმარებით, თავისს გულმოდგინებას და ერთგულებას სავსებით გამოიჩინს, იმის შემდეგ თავის მოვალეობას ზედმიწევნით შეასრულებს, შოახერხებს აასრულოს ყველაფერი, რასაც ბატონების კულტი აკისრებს და როცა ავადმყოფი სავსებით გამორჩება, ყველას სიხარულს საზღვარი არა აქვს. ისევ განაახლებენ „მოწყალე“ ბატონების ქებას, ლოცავენ, განუსაზღვრელ მადლობასა სწირავენ. სანამ სტუმართმოყვარე ოჯახიდან წავიდოდნენ, ბატონები სიზმარში გამოეცხადებათ ავადმყოფს, მადლობას ეტყვიან ალერსიანი სიტყვებით მათი პატივისცემისათვის და გამოემშვიდობებიან. ამავე დროს ეტყვიან, თუ საითკენ აპირებენ წასვლას.

როცა თავის მოვალეობას აასრულებს, მსახური თავის მხრივ ავადმყოფის სახლს თავს ანებებს. შეძლებისა და კვალად ეცდებიან დაასაჩუქრონ, ხელაშლილად მოექცევიან, ქათინაურებს ეტყვიან მის გამოცდილებისა და ავადმყოფის მოვლის ცოდნისათვის. ისიც ახლა სხვაგან მიდის, რომ თავის ძვირფას და დიდებულ ბატონებს ემსახუროს...

მაგრამ ასე ადვილად ყოველთვის კი არა თავდება ავადმყოფის საქმე. მართალია, მსახურს და მის დამხმარეთ, თავი არ ეზოგებოდათ ავადმყოფის მოვლაში, „ბატონებს“ თავის ერთგულებას და მორჩილებას უტყობდნენ, მაგრამ შეიძლება ზოგიერთი მოვალეობა დაავიწყდათ, ამით დაიმსახურეს გულისწყრომა „ბატონებისა“ და ამ უკანასკნელთა თავიანთი ჭავრი ავადმყოფზე იყარეს და წაართვეს ყურთა სმენა ან ფეხის სინათლე, ანუ, როგორც მეგრელები იტყვიან ხოლმე, „ბატონებში“ თავიანთი „ძვირფასი სახსოვარი“ დაუტოვესო! მაგრამ ასე დაჩაგრულები იმედს სავსებით არა ჰკარგავენ. ავადმყოფობის შემდეგ პირველ სამ წელიწადს დადიან ყველგან, საცა კი გაჩნდება „ყვაილი“, მიდიან ავადმყოფის სანახავად, თან მიაქვთ ძღვენი ბატონებთან და სთხოვენ შიარჩინონ. თუ ბატონებთან არაფერი გაუვიდათ და თვალ-ყური არ მოურჩათ, როგორც ეს მუდამ ხდება, მიმართავენ წმინდა ბარბალეს, იმედს, მწესა და მფარველს, ვისაც ბატონების მიერ „სახსოვარი“ აქვთ დატოვებული, მიართმევენ ავადმყოფობის დროს დაპირებულ ძღვენს და შეევედრებიან საქმეში ჩარევას. ამ წმინდანის დღეობაზე ეკლესიაში მიდიან თეთრად გამოწყობილი, ფეხშიშველი, ეკლესიის ეზოში ღამის სათევად. წმინდა ბარბალეს დღეობა ყველიერის ორშაბათსა ხვდება. ამ დღეს ეკლესიის მრევლი ფიზიკურად არ საქმიანობს.

თუ ავადმყოფმა ბატონების სრული სასჯელი დაიმსახურა და მოკვდა, იტყვიან — ალბათ, რაც ევალეობდა, ყველაფერი არ ან ვერ

ასრულაო. რაც უნდა დიდი იყოს ბატონების მიერ მიყენებული სასჯელი, მეგრელი ყველაფერს გულთბილად მიეგებება. არ ასრულებენ არცერთ წესს, რაც მიცვალებულის დასაფლავების დროს იციან, არა სტორიან, შავებს არ იცვამენ, მწუხარებას სახეზე არ იმჩნევენ. სანუგეშოდ ის და რჩებათ, რომ ალბათ ჩვენი ბრალია ყველაფერი, ვერ მიუხვდით, რაც უნდა გაგვეკეთებინა, ხელი დავაკელით, ბატონები გავიწყრომეთო. თავს იმითაც ინუგეშებენ, რომ ამბობენ: ბატონებიც ისეთებს ეძებენ, ვისაც ნაზი ხორცი აქვს, კეთილშობილი, მათი ღირსია...

ვინც ყვავილ-ბატონებს ერთხელ იხდის, მეორეჯელ შეხვდება თუ არა? ამაზე მეგრელები უარით გიპასუხებენ. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ გამონაკლისის სახით, მეორეჯელაც შეხვდება ყვავილი ადამიანს. მეგრელების აზრით, ეს იშვიათი შემთხვევა იმის ბრალია, რომ ბატონებშიაც, როგორც ჩვეულებრივ სიკვდილის შვილთა შორისაც, ურევიათ ბრმები, რომელთაც არ იციან, რას აკეთებენ და შედიან ისეთ სახლებში, საცა ერთხელ უკვე ყოფილან.

დასასრულ, ორიოდ სიტყვა უნდა ვსთქვათ აცრის შესახებ. ეს საშუალება საქართველოში ერთი ხანი იქნება, რაც შემოიღეს. მაგრამ საკმაოდ მაინც არ იცნობენ და ამ ქვეყნის მკვიდრთათვის ყველასათვის არ არის ხელმისაწვდომი. ჩვეულებრივი აცრის საქმის პირველი გამავრცელებლები არიან მოსიარულე დალაქები, რომელნიც ამავე დროს ეწვეიან სხვა ხელობასაც, როგორცაა, მაგალითად, კბილის ამოღება, წურბლის მოკიდება, სისხლის გამოშვება და სხვ. ესენი იმასაც ჩემობენ, რომ შეგვიძლია სახლიდან „ბატონები“ გავაძევოთო, საცა ჩვენ გამოვჩნდებით, იქ „ბატონები“ ვერ გაჩნდებიანო. გაჭირების დროს მეგრელები ცდილობენ მოიწვიონ ეს „ბატონების გამძევებლები“ ავადმყოფის საპატრონებლად. „გამძევებელი“ შედის სახლში, შემოუბრუნეს ყველა კუთხეს, ხელში მათრახი უჭირავს და სწყევლის მავნე სულებს და თითქო მათრახით უნდა სცემოსო. როცა ამნაირად ჩვენი ექიმბაში გაამათრახებს ბატონებს, გამარჯვებულის კაცის სახით გადახედავს ამ სცენის გულუბრყვილო მაყურებელთ და თითქო ეუბნებაო: ხომ ხედავთ, რომ ბატონებს პირიდან გამოვვლიჯე მომაკვდავის სული და, საცაა, მოიკეთებსო!

აჰა, რამდენადაც შეიძლებოდა, სრული სურათი საქართველოში ხალხური ექიმობისა, სურათი, გამომხატველი მეტისმეტად ჩასახვითო კულტურისა. ამას ჩვენ მივეყვართ სულ პირვანდელ აზრებთან, რომლებიცა ჰქონდათ ყველა ხალხებს მათი არსებობის ხანაში, ოდეს განუწყვეტლივ შეხლა-შემოხლა უხდებოდათ ბუნების ჯერ კიდევ გამოუჩვენებელ მოვლენებთან. ჩვენ ამას გადავყავართ ძალზე დამორჩეულ დროებაში, საცა ქართველებისათვის ისევე, როგორც სხვა პირველყოფი-

ლი ხალხებისათვის, ეს მოვლენები სავსე იყო ამდენ საიდუმლო და მიუხედავად ამბებითა, მათი ჰკუის სისუსტისა, მათი ჩასახვითი და შეზღუდული აზროვნების მდგომარეობის გამო მათი წარმოდგენა მეტად იყო გაოცებული ბუნების ამ მოვლენათა გამოხატულებითა და ამა იმათაც მთელი მსოფლიო გაავსეს ავი ან კეთილი საშიში ან მფარველი სულებითა. შიში, რომელსაც ეს სულები უნერგავდნენ ყველას, გრძნობამ მათგან თავის დაცვისამ, ჩასახა ბუნების მოვლენათა პირველადი გაღმერთება, პირველადი სარწმუნოება. ჯერ გაჩნდა ანიმიზმი, ამას მოჰყვა ისა, რომ ადამიანმა თავისი წარმოდგენა უფრო შორს საგნებზე გადაიტანა და ეს სულები თავიანთი საკუთარი ფორმით შემოსა, თავიანთი სახით განასახიერა, ჩაუდვა თავისი გრძნობა და ნება-სურვილი, თავისი ძალა და სისუსტე, და ამნაირად ფეხი გადასდგა შეთხზული სარწმუნოების მეორე სტადიაში, — ანთროპომორფიზმში. ამ პირველყოფილმა ადამიანმა იმისათვის, რომ მისი ღმერთების ავი ნდომა-სურვილები გაეტკბილებინა, მათგან სიკეთე გამოეღებინებინა, მათგან მფარველობა მოჰმადლებოდა, იძულებული შეიქნა გამოეგონებინა კულტი, თავყვანისცემა ამ გაღმერთებულ სულთა...

ამასვე ვხედავთ ყველგან და ყველა ხალხებში, და თუ ცოტა მეტ ხანს მოუნდით საქართველოში „ყვავილ-ბატონების“ წამლობის აღწერას, ეს იმისათვის მოგვივიდა, რომ უნდა გვეჩვენებინა, თუ რამდენად ერთნაირია გონებრივი ევოლუცია, რომელიც არსებობს ამ მხრივ ქართველებსა და იმათივე კულტურის სხვა ხალხებს შორის, იმისათვის, რომ, ერთხელ კიდევ მეტად დაგვენახებინა თვალსაჩინო ფაქტი ავადმყოფობის სულების გაჩენისა და აღსარებისა.

ავადმყოფობის კულტი, თავყვანისცემა, ისევე როგორც სხვა ყველაფერი, ქართველთა შორის შემონახულია ერთიბეწო უცვლელად და მთელი სიძლიერით დღევანდლამდე, მიუხედავად ქართველთა 3000 წლის ისტორიული ცხოვრებისა, მიუხედავად ქრისტიანობისა, რომელიც მე-4 საუკუნეში იყო შემოტანილი და მიუხედავად მათი საკმაოდ მდიდარი ძველი ლიტერატურისა.

1903 წელი.

ახალი წელი ანუ კალანდა სამეგრელოში *

I

ახალი წლისათვის მეგრელებს აგრეთვე უქვიათ რომაული სახელი—კალანდა. ითვლება დასაწყისად ადამიანის როგორც სულიერ, ისე ხორციელ ცხოვრებისა აქედან მოკიდებულ თორმეტი თვის განმავლობაში. სამეგრელოს მკვიდრთ კალანდა წარმოდგენილი აქვთ როგორც ღვთაება, რომელიც მოგზაურის სახით მოევლინება ხოლმე შორეულ და უცნობ მხრიდან. მათთვის თან მოაქვს როგორც წყალობა, ისე უწყალობა, როგორც სვიანობა, ისე უბედურება. ამ შემთხვევაში თუ ყველაფერი არა, მთავარი მაინც დამოკიდებულია იმაზე, თუ ადამიანი რამდენად სათანადო და შესაფერისი პატივით დაუხვდება ამ თავყანსაცემ ღვთაებას. ეს დახვედრა კიდევ გამოიხატება ყოველი საახალწლო წესების აღსრულებით. საკმარისია მეგრელმა ერთი ბეწოთი დააკლოს რაიმე ამ წესებს, რომ თავზე დაიტეხოს ესა თუ სამწუხარო უბედურებანი, კალანდის რისხვისაგან გამომდინარნი.

კალანდის გასათენებლად სამზადისი იწყება დღესასწაულის წინაღღეს. ყოველი მეგრელის ოჯახში იწყება დიდი დალაგება, იქაურობას რეცხავენ და ასუფთავებენ და მთელს ოჯახში წესრიგი უნდა დაამყარონ. რეცხავენ სარეცხს, ჰბანენ დიდ-პატარიანად. იმარაგებენ სურსათ-სანოვაგეს, შეშას აპობენ მთელი სამის დღისათვის. მოვალეებს უსტუმრდებიან, თორემ მომავალ წელს ვალიანობა დაეკვებებათ. ჰკლავენ საკალანდო ღორს, რომელსაც ჭერ ისევ შობის მარხვიდან ასუქებენ. მეგრელის სუფრაზე ახალწელიწადს უეჭველად უნდა იყოს ღორი. ზოგის თქმით, საახალწლო ღორს მეგრელები ჰკლავენ მოსაგონებლად წმ. ბასილისა, რის შესახებ ასეთი ზეპირგადმოცემაა დარჩენილი ხალხში. ერთ ახალწელიწადს ეკლესია სავსე ყოფილა ხალხით. წმ. ბასილი წირვაზე მდგარა. ეშმაკი თურმე ცდილობდა მოწიწებით ლოცვად მდგარ და დიდი წმინდანის სიტყვების მოსასმენად გამზადებულ მორწმუნეთა აზრი და გონება სულ სხვა საგნისათვის მიეპყრო. სწორედ წმინდა სახარების კითხვის დროს ეშმაკს შიგ — საკურთხეველში შეუუგდია ღორი, რომელიც წმინდა მამის ლაჭებში შემძვრალა. მაგ-

* პირველად დაიბეჭდა 1897 წ. თურნ. „მოამბეში“, № 1.

რამ წმინდანი არ შემფოთებულა, ცალი ფეხი ღორის კუდს დააჭირა თურმე, გააჩერა და სახარების კითხვა განაგრძო, თითქო აქ არაფერიაო. ხალხი ამითა ხსნის იმას, რომ ღორს კუდის ბოლო გაჭყლეტილივითა აქვს.

სახლის უფროსი ღორის გაფუფქვას, გამოშიგენასა და გარეცხვას რომ მორჩება, შეუდგება „ჩიჩილაკს“, რომელიც ითვლება ძღვნად და ამასთანავე სიმბოლოდ კალანდისა, რომელიც ბურბუშელიან ჯოხის სახით ევლინება მეგრელის ოჯახს.

ჩიჩილაკს აკეთებენ ახლად მოჭრილი გარეული თხილის ჯოხისაგან. სიგრძე აქვს ჯოხს ერთიდან ორ მეტრამდე*, სიმახო 4—5 სანტიმეტრამდე. ჯოხი უნდა იყოს სწორი და რამდენადაც შეიძლებოდა, უროკო. საჩიჩილაკე ჯოხსა სჭირან ერთი-ორი კვირით ადრე და წყალში სდებენ, რომ დარბილდეს და მისი ხვეწა უფრო გაადვილდეს. სანამ ჯოხის ხვეწას შეუდგებოდნენ, დასდებენ აგიზგიზებულ ცეცხლზე და ერთავად ატრიალებენ, რომ ყველა მხრიდან გაცხელდეს. ცეცხლისაგან ქერქი ჯოხისა სკდება და თვითონ ჯოხი რბილდება. მერე ცეცხლიდან გამოიღებენ და ფრთხილად მოაცილიან გარუჯულ ქერქს. შემდეგ მჭრელ დანის წვერზე წამოაცმევენ ორ სანტიმეტრს განის და 6—7 სანტიმეტრ სიგრძის ნაფოტს, რომელიც დანის წვერთან მანვილკუთხედაა ჩამოცმული. ზევიდან ქვევით დანით ჯოხს ჩამოაცილიან დანის მახვილ კუთხეში გამავალ თეთრ ბაბთის მსგავს ბურბუშელას, რომელსაც 1 სანტიმეტრი განი ექნება. სიგრძე ბურბუშელასი ზოგჯერ თვით ჯოხის სიგრძეს უდრის, რაც დამოკიდებულია ჩიჩილაკის მკეთებლის უნარზე. ნაფოტი ცალის წვერით ჯოხის ტანზეა მიმაგრებული, ხოლო მეორე წვერით ტალღისებურად ძირისაკენ ეშვება თეთრ, ლამაზ, სპირალურ ზოლების გროვად. ამ ზოლისებურ ბურბუშელას მანამდინ აცილიან ჯოხს, სანამ პირვანდელ სიმსხოს ნახევარზე არ დააყენებენ. გარდა იმისა, რომ ეს ბურბუშელები თავისი სიგრძით და სიმრავლით თვალს უხარებს როგორც მისს გამკეთებელის, ისე გარეშე მაყურებელთ, მეგრელისათვის ამ ბურბუშელებს სიმბოლური მნიშვნელობაცა აქვს: რაც უფრო ხშირია და გრძელები ბურბუშელები, მით უფრო სქელი და გრძელი წვერ-ულვაში ამოთუვა ამა თუ იმ ოჯახის მამრობითი სქესის წარმომადგენლებს.

მეგრელმა ყოველი ღონე იღონა, მთელი თავისი ხელოვნება გამოიჩინა, რომ ჩიჩილაკი სანაქებო გამოსვლოდა. ახლა დარჩა მისი მორთვა: ჩიჩილაკის წვერი ჯვარედინად უნდა გაიპოს 10—15 სანტიმეტრის ჭიდრმეზე, შიგ ჯვარედინად ჩაარკობენ ორ წამწვეტებულ ჩხირს და

* ორმეტრიანი ჩიჩილაკი ძველად კეთდებოდა სამეგრელოს მთავრისა ან დიდკაცების საძღვნოდ.

ჩიხრის წვერებზე წამოაცობენ ბროწეულსა და ვაშლებს, სულ ოთხს, ე. ი. იმდენს რამდენი წვერიცა აქვს ორ ჩიხრს. ბროწეული, როგორც სავსებისა და ბარაქიანობის სიმბოლო, უეჭველად უნდა ეკეთოს. ჩიხილაც, სხვა მის დამამშვენებელ საგანთა შორის. ვაშლებში ურჭობენ ვერცხლის ფულს. ჩიხრების გვერდებზე მიაკრავენ შინ ჩამოქნილს თავლის სანთელს. ზედვე დაჰკიდებენ ქარვის კრიალოსანს და როცა ასეთი არა აქვთ, უბრალო მძივსაც დასჯერდებიან, დაჰკიდებენ აგრეთვე აბრეშუმის შულოს, აბრეშუმისავე ჭრელ ბაღდადს. დასასრულ, ჩიხილაცის ბურბუშელებს ჩაურჭობენ ახილის გამლილ ტოტებს, სუროს ტოტებს ნაყოფიანად და ღიჭის წითელ ნაყოფებს. ამით თავდება ჩიხილაცის გამოწყობა („გიმონწყულა“).

პატარძალივით გამოწყობილ ჩიხილაც ჯერ მისდგამენ კუთხეში, გვერდით მიუდგამენ თაბახს, რომელზედაც დალაგებულია: საახალწლოდ დაკლული ღორის თავი, ღორის სუკის სამწვადე, შემწვარი ყვერული, ერთი ჯამი ღომის („ჩხვერი“) მარცვალი და შიგ ჩადგმული კვერცხი. კვერცხი, სხვა ჩამოთვლილ საგნებთან ერთად ახალ წელიწადს შემოტანილი სიმბოლოა სავსებისა, ნაყოფიერებისა და უხვებისა, რაც კალანდას შემოაქვს მეგრელის ოჯახში.

სანამ სახლის უფროსი ჩიხილაცის გამოწყობაშია გართული, დიასახლისი კერის* საქალო მხარეზე აკეთებს ყველაფერს, რაც მის საქალო მოვალეობას შეადგენს. კერას ცეცხლს აშორებს, მის გახურებულ შუაგულს წმინდად მოჰკვის და ზედ აკრავს ნავის სახის პურის ცომს. ეს იქნება ღვეზილი ანუ საახალწლო პური ხორბლის ფქვილისა, რომელსაც გულში ჩადებულნი აქვს კვერცხები. ეს კვერცხები კვამლში გამოჰყავთ შობის მარხვის პირველ დღიდანვე: ჯერ კვერცხებს მაგრად მოხარშავენ, ნაჭუჭს მოაცილიან, მარილს უზამენ და პატარა კალათაში ჩააწყობენ და ჭერზე დაჰკიდებენ ზედ ცეცხლის თავზე. ამ კვერცხებს რაც უფრო ეკიდებათ კვამლი, მით უფრო ჭკნებიან, პატარავდებიან და მაგრდებიან. ღვეზილი, სხვა საქმელთან ერთად, ახალწლის სუფრას აშვენებს. სუფრაზე, ვისაც კვერცხიანი ნაწილი ერგება ღვეზილისა, იმას ყველაფერში ბედი ექნება მთელი წლის განმავლობაში და ბევრჯელ მოუხდება „კ ვ ა მ ლ შ ი ვ ა მ ო ს უ ლ“ კვერცხების ჭამა. ღვეზილთან ერთად აცხობენ პატარა პურებს, ყურძნის მტევნების სახისას, რომელიც ყურძნის პატივსაცემად ლოცვის დროს გამოაქვს კალანდის მეორე დღეს. საგანგებო აღძვირს, ვიზედაც ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი.

პურების ცხობას რომ მორჩება დიასახლისი, ახლა კაკლის საშუალებით ბედ-უბედობის შეტყობას შეუდგება, რაშიაც ოჯახის წევრები

* კერა მეგრელის სახლს ორად ჰყოფს: სამამაკიცი და სადღედაციო მხარეებად.

მხურვალე მონაწილეობას ღებულობენ. ცხენიდან ჩამოღებულ კაკლები გროვას გვერდთ დაიყრის და პირველ კაკალს კალანდის სახელზე გასტეხავს. თუ კაკალი ლებნებით სავსე გამოდგა, ამის მომასწავებელი იქნება, რომ კალანდა მთელს ოჯახზე თავის წყალობას გადმოავლენს. ამ ოჯახის ღმერთი ყოვლად ძლიერია და შესძლებს თავისი კალთა გადაათაროს ოჯახის წევრებს, იხსნას ესენი ყოველსავე ჭირისა და ფათერაკისაგან მთელი მომავალი წლის განმავლობაში. ღმერთს მიჰყვება ყველა წმინდანი და ხატი, ვინც თავყანისცემისა და დიდების საგანია ამა თუ იმ მხარეში. თუ წმინდანის სახელზე გატეხილი კაკალი ფუჭი და ჭიანი გამოდგა, ეს იმის ნიშანი იქნება, რომ წმინდანი ურისხდება ან მთელს ოჯახს ან მის ზოგიერთ წევრს. ამიტომ შემდეგში მკითხავს უნდა აკიხნინონ თუ რაა მიზეზი გაუფებრობისა, რომელიც ჩამოვარდნილა წმინდანსა და ამ ოჯახს შორის.

ყველა წმინდანს და ღვთაებას რომ ჩამოსთვლიან, შეუდგებიან მკითხაობას ოჯახის წევრების ბედ-იბლლის შესახებ. ვისაც გულსავსე და საღლებნიანი კაკალი გამოუვა, შეეძლება იმედი იქონიოს, რომ ცხოვრებაში გაუმარჯვდება და ყოველგვარ საქმეში ხელი მოემართება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე. ი. თუ კაკალი ფუჭია, ბედი საწყევლელო იქნება. თუ ოჯახში გასათხოვარი ქალებია ან საცოლე ყმაწვილები, გულსავსე კაკალი ვაყისათვის ნიშანია ლამაზი, ჯანსაღი და მდიდარი ქალის შერთვისა, ხოლო ქალისათვის ლამაზი, ჯანსაღი და შეძლებული საქმროს შოვნისა. შემდეგ უნდა გაიგონ მომავალი შორეულ ნათესავეებისა და მეგობრებისა. მკითხაობა თავდება ოჯახის გარდაცვლილ წევრთა სახელების ჩამოთვლით: თუ კაკალი საღვლიანი გამოვიდა, ნიშანი იქნება იმისა, რომ მიცვალებული საიქიოში ანუ სულეთში ნეტარებს. ხოლო თუ კაკალი ფუჭია, ყველასათვის აშკარა იქნება, რომ მიცვალებულის სული განიცდის ეშმაკთა და სამყესულთა მეუფების დაუსრულებელს ტანჯვა-წვალებას.

ამ დამტკრეული კაკლების ნიგვზის ერთ ნაწილისაგან ხარშავენ კოზინაყს. მეორე ნაწილი ნიგვზისა ჯამზე დაიყრება და ზედ ღვინოს დაასხამენ. კალანდას წირვიდან დაბრუნებული წევრები ოჯახისა ჯამიდან ამ ნაყენს მოსვამენ.

ამასობაში შუალამე მოატანს. მზადება დასრულდება. ოჯახის წევრები, დაღლილები, დასაძინებლად დაწვებიან. ოჯახში თუ გასათხოვარია ვინმე, სანამ დაწვებოდეს, ახლად-ახალ სავარცხლით თმას ჩამოიშლის და ხმას არავის გასცემს, ისე დაწვება. სავარცხელს სასთუმალ ქვეშ მოიდებს. სიზმარად გამოეცხადება მისი საბედო და ამ სავარცხლით თმას დაუვარცხნის. სიზმარში საბედოს ნახვისათვის მეორე საშუალება არის. კუთხეში მიდგმულ ჩიჩილაკს ვინმე ერთ ბურბუშელას ჩა-

მოპვლევს, შუაში გაგლეჯს, ორსავე ნაწილს წყლით საგსე ჯამში ჩაუ-
დებს და გასათხოვარ ქალის ან საცოლე ყმაწვილის ლოგინ ქვეშ დას-
დგამს: მათის რწმენით საბედო უეჭველად გამოეცხადება მძინარესო.

ყველასა სთინავს ოჯახში. ფხიზლობს მხოლოდ მამასახლისი ამა
ლამის ღამეს უეჭველად შინ უნდა იყოს, გარეთ არსად დარჩეს.
ვამოდის სახლიდან და ყველაფერსა სინჯავს: დაკეტილია თუ არა
კარგად ბოსელი, საღორე, საქათმე, მელიას ან სხვა მტაცებელ ნადირს
ხომ არ შეუძლია შემოიპაროს და რამე ავნოს ასეთ წამში. ეს კი ცუდი
ნიშანი იქნება: მთელი წლის განმავლობაში ნადირი არ დაიშლის შემო-
პარვას მეგრელის ოჯახში და მისთვის რისამე მოტაცებას. მგზავრი, რაც
უნდა უჭირდეს სადმე ღამის გათევა, მეგრელის სახლში თავშესაფარს
ვერ იპოვის. აუცილებელ ჩვეულებად და კანონად აქვთ, რომ ყოველი
მეგრელი ახალწლის ღამეს შინ, თავის სახლში უნდა იყოს.

მზადება დასრულებულია. მამასახლისის მოსვენება და დარჩენია.
მაგრამ ამ ღამეს თავისიანებთან დაწოლა არ შეუძლია. საქმე ის არის,
რომ მამასახლისი წარმოადგენს კალანდას, რომელიც გარედან მოდის.
კალანდა, მართალია, გარედან მოდის, მაგრამ სახლში შემოსვლისას შას
ვინმე უნდა უძლოდეს წინ, ვინმე ოჯახის წევრთაგანი, რომელსაც
უნდა შემოჰყვეს. ვინც კალანდის წინამძღოლის როლს ასრულებს, ჰქვიან
„მაკუჩხოლე“ („მაკუჩხური“), რაც ნიშნავს კაცს, ვისაც ფეხდა-ფეხ
მოჰყვება კალანდა. აი, ამ „მაკუჩხოლე“ (მოფერხეს) როლს ასრულებს
სახლის უფროსი და როცა ასეთი არ არის, ვინმე უფროსთაგანი მამრი.
მაკუჩხოლე ამ ღამეს სახლის გარეთ რჩება, ბოსელში ან სასიმინდეში.
ამას თანა აქვს ჩიჩილაკი და გობი, რომელზედაც ალაგია: ღვეზილი,
თავი, გული და ღვიძლი საახალწლოდ დაკლული ღორისა, აგრეთვე ერთი
ჯამი ღომის მარცვალი.

II

გარიყრაჟზე მაკუჩხოლი დგება და მიდის წყაროსაკენ და პირს
იბანს ცივი წყლით: სწამს, რომ მთელი წლის განმავლობაში სიახლე
და სიფხიზლე თან ახლდება. წვერსა და თავზე თმას სავარცხლით არ
ივარცხნის იმის შიშით, ვაი თუ ქათმებმა სულ-მუდამ სახლის სახურავზე
იქოთქოთონ და ისლის სახურავი გაჰქეპონ ხოლმე. ამიტომაც, როცა ქა-
თამი სახურავზე აფრინდება და იქაურობასა ჰქეპავს, იტყვიან ხოლმე:
ალბათ მაკუჩხოლმა კალანდა დილას თმა დაივარცხნა სავარცხლითო.

პირის ბანას რომ მორჩება, წყლიდან ხელებს ამოიღებს, ცალ ხელში
ღომს ჩაიყრის, მომუქავს, და ისევ წყალში ჩაჰყოფს. ხელს წყლიდან ამო-
ღებს, გაშლის და დააკვირდება: თუ თითებსა და თითებს შუა წყალო

გასულია და ღომი დაუსველებია, იმის ნიშანი იქნება, რომ ამ წლის ზაფხულში წვიმა იმდენი იქნება, რომ ჰირანახულს ეყოს, თუ მარცვლები მშრალი იქნება, ზაფხულში გვალვა და სიმშრალეა მოსალოდნელი.

წყაროდან ჩამოსვლისას მაკუჩხოლს თან მოაქვს ახალი წყალი და უბრუნდება იმ ადგილს, საცა ღანე გაათია. იქიდან გამოაქვს ჩიჩილაკი. მის თავზე მიკრულ სანთლებს აანთებს, აიღებს სურსათდალაგებულ გობს, დოქით წყალს და გაემართება სახლისაკენ, რომ მოაცილოს კალანდა და ახაროს, თუ რა მოაქვს ამ კალანდას. სახლის კარები შეიგნიდან დაკეტილია. მაკუჩხოლი კარებს მიადგება და ხმამაღლა იძახის:

— კარი გაშიღე!

ოჯახის ერთ-ერთი წევრი ლოგინიდან ადგება, მივა კარებთან, მაგრამ სანამ გააღებდეს, უნდა გაიგოს, რა მოაქვს კალანდას, იქნება განზრახვა აქვს სახლში ცარიელ-ტარიელი შემოვიდეს. ასეთი კალანდა შემოსაშვებიც არ არის. ამიტომ კარების გაღების ნაცვლად ეკითხება:

— რა მოგაქვს?

— მოვბრძანდები კალანდა: მომაქვს ყველასათვის სიმრთელე, სიხარული, გამარჯვება ყველაფერში... კარი გაშიღე!...

— რა მოგაქვს? ეკითხებიან შიგნიდან, რადგან არა ყოფნით, რაც ბედნიერება კალანდამ ჩამოუთვალა.

— მტერთა ძლევა... ქალებს გათხოვება, ვაჟებს — ქალის შერთვა... ბევრი ოქრო, ვერცხლი, სიმდიდრე... კარი გაშიღე.

მეგრელს ესეც ცოტად ეჩვენება და მესამეჯერ და უქანსკნელად ეკითხება:

— რა მოგაქვს?

— კარგი მოსავალი, კარგი დარი, ღვინის მოსავალი, ბევრი აბრეშუმის პარკი, საქონლისა და შინაური ფრინველის გამრავლება. წყალობა ღვთისა და ყველა მისთა წმიდანთა, მფარველობა და წყალობა ბატონისა... კარი გაშიღე...

ასეთი კალანდის შეშვება შეიძლება და კარებს უღებენ. შემოდის მაკუჩხოლი და მის ფეხდაფეხ თვითონ „კალანდა“ შემობრძანდება. მაკუჩხოლი ხარხარით ყველასა ჰკოცნის და უნატრის ასეთი კალანდა მრავალი გაუთენდეთ. ამ დროს ფეხქვეშ გაუგორებენ გოგრას. შეაბტება ზედ, ფეხებით განეთქავს და თან დასთენს: „ღმერთო და კალანდა ასე გაუხეტქე თავი ჩვენს მტერსა და ავის მდომელსა“. ოჯახის ყოველი წევრთაგანი უახლოვდება მაკუჩხოლს, ხელს უცაცუნებს ჩიჩილაკს, ზედ ჩამოცმულს ბრაწეულს, ვაშლში ჩარჭობილ ვერცხლის ფულს, გობზე დაწყობილ სურსათ-სანოვავებს. დასახელებულ საგნებისათვის ხელისშემშვები ამით თავის თავს უზრუნველყოფს დეღლით სისაყესს, საკმელსანოვავით კისრამდე მოკრას მთელი წლის განმავლობაში და სხვ. და

ზბვ. აიღებენ აგრეთვე გობზე მდებარე შაქრის ნატებს და ყველანი რიგ-რიგად მოჰკვენეტენ, ვითომ: სულ მუდამ ტკბილსა სჭამ, სიმწარეს არ განიცდიდე იქნებაო. ბოლოს მაკუჩხოლი ვისმე დააჭერინებს გობს. თვითონ ცალ ხელში ჩიჩილაკი უკავია და დაიძვრის სახლის შემოსავლელად. ოჯახის წევრნი, დედათა სქესის გარდა, უკან მისდევენ. მერე, თავისუფალ ხელით ჯამიდან ღომის მარცვლებს ზილებს და დაუწყებებს მოყრას, თანაც ილოცება: „კალანდა, ასე გამრავლე ჩვენი ძე და მომავალი, ამდენი ბედი მოგვეცე, ამდენი სიხარული, ამდენი ფული, ამდენი საქონელი, ამდენი შინაური ფრინველი“. სახლს სამჯერ რომ შემოუვლის, დილით წყაროდან მოტანილ ახალი წყლით მორწყავს იატაკს; ამით კალანდას შესთხოვს ემდენ წვიმას, რაც საჭირო იქნება ყანებისა და მცენარეებისათვის, შესთხოვს ესენი დაზღვეულ იქნეს გვალვისა და მისი შედეგებისაგან.

სახლს რომ შემოუვლიან შიგნიდან, მთელი ოჯახი გობს მოუჯდება გარშემო და ყველანი სათითაოდ მოსტეხავენ ცოტა პურს და მოსჭირან ცოტა ხორცს და პირში ჩაიდებენ ანუ „პირს მოატყუებენ“, რადგან დილის საუზმეს, საძლიამად, მერე, ცოტა ხანს შემდეგ, შეუღლებიან. საუზმემდე, ცოტა რისამე მაინც პირში ჩაუშვებლად დარჩენა არ ევცების, რათა „ძლეულ არ იქნენ“ ცხოველთა სამეფოს ერთ-ერთ წარმომადგენლის მიერ. ძლევა ჰქვია იმას, რომ თუ ვინმემ ვერ მოასწრო ზევით მოხსენებული ლუკმა პურისა და ხორცის ჩადება პირში და ისე მოესმა ხმა რომლისაზე ფრინველისა და ცხოველისა, „აძლეული“ იქნება ამ ცხოველისა თუ ფრინველის მიერ. ფრინველი თუ ცხოველი სძლეეს ადამიანს იმ შემთხვევაში, როცა ეს უჭმელი და, მაშასადამე, უძლურია ვისმე ებრძოლოს. ეწინააღმდეგოს.

აი ზოგიერთი სახე ახალწლის დილას „პირმოტყუებლად“ დარჩენილი ადამიანის ძლევისა ფრინველისა თუ ცხოველის მიერ:

თუ ადამიანს წიწილამ „აჯობა“, ეს ადამიანი მთელი წლის განმავლობაში, გულგაწვრილებული და აღრენილი იქნება. თუ გოჭმა აჯობა, მთელი წლის განმავლობაში, რაც უნდა კარგი დარი და მშრალობა იყოს, მოსვრილი და გათხუზული იქნება. თუ ხბომ აჯობა, მთელი წელიწადი დორბლიანი იქნება; თუ ციკანმა აჯობა—ენა არ ემორჩილებოდას იქნება; თუ ჩიტმა აჯობა --- ცხვირიდან უხვად მოედინება სკვინტი და სხვადასხვა.

სახლის ფერხვას რომ მორჩება სახლის უფროსი, ახლა უფერხებს ყველა შენობას: ბოსელს, საღორეს, საქათმეს, სასიმინდეს, ხულას. ცალ ხელში ჩიჩილაკი უჭირავს, ხოლო მეორე ხელით ღომის მარცვლებსა ჰფანტავს და ასე ილოცება: „ასე გამრავლდით და ასე გამრავლდით!“...

როცა ყველას მიულოცავს ახალწელიწადს, მაკუჩხოლი შემოდის ზახლში, სადაც ტაბაქია დადგმული და საუზმე გამზადებული. საუზმეზე ყველას სადღეგრძელოსა სვამენ. საუზმის დროსვე, ფეხებიდან ქალამნებს გაიძრობს, ცალ ხელში ღვინით საღსე ჰიქას დაიჭერს და გაემართება ეზოში მდგარ ბროწეულის ბუჩქისაკენ. რომ მიუახლოვდება, თაყვანსა სცემს და ეტყვის: „მრავალ კალანდას დაგასწროს, შენს სადღეგრძელოსა ესვამ“.

მთელ სოფელში სროლაა ატეხილი: ძველს უბედურს წელიწადს ერეკებიან და ხარობენ მის ადგილას კალანდის მოსვლას. თოფის სროლა თითქმის მთელი დღე გასტანს.

ღილით ახალგაზრდა ყმაწვილების ჯგუფი ხელში ჩიჩილაკს დაიჭერს და კარდაკარ დაუვლის ყველას კალანდის მოსალოცავად. ეზოში რომ შევლენ, სამჯერ შემოუვლიან სახლს და თან მღერიან „კირიალეისონ“ (კირიუ, ლეისო). მერე შემოდინ თვით სახლში და ყველას ახალ კალანდას ულოცავენ. მომლოცველებს ფულს აჩუქებენ და ისე ისტუმრებენ.

ეკლესიიდან უკვე ზარების რეკვის ხმა მოდის. ყველანი, ახალს ტანისამოსში გამოწყობილნი, ეკლესიისაკენ მიემართებიან. ეკლესიაში შიშვალთ თუ მელა გადაურბენს გზაზე, — კარგ ნიშნად მიიჩნევენ, თუ კურდღელი გადაურბენს — ცუდის მომასწავებელია. წირვის გამოსვლისას, ერთმანეთს ულოცავენ კალანდას და უტვლიან ბროწეულებს, თან დასძენენ: ღმერთმა იმდენი კალანდა გაგითენოს, რამდენი მარცვალიც ამ ბროწეულშია და თქვენი ოჯახი გაივსოს ყოველისავე ბედნიერებით. როგორც ეს ბროწეულია საესე“. კაკლის ჩუქება ახალწელიწადს არ ვარგა, რადგან კაკლის მიმღები კაკალივით განმება. ერთ ამბავსაც მოგვითხრობენ კაკლის შესახებ: ერთს კულიანს დედაკაცს ერთი გასათხოვარი ქალი არ მოსწონდა და რომ ევნო მისთვის, აქაო და ქალმა არ იცის — საახალწლო საჩუქრებს რომელს რა თვისება ჰქონდა, და ახალწელიწადს კაკალი აჩუქა. ქალმა ავადმყოფობა დაიწყო, ჩამოხმა და გათხოვება არ ღირსებია ისე მოკვდა.

ნაწირვეს ეკლესიის ეზოში ატყდება საერთო თოფის სროლა, ისერის ყველა, ვისაც კი აქვს თოფი. თუ თოფმა ფალია ჩამოსწვა, ცუდის მომასწავებელია; მთელის წლის განმავლობაში თოფი უცუდდებოდეს იქნება პატრონს. შინისაკენ მომავალი ცდილობს ეზოში შაშვი ან სხვა რამ ფრინველი მოჰქლას თოფით. და ეს კარგი ნიშანი იქნება, თოფის პატრონი მთელი წლის განმავლობაში გამარჯვებული იქნება მარეული ფრინველის ხოცვაში.

ეკლესიიდან დაბრუნებულებს სახლში შესვლისას უეჭვილად უნდა ეჭიროს ხელში თხილის ან სუროს ნედლი ტოტი. ზოგს შინ შემოაქვს

თუთის ხის ტოტი, გადასცემს ცოლს ან ერთ-ერთ ქალს და ეტყვის: „ჩემს ცოლს აბრეშუმის ჭია და პარკი, ხოლო სხვისას — ცარიელი თითისტარი“. წირვიდან დაბრუნებულთ დაალევიან ნიგვზისა და ღვინის ნაყენს. მაგრამ სანამ ამ ნაყენს მოსვამდნენ პირში ჩაიდებენ ოქროს ან ვერცხლის ფულს ან ნივთს რასმე და დააძენენ: ღმერთო, მრავალ წელიწადს მაჭამე და მასვი. ზოგან ეს ნაყენი მთლად ერგება იმას, ვინ პირველად შემოვა სახლში.

სადილს წინ სახლის უფროსი აიღებს ჩიჩილაკს, სურსათ-სანოვან-გთან გობს, ოჯახის წევრებს გაიყოლიებს და ეზოში კალანდის სახელობაზე ქვევრთან მივა. ქვევრს მოხდის, ხირკათი ღვინოს ამოიღებს, ჭიქაში ჩაასხამს და დასდგამს გობზე. ოჯახის წევრები დაიჩოქებენ, ხოლო სახლის უფროსი კალანდას შესთხოვს: სიმრთელით მიმყოფე ყველანი, აარიდე ყოველგვარი ავადმყოფობა, გაამარჯვებინე მტერზე, მიმრავლე შინაური საქონელი და სხვადასხვა. ლოცვას რომ მორჩება, აიღებს საკმეველს, ყველას თავზე შემოავლებს და იტყვის: „თან წაიღე ამათი ჭირი და უბედურება“. და ამას რომ იტყვის, საკმეველს ნაკვერცხლებიან ნატეხარზე დაუდებს. ამას შემდეგ ახლად ამოღებულ ღვინოს ყველანი რიგ-რიგით შესვამენ. ბოლოს დოქს გაავსებენ ღვინით სუფრაზე მისატანად*.

დასდგამენ ტაბაკს და შეუდგებიან სადილს. სადილის დროს ჭამასში ზომიერებაა დაცული. განსაკუთრებით ერიდებიან ზედმეტის დაღვეას. იშვიათია, რომ ახალწელიწადს მეგრელი მთვრალი დაინახოთ. მეგრული საერთოდ ერიდება სიმთვრალეს და მით უფრო ახალწელიწადს. მეგრელის აზრით, თუ ახალწელიწადს დაითვრა კაცი, მთელ წელიწადს მთვრალი ივლის და ყბადასადები იქნება ყველასიო.

საკალანდო ტაბაკზე საკმელი არაჩვეულებრივად უხვადაა. საკმელთა შორის საპატიო ადგილი უჭირავს „ბასილას“ ანუ წმ. ბასილის სახელობაზე სიმინდის ფქვილისაგან გამომცხვარ მჭადს. ეს მჭადი ჩვეულებრივ მჭადზე უფრო მეტია სიდიდით. გულად აქვს წვრილად დაჭრილი ზურგის ქონი ღორისა, მარილითა და მსხვილად დანაყილ ნიგვზით შეზავებული. ბასილა ტაბაკზე ჩვეულებრივ გამოჩნდება შუა სადილობისას. მაგრამ სანამ მის ჭამას შეუდგებოდნენ, უნდა გადასტეხონ. ეს გადატეხვა ასე ხდება: კერადან „ბასილას“ რომ გამოიღებენ, სდებენ ცეცხლზე დადებულ დედა-შეშაზე, მის ერთ ნახევარზე ხელს დააყლებს

* საღვინე ქვევრები სამეგრელოში ეზოში, დაუხურავში იყო დაძარბული. ყველა წმიდანის სახელზე ივსებოდა სათითაოდ ქვევრი და მოხდიდნენ ამ ქვევრს იმ წმიდანს დაღობას, ვის სახელზედაც იყო ქვევრში ღვინო ჩასხმული. ერთი ქვევრი კალანდას სახელზე იყო ხოლმე გაცხებული.

მამრობითი სქესის წარმომადგენელი, ხოლო მეორე ნახევარზე წარმომადგენელი მდედრობითის სქესისა. მაგრამ როცა ოჯახში მამრობითის სქესის არავინაა, მამრის როლს ასრულებს ქალი, მხოლოდ თავის მოწინააღმდეგეს — ქალს წინდაწინ უნდა უთხრას: „მე—მამაკაცი (ვიქნები), შენ — დედაკაცი“. ამის შემდეგ ორივე მხარე ცდილობს ერთად გადატეხონ ბასილა. ამ გადატეხვის დროს თითოეული გადამტეხელი ვაჟი და ქალი ცდილობს უფრო მეტი წილი იმას ერგოს. მაშასადამე, მჯობნელად ის ითვლება, ვინც ნახევარზე მეტს თავისკენ წამოიღებს. ამ ჯობნა-დამარცხებით შეუძლიათ იწინასწარმეტყველონ, თუ მომავალი წელიწადი რამდენად მოსავლიანი იქნება. თუ აჯობა მამაკაცმა—ამ წელიწადს სამამაკაცო საქმე ზღვად გასკდება: სიმინდი, ღვინო ბევრი მოვა, ხოლო თუ ქალმა გაიმარჯვა, უნდა მოველოდეთ „საქალო საქმის“ გამარჯვებას: უხვი მოსავალი იქნება აბრეშუმის პარკებისა, შინაური ფრინველი გამრავლდება, საჩოხე შალებს ბევრს მოქსოვენ ქალები და სხვადასხვა.

ზოგნი, ბასილას რომ გასტეხენ, სახლიდან გამოვარდებიან და ეცდებიან პირველად შემოვიდნენ სახლის შოწინააღმდეგე კარიდან*. გამარჯვებული იქნება ის, ვინც პირველი შემოვა სახლში.

ეს ჩვეულება სხვანაირადაც სრულდება. ბასილას სდებენ ბუჯზე, ხოლო ცეცხლზე დაიჭერენ თხილის ჯოხს. ამ ჯოხის ერთი თავი მამრობითი სქესისას უჭირავს, ხოლო მეორე თავი — მდედრობითისას. როცა შუა ნაწილი ჯოხისა გაიწვება, და თითოეულს ჯოხის თითო ნახევარი შერჩება, ჯოხის ამ ნაწილიდან გარეთ გამორბის და ცდილობს მეორე კარიდან პირველი შემოვიდეს სახლში. შემოვა თუ არა, ეს მივარდება ბასილას და დიდ ნაწილს მოსტეხავს და ამნაირად გამარჯვება იმას დარჩება.

საკალანდო სადილისათვის ღომი უნდა მოიხარშოს ღომის-ღომის ანუ ჩხვერის მარცვლებისაგან და არა სიმინდის ფქვილისაგან, და თან თვალყურს ადევნებენ როგორ იხარშება ღომი. ღომის ხარშვაც მკითხაობის, მომავლის გაგების ერთი საშუალებათაგანია. თუ ღომის ხარშვა დაიწყო ქვაბის შუაგულიდან, ამ წელიწადს უხვი მოსავალი მოსალოდნელია მხოლოდ ამ სოფელში, და თუ ნაპირებიდან დაიწყო ხარშვა, რაც შემოგარენია სოფლისა, ყველგან კარგი ჭირნახულის იმედი უნდა ჭკონიონ.

თუ ოჯახში ავადმყოფი პყავთ, რომელიც დიდი ხანია მწოლიარედაა, უშველიან და ისე წინა და უკან რამდენჯერმე გაატარ-გამოატარებენ: მოსალოდნელია, რომ ავადმყოფი ლოგინიდან შეძლებს წამოდგომას და სრულებით გამოჩენილი ივლის.

* ძველად შერჩეული სახლი ერთთავიანი იყო და კარი ორი ჰქონდა: წინა და უკანა.

თუ მეგრელის ოჯახში ახალწელიწადს ვინმე მოკვდა, რაც უნდა ახალგაზრდა იყოს, მისი გლოვა თუ ტირილი არ ეგების, არც მეორე დღეს შეიძლება ტირილი. თუ ვინმე მოკვდა კალანდის წინა დღეს, ტირილი თვით სიკვდილის დღეს შეიძლება, მაგრამ კალანდა გათენდება თუ არა, ყველამ ცრემლები უნდა შეიწმინდოს და რაც უნდა დიდი სანადგლო იყოს, უნდა გამხიარულდნენ. ამ ჩვეულების შეუნახაობას, მოსდევს დაუსრულებელი გლოვა და მწუხარება მეგრელის ოჯახში მთელი წლის განმავლობაში. მიცვალებულის ტირილი და დასაფლავება შეიძლება მხოლოდ კალანდის მესამე დღეს. — მიცვალებულისათვის კუბოს ჩვეულებრივ მიცვალებულისავე სახლში ჰკრავენ. მაგრამ კალანდას მიცვალებულისათვის კუბო უნდა შეჰკრან სახლს გარეთ, სადმე მიხდვრად.

დასასრულ აი ის საკალანდო ჩვეულებანი, რომლებიც უნდა შეასრულოს თავის წინაპრების ჩვეულებათა ერსგულება მეგრელმა. ამას დართული აქვს ის შედეგები, რაც მოჰყვება მათ შეუსრულებლობას.

ახალწელიწადს სააუგოა ყოველგვარ სალანძღავი და უწმაწური სიტყვების ხმარება არა მარტო ადამიანთა მიმართ, არამედ ცხოველებთანაც კი: ყველას ზრდილობიანად ეპყრობიან და ყველასთან ნატიფ და დახვეწილ სიტყვა-პასუხსა ხმარობენ. მაგალითად, თუ სახლში ძაღლია და მისი იქ ყოფნა სასურველი არ არის, კი არ შესძახებენ: დაიკარგე აქედან, გადი გარეთ! არამედ ეტყვიან: შენი ჰირამე, ცოტა ხნით გარეო გაბრძანდი!... ამ ჩვეულებას დამრღვევს მთელი წლის განმავლობაში, მის-და უნებურად ლანძღვისა და ტლანქად უბეშ სიტყვა-პასუხის მეტ-არათერი წამოცდება. ცდილობენ ერთმანეთს არ წაეჩხებონ, თორემ ოჯახში მამლაყინწები მთელ წელიწადს კინკლაობაში გაატარებენ, დაავიწყდებათ, თუ ერთმანეთთან მშვიდობით და თანხმობით შეიძლება იტხოვრონ. კალანდას აკრძალულია კერვა რისამე და საერთოდ ხელში დაჭერა ნემსისა, ვინც ამ წესს დაარღვევს, მოელის საშინელი ტკივილები თვალისა. რამე თუ გაგეხესთ, გაკერვა კალანდის მესამე დღემდე არ შეიძლება, არ შეიძლება კალანდას ხელში საცრის დაჭერა, ვინც ამ ტაბუს დაარღვევს, მოსალოდნელია გონება დაეკარგოს, ანდა ყოველი ახალი ცნობა მის გარშემო მყოფთა შესახებ იმის მაგიერ, რომ გონებაში აღებეჭდოს, ამ გონებაში გაივლის ისევე, როგორც ფქვილი გადის საცერში. ქალს არ შეუძლია თითისტარს შეხედოს — მთელ წელიწადს თავბრუხვევა დასჩემდება. სახლის გამოგვა როგორც ახალ წელიწადს, ისე შემდეგს და მეორე დღეს არ ეგების ყოველსავე შემთხვევაში ნაგავის გამოტანა სახლიდან არ შეიძლება, ნაგავი მხოლოდ მესამე დღეს გადაიყრება. თუ ეს წესი დაირღვა, ამას ის მოჰყვება, რომ ნაგავს სახლიდან გაჰყვება ამ ოჯახის მთელი ბარაქა და სიმდიდრე. არავის უნდა

მისცეთ ხელში ხის სავარცხელი, თუ მიეცით — ჩამომრთმევი ავად გახდება, ანუ განხმება ისე, როგორც ჩამორთმეული სავარცხელია ხმელი. ჯიბე ცარიელი არ უნდა გქონდეთ, შიგ ფული სულ ცოტა მაინც უნდა გედოთ, თორემ მთელი წლის ვანმაჯლობაში ჯიბეცარიელი ივლით. ამით თავდება კალანდის პირველი დღე და პირველი ნახევარი.

III

ახალწლის მეორე დღისათვის მეგრელებს კუჩხა უქვიათ, რაც პირდაპირ ნიშნავს ფეხისა ან ტერფის დღეს ანუ ფერხობას. მეგრელთა რწმენით, ზოგ ადამიანს აქვს თვისება სახლში თავის ფეხით შემოიტანოს ბედნიერება თუ უბედურება, გამარჯვება თუ დამარცხება, მოგება თუ წაგება. ბედნიერ ფეხის სახელი ამა თუ იმ ადამიანს გაუვარდება ცხოვრების პრაქტიკით. გამოცდილებით, ვთქვათ, საქმეს რასმე აკეთებთ და ამ დროს შემოგისწროთ მეზობელმა. მოხდება, რომ თქვენი საქმიანობა შეფერხდა, ან ხელსაწყო გაიტყდათ, ან თქვენ თვითონ რამე დაიშავეთ, ამ შემთხვევაში მეგრელი ფიქრობს, რომ თქვენის ხელის მოცარვის ბრალი საესებით ედება მეზობელს, რომლის ფეხს თქვენს სახლში შემოჰყვია უბედურება, მარცხი. ახლა სხვა მაგალითი ავიღოთ, სახლში ავადმყოფი გიწევთ, ის წამია, როცა სათუოში უნდა გამოვიდეს, ამ დროს შემოდის თქვენი ნაცნობი. მისი შემოსულა და ავადმყოფობის ჭურჭლის ამოხდა ერთია. ავადმყოფის სიკვდილი უექველად უნდა დაბრალდეს შემოსულ მეზობელს. ესა და ამის მსგავსი მაგალითები სრულებით საქმაოა, რომ ხსენებული ადამიანი მონათლოს „უბედურ ფეხის“ სახელით, უბედურობის მატარებლად. ამის შემდეგ ასეთს კაცს ყველა გაურბის, ზურგს უკან სწყევლიან კიდევცა. „უბედურ ფეხის“ ადამიანად შეიძლება იყოს მარტო ისეთი არა, ვისაც თქვენი ჯავრი სჭირს, ვისაც თქვენი ზარალი უხარია. ასეთი შეიძლება იყოს ჩვენი მეგობარი, ჩვენი კეთილისმდომიცი, თვით ჩვენი მშობლებიც. ესენი გვაენებენ მათდა უნებურად, უბედურ ბედის გავლენით.

ამიტომ მეგრელი გაურბის ასეთებს და ცდილობს თავის ყოველგვარ საქმიანობაში გაპრიოს ადამიანი, ვისაც ბედნიერი ფეხი აქვს. ვთქვათ, სადმე უნდა გაემგზავროთ, ცდილობთ ისე მოაწყოთ საქმე, რომ „ბედნიერი ფეხის“ კაცი მგზავრობის დაწყებისთანავე შევხვდეთ. ამას შემდეგ თქვენ მგზავრობას განაგრძობთ და დარწმუნებული ბრძანდებით, რომ რამე მარცხი არ შეგხვდებათ გზაში და მშვიდობით მიაღწევთ თქვენი მგზავრობის მიზანს. ვთქვათ, მიღიხართ ხანადიროდ თუ თევზის საჭერად, შეიხვედრებით ბედნიერი ფეხის ადამიანს და დარწმუნებული ბრძანდებით, რომ ორსავე შემთხვევაში ხელი

მოგეპართებათ: თოფს ფალია არ აეწვება, ნადირს თოფს არ ააცდენთ, თევზს ბლომად დაიჭერთ და სხვადასხვა.

მეგრელის წარმოდგენით ბედისა თუ უბედობის სულნი ყველგან და მუდამ დადიან, ადამიანები ამათი გამტარებელნი არიან: „კარგი ფეხის“ ადამიანის მეშვეობით ენიჭება ადამიანს სვიანობა, წარმატებით გამარჯვება, ხოლო „ცუდი ფეხის“ ადამიანის მეშვეობით გადადის ფათერაკისა და ბედშავობის სული, სული ბოროტი.

თუმცა კალანდისა და ბედნეერების შემომყვანისა ანუ „მაკუჩხოლის“ როლს ზედ ახალწელიწადს თვითონ სახლის უფროსი თამაშობს, მაგრამ კალანდის მეორე დღეს ანუ კუჩხაში (ფერხობაში) მეგრელი საგანგებოდ ცდილობს ჩარიოს საქმეში „კარგი ფეხის“ ადამიანი, ეძებოს მისი მფარველობა, თუ ოჯახში მამრობითის სქესისა არავინაა, თვით ახალწელიწადსაც მაკუჩხოლი გარედან უნდა მოვიდეს ვინმე. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ ახალწელიწადს მაკუჩხოლის როლი უნდა შეასრულოს სახლის უფროსმა, როგორც ასეთმა, იმისდა მიუხედავად, თუ რამდენად შესაფერია ამ როლისათვის, ე. ი. რამდენადა აქვს თვისება კარგისა თუ ცუდის მოფერხისა. აი, სახლის უფროსის ამ შესაძლებელ ნაკლის შევსება ევალება „კუჩხა“ (ფერხობა) დღეს საგანგებო მაკუჩხოლს, ვისაც „კარგი ფეხის“ სახელი აქვს გავარდნილი. მაკუჩხოლი უეჭველად მამრობითის სქესისა უნდა იყოს, წლოვანებას მნიშვნელობა არა აქვს. მაკუჩხოლად შეიძლება იყოს როგორც ვაჟაკი, ისე 5 — 6 წლის ბავშვიცა.

მაკუჩხოლს დაიბედებენ თითქმის ერთ თვის წინათ, ბარბარობის (ქრისტეშობისთვის 4-ს) წინა დღეს. სთხოვენ, მობრძანდეს იმ სახლში. სადაც კუჩხას (ფერხობას) უნდა მოულოცოს ახალწლის გათენება. არ ეუბნებიან, რისთვისაც უნდა მობრძანდეს, მაგრამ ის-კი მიხვედრილია. თუ რისთვისაცა სთხოვენ მოსვლას. და აჰა, დანიშნულ დღეს მოფერხე დილაადრიანა მიდის დანიშნულებისამებრ და სახლში შედის სხვა მნახველთა ადრე. მოფერხე, რა თქმა უნდა, არავის ეკითხება, თუ რისთვის მოიწვიეს და საერთოდ თამაშობს როლს სტუმრისას, რომელიც ვითომ სულ სხვაგან მიდიოდა აქ სრულებით შემთხვევით შეუხვია მათთან, როგორც ჩვეულებრივს სტუმარს, უმასპინძლებიან და მხოლოდ გამოთხოვებისას, თითქო სხვათა შორისაო, სთხოვენ შენი ჰირომე, ფერხობა დღეს ჩვენსა მოდი და მოგვილოცეო. მოფერხე სიამოვნებით და ცოტა არ იყოს, თავმოწონებითაც კისრულობს ამ დავალების ასრულებას და შორდება მასპინძელს.

„კუჩხას“ დღეს მაკუჩხოლი დილა-ადრიანა მიდის იმ სახლში, სადაც დაჰპატივებს. თავდაუეარცხნელია საახალწლო მაკუჩხოლის მსგავსად (ამაზე იხ. ზემოთ). ტრადიციული ჩიჩილაკის მაგიერ ხელში უჭირ

რავს ნედლი შტო სუროსი და ახლად აყვავილებული თხილისა, აგრეთვე წითელი ნაყოფები ღიქისა. კარის ზღურბლზე რომ გადააბიჯებს, ყველას მიულოცავს კალანდას. ამავე დროს ხელში მისცემენ ჯამს, რომელზედაც ღომის-ღომის მარცვალთან ერთად დევს ქათმის კვერცხი, სიმბოლო სისაესისა და ვერცხლის ფული. მაკუჩხოლი სახლს შემოუვლის, აბნევს ღომის-ღომის მარცვალს და თანაც იძახის: „ასე გამარავლდით!“ ფულს თვითონ ჩაიდებს ჯიბეში, როგორც გასამრჯელოს თავის შრომი-სათვის. სახლს გარდა კალანდას მიულოცავს ყველა შენობას, ისე, როგორც ეს ჰქნა საახალწლო მოთვრებზე. ბოლოს, შედის მარანში, ანუ იმ შენობაში, საცა ყურძნის საწნახელი დგას ხისა. მხარზე ჰკიდია გიდელი ანუ კონუსისებური კალათა, რომელსაც სამეგრელოში ხეებზე ყურძნის საკრეფადა ხმარობენ. გიდელში დევს ყურძნის მტევნების მსგავსი პურები, დიასახლისმა ახალწლის წინა ღამეს რომ გამოაცხო. მივა მარანთან და ქვით დაუწყებს ცემას და თან იძახის: მოსავალი, მოსავალი! ჩვენს ვენახში მოსავალი, მეზობლისაში—მხოლოდ ვაზის ფოთლები“... აქედან გარეთ გამოდის, მიდის პირველ მდგარ ხესთან, რომელზედაც ვაზია გასული, გიდელს ხეზე დაჰკიდებს და ხელში დაიჭერს წალდს, წარმოადგენს ადამიანს, ვისაც განზრახვა აქვს ვაზი მოსკრას ძირში. ამ დროს სახლიდან ვინმე მიიღებენ მაკუჩხოლთან და, მისი განზრახვით გაკვირვებული, ეკითხება:

— კაცო, რასა შეგები, ვერა ხედავ, ვაზია?!

— რა ვუყოთ, რო ვაზია,—უპასუხებს მაკუჩხური,—ყურძენს არ ისხამს, ტყუილად ადგილს იჭერს... არა, უნდა მოვსკრათ, შეშად მაინც გამოდგება.

— არა, გეთაყვა, ნუ სჭრი, აპატივე, თავდებად მე ვუდგები, წლეულ ბლომად მოისხამს ყურძენს.

— კარგი,—უჯერებს მაკუჩხოლი,—არ მოვსკრი, მხოლოდ იცოდე, თუ წლეულ ყურძნის მტევნებით არ დაიხუნწლება, არ ვაპატივებ, სულ ძირში მოვჭრი.

ვაზი გადარჩა მოკრას. და იმანაც ყოველი ღონე იღონა მდგომარე წელიწადს გული გაუხაროს პატრონს უხვი მოსავლითა, თორემ ვაი მისი ბრალიცა. დაღუპვას ვერ გადატარებოდა.

ბოლოს, მაკუჩხოლი სახლში შემოდის და ჯდება. წინასწარ ცეცხლში უდებს დილას შემოტანილ ნედლ ტოტებს სურისა და თხილისას. გიდელიდან პურებს ამოიღებენ და იმით უმასპინძლებიან.

მაკუჩხოლი მთელ დღეს რჩება სტუმრად, ადგილის მოუცვლელად ნება აქვს ადგეს მხოლოდ ბუნებრივი საქიროებისათვის მაგრამ როცა შემობრუნდება, უქველად იმავე საჯდომზე უნდა დაჯდეს. ამ საჯდომის დაკავება სხვას არ შეუძლია. ამ წესის დაცვით მაკუჩხოლი ჰბაძავს

გულმოდგინე კრუხს, რომელიც მხოლოდ გაჭირების წუთებში ანებებს თავს კვერცხებიან ბუდეს და დაუყოვნებლივ ბრუნდება უკან და ამნაირად კვერცხებს საჭირო ტემპერატურას არ მოაკლებს. ამ წესის შეუსრულებლობას მოჰყვება ისა, რომ კრუხებს ოჯახში ხელი არ მოემართებათ: საჭირო ერთგულებას კვერცხის გამოჩეკაში ვერ გამოიჩენენ; იბუდარავენ, იქით-აქვით ეწყვეტებოდნენ იქნება, ერთი კრუხის ბუდეში სხვა ბუდის კრუხი მოინდომებს ჩაჯდომას და კვერცხების დაპატრონებას. გარდა ამისა, სჯობია მეკუჩხოლი სახლის ეზოდან არ გავიდეს, ბუნებრივი საჭიროებისათვის, თორემ შინაური საქონელი ამა თუ იმ ოჯახისა გარე-გარე დაიწყებს ხეტიალსა და თავ-თავის დროზე არ დაბრუნდება საძოვრიდან სახლში. აკრძალულია მაკუჩხოლის წინ გავლა. როცა ვინმე უცაბედად დაარღვევს ამ წესს, ცუდი შედეგის ასაცდენად, იძულებულყოფენ თავისი შეცდომა გამოასწოროს ე. ი. უკანვე გამობრუნდეს. აგრეთვე არავენ უნდა მოსვას წყალი იმ სასმისიდან, რომელსაც მაკუჩხოლის ტუჩები გაჰკარებია.

მაკუჩხოლს სადილად ქათამი უნდა დაუკლან. ამ ქათმის სისხლი ღომის-ღომის მარცვლებს უნდა ასხურონ და ამ სისხლით სხურებულ მარცვლებს წიწილებს დაუყრიან ასაკენკად. ამ სისხლს, მეგრელის აზრით, ის თვისება აქვს, რომ როცა წიწილები დაიზრდებიან ყურძნის კუბხლები საზიზღრად ეჩვენებათ და ამგვარად ყურძენი გადაურჩება ქათმების მხრით ენკვას.

კუჩხა დღეს ყველანი თავთავიანთ სახლებში სხედან. მეზობლები ერთმანეთს სანახავად ეზოდან გადადიან. მათ შორის ურთ-ერთობა შეწყვეტილია: საციქველს არ ათხოვებენ, მსგავსადვე—სხვასაც არაფერსა სთხოვენ. ყოველ ნივთს, ერთის პატრონისაგან მეორეს ხელში გადაცემულს, თვისება აქვს—ხ ე ლ ი ს გ ა ყ ო ლ ი ს ა, ე. ი. ყოფილ მესაკუთრის ბედ-იბღლის გადასვლისა და ახალ მებატრონეს ხელში. ვინც ამ წესს არ აასრულებს, უნდა მოელოდეს თავის ოჯახის განადგურებას: ქურდები, გარეული ნადირი და მტაცებელი ფრინველი მის ქონებას ნიაფ-ჭარს მისცემენ. მეგრელის კერაზე სულ მუდამ გაუქრობელი ცეცხლი თუ კუჩხა დღეს ჩაქრა, ოჯახს მოელის მთელ დღეს უცეცხლოდ დარჩენა,—ამიტომ რომ მეზობელი არაფრის გულისათვის მოემველება და თავის კერიდან ცეცხლს არ მისცემს უცეცხლოდ დარჩენილ მეზობელს.

ვინც უნდა მოვიდეს კუჩხა დღეს, მისი დახვედრა ემძიმებათ—იმის შიშით, ვაი თუ „ცუდი ფეხისააო“... ყოველსავე შემთხვევაში, მომსვლელმა უნდა შემოიტანოს ნედლი რტო მცენარისა და საცა მოხვდება, იქ დასდოს. სახლში რომ შემოვა, მომსვლელს არ უნდა დაავიწყდეს ნაბდის მოხსნა. მეგრელის ფანტაზია ნაბდიან კაცს ამსგავსებს ავად-

მყოფ ქათამს, ფრთაჩამოშვებულს. ამიტომ ნაზღიანად შემოსვლას სახლში შეუძლია ქათმების ჭირის გაჩენა.

სტუმარს უმასპინძლებიან, რაც უნდა მაძლარი იყოს, თუნდა ფორმის გულისთვის, „კბილი უნდა დაადგას“ რასმე საკმელს. გარდა ამისა, რასაც მოუტანენ, ყველაფერი უნდა შესჭამოს, არაფერი უნდა დასტოვოს, თორემ კრუხი საკმაო ერთგულებას არ გამოიჩენს წიწილების გამოსაჩეკად კვერცხებზე ჯდომისათვის და ერთი წიწილა რა არის, ერთსაც არ გამოსჩეკს.

ზოგჯერ მეგრელი ავადმყოფობის დროს „კუჩხას“ სულსა თუ ღვთაებას აღთქმას აძლევს: ოღონდ მომარჩინე და რკინეულს არასფერს მოვკიდო ხელიო. მეგრელი ზედმიწევნით იცავს ამ აღთქმას და „კუჩხას“ დღეს ხელში არ აიღებს არც თოფ-იარაღს და აღარც სასოფლო-სამეურნეო რკინის იარაღს და ამასა შვრება მაშინაც-კი, როცა მტერი მოკვლას ემუქრება და თავის დასაცავად იარაღს უნდა მიმართოს. ამ ჩვეულების საწყისი, ალბათ, უნდა ვეძებოთ ადამიანის ცხოვრების იმ ხანაში, როცა რკინის თვისება პირველად გაიცნო და ამ თვისებისათვის ხსენებულ ლითონს თაყვანსა სცემდა, მოწიწებით ეპყრობოდა და აღმერთებდა და მისთვის ხელის მიკარგვა და მით უფრო გაძოყენება თავის მხრივ ცოდვად მიაჩნდა.

„კუჩხას“ ღამეს სამეგრელოში „ტყაპობა“ იციან. ეტიმოლოგია ამ სიტყვისა ასეთია: ტყაპი ანუ ტყაპვა ნიშნავს ბრტყლად ხელების დარტყმას, ან ამა თუ იმ მანძილზე ცომის მსგავს რისამე სროლას და რაიმე საგანზე მიტყეპებას, მიმაგრებას. ამ შემთხვევაში ტყაპობა უქვიათ სიმინდის ფქვილისაგან მოზედილ თხელი ცომის წაგლევაჲს სხვის პირისახეზე.

იმ ღამესთვის მეგრელის ყოველ ოჯახში ჰზელავენ სიმინდის ფქვილისაგან თხელ ცომს. ამ ცომით ჯერ დიასახლისი მკითხაობს, რომ გაიგოს მომავალი ბედი შინაური ფრინველისა. ერთის პეშვით ცომს ესერის მაღლა ჭერში. ნაწილი ცომისა ჭერს მიაჯდება, მაგრამ უფრო მეტი წილი ჭერს მოსწყდება, გაიშლება სხვადასხვა ზომის წინწყლებად და მიახხდება კედელს. ამ წინწყლების რიცხვის-და კვალად იგებს დიასახლისი, თუ რამდენი ფრთა ქათამი თუ სხვა შინაური ფრინველი ეყოლება მიმდინარე წელიწადს. დიდი წერტილები—უკვე გაზდილ დედლებსა ნიშნავს, პატარაები—წიწილებს. ამავე ცომის საშუალებით მკითხაობენ ხენა-თენვის შესახებაც: თუ ჭერს მიტყეპებულს ცომს განსაზღვრული ადგილი უჭირავს, ეს იმის ნიშანი იქნება, რომ მამასახლისი მომხნავს იმ მიწებს, რაც მის სახლს გარშემო დეეს, ხოლო თუ ცომი ყველა მხარეს გაიფანტება, მოიხენება ის მიწებიც, რაც სახლზე მოშორებით უდევს გლეხს.

ჭერს მიკრული ცომი წამლადაც იხმარება. როცა კარგად მიახმება, მოფხევენ და შეინახავენ. როცა ოჯახში გოჭებს დიზენტერია გაუჩნდებათ, გამხმარს ცომს წყალში გახსნიან და ხსნარს ჩააყლაპებენ ავადმყოფ გოჭებს, როგორც დიზენტერიის საწინააღმდეგო წამალს.

კუჩხა ღამესვე მოაწყობენ თავისებურ მასკარადს, რომელსაც მოჰყვება მოტაცება ქალებისა—ჩვეულება, რომელიც უნდა იყოს ნაშთი ძველად საცოლედ ქალების მოტაცების ჩვეულებისა.

სოფლის ერთ-ერთ სახლში თავს მოიყრის ახალგაზრდობა, რომელსაც მიზნადა აქვს მცხოვრებთა სახლებს დაეცნენ, სიმინდის ფქვილის ცომით სახე მოუთხუპნონ და როცა გაიმარჯვებენ, ე. ი. ყველას წაუსვამენ ცომს, მოიტაცებენ ოჯახის ერთ-ერთ წევრს, განსაკუთრებით გასათხოვარ ქალებს. დამცემნი სახლიდან სახლში გადადიან, „ტყვეთა“ რიცხვი თანდათან იზრდება, ეს „ტყვეებიც“ დამცემლებს შველიან ახალი „ტყვეების“ მოტაცებაში. ბოლოს, გადადიან მეორე სოფელში. იქაც ყველას ცომით უთხუპნიან სახეს, საერთო სიცილ-მხიარულებაში.

ეს ტყაპობა დასასრული, აპოთეოზია კალანდის დღესასწაულისა და მასთან დაკავშირებულ ჩვეულებათა.

კალანდის დადგომის მოსაგონებლად მეგრელის ოჯახში დარჩენილია ჩიჩილაკი, მაგრამ ისიც რამდენსამე დღეს რჩება. ნათლილებას მისი სახლში დატრევა არ იციან, ეშინიათ, ვაი თუ ბავშვები მის მორთულობას შეეხნენო, ნათლილების წინა დღეს ჩიჩილაკს ჩამოაცლიან მის სამკაულს: აბრეშუმის ძაფის შულოს, აბრეშუმისავე მანდილს ანუ ბაღდადს, კრიალოსანს და ხილს. თვითონ ჩიჩილაკს გარეთ გამოიტანენ და დიდის ამბით ცეცხლს წაუქიდებენ და ეზოს გაანათებენ. ჩიჩილაკისაგან დარჩება მხოლოდ გარუჯული ჯოხი, რომელსაც ავადებენ ან მდინარეში სადმე ან მეზობლის ეზოში და თან დაატანენ ამ სიტყვებს: „ვის ეზოშიაც ჩავარდები, მისი ბარაქა და ბედ-იღბალი ჩემი იყოს“. ეს გარუჯული ჯოხი გამოყენებულია აგრეთვე დაბადების განყვანების ვალად: მისი გადამგდები ჯერ სამჯერ შემოივლებს ამ ჯოხს თავზე და ეტყვის: ჩემი ჳირი, ფათერაკი და უბედურება თან წაიღე. მეგრელსა სჯერა, რომ ამ გარუჯულ, ბურბუმელაგაცილ ნაჩიჩილაკარს თან მიაქვს შიმშილი და ვის ოჯახშიც ჩავარდება, იქ შიმშილობა აუცილებელია.

ამნაირად, „ჩიჩილაკის“ ნარჩენი ბოლოსა და ბოლოს გადაიქცევა ერთგვარ საფთხურად, საშინელებად, რომელსაც ყოველი მეგრელი, რა თქმა უნდა ერიდება. იმ წუთში ყოველ მეგრელს ორა თვალი ოთხად უჭირავს და მეზობელს უდარაჯებს—გარუჯული ჩიჩილაკი არ ჩამომიგდოს ეზოშიო. თუ ფრთხილად არ იქმნა და მეზობელმა ჩამოუგდო გარუჯული ჩიჩილაკი და იმან კიდევ მეორე დილას დაინახა ეს თავის

ეზოში, უფლება ექნება დასწყევლოს ამ ბოროტგანზრახულის შოკმედების ავტორი, თან ჯოხი აილოს და ჩაადოს იქ, საიდანაც მისი აზრით, გადმოგდებული უნდა ყოფილიყო. თანაც დასძენს: შენი გადმომგდები წყეული იყოს იმავე სიტყვებით, რა სიტყვებითაც მე დამწყევლა.

მაგრამ მეგრელი, რომელიც ცხარე ხასიათისად და აპილბილების მოყვარულადაა ცნობილი, მშვიდობიანად ყოველთვის კი არ ათავენს საქმეს. ეძებს ამ თავის მაწყინარს და როცა იპოვის, იძულებულჰყოფს პასუხი აგოს კეთილმეზობლურ განწყობილების დარღვევისათვის. ასეთ შემთხვევებში ხშირად ორივე მხარე მეტად გაცხარდება და საქმე გამორკვეულად მაშინ-ღა ჩაითვლება, როცა ერთ-ერთი მოწინააღმდეგეთაგანი საქმით არ დაუმტკიცებს მეტოქეს თავისი კუნთების ძალის უპირატესობას.

წმ. გიორგის კულტი და ღვთის სამართალი*

ამბობენ, საქართველოში ქრისტიანობის შემომტანნი წმ. ნინო და აგრეთვე წმ. გიორგი—კაპადუკიელი იყვნენო. მეგრელებს რომ ჰკითხვით, წმ. გიორგი სამეგრელოს მკვიდრი იყო, სამეგრელოშივე დაბადებულიო. მეგრელები ამ წმიდანს წარმოგვიდგენდნენ, როგორც ფიზიკურად მშვენიერსა და ღონიერ ვაჟაკს, თავისსავე, ლამაზსა და ღონიერ, თეთრ რაშზე მჯდომარეს და საგმირო საქმეთა მოქმედს; ხელთ თურმე მუდამ ეპყრა შუბი, რომლითაც განგმირავდა, უწმინდურსა, საცა მოასწრებდა. მისი მსხვერპლი ყოფილან ვეშაპები და ავსულები, განსაკუთრებით უსჯულონი (იგულისხმეთ—ოსმალები). ბრძოლაში წმ. გიორგი სულ მუდამ თავში სდგომია მეგრელთა ჯარს. არ ყოფილა მაგალითი, მტერი არ გაქცეულიყო და მეგრელი შერცხვენილი დარჩენილიყო. ლხინში სუფრის თავში იჯდა და როგორც ღვინის სმასა, ისე სიმღერა-მოლხენაში სწორი და ბადალი არა ჰყოლია. განსაკუთრებით საარაკო ყოფილა მისი მუცლის ტევადობა: ერთ ჯერზე ერთი ხარი, ან ძროხა მხოლოდ იმისთვის იკვლებოდა და სუფრაზე ძვლები თუ-ღა რჩებოდაო! ახლა მისი ჭირითი და ჭიდაობა ბრძანეთ! ან რაში გნებავთ, პირველი და თითოთ საჩვენებელი არ ყოფილიყო!...

თურმე ყველასა ჰშურდა წმ. გიორგის ვაჟაკობა, ყველა იმას შეპნატროდა, ზეცაში თვით ღმერთსაც-კი შეშურებია მისი ამბავი, როგორც ამას მოგვითხრობს ლეგენდა, დარჩენილი ილორისაკენ (ოჩამჩირეს ახლო), სადაც დღეს ტაძარია და შიგ ასვენია წმ. გიორგის ძლიერი ხატი. ღმერთს გადაუწყვეტნია ზეცაში აყვანა წმ. გიორგისა და იქ მისი დაბინავება თავის მსახურთა შორის.

წმ. გიორგის წასაყვანად, ლეგენდისავე თანახმად, ღმერთს გამოუგზავნია ერთ-ერთი თავისი ანგელოზი. წმ. გიორგის ეწვია თურმე ანგელოზი და გამოუცხადა ნება ღვთისა. ბარემ ემძიმა თავის ერთმოგვარეთა მოშორება, მაგრამ აბა ღვთის ბრძანებას ხომ არ გადავიდოდა!—კარგო, —უპასუხა წმ. გიორგიმ ზეციერ სტუმარს,—ამაღამ ვახშამი მიირთვით, მოისვენეთ და ხვალ გავუდგეთ გზასაო.

დაკლეს ხარი და სანაქებო ვახშამი გამოუწყვეს სტუმარს. ქვევრიც მოჰხადეს ღვინისა. ვახშამზე მასპინძელმა მოილხინა და სტუმარს და-

* ქვეყნდება პარკულად.

ანახვა, თუ რამდენ საჭმელს და სასმელს ჩაიტევდა და მოინელებდა მისი კუჭი. ანგელოზი გაკვირვებული უყურებდა მასპინძელს: ზეცაში — ოღონდაც რომ არ ენახნა ასეთი მჭამელი თუ მსმელი... თავის თავს ეკითხებოდა: ამ სახით როგორ ავიყვანო ზეცაშიო! იქ რომ ჭამა მოინდომოს და ჭერზე ძროხა მოითხოვოს, რა უნდა მიიხრან ზეცაში მცხოვრებთა? არ უნდა მისაყვედურონ,—ე რა კაცი ამოგიყვანიაო?! ბევრი იფიქრა ანგელოზმა, თუ როგორ ეშველნა საქმისათვის, რა გზას დასდგომოდა, რომ ზეცით გამოგზავნათან პირნათლად გამოსულიყო. ბოლოს, გადასწყვიტა: მოდი, როცა დაიძინებს, მუცელს გაუჭკრი და სტომაქს ამოვაცლიო. სტომაქი რომ არ ექნება, ჭამა საიდან მოუნდებაო!?

მართლაც, ყველამ რომ დაიძინა სახლში, ანგელოზი მივიდა წმ. გიორგის საწოლთან და მიმართა საქირურგო ოპერაციას: მუცელი გაუჭკრა და იქიდან სტომაქი ამოაცალა ისე, რომ წმ. გიორგის არაფერი გაუგია. აქ ისიც უნდა დავძინოთ, რომ წმ. გიორგიმ როგორც ჭამა-სმა იცოდა არაჩვეულებრივი, მისი ძალ-ღონის შესაფერი, ისე ძილიც მდევური იცოდა, ახირებულად თურმე ვერაფერი გამოადვიებდა. ასე რომ სრულებით არაფერი გაუგია, უნარკოზოდ როგორ ამოაცალეს სტომაქი! ანგელოზმა კი სტომაქი გამობერტყა, ღობეზე გადაჰკადა და თვითონ კი დაწვა და დაიძინა.

მეორე დილას რომ წამოდგნენ, წმ. გიორგიმ ბრძანა, ზეცაზე ასვლის წინ საუზმედ ხარი დაეკლათ. დაკლეს ხარი, ღორცი მოხარშეს და სუფრას მოუსხდნენ. ყველამ დაიწყო ჭამა, მაგრამ წმ. გიორგის კრიჭა შეეკრა, კბილი ვერაფერს დააკარა. „დასწყევლოს ღმერთმა ეშმაკი!— დაიძახა წმ. გიორგიმ.—ე რა მემართება, რომ არ ვიცი! მე და—საჭმელი არ მინდოდეს!“... ანგელოზს გაეღიმა და ღობეზე გადაკიდებული სტომაქი უჩვენა და თან უთხრა:

— აი, ჩემო გიორგი, წუხელ მუცლიდან სტომაქი ამოვაცალე, რომ საჭმელი არ მოგდომებოდა. ზეცაში არავინა სჭამს ისე, როგორც თქვენ აჭ, დედამიწაზე, სჭამთ ხოლმე. იქ საჭმლის ჭამა არავისა სჭირია. იქ რომ საჭმელი მოგეთხოვნა, საყვედურს მე მეტყობდნენ,—ე რა კაცი ამოგიყვანიაო?!..

— რა გაეწყობა, ბედს უნდა დავემორჩილოვო!—უპასუხა წმ. გიორგიმ.

ნასაუზმევს წმ. გიორგიმ დალოცა ყველა თავისიანი, „მოაჯდა რაშს და ანგელოზთან ერთად აფრინდა ზეცად. ღმერთმა წმ. გიორგის მიანდო პატრონობა ჭექა-ქუხილისა, თავ-თავის დროს წვიმის ჩამოშვება დედა-მიწაზე და განსაკუთრებით დევნა ეშმაკისა და უკეთური სულებისა, რომ ამ უკანასკნელთ არაფერი ავნონ ადამიანთაო...

და დღეს,—მოგვითხრობს ლეგენდა,—როცა ციდან ჭექა-ქუხილი

და საშინელი გრიალი ყურებს გვიყრუებს, ეს არის ფეხების ხმა წმ. გიორგის რაშისა, რომელზედაც ზის წმ. გიორგი და დააქენებს ცის ერთ კიდიდან მეორემდე, დასდევს ავსულს, და როცა მეხი გავარდება, ეს არის მისი ნასროლი ბოძალი, დამიზნებული და ნასროლი ზღვიდან ამოვდებულ და მერე ბუზის სახით სადმე დიდ ხეზე შემომქდარ ეშმაკისათვისო...

ამით თავდება ერთი ლეგენდა წმ. გიორგიზე, სანამ ის დედამიწაზე ცხოვრობდა. ამას შემდეგ წმ. გიორგი წმიდანად ქცეული და ზეციურ, არსებათა წრეში მოქცეული, მეგრელთა რწმენით. განუსაზღვრელი ძალით შემოსილი, გაცილებით მეტით, ვიდრე მასა ჰქონდა მიწიერ ცხოვრებისას, მეგრელთ ევლინება ვერცხლით მოჭედილ ხატების სახით, თავის დროზე (მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში) სამეგრელოში განთქმულ და ერთადერთ ოქრომჭედლის პეპუა მეუნარგიას (იონა მეუნარგიას პაპის) ხელით ნაქედით. სამეგრელოში ყველა ხატებზე „ძლიერ“ ხატად ითვლება წმ. გიორგის ხატი, რომელზედაც გამოყვანილია წმ. გიორგი, რაშზე მჯდომარე, ხელში შუბი უჭირავს და რაშის ფეხებში გართხმულ გველშაპისათვის პირში აქვს გაყრილი შუბის წვერი.

აი, სამეგრელოში ის ადგილები, სადაც ეკლესიებში წმ. გიორგის ხატები ესვენა და სადაც წმ. გიორგის დღეობას (აპრილის 23) ამ ხატებთან სალოცავად ხალხი დადიოდა: ილორი (სამურზაყანო, ოჩამჩირედან მე-3 კილომეტრი), ყულისკარი, ხეთა, სუჯუნა. ამ ხსენებულ ადგილთა შორის განსაკუთრებით პატივისცემითა და კრძალვით ეკიდებოდნენ ილორის ეკლესიაში დასვენებულ ხატს, რომელსაც იმერეთის მეფეც კი უგზავნიდა თურქე შესაწირავს. ხატის ყმებად და მსახურებად ერთ დროს შეუწირავს კაკაბაძის გვარის რამდენიმე ოჯახი, რომელთა წარმომადგენელნი ილორში დღესაც არიან, მხოლოდ გამეგრელებულნი. თვით გვარიც კი მეგრულად აქვთ შეცვლილი და იწოდებიან კაკბანძიებად. ილორის ხატს მოსდევს სიძლიერით ყულის (სოფელ ყულისკარში ზუგდიდის რაიონში) წმ. გიორგის ხატი, მერე ხეთისა, შემდეგ სუჯუნისა და სხვ.

აქ ცოტა მეტ ხანს უნდა შევჩერდეთ ილორის წმ. გიორგის ხატზე, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს სხვა ადგილების ხატთა შორის. ილორის ეკლესიაში ვერცხლით მოჭედილი ხატი აღწერილი აქვს გრად უვაროვის ასულის საარქეოლოგიო კომისიას. ხატთან ერთად ინახებოდა ვერცხლით მოჭედილი სატევარი ლაზური ხელოვნებისა და შემოუწირავს ერთს მდიდარ ლაზს.

ეს მდიდარი ლაზი ოჩამჩირეში ცხოვრობდა და ესმოდა, რა თქმა უნდა, მეგრელთა ნათქვამი წმ. გიორგიზე და მის სიძლიერეზე. მეგრელთა რწმენით, წმ. გიორგის თავის დღეობაზე, ნოემბრის 10-ს, ყოველ

წელიწადს მოჰყავდა ხოლმე თითო თეთრი ხარი, ძალზე გასუქებული-
დღეობის წინა დამეს, დამის სათევად მოსული მლოცველები რომ დი-
ძინებდნენ, წმ. გიორგი თურმე ეკლესიის გალავანში შემოიყვანდა ხარს
და გაუშვებდა. მეორე დილას ყველანი დაინახავდნენ მშვიდად მდგარ
დიდ რქებიან ხარს, რომელსაც ნაწირვებს დაჰკლავდნენ და პატარა-
პატარა ნაჭრებს დაურიგებდნენ მლოცველებს.

სწორედ ეს ამბავი უამბეს მაჰმადიან ლაზს. იმან შორს დაიჭირა.
რომ არ მოეშენენ—ირწმუნე ჩვენი სარწმუნოებაო, ლაზმა უთხრა: ქრის-
ტიანობას ვირწმუნებ, თუ ოსმალეთში, ჩემს სახლში საუკეთესო ხარი
რომ მყავს, თქვენი წმ. გიორგი თავის დღეობაში მართლა ილორში
მოიყვანს და მე თვითონ შემეძლება მისი დანახვაო. მაშინ წმ. გიორგის
ვიწამებ და თქვენს რჯულზე მოვინათლებიო. კარგო, — უთხრეს მეგრე-
ლებმა. ლაზი გულში იცინოდა, ხოლო მეგრელები წმ. გიორგის სთხოვ-
დნენ, გამოეჩინა თავისი ძალა და უცხო კაცის წინაშე მის თანამოძმეთ
სირცხვილი არ ეჭამნათ.

წმ. გიორგიმ, თუ ილორელებს დაუუჩერებთ, ღამით მოიყვანა
ლაზის სახლში დაბმული ხარი. მეორე დღეს ყველამ და მათთან ერთად
ლაზმა დაინახეს ეკლესიის გალავნის ეზოში მდგარი ხარი.

შეიძლება მკითხველს ისიც სათაკილოდ ეჩვენოს, რომ წმ. გიორგი
სხვის საკუთრებას მიმთვისებელის როლში გამოიყვანეს მეგრელებმა.
მაგრამ არც ის უნდა გაგვიკვირდეს, თუ წარმოვიდგენთ, რომ იმ დრო-
ინდელი მეგრელები არამც თუ არ ერიდებოდნენ სხვათა საკუთრების
მიმთვისებას, არამედ ეს მიმთვისება ყოჩაღობის ნიშანი იყო და საკვებუ-
რადაც ჰქონდათ. ილორს გარშემო მცხოვრებ ქურდებს სამადლობელო
შესაწირავი მოჰქონდათ წმ. გიორგის ხატთან, როცა ქურდობიდან გა-
მარჯვებულნი ბრუნდებოდნენ და ყოელანი დარწმუნებულნი იყვნენ.
რომ წმ. გიორგი ამ შესაწირავს წმინდის გულით ღებულობდაო.

ასე იყო თუ ისე, ლეგენდა იმის ლეგენდა გახლათ, რომ დაუჩე-
რებელი დაგაჩერებინოთ და შეუძლებელი შეგაძლებინოთ. ლეგენდა
იმასაც დასძენს, რომ ლაზს ისე მოსწონებია წმ. გიორგის სიმარჯვე და
სასწაული, რომ, პირობისამებრ, უწამებია ქრისტიანობა და წმ. გიორ-
გის თაყვანისმცემელი გამხდარა. თან წმ. გიორგისათვის შემოუწირავს
თავისი ვერცხლით მოჭედილი სატევარი, რომელიც მერე ხატის გვერ-
დით შეუენახავთ.

ილორის ეკლესიაში ინახებოდა აგრეთვე რკინის მშვილდი, რომელ-
შიაც უნდა გატარებულიყვნენ სხვადასხვა აჯანყდამოციანი, ვინც წმ. გიორ-
გის შესთხოვდნენ სწიულებათაგან განაჟონებას. წმ. გიორგის წინაშე
შუამდგომლობის როლში გამოდიოდა მეხატული ანუ ხატის მსახური
გვარად მერკულე. ეს თანამდებობა ამ გვარში მემკვიდრეობით

ვადადიოდა. ამავე გვარში ინახებოდა ის ცული, რომლითაც იკვლოდა ვიორგობას წმ. გიორგის მიერ მოყვანილი ხარი. ეს ცული მხოლოდ და მხოლოდ ამ ხარისათვის კისრის მოსაჭრელად იხმარებოდა, სხვა საჭიროებისათვის მას ხელს ვერ მიაკარებდნენ. წმ. გიორგი ითვლებოდა მკურნალად ყოველგვარ სნეულებათაგან. ავადმყოფი განკურნებისათვის წმ. გიორგის საკლავის მოყვანას, თაფლის სანთელს, ვერცხლის ფულს, ჯერ ისევე აკვნის ბავშვების მორჩენისათვის მშობლები პირდებოდნენ ვერცხლის აკვნის მოტანას. წმ. გიორგის ხატთან, მართლაც, თან წაიყვანდნენ მშობლები მორჩენილ ბავშვს წმ. გიორგის ეკლესიაში და თან წაიღებდნენ ვერცხლის სულ პაწაწინა ხუთ-ექვს სანტიმეტრის სიგრძის და ორის სანტიმეტრის სიმაღლის აკვანს და მადლობასთან ერთად მიართმევდნენ წმ. გიორგის. უნდა გვეგულისხმნა, რომ არავითარს გაუგებრობას ადგილი არ ექნებოდა ყოვლად ძლიერსა და მოწყალე წმ. გიორგისა და განკურნებულ ბავშვის მშობლებს შორის: დაპირდნენ აკვანს და ეს აკვანი ნატურალურის სიდიდისა იქნებოდა თუ მინიატურული, ამაზე არცერთი მხარე პროტესტს არ აცხადებდა, ერთისა და მეორისათვის დაპირება შესრულებულად ითვლებოდა. წმ. გიორგი გული-გულში ალბათ გრძნობდა—მეგრელები მატყუებენო. სხვისთვის შეიძლება არ ეპატივებინა ამათ, როგორც თავისიანებს, თავის სისხლსა და ხორცს, შეუენდობდა...

სრულებით ბუნებრივად უნდა ჩაითვალოს, რომ ილორის წმ. გიორგის სახელი საფიცრად არის გამხდარი ყველა მეგრელისათვის. მეგრელმა თუ რამე თავისი სიმართლე უნდა დაუმტკიცოს მოყვასს,—ეტყვის: წმ. გიორგის მადლმა, ეს ასეაო! ეს ჟიციის ფორმულა სრულებით საქმარისია მოფიცარბა თავისი სიმართლე საჩინო ჰყოს. იგივე მეგრელი, როცა გაბოროტებულია ვიზღდმე, წმ. გიორგის სახელით დაიწყევლება: შავანს წმ. გიორგიმ კისერი მოუგრინოსო! ამის თქმა საკმაო იქნება, წმინდა გიორგიმ უსმინოს დამწყევლელს ვედრება და საჭიროდ დაინახოს დაწყევლილის დასჯა!

ილორის წმ. გიორგის შემდეგ მეორე ადგილი უჭირავს მეგრელთა ცხოვრებაში ხეთის წმ. გიორგის. ხეთა სამეგრელოში დიდი სოფელია, სენაკ-ზუგდიდის გზაზე, სენაკიდან მე-28 კილომეტრზე. ხეთის წმ. გიორგი ძლიერებით თითქმის ეჯიბრებოდა ილორისას. რეზიდენცია ჰქონდა დაბლა, შოსედან ერთი კილომეტრის მანძილზე, ხის ეკლესიაში. ამ ეკლესიაში, რომელიც ეყიღნა იქაურ მღვდელს დავით კუკავას, ესვენა ვერცხლით მოჭედილი ოქროთ დაფერილი ხატი წმ. გიორგისა და დღესასწაულიც ხვდებოდა, აპრილის 23. დღეობა იწყებოდა იმით, რომ წინდაწინ ჰყიდულობდნენ ხარს, რომელიც უნდა დაეკლათ ზედ 23 აპრილს, ეკლესიის კარებზე, წმ. გიორგისათვის შესაწირავად.

აპრილის 23-ის წინა საღამოს მეხატული კვიკვინა კუკავა ხატს დაიჭერდა, ხოლო მეორე კაცი, მის გვერდით მიმავალი — სპილენძის ბუკს. მღვდელი და დიაკვანი წინ გაუძღვებოდნენ ხალხს. ბუკის ხმაზე გაუღვებოდნენ გზას ურთას მთაზე ასასვლელად, რომელიც მაღლიდან დასცქერის ქვევით წმ. გიორგის ეკლესიას. ურთას მთაზე დგას დიღა ხნიდან გაუქმებული ეკლესია ჭეგეთად* ანუ ჭეგეს (წმ. გიორგი) მთად წოდებული. ხეთელი კაცი, როცა წმ. გიორგის ფიცილობს, ამბობს: ჭე გე მ მ ა რ დ მ ე, რაც ნიშნავს: ჭეგეს მადლმა-ს. ჭეგე გორჭყორულდას—მეგრულად წყევლაა და ნიშნავს: ჭეგე (წმ. გიორგი) გაგიწყრესო!...

ჭეგეს მთაზე წამომდგარი ეკლესია აშენებულია მე-16 საუკუნეში. შიგ ხატიცა ყაფილა წმ. გიორგისა, რომელიც მეგრელებს მოუპარავთ სვანეთში ისევე, როგორც ყულისკარას წმ. გიორგის ხატი მოპარულია იმავე მეგრელებისაგან სვანეთშივე.

ჭეგეთაშის ეკლესია იძითაც იყო საყურადღებო, რომ შიგა ყოფილა საწყობი რკინის ბოძლებისა, რომლებითაც, მეგრელების აზრით, წმ. გიორგი სდევს ეშმაკებს და უწყალოდა ხოცავს, მაგრამ მათთვის ბოლო მაინც ვერ მოუღია. ამ ბოძალთა რაოდენობა მეტად ცვალებადია. ყოფილა წელიწადი, ეკლესია სავსე იყო თურმე ბოძლებითა; წელიწადი გამოერეოდა—რამდენიმე ბოძალი თულა იქნებოდა დარჩენილი. ამით იგებდნენ წმ. გიორგის მმოსავნი, თუ რამდენს ეშმაკსა ჰხოცავდა მათი სალოცავი ამა თუ იმ წელიწადს. საიდუმლოება იმ ბოძლების რაოდენობის ცვალებადობისა უნდა ვეძიოთ წმ. გიორგის მსახურთა შორის. საქმე ის გახლავთ, რომ ძველად ამ გაუქმებულ ეკლესიაში მისვლა და მით უფრო შიგ შესვლა ყველას აკრძალული ჰქონდა. არამც თუ ეკლესიაში არ შეეძლოთ შესვლა, არამედ ერთი კილომეტრის რადიუსით იმ ადგილას, საცა ეკლესია იყო აშენებული, ფეხს ვერ დააკარებდა უბრალო სიკვდილის შვილი. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეკლესიის მსახურნი ამ გარემოებით სარგებლობდნენ და თავიანთი შეხედულების კვლად გამოაჩენდნენ ბოძლების რაოდენობას ზოგჯერ ბევრად, ზოგჯერაც დაკლებულად. ბოძლები რომ ცნობისმოყვარე თვალთათვის არ ეჩვენებინათ, უნდა ვიფიქროთ, რომ ამათი შესანახი ადგილის მოძებნაც არ გაუჭირდებოდათ ჭეგეს მსახურთ ჭეგეთაზე.

ამნაირად, თუ ილორის წმ. გიორგის თავის დღეობაში დამით ხარა მოჰყავდა საიდუმლოდ; ამ სასწაულით თავის თაყვანისმცემელთა თვალში თავისი ავტორიტეტი მაღლა ეჭირა და თავის სახელს მოწი-

* ჭეგეთას ეტიმოლოგია ასეთია: ჭეგე და მთა ანუ ჭეგეს მთა. თვით სიტყვა ჭეგე წარმოებულია სიტყვა ჭკირი-სიგან, თვითონ ჭკირი ნიშნავს კარგს, წმინდას, წმ. გიორგისათვის ეს სახელიც უქვიათ.

წებით და კრძალვით წარმოატყვევებდა. ილორიდან ძალიან შორს მდებარე ეკლესიის, მაგალითად, ხეთის წმ. გიორგისას, მართალია, ხარები არ მოყავდა დღეობაში, სამაგიეროდ აჩვენებდა ხეთელებს ბოძლებს, რომლებითაც ჰგმირავდა ეშმაკებს, მავნე სულებს, თვისთა მმოსავთა მტრებს... ხარისათვის კიდევ ხეთელები არ აწუხებდნენ წმ. გიორგის, თვითონ იძენდნენ ზოგჯერ ფულით და ზოგჯერ უფულოდაც, ილორის წმ. გიორგის მსგავსად.

ხეთის წმ. გიორგის დღეობა, როგორც ვიცით, აპრილის 23-ს იყო. როგორც ზევითაც მოვიხსენიეთ, ბუკის ყვირილით მიდოდა ხალხი, რომელსაც მღვდელ-დიაკვანი მიუძღვებოდა ჭეგეთაზე ღამის სათევად. დაფნის ტყის სუნი სანაამოვნოდ უღიტივებდა ყნოსვას, ამ ტყეს უერთდება უზარმაზარი ხეები მუხისა, ცაცხვისა, იფნისა. ამ ხეთა შორის დგას ჭეგეთაც. მის გარშემო მდგარ ხეებს, როგორც წმინდა ხეებს, იმ თავითვე ადამიანის ხელი არ გაჰკარებია, რადგან მათი მოჭრა ადამიანისაგან არ ეგებოდა. მთელი ღამე თამაშსა და მხიარულებაში ატარებდნენ, მეორე დღეს, დილაადრიანად, იქვე წყაროზე პირს დაიბანდნენ და იმავე წესით, როგორითაც ამოვიდოდნენ, დაეშვებოდნენ ქვევით წმ. გიორგის აწინდელ სარეზიდენციო ეკლესიაში.

პირთამდე საესე, სადღესასწაულოდ დართულ-დაკაზმული ხალხით. როგორც აქაურით, ისე შორსოფლებიდან მოსულით, ეკლესიაში წირვა გამოსულია და ხალხი იქვე, ეკლესიის ეზოში, გროვდება მოსასმენად იმ „გადაცემათა“, რომლებითაც სხვადასხვა დაზარალებულნი მსჯავრის დასადებად მიმართავენ თავიანთ მფარველსა და მეოხ ხატს წმ. გიორგისას.

სამეგრელოში სხვადასხვა დანაშაულობისათვის მრავალი ფორმა არსებობდა დამნაშავის დასჯისა. კათოლიკე მისიონერის არქანჯელო ლამბერტის, რომელიც სამეგრელოში მე-17 საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწეობდა, ჩამოთვლილი აქვს უმთავრესნი სასჯელნი, რომელნიც უნდა მიეყენებინათ როგორც იმათთვის, ვისაც დაატყდებოდა ესა თუ ის დანაშაული, ისე იმათთვის, ვისაც აბრალებდნენ დანაშაულს, მაგრამ დამტკიცება არ შეეძლოთ და უნდოდათ წვალების საშუალებით იძულებულ ეყოთ გამოტეხილიყვნენ თავიანთს დანაშაულში.

ასეთი სასჯელი იყო: აღუდებულ წყალში ხელის ჩაყოფინება, ცალის ხელით ხეზე ჩამოკიდება, გახურებული რკინით თვალების ამოწვა. ცხვირის მოჭრა, გახურებული რკინით ხელის ან ფეხის მოჭრა და, ბოლოს, კაპიტალური სასჯელი—თავის მოჭრა მკრეხელობისათვის და სარზე დაკვრა და დიდ ცეცხლის პირად ტრიალება, სანამ დასასჯელი ცოცხლად არ დაიწვებოდა და სხვადასხვა.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში, როცა რუსეთის სასამართლოებმა

ქმნა შემოდებული სამეგრელოში, აქ ხსენებული სასჯელით დასჯა დამნაშავეთა, რა თქმა უნდა, გადავარდა, მაგრამ დარჩა ძველი ფორმა დამნაშავის აღმოჩენისა და ან აღმოუჩინელი დამნაშავის დასჯისა, — ეს გახლავთ: ხატზე დაფიცება, ან და ხატზე გადაცემა, ე. ი. ხატისათვის მინდობა დამნაშავის აღმოჩენისა და შესაფერისად დასჯისა, რაც უდრის ევროპულ ორდალისა, იმავე ღვთის სამართალს.

როცა ვისმე რასმე დააბრალებდენ და მისი დანაშაულის დამტკიცება სხვაფრივ არ შეეძლოთ, ბრალდასადებს „ძლიერი“ ხატის წინაშე უნდა დაეფიცნა თავის სიალღმართლე.

დარჩენილია ამგვარი დაფიცების ერთი წერილობითი დოკუმენტიც, დაწერილი 1879 წელს.

ამ დოკუმენტისაგან ჩანს, რომ სოფ. ხეთის მცხოვრებს გვარდღაბია კუკავას ხეთისავე მცხოვრებ აზნაურ მიქელ კობახიძესათვის დაუწამებია ორი ცხენის მოპარვა. მიქელ კობახიძე, ვისაც ეწამებთან ცხენების მოპარვას, სასწაულმოქმედ წმ. გიორგის ხატის წინაშე ფიცულობს: დამნაშავე არა ვარო. თუ დანაშაული ვიყვე იმაში, რასაც გვარდღაბია კუკავა მეწამება ვთხოვ წმ. გიორგის გამოიჩინოს სასწაული და ერთ დღეში გაგვათაოს მე, ჩემი ცოლი და ერთადერთი შვილი ჩემი ლავრენტი. ხოლო მთელი ჩემი საცხოვრებელი ხატისათვის დარჩესო. ყველანი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ, ასეთ ფიცს შემდეგ, წმ. გიორგი არ დაყოვნებდა თავის სასწაულის გამოჩენას. უკეთუ მოფიცარს არა ეგნებოდა, მაშასადამე, მისი სიმართლე საჯაროდ აშკარა შეიქმნებოდა, ორის ცხენის მოპარვის დამწამებელს—გვარდღაბია კუკავას უნდა ეკისრნა: წმ. გიორგისათვის ორი ცხენი მოეყვანა, მისთვისვე შეეწირნა: ფულად ერთი თუმანი ოქროთი, ერთი ხარი, ერთი ვაცი; ხუთ-ხუთი მანეთი უნდა მიეცა მღვდლისათვის, დიაკვნისათვის, მეხატულ კვიკვინა კუკავასათვის; მიქელ კობახიძისათვის უნდა მიეყვანა დაკარგული ცხენების მსგავსი ცხენები; გარდა ამისა, ხელის შემოსავლები, ე. ი. ცილის მწამებელის დასალოცავად უნდა მოგვეცეს: მე, ჩემს ცოლს და ჩემს შვილს—თითო თუმანი თითოეულს, ფიცის დამსწრეთ 14 კაცს ხელის შემოსავლები—თითო მანეთი და, დასასრულ, 3 მანეთი დიაკვანს თომა კუკავას.

როგორც მკითხველი ხედავს, ცილისწამება ცილის დამწამებელს იაფად არ უჯდებოდა, და მოფიცარიც წმ. გიორგისაგან მოსალოდნელ რისხვისა და სასჯელის შიშით ვერ გაბედავდა ტყუილად დაფიცვას.

როცა დაზარალებულს ამაოდ ჩაუვლიდა ვიზედმე ხელის დადება, ზიზედმე ექვის მიტანა და ვერ აღმოაჩენდა თავის ცხენების ქურდს და, დანახმად მეგრელებში შემოდებულ ჩვეულებისა, იმდენის გადახდა მოუხდებოდა, რომ დანაკარგის ღირებულება იმის მეოცედიც არ იქნე-

ბოდა, ამ შემთხვევაში იგივე დაზარალებული უტყუარ და ნაცად სამ უალებას—ხ ა ტ ზ ე გ ა დ ა ც ე მ ა ს მიმართავდა.

იმავე წმ. გიორგის ხატს, რომელზედაც ეჭვით დააფიცა თავის მეზობელი, ახლა თხოვნით მიმართავს: მოსძებნოს მისი ცხენების თუ ხარების ქურდი და ამ ქურდს მისის კისრიდან ამოაღებინოს თავისი ზარალი.

დაზარალებული ცდილობს „გადაცემა“ დაემთხვას წმ. გიორგი დღეობას. წმ. გიორგის მმოსავი მეგრელი თქვობს, რომ თავის დღეობაში, აპრილის 23-ს, წმ. გიორგი განსაკუთრებით ძლიერია და თავადაც ცდილობს ეკლესიაში მოზღვავებულ ხალხს დაანახვოს თავისი სიძლიერე და გაჭირვების დროს მზადყოფნა გაჭირვებულთათვის დახმარებისა.

ხეთელ მეგრელსა სწამს, რომ წმ. გიორგი შეისმენს მის ვედრებას. თავს გამოიდებს. მაგრამ იმავე მეგრელმა ისიც იცის, რომ გამრჩელს გასამრჩელოც უნდა, ამ ქვეყნად უსასყიდლოდ არაფერი კეთდება, თვით წმინდანიც კი თხოულობს გასამრჩელოს. იმასაც მიჰყავს ძღვნად მომავალ წელს სახარედ რომ გამოადგება, ისეთი მოზვერი, ფულადი შესაწირავი, საჩუქარი მეხატულისათვის, თაფლის სანთელი ხატის წინ დასანთები.

წინდაწინ მეხატულთან მოლაპარაკებული მთხოვნელი მოდის დღეობაზე, მოისმენს წირვას და წმ. გიორგის კარს მოსულ ზღვა ხალხში გაერევა „გადაცემის“ მოლოდინში. სალოცავად მოსული ხალხი, ეკლესიიდან გამოსული, გულისფანცქალით მოელის „გადაცემის“ მოსმენას. ე. ი. წმ. გიორგისათვის მინდობას დამნაშავეს დასჯისა და პასუხისგებინებისა. გადაცემას უეჭველად უნდა მოჰყვეს სასწაულის გამოჩენა: ქურდის აღმოჩენა და მისი მიყვანა სიკვდილის პირად, სანამ გადამცემა და დაზარალებული დამნაშავეს არ შეუნდობს და თავს არ დაალოცვინებს იმავე წმ. გიორგის სახელით.

მაღალი, თეთრწვერა, დიდ უღვაშებიანი, მაღალშუბლიანი, ვრძელ ცხვირა, ენერგიულის ხასიათის გამომეტყველი სახისა, დიდად შორსმჭვრეტ თვალებიანი, მაღალი ხმის პატრონი კვიკვინა კუყავა პირჯვრის წერით და მოწიწებით ეკლესიიდან გამოასვენებს წმ. გიორგის ხატს, რომელსაც წითელი აბრეშუმის პერანგი ჰმოსია, მოწიწებითვე აასვენებს შვიდმეტრიან სიმაღლის ხის სამრეკლოზე; პირჯვრის წერილი პერანგს შემოხსნის ხატს, რომელსაც მარჯვენა ხელში დაიჭერს და პირს სამხრეთისაკენ შეაქცევს ისე, რომ მზე ვერცხლის ხატს პირდაპირა ხვდებოდეს და მისი ანარეკლი კიდენ მაყურებელთა თვალებს სჭრიდეს.

ასე დაიწყებს:

„წმინდაო გიორგი, ძლიერო! დაილოცოს და იდიდოს სახელი შენი! რომ ხედავ, რამდენი ხალხი მოსულა შენს კარს, შენს დღეობას, შენის წმინდა სახელის სადიდებლად, შენს თაყვანისსაცემლად! ყველა, დიდი თუ პატარა, ქალი თუ კაცი, ყველა მზიარულობს, ყველას, შენს მავედრებელს, იმედი აქვს, რომ შენ ჰყევხარ მეოხად, მწედ და მფარველად ყოველ გასაჭირში, ყოველ უბედურებაში. შენც ნუ მოაკლებ შენს მოვედრე გაჭირებულთ შენს წყალობას, დაიხსენ მავნესაგან, გზადაკარგული სწორ გზაზე დააყენე, დავრდომილს—ხელი აღუბყარ, ჭირში მყოფთ,—ჭირი ღზინად უქციე, რომ მარად ადიდონ სახელი შენი!..

„წმ. გიორგი, ძლიერო! აქ. შენს კარს, მოსულა ერთი საწყალი კაცი, გვარდღაბია კუკავა. ვილაც შეჩვენებულმა ორი ცხენი მოჰპარა. ხან ვის დასწამა ქურდობა, ხან ვისა, მაგრამ დაკარგულის კვალს ვერ მიაგნო. ახლა შენი ფეხთა მტვერი მონა გთხოვს აპოვნინო ქურდი. წმინდაო გიორგი! შენ იცი, რამდენი ვარსკვლავია ცაზე, შენ შეგიძლია დასთვალო, რაც ზღვის ფსკერზე ქვიშაა! შენ იცი, თუ რამდენი ჰაფურია* მთაზე. იდიდოს სახელი შენი! შენს თვალებს არაფერი დაემალე-ა!.. აბა სად შეუძლია დაგემალოს გვარდღაბია კუკავას ცხენების ქურდს! ვინ ცის, რამდენჯერ გამოგიჩენია შენი სასწაული, რამდენჯერ გაგიკვირებია შენნი მმოსავნი და თაყვანისმცემელნი!.. გვარდღაბია კუკავამ მოგართვა მსუქანი, საგაისოდ საზარედ გამოადგებოდა, ისეთი მოზვერი, ხუთი მანეთი ოქროს ფული, სანთელი. კიდევ გპირდება მოგართვას შესაწირავი. შენ იცი, როგორ მიჰხედავ გაჭირებულს! აპოვნინე ქურდი, ჩააწვინე ლოგინში და სულ გვარდღაბიას სახელი აძახებინე: მიშველე და მიშველეო! და სანამ გვარდღაბიას მისს ცხენებს და ახ მათს სამაგიეროს არ დაუბრუნებს, შენს კარს შენთვის ხარს არ მოიკანს, ფულს არ შემოგწირავთ როგორც შენ, ისე შენს მოსამსახურე მეხატულს, ნუ მისცემ ხსნას, სულ გვარდღაბიას სახელი აყვირებინე... იდიდოს სახელი შენი, ჩვენო წმინდა გიორგი, ჩვენო მხსნელო, ჩვენო მფარველო! შენი სიტბო (ტიბინი) არ მოაკლო, ვინც დღეს შენს კარს მოსულა ან და მოსვლა უნდოდა და ვერ შესძლო მოსელა“...

მოზღვავებული ხალხი ქვევიდან ერთხმად შესძახებს გუგუნით: „ამინ!“..

იმავე მოწიწებით წამოასვენებს მხატვლი ხატს ქვევით და დაასვენებს ეკლესიის კანკელის მარჯვენა მხარეს.

გადამცემელი დარწმუნებულია, რომ წმ. გიორგი გამოაჩენს თავის ძლიერებას და დაზარალებულს აპოვნინებს ქურდს.

ქურდი-კი, უნდა ვიფიქროთ, სალოცავად მოსულებს გვერდით

* მეთაფლია ბალახი სამეგრელოს მთებზე იცის და ეძახიან ჰაფურის.

უდას, ხედავს ყოველსავე, ესმის—რა დამაჯერებლობითი ხასიათისა იყო მეხატულის, წმ. გიორგის ერთგული მსახურის, კვიციანა კუქავას. წმ. გიორგისადმი მიმართული სიტყვები, იცის, რა ძალაცა აქვს ამ სიტყვებს გადაცემისას. დიდი ხანია, მოელოდდა ამ გადაცემას. ახლა რაკი წმ. გიორგის „გადასცეს“, რაკი მას ჩააბარეს საქმის მოგვარება, მისს რისხვას ვეღარ გადაურჩება, წამწარდება ყველაფერი, ძვირად დაუჯდება ქურღობა, გვარდღობიას ცხენების მოპარვა, შეიძლება სიკვდილიც კი მოადგეს კარებზე...

და აჰა, ქურდს, დადარდიანებულს, გამწარებულს არა შორდება შიში, რომ წმ. გიორგი, რომელსაც მოპარულ ცხენების პატრონმა ასეთი ძვირფასი ძღვენი მიართვა, თავს გამოიღებს, თავის სასწაულობის გამოჩენას არ დაახანებს, ჩააგდებს ლოგინად ქურდს, აყვირებს წმ. გიორგის სახელს...

დადის იქით-აქეთ ქურდი დაღონებული, თავჩაქინდრული. გადაცემას შემდეგ არ გაუვლია ერთ კვირას, ლოგინად ჩაწვა. აბოდებს, ხმა-მალლა იძახის წმ. გიორგის სახელს, ცხენები მე მოვიპარეო, ნუ მომკლავ, შენი სახელის ჭირიმე, მაპატივე, მეტს აღარ ვიზამო.

ჰგზავნიან კაცს ცხენების პატრონთან, ეხვეწებიან „ალობის“ (შენდობის, პატივების) მიცემას, „თავზე შემოვლებას“ ფულისას, ჰპირდებიან—ერთი-ორად გადაეუხდით მონაპარსაო. ცხენების დამკარგავიც თანხმდება. მოდის ქურდის სახლში, თავზე ფულს შემოავლებს. ამ შეშვლებით ფულს გაატანს ავადმყოფის ყოველსავე ჭირს, შესთხოვს წმ. გიორგის მის მორჩენას: შენს კარს გეახლებით და მოგართმევს შენს საკადრისს ძღვენს თავის დასახსნელადო...

ამას მოჰყვება ორსავე მხარის მიერ წმ. გიორგის ეკლესიაში წასვლა, ძღვენის მიტანა, მეხატულის ჩარევა საქმეში, შუამდგომლობა. რომ წმ. გიორგიმ ინებოს და აპატივოს დამნაშავეს, ნუ მოჰკლავს. ძღვენის მირთმევა, მეხატულისათვის შესაფერის ჰონორარის მიცემა შრომისათვის... ორსავე ცხენის საფასურს პატრონს აძლევენ. ორივე მხარე დაკმაყოფილებულია. დავა თავდება და ერთიცა და მეორეც დაკმაყოფილებულნი, თავიანთ სახლებში ბრუნდებიან.

ეს არის წმ. გიორგის მიერ თავის ქვეშევრდომთა გასამართლება. სცენაზე ყველაფერია: უზუნაესი მოსამართლე, ძღვენი, ქრთამი, ურომლისოდ არაფერი კეთდება, თუ გნებავთ, წმ. გიორგისთანაც კი. ამ ძღვენის წყალობით ხდება წმ. გიორგის მიერ ამ ქვეყნად მცხოვრებთა შინაურ საქმეებში გარევა, მათი შეკავება ავი საქმისაგან, მათი დამორჩილება. კონტროლი მათი საქციელისა, ერთგვარი აღვირის ადება, ელემენტარული შეგნებისა სოციალური ურთიერთობის კანონებისა.

ყოველივე ამას გასაეალო ჰქონდა ჯერ კიდევ ამ სამოცდაათი წლის

წინათ, წმ. გიორგი, როგორც სრული უზენაესი ბატონი, ბრძანებლობდა ჭეგეთას მთიდან; მასა და ხეთელებს შუამავლად და ხალხისათვის მისთა ბრძანება-სურვილთა გადამცემად და ხალხის სურვილ-თხოვნის მომხსენებლად იმავე წმ. გიორგისათვის ჰყავდათ მეხატული კვიკვინა კუკავა.

მას აქეთ ბევრი რამ გამოიცვალა. ჭეგეთაზე წმ. გიორგის ბოძლები აღარ არის. ტყე, რომელიც ეკრა ჭეგეთას და რომელსაც სიკვდილის შვილი სათოფეზე ახლოს ვერ ეკარებოდა, დღეს გაკაფულია, ქვემოთ, ვაკეზე, ხის ეკლესია, სადაც ესვენა წმ. გიორგის ხატი, თავის ალაგას აღარა დგას. ამაერ სოფლით გადასულია მისი მეხატული კვიკვინა კუკავა და ეკლესიის სამრეკლოდან აღარ ისმის მისი მჭექარე და შიშის ზარის დამცემი მიმართვა წმ. გიორგისადმი სასწაულის გამოსაჩენად. კუკავებსაც ცხენების ქურდობაზე ხელი აუღიათ, მით უფრო, რომ მოსაპარი ცხენები არავისა ჰყავთ, ასე რომ წმ. გიორგის შეწუხება და ქურდების გადაცემა საჭირო აღარ არის თურმე...

ღიახაც რომ იცვლება ქვეყანა და მასთან ერთად იცვლება მასზე რეხვორები ხალხიცა!..

საქორწილო ჩვეულებანი სამეგრელოში*

სადარბე ლიტერატურისა სამეგრელოს ჩვეულებათა შესახებ.—ხათეაბა.— სისხლით ნათესაობა. — ტაბუ ანუ მეგრული „ვაშინერა“ (არა ჰხამს). — გვარი. — მოგვარე. — მოჯიმალეფი (თანამომეგები). — ეგზოგამია. — ცლქმრტულს წესით ნათესაობის დაპყარება. — ხელოენური დახათესაეება, ახურომაული აღობტაცია. — უშვალობა. — მამრობითი სქესის შვილი, როგორც განმგრძობი შთამომავლობისა. — მნიშვნელობა მდედრობითის სქესის შვილისა.—შვილება—„სქუამ მათორგინაფა“ (შვილის შევორება ლოგიაში) — შემოფიცება შვილობისა ან სხვა რამ ნათესაურ კავშირზე ანუ „ომორგულა თამაშ მუკოყოთამა“ (სამგლოვიარა თმის ჩამოგდება). — სქუა ფუჩაფილ (შვილნაფიცი). — „ქუქუშ კებარაშ გელაჟუა“ (ქუქუზე კბარის დაღმა). — შვილის გაძიძაეება. — საეკლესიო ყმა.

ქართველ ტომთა შორის, სვანებისა, ფშავთა და ხევსურთა შემდეგ მეგრელთ ჩვენს დღემდე შემოუნახავთ საქორწილო ჩვეულებანი, შეიძლება ითქვას, თავიანთის ძველებური სიწმინდითა და ხელშეუხებლობითა, და ამასა ვხედავთ ქრისტიანულ სარწმუნოების გვერდით, რომელიც სამეგრელოში შემოვიდა იმ დროსვე, როგორც საქართველოს სხვა ნაწილებში. ქრისტიანობამ, როგორც სახელმწიფო სარწმუნოებამ, მართალია, სასტიკი ბრძოლა აუტეხა მეგრულ საქორწილო ჩვეულებებს წარმართულ დროებათა ამ ცოცხალ ძეგლებს, ხსენებულ ჩვეულებათ მანც გაუძღეს ბრძოლას და შემოინახეს ყველა სტადიები ქორწილის თანდათან ევოლუციისა. ძველებური ქორწილის მკვლევარი მეგრულ საქორწილო ჩვეულებებში ხედავს ამა თუ იმ ხარისხით ყველა დამანახათებელ სახეს იმ ჩვეულებათა: ეგზოგამიას, პატარძლის მოტაცება, შეიარაღებულის ძალითა, მის ყიდვას, სტენაზე მზითევის გამოჩენას. როგორც ნიშანს დედაკაცის ემანსიპაციისა, ნიშან-კვალს მატრიარქატისა და პატრიარქატისა, პოლიგამიისა და მონოგამიისა და მ. სხვ.

მეგრელთა ცხოვრების ამ მეტად საინტერესო მხარის შესახებ საეთნოგრაფიო ლიტერატურა, შეიძლება ითქვას, არ არსებობს, თუ ასეთად არ ჩავთვლით რამდენსამე ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ცნობას, კავკასიის

* პირველად დაიბეჭდა 1916 წლის „Петроградских Ведомости“-ის 176, 178-181 და 191 ნომრებში.

სამოსწავლო ოლქის მიერ გამონაცემ „Сборник по описанию местностей и племен Кавказа“-ში მოთავსებულს; ამას უნდა მივემატოთ აგრეთვე ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ცნობები საშუალო საუკუნეთა მოგზაურებისა და კათოლიკე მისიონერებისა, რომლებიც საქართველოში მე-16, 17 და 18 საუკუნეებში იღვწოდნენ. ამ მხრივ არამც თუ რუსული ლიტერატურაა ღარიბი, თვით ქართული ლიტერატურაც ვერ დაიკვეხებს სიმდიდრეს! შეუძლებელია ესა თუ ის ცნობა მეგრული ქორწილის გამოსაკვლევად საზოგადო ქართულ ფოლკლორიდან ამოვკრიბოთ. რადგან ეს უკანასკნელი ამ ბოლო ხანამდე ძალიან ცოტაა შეკრებილი, იმისას ხელარბრძენებთ, რომ რაც მასალა შეკრებილია, ისიც დამუშავებული და სისტემატურად დალაგებული არ არის.

ამ სპეციალურ ლიტერატურის უქონლობით უნდა აიხსნას ნაწილობრივად ის გარემოება, რომ მსწავლული მკვლევარი კავკასიის ტომთა საადათო სამართლისა, განსვენებული მაქსიმ კოვალევსკი. თავის შრომებში მეგრელებს თითქმის არ იხსენიებს და მისნი დასკვნანი კავკასიის ხალხთა პირველყოფილ ქორწილისა და სოციალურ სტრუქტურის ამა თუ იმ თეორიის სასარგებლოდ არ ემყარებიან ძველებური ცხოვრების გადანაშთთა, რომელნიც კიდევ შენახულან ჩვენს თანამედროვე მეგრელთა შორის.

ეს წერილი მეგრელთა ცხოვრებისა რეზულტატია ჩვენი პირადი და უშუალო დაკვირვებისა. მხოლოდ ნაწილობრივ მოვიშველიეთ ლიტერატურა, რომელიც, როგორც ზემოთ მოვიხსენიეთ, მეტად მწირ მასალას იძლევა. ამასთან, ზედმეტი არ იქნება აღვნიშნოთ ის გარემოებაც, რომ აღწერილი საქორწილო ჩვეულებანი ასე თუ ისე წმინდა შემონახულნი არიან საქართველოს ამ ნაწილის იმ კუთხეებში, რომელნიც გეოგრაფიულად გონებრივსა და სააღმნიშტრაციო ცენტრების უშუალო გავლენას დაშორებულნი არიან. სამეგრელოს ასეთ ნაწილებად ითვლება, ერთის მხრით, სამურზაყანო და მეორეს მხრით—სამხრეთ-დასავლეთი სამეგრელოსი ანუ ზუგდიდის მაზრა და ნაწილი სენაკის მაზრისა. იმერეთის მოსაზღვრე ნაწილი სამეგრელოსი, საცა რკინიგზა გადის და სადაც თანამედროვე კულტურა უწყალოდ სდევნის ძველისძველ ზნე-ჩვეულებებს, ამ მხრივ სამეგრელო თანდათან ჰკარგავს ფოლკლორის მოყვარულის თვალში მთელ თავის ფასსა.

მაგრამ სანამ შევუდგებოდეთ საკუთრივ საქორწილო ჩვეულებათა აღწერას, საჭიროდ მიგვაჩნია გამოვარკვიოთ, თუ რას წარმოადგენს მეგრელებისათვის ცნება ნათესაობისა, რომლითაც ის ხელმძღვანელობს ცოლის შერთვის დროს.

გარდა საცოლესი და მის მთხოვნელი ვაჟის ან მათთა შშობელთა თანხმობებისა, დაქორწინების დამაბრკოლებლად მეგრელებში მთავა-

რია ისა, თუ რა ხარისხით ენათესავებიან ერთიმეორეს საქორწილო ქალი და ვაჟი. როცა დამბარკოლებელი მიზეზი არაფერია და კითხვა დადებითად გადაწყდება, ამ ნათესაობის კავშირზე მეგრულად იტყვიან შ ი ნ ე რ ს, ე. ი. ხსენება შეიძლება (რაზედაც ლაპარაკია). ხოლო ოდეს ნათესაობის კავშირი ეწინააღმდეგება ცოლქმრობას, ამ შ ი ნ ე რ ს ს მიემატება უარყოფითი თავსართი ვა (არა) და მივიღებთ სიტყვა ვ ა შ ი ნ ე რ ს ს, ე. ი. არ შეიძლება, ნებადართული არ არის, ცოდვია, არა ჰხამს ანუ პოლინეზიელთა მიერ ხმარებული და საეთნოგრაფიო ტერმინოლოგიაში მიღებულია—tabou-ა.

მეგრელთა შორის სამი ნათლად გამოხატული სახეა დანათესავებისა: 1) ნათესაობა დაბადებით (ბუნებრივი) ან სისხლთ, 2) ნათესაობა ქორწილის საშუალებით და, დასასრულ 3) ნათესაობა ხელოვნური.

ს ი ს ხ ლ ი თ ნ ა თ ე ს ა ვ ე ბ ა დ ი თ ვ ლ ე ბ ი ა ნ ყ ვ ე ლ ა ნ ი, ვ ი ნ ც საერთო მშობლებისაგან არიან დაბადებულნი. როგორც პირდაპირ, ისე გვერდითი შტოთი.

მეგრული ნ ა თ ე ს ა ვ ი უ დ რ ი ს ქ ა რ თ უ ლ ნ ა თ ე ს ა ვ ს და ჰნიშნავს: ე რ თ თ ე ს ლ ი ს ა გ ა ნ ა მ ო ს უ ლ ს. სისხლით ნათესავებს აქ ყველას აქვს ერთი საერთო ძირი ანუ მეგრულად „ჯინჯი“, რომელზედაც აღმოცენდება და შტოებს იკეთებს საგვარეულო ხე. დამახასიათებელია მეგრულად ყველაზე ძლიერი წყევლის ფორმულა: ს ქ ა ნ ი ჯ ი ნ ჯ ა მ ო გ ე შ ა ლ ა ფ ე დ ა ანუ ძირიანად ამოვარდი, ე. ი. გადაშენდი ძირფესვიანად!.. ძირად მხოლოდ და მხოლოდ ითვლება ვაჟი. ძალიან შორებელ ნათესაობის ნიშნად მიღებულია ერთი საერთო გვარი, რომელსაც ატარებენ ყველანი, ერთისა და იმავე ძირისაგან ნაშიერნი. თვითონ გვარი ჰნიშნავს: მსგავსს, დარს. მოგვარე იქნება, ვინც მეორესა ჰგავს. ასეთი ერთის გვარისანი, დაბადებულნი საერთო მშობლებისაგან, ერთიმეორისათვის ითვლებიან „მოჯიმალეფე“-ებად ანუ თანამოძმეებად, ხოლო მათი კრებული—ერთ საზოგადო ერთეულად ანუ ევროპულად კ ლ ა ნ ა დ — ს ა ჯ ი მ ა ლ ო დ ანუ კიდევ საძმოდ (confraternité).

თვისთავად იგულისხმება, რომ მღვდრობითი სქესის წევრნი, თანამოძმეთა შორის დაბადებულნი, ითვლებიან დებად თანამოძმეთათვის, და, მამასადამე,—არ შეუძლიათ მისთხოვდნენ ცოლებად. ამ ქალებმა საქმროები სხვა გვარის ვაჟთა შორის უნდა ეძებონ ანუ, საყოველთაოდ მიღებულ ტერმინოლოგიით რომ ვილაპარაკოთ, აქ საქმე გვაქვს უმკაცრეს ეგზოგამიასთან, რომლის ძალით მამაკაცთ აზრდაც კი არ უნდა გაიტარონ თავიანთი გვარის ქალების შერთვის შესაძლებლობა, ცოლად შეუძლიათ მოიყვანონ მხოლოდ სხვა გვარის ქალი.

ცხადია, რომ ამავე მკაცრ ეგზოგამიაში უნდა ვეძებოთ ახსნა ი ჩვეულებისა, რომლის ძალით გასათხოვარი მეგრელი ქალი ერიდება

შებენდრას სხვა გვარის მამაკაცთან და მით უფრო უხამსობად მიაჩნია დაელაპარაკოს მას მარტო იმ შემთხვევაშიაც კი, როცა სიყვარული უნდა გამოუცხადონ ერთმანეთს. ყოველ ასეთ შემთხვევაში ქალი, დაისწრებს თავის ნათესავს ვისმე ან ერთმოგვარეს, ან კიდევ ხანშიშესულ ქალს, რომლებიც თარჯიმანებად უნდა გაუბნდნენ გასათხოვარ ქალსა და „შხვაშთურს“—უცხოს, გარეშეს, სხვა გვარის კაცს! ამავე ეგზოგამიის კანონს ემორჩილება მეგრელი ქალი, როცა თავის სოფლიდან მიდის სხვა, მეზობელ სოფელში, საცა სხვა გვარის მამაკაცი სახლობენ. ამ შემთხვევაში ასეთს ქალს მიჰყვება თავისი მოზრდილი ნათესავი მამრობითი სქესისა ან მოგვარე, უკიდურეს შემთხვევაში, მოზარდი, თუნდაც 10—12 წლის ბიჭი, რომელსაც როგორც მამრს, ეკისრება მისი ჰაეობა, მისი ცვა-ფარვა.

რაცა შეეხება ცოლქმრული წესით ნათესაობის დამყარებას, მეგრული ეგზოგამია გაცილებით შორს მიდის, ვიდრე ამის წარმოდგენა შესაძლებელი უნდა ყოფილიყო სხვა ხალხთა ეგზოგამიის კანონის გაცნობით. როცა ქალ-ვაჯი ცოლქმრულის კავშირით შეუღლდება, ორი ოჯახი, რომელსაც ახალგაზრდა ცოლ-ქმარი ეკუთვნის, ისე დანათესავდება ერთიმეორეში, რომ მეტი გათხოვება-ვამოთხოვება ამ ორ ოჯახს შორის, მეგრულის წესით, „ვაშინერს“, ე. ი. აკრძალულია, არ შეიძლება, არა ჰხამს. შეუღლება უდრის სისხლის აღრევას, ნათესაურის კანონის დათრგუნვას. ქმარი, რომელიც ცოლთან ერთად თამაშობს მთავარ როლს ახალ სანათესაო კავშირის დადებაში, ქალის ნათესაეებისათვის არის სინჯა (სიძე); თავის მხრივ, პატარძალი ქმრის ნათესაეებისა და თანამოგვარეთათვის ითვლება ნოსად (რძალად).

რაც შეეხება ხელოვნურ დანათესაეებას, უნდა ვსთქვათ, რომ მეგრული მამის იდეალი და ნატურის საგანია: შთამომავლობის ყოლა; ამისთვის ამ ქვეყნად ცხოვრების დედააზრია—უძეოდ არ გადაშენდეს. თუ ვინცობაა, თუ ამ იდეალს ბუნებრივის გზით არ ეწია, მის მისაწვენელად ცდილობს მიმართოს ლათინურ ადოპტაციას: ხელოვნურად შეიძინოს შვილი, იშვილოს სხვათა შვილი. მხოლოდ ისიც უნდა ვსთქვათ, რომ მეგრული ადოპტაცია არ განისაზღვრება უშვილო მშობლების მიერ სხვათა შვილის შვილებით, არამედ ამ ჩვეულებით მეტად ფართოდ სარგებლობენ მეგრელები ცხოვრებასა და მის გაჭირვებულ პირობებთან ხმალამოდებულ ბრძოლაში.

უშვილო მეგრელს შეუძლია იშვილოს არამც თუ სხვათა ვაჟი, არამედ შეუძლია რომელიც გინდა გარდაცვლილს ნათესავს უმაგაეროს სხვა ცოცხალი მეზობელი. ასე რომ მეგრული თვითდაცვის გრძნობის კარნახით დაუყოვნებლივ აღადგენს ყოველგვარ დანაკარგს, რომელიც მის

ოჯახში მოხდება. ასე, მაგალითად, ვაჟს შეუძლია გარდაცვლილ მამის მაგივრად სხვა ახალი მამა შეიძინოს, დას შეუძლია—მამა შეიძინოს. ძმისწულს—ბიძა და სწვადასხვა.

უშვილობა მეგრულთ, როგორც საერთოდ ქართველებს, დიდ უბედურებად, ღვთის სასჯელად მიაჩნიათ. საჭიროდა ვთვლით აქ მოვიხსენიოთ, რომ საზოგადოდ უშვილობად ითვლება უყოლობა შვილებისა როგორც ვაჟისა, ისე ქალისა. მაგრამ მეგრელისათვის უმთავრესად უშვილობად ითვლება მამრობითი სქესის შვილის უყოლობა. მეგრელისათვის მდებრობითი სქესის შვილი უშვილობას უდრის: ქალი არ შეიძლება შთამომავლობის განმგრძობად, უმამაკაცო სახლში კერაზე ცეცხლი ჰქრება...

მეგრელის ოჯახში ქალი მოკლებულია ყოველგვარ უფლებას, ქმარი მისი სრულუფლებიანი ბატონ-პატრონია, და როგორც ასეთს ცოლი სიტყვის შეუბრუნებლად ემორჩილება ყველაფერში. მამრობითი სქესის ბავშვი რომ იბადება ოჯახში, ამ შემთხვევაში სახლს გარეთ მყოფ ქმარს მახარობელი ახარებს ამ სასიხარულო ამბავს. გახარებული მამა ასაჩუქრებს მახარობელს: თოვებსა სცლიან, ოჯახის წევრები ყველანი ხარობენ... ქალის დაბადება—კი თითქმის უჩუმრად ჩაივლის. ამ შემთხვევისათვის მეგრელებს შემდეგი თქმა აქვთ: თუ მოსაუბრეს უნდათ შეატყობინონ ამა თუ იმ წამოწყებული საქმის სასიხარულო შედეგი, ეუბნებიან: ბოში რე ანუ „ვაჟია“, ე. ი. ის საქმე, რომელზედაც ლაპარაკია, სასურველად დამთავრდაო; მარცხის გამომხატველი სიტყვაა: „ძღაბი რე“ ანუ ქალია.

„ღვთის სასჯელის“ შესამსუბუქებლად, უბედურობის ასაცდენად უშვილო მეგრელი ცდილობს იშვილოს (სქუალაფა) სხვათა შვილი, აღზარდოს საკუთარი შვილივით, რომ სიბერისას ნაშვილევმა მოუაროს. უპატრონოს, მტრისაგან დაიფაროს, ყოველგვარ განსაცდელისა და გაჭირვებისაგან იხსნას; მის სიკვდილს შემდეგ „კერაზე ცეცხლი არ ჩააქროს“, მისი სახელი არ დაჰკარგოს, იზრუნოს მის სულისათვის, მის საფლავზე საკურთხები (ტაბლები) მოიტანოს და სხვ.

შვილად აყვანის აქტი მაშინ-ღა ითვლება ნამდვილად, კანონიერად, როცა შეასრულებენ ჩვეულებას, რომელიც მაცურებელზე სტოვებს უშვილო დედაკაცის მიერ შვილის შობის შთაბეჭდილებას. შვილად იყვანენ, ჩვეულებრივ, ყველაზე ღარიბ მშობლების შვილს, ანდა აკრძალულ სიყვარულის ნაყოფს. შვილად აყვანის ცერემონიის რამდენსამდლის წინათ, მომავალს დედას თავი ისე უჭირავს, როგორც ორსულობის უკანასკნელ დღეებში მყოფ მშობიარეს: მუცელზე ბალიშს იკეთებს, რომ გამობერილად ეჩვენოს მაცურებელს; ნელა მოძრაობს, კვნისით და სულის ბრუნებით. მეზობელი ქალები მის მდგომარეობას თა-

ნაგრძობით და სერიოზულად უყურებენ, ეკითხებიან, თუ როდის, მოლოგინებო. ბოლოს, თვით „მოლოგინებაც“ დადგება: „მშობიარე“ ლოგინში ჩაწება, კენესის სწორედ ისე, როგორც ბავშვის დაბადების დროს მელოგინენი. ბებია თავს დასტრიალებს, რჩევას აძლევს, ამშვიდებს... და ამ დროს... ლოგინში შეუგორებენ ბავშვს. აქედან დაერქვა თვით პროცესი: „სქუაშ მითორგინაფა“ (შეგორება შვილისა). ბავშვის ატირების დროს ყველანი ჩქარობენ მოულოცონ დედას მშვიდობით შექენა ვაჟისა. მშობიარე კიდევ რამდენსამე დღეს დარჩება ლოგინში. ამ შემთხვევაში საკმელად აძლევენ საგანგებოდ მომზადებულ ტიბულს (თბილს) ანუ სახვრებ მსუბუქ წვენს. ახალი მშობლები „ნაშვილევს“ ისე ზრდიან, როგორც საკუთარს. მეზობლებიც ასეთადა სთვლიან.*

იმევე თვითდაცვის გრძობამ აძულა მეგრელი დაედო საფუძველი და შემდეგ მიეცა სახე და ძალა კანონისა იმ ჩვეულებისათვის, რომლითაც ესა თუ ის გარეშე პირი ოჯახში გადაცვილი ამა თუ იმ წევრის მომაგიერება ხდებოდა. მაგალითად, მამას მოზრდილი ვაჟი რომ მოუკვდებოდა და მეტი ვაჟი არა ჰყავდა, მიცვალებულის გლოვას ნიშნად თავზე თმას გადაიპარსავდა, მოუშვებდა თმას გაუკრეჭავად მთელის წლის განმავლობაში, ე. ი. გლოვის გათავებამდე. გლოვა რომ გათავდებოდა, შეიგულვებდა ვისმე ახალგაზრდას, რომელიც თავის თვისებებით დაახლოებით მიცვალებულს ემგვანებოდა, ვისმე მიანდობდა მოპლაპარაკებოდა ახალგაზრდას, რომ „შემოეფიცნა მის შვილობაზე“ გარდაცვალებულის მაგიერ ანუ მიცვალებულს მოსაგონებლად დაყენებულ „სამგლოვიარო“ თმა ჩამოეგდო („ომორგულაჲ თუმაშ ჰუკაყოთაშა“). ასეთი ხასიათის თხოვნის შესრულებაზე თანხმობის გამოცხადება მეგრელთა შორის მიჩნეულია წმიდა აქტად, უდიდეს სათნოების აქტად. და ის, ვისაც თხოვნით მიჰპართავენ, დიდის სიამოვნებით თანხმდება და თან განაცხადებს შიშს—ვაი თუ ვერ გამოვდგე ოირსეულ შვილობილად და ვერ გავამართლო თქვენი იმედებიო.

* მეგრული „სქუაშ მითორგინაფა“ მოგვგონებს აფრიკის ზოგიერთ ტომთა ასეთსავე ჩვეულებას, რომელსაც ლიტერატურაში ეძახიან Cuvade-ს. იწუ გ. ა. მ. ო. ე. ა. ს. „გამოჩეკა“ ჯერ კიდევ ძველი წელთაღრიცხვას მე-3 საუკუნეში იტყობნენ. თანამედროვე მეგრელების წინაპრებმა—ტიბარელებმა (მეგრულად—ტბაზე მოსახლეი) რომელნიც თანამედროვენი იყვნენ ალექსანდრიის პოეტის აპოლონ როდოსელისა.

ტიბარელები მეორე აზრის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწალში ცხოვრობდნენ, ი. ე. დღესაც ცხოვრობენ მეგრელები ანუ იგივე. ლაზები, რომელნიც იმავე ოდნავად სახეცვილი მეგრულით ლაპარაკობენ. აი რასა სწერს აპოლ. როდოსელი ამ ჩვეულების („სქუაშ მითორგინაფა ანუ ვაჟის შეგორება“) შესახებ: „ორსული ქალი შიილოგინებს თუ არა, მისი ქმარი მოყვება კენესას, ჩაწება ლოგინში და თავს შეიხვევს. ამ დროს ქალებს მოაქვს მასთან ყუათის მომგვრელი საკმელი, ტანის საბანად წყალს უტხვლებენ, როგორც ამას უშვრებიან მელოგინე ქალებს“ („Argonavtide II, Apollonius de Rhodes, ნაოჩეკი Charles Letourneau-ს მიერ მის „Marriage primitif“-ზე გამოცემა 1889 წ. პარიზი).

დანიშნავენ „სამგლოვიარო თმის ჩამოგდებისა“ და ახალ მშობლების შვილად გახდომის ფიცის დადების დღეს. ამ დღისათვის ამზადებენ სადილს, რომელზე მეზობლებსაც ჰპატიჟობენ, რომ ახალი „ნათესაების“ მოწმენი და დამადასტურებელი იყოლიონ სადილზე. მიმავალი შვილი ხელში აიღებს მაკრატელს და ყველას თანდასწრებით სამჯერ ჩამოკრეჭავს თითო ბლუჯა თმას თავის მომავალ მამის თავიდან და ყოველ ჩამოკრეჭაზე დაატანს ფიცის საიდუმლო ფორმულას: „შენ—მამა, მე—შვილი“. ასეთს შვილს ეწოდება „შვილნაფიცი“ („სქუა (ფუ) ჩაფილი“ ანუ შემოკლებულად—„სქუაჩაფილი“) გასარჩევად ჩვეულებრივის „სქულაფირისაგან“ (ნაშვილვეცი). პირველ თმას რომ ჩამოიგდებს მამა, ერთ-ერთ მეზობელს დარჩენილს თმას გადააპარსვინებს თავიდან*, ხდის სამგლოვიარო ტანისამოსს და, დამსწრეთა სასიხარულოდ, იცვამს „სამხიარულოს“ ანუ ჩვეულებრივს, ყოველდღიურს ტანისამოსს.

აქ თავდება სამგლოვიარო ტანისამოსის ტარება და გლოვა მიცვალებულისა, რადგან სცენაზე გამოდის მის მაგიერი ადამიანი. როცა ახალგაზრდა კაცი მამასთან ფიცის წესს შეასრულებს, ახალგაზრდა კაცი პიღის თავისს მომავალ დედასთან და მის გამოყრილ ძუძუებზე „კბილებს დაადგამს“—ვითომ ძუძუთა ბავშვია და ძუძუსა სწოვს და თან დაატანს ფიცის ლაკონიურ ფორმულას: „შენ—დედა, მე—შვილი“.

მეგრულად ამ ჩვეულებასა ჰქვიან „ძუძუშ კაბირიშ გედღუმა“ ანუ „ძუძუზე კბილის დადგმა“. ამ აქტს შემდეგ ახალგაზრდა კაცს თავი ისე უჭირავს, ვითომ სახლიდან დიდი ხნის წასული შვილი ახლა გამოჩნდა. ყველა გაახარაო, ოჯახის წევრებს—დიდსა თუ პატარას, ყველასა ჰკოცნის, როგორც ახალი წევრი ამ ოჯახისა.

სახლის უფროსი შვილფიცულისათვის ამ წუთიდან გადაიქცევა მამაფიცულად (მუმა(ფუ)ჩაფილი), ე. ი. კაცი დაფიცებული მამობა ვაუწიოს ვისმე, მისი ცოლი კი—დედაფიცულად (დიდა(ფუ)ჩაფილი); შვილები მანრობითი სქესისა იქნებიან ძმაფიცულები, ქალები—დადფიცულები. დამსწრე მეზობლები „ახალ დანათესავებულებს“ ულოცავენ ამ ამბავს და ორსავე მხარეს ქებას უძღვნიან. ცერემონიას მოჰყვება შემთხვევის შესაფერი სადილი. სადილზე მიცვალებულის შესანდობარს რომ დაღვევენ, სვამენ ამ ოჯახში მიცვალებულის ადგილის დამკრებზე სადღეგრძელოს, უსურვებენ ახლად დადებულ ნათესაობის კავშირის განმტკიცებას და სხვადასხვა. შვილფიცული იმ საღამოს თავის ახალ მშობლებს შორისა რჩება. ესენიც შვილფიცულს აწუქებენ ყვე-

* შვილნაფიცის მხრივ თავის მომავალ მამის თავიდან თმის ჩამოგდება დღეს — წმინდა რიტუალური ხასიათის აქტია; ალბათ ძველად შვილნაფიცი მთელ თმას უკრეჭავდა თავზე თავის მომავალ მამას.

ლაზე ძვირფას რასმე, რაც მიცვალებულს სიცოცხლეში ჰქონდა. შვილ-ფიცული ამ ნივთს სულ ზედ ატარებს, რომ, იდეათა ასოციაციით, ნათ-ლად წარმოუდგინოს ყველას მიცვალებულის თავი... და თავისი თავი უფრო ძლიერად შეაყვაროს ახალ „მშობლებს“. თავის მხრივ, შვილ-ფიცული თავის ახალ მშობლებს საჩუქრებს მიართმევს: ტანისამოსს, ცხვირსახოცებს, ვერცხლის ქამარს, სატევარს, თოფს და მ. სხ.; ხშირად რჩება მათთან ღამის გასათევად, ხშირად სკამს მათთან პურს, ჰშველის ყანაში, ასრულებს მათს დავალებას და საზოგადოდ თავი ისე უჭირავს. როგორც ოჯახის ნამდვილ წევრს, რომელსაც აქვს ამ წევრის უფლება-მოვალეობანი.

ამ გზით ნათესავებიან აღმავალის ხაზითაც: ობლები ცდილობენ დახოცილი დედისა თუ მამის მაგიერი გაიჩინონ, ძმა—მიცვალებული დია მაგიერს, და—ძმისას, ძმისწული—მიცვალებული ბიძისას და სხ. ერთი სიტყვით, ყოველი სიკვდილის მიერ გაწყვეტილი ნათესაური კავშირი შესაძლებელია აღადგინონ.

აქ უნდა მოვიხსენიოთ, რომ არის სხვა შემთხვევები, როცა მიმარ-თავენ „ძუძუზე კბილის დადგმის“ ჩვეულებას. როცა ორ მხარეს შო-რის ჩამოვარდნილა შუღლი, რომელიც შეიძლება სისხლის ღვრით გა-თავდეს, ან ვინმე ცდილობს მტრებს თავი დააღწიოს, საკმარისია დევ-ნილმა მხარემ მიმართოს შუამდგომლობას იმ ქალისას, რომელიც ენა-თესავება მდევნელს ანუ მტრებს, მოულობოს გული, შეაბრალოს თავი და დაითანხმოს „ძუძუზე კბილი დაადგმევინოს“ და სამჯერ წარმოს-თქვას ჩვენთვის უკვე ცნობილი ფიცის ფორმულა: „შენ—დედა, მე—შვილი“, და ამ წუთიდან ყოველი არსებული შუღლი და შფოთი ორ მოწინააღმდეგე მხარეს შორის სამუდამოდ დაიწყებული იქნება და ჩამოვარდება ძმობა და სიყვარული მეგობრული. ახალი „შვილფიცუ-ლი“ დატრიალდება და გამართავს სადილს ახალ შეძენილ „ნათესავ-თათვის“. საერთო სიხარული შეექნებათ ყველას და „დედაფიცულს“ საჩუქრები მიერთმევა შვილფიცულისაგან და განმტკიცდება ნათესაური კავშირი.

ახლა გადავიდეთ გაძიძავების ჩვეულებაზე სამეგრელოში. ეს ჩვეუ-ლება გავრცელებულია სამეგრელოს მოსაზღვრე ტომებში: აფხაზეთსა, ჩერქეზეთსა და სვანეთში. ეს ჩვეულება სულ ძველთა-ძველი უნდა იყოს და მეგრელთა ცხოვრებაში საბატიო ადგილი უკავია. ყოველი დედა, ვინც კი თავადის, აზნაურის ან სასულიერო წოდების ოჯახს ეკუთვნის, თავის შვილს აღსაზრდელად ძიძას აძლევს, თუნდაც თვი-თონ სიმრთელოვანი იყოს და თავის ძუძუთი მშვენიერად შეეძლოს აღზარდოს თავისი შვილი. ბავშვის გაზრდა პრივილეგიურ წოდების დედისათვის დამცირებლად ითვლება: ეს აღზრდა—ხვედრია დაბალ

წოდების დედაკაცისა. გაზრდილის გავლენიანი მშობლები ძიძას იფარავენ და იცავენ მტერთაგან, იგინივე ხელს უმართავენ მატერიალურად: დროდადრო აჩუქებენ ძროხას, ცხენს, ტანისამოსს. ამიტომ ოღონდაც რომ გასაგებია, რაც უფრო დიდი ადგილი უჭირავს ქონებრივად აღსაზრდელ ბავშვის მამას, მით უფრო ბევრი დედაკაცი ცდილობს გაუზღვეს შვილის ძიძად*. გაზრდილი თავის აღმზრდელებთან 10—12 წლის ასაკამდე რჩება. ეძლევა ყოველმხრივი ფიზიკური და გონებრივი აღზრდა იმდენად, რამდენადაც ამის მიცემა შეუძლია გლეხის ოჯახს: ეცოდინება სიმღერა, ცეკვა, ცხენზე ჯდომა, მშვილდ-ისრის ხმარება და სხვადასხვა. მთელი აღზრდის ხანაში ბავშვს თავს ევლებიან და მისთვის განსაკუთრებითა ზრუნავენ და ეაღერებებიან ძიძის ოჯახის წევრები. მის სახელს მოწიწებით ახსენებენ. ეს სახელი ხატის სადარად საფიცრად აქვთ აღმზრდელებს და ძიძიშვილებს. რისამე დასადასტურებლად ძიძა წამდაუწუმ იძახის: „ღმერთმა ისე გამიზარდოს ჩემი № (სახელი გაზრდილისა), როგორც მე მართალს ვამბობდე“ და თანამესაუბრესათვის ეს ფიცი ითვლება ურყეველ არგუმენტად სიმართლის დასამტკიცებლად. ან კიდევ ამ სიტყვებით ფიცულობს: „ჩემი № (სახელი გაზრდილისა) მომკვდომოდეს, თუ ტყუილს ვამბობდე“, და ამ სიტყვებით მეგრელი ძიძა გამოსთქვამს სულ დიდს ფიცს.

ასეთ განსაკუთრებულ მშობლიური მზრუნველობის ატმოსფეროში აღზრდილი გაზრდილი თავის მამამშუძეს და ძიძას თავის მშობლებად ათვლის, ხოლო თავის ძიძაშვილებს—მკვიდრ დებადა და ძმებად. ძიძაშვილი ქალი, როგორც ნათესავი, გაზრდილს ცოლად არ ერჩება: ხოლო ცოლქმრული კავშირი გაზრდილსა და ძიძაშვილს შორის მეგრელთა თვალში სისხლის აღრევად ითვლება და სასტიკად დასაგმობია.

აღზრდის სტაჟის დასრულებისას მამამშუძე და თვით ძიძა, რამდენისამე მეზობლის თანხლებით, საჩუქრებიანად თავიანთს გაზრდილს მშობლებს წაუყვანენ: თოფებსა სცლიან და ისე შედიან გაზრდილის მშობლების ეზოში. აქ გაზრდილს თავით-ფეხებამდე შინჯავენ. მშობლები რომ დარწმუნდებიან, რომ მათს შვილს ფიზიკურად არაფერი აქვს სიმანინჯე, რომელიც შეიძლება დაპბრალებოდა მის აღმზრდელებს, მადლობას ეტყვიან გამზრდელებს, რომ ყურადღებით და მზრუნველობით მოპყრობიან თავიანთს გაზრდილს, და სადილით გაუმასპინძლებიან. გამოთხოვებისას აღმზრდელებს აჩუქებენ: ცხენს ან ძროხას, ტანისამოსისათვის ფართალს, საჩოხეს, რამე ძვირფას ნივთს, როგორც, მაგალითად, ვერცხლის ქამარს ან თოფს და მ. სხ.

* სრულიად გასაგებია, რომ ძიძა მუდამ უპირატესობას აძლევს აღსაზრდელად პაპრობითი სქესის ბავშვის აყვანას.

ზოგჯერაც მოხდება, რომ ძიძას ძუძუებში რძე დააქლდება ან ღროებით შინიდან სხვაგან მოუხდება წასვლა, და ამ დროს, უძიძოდ უარჩენილ ბავშვს ძუძუ აწოვეს მეზობელმა ქალმა ან ქალებმა. ყოველ ქალს, ვისაც დროებით ძუძუ უწოვებია გაზრდილისათვის, შექმდეკში უფლება აქვს დაიჩემოს ნათესაობა მისა და მის დროებით გაზრდილს შორის, რადგან ამ უკანასკნელმა ამ ქალის ძუძუს კ ბ ი ლ ი დ ა დ გ ა : აქ მთავარი მნიშვნელობა აქვს თვით კ ბ ი ლ ი ს დ ა დ გ მ ი ს ფ აქტს, აოლო თვით დროს, რომლის განმავლობაში გრძელდებოდა ეს „კბილის ღადგმა“, გამზრდელებისა და მათ მიერ გაზრდილს შორის ნათესაურ საფუძვლის ჩაყრაში—მეორე ხარისხოვანი როლი აქვს.

გვრჩება კიდევ ორი სახე ნათესაობისა, რომლებიც დავანოვებულია მეგრულთა ჩვეულებით. ბატონის რისხვას გამოქცეულ ყმას შეეძლო შეხიზნიყო (შეხირზუა) სხვა ბატონს და ამგვარად თავი გადაერჩინა პარველი ბატონის სასჯელისათვის. მაგრამ ბატონს გამოქცეულ ყმას შეეძლო თავისი თავი საფრთხეს გადარჩენილად ჩათვალნა მაშინაც. თუ მოასწრებდა გაქცევას ეკლესიის კარებამდე, კისრით ზიზმას თავისას ეკლესიის ბოქლომისათვის და თავის გამოცხადებას იქაური გვარის სათაყვანო წმიდანის ხატის მინდობილ ყმად. ამ წუთიდან ლტოლვილი ყმა ხდებოდა წვერად იმ გვარისა, სადაც იმან საზეიმო აღთქმა დასდო „ხატის მინდობილად“ ანუ ყმად გახდომისა. როგორც პირველსა, ისე მეორე შემთხვევაში სხვათა საფარველ ქვეშ მყოფი აღამიანები თუმცა სხვა გვარისანი არიან, ვიდრე მათი მფარველები, მაგრამ თვით მფარველობის ფაქტის ძალით და იმ ზრუნვის გამო, რომლის საგნად ეს საფარველი აღამიანები ხდებიან, მათზე ვრცელდება აკრძალვა შეერთონ ცოლად წვერები იმ გვარისა, რომელ გვარსაც ისინი შეევედრნენ და შეეფარნენ.

დასასრულ, უნდა მოვიხსენიოთ. რომ კეთილშობილი წოდებას საცოლე ყმაწვილს ჩვეულებით აკრძალული აქვს ცოლად შეერთოს კლების ქალი. რომლის ვენებში „შავი სისხლი“ ჰქონს. თავადსა თუ აზნაურს წინათ შეეძლო თავის სახლში ჰყოლოდა ერთი ან რამდენიმე კლების ქალი, რომლის სილამაზე მას მოსწონდა. ეს ქალი იყო მისი ხასა, სახლში შემოყვანილი უქორწილოდ. ჩვენ კი ვიცით, რომ ქორწილს მთავარი ადგილი უჭირავს მეგრელის, როგორც საზოგადოდ ქართველის მიერ ცოლის მოყვანის საქმეში. საცა საქორწილო ღვინო არ არის, „ხასასთან“ ცხოვრებას კანონის ძალა არა აქვს მეგრელის თვალში. და საცა ეს ღვინო არ იქნება გადახდილი, მასაკაც როცა უნდა, მაშინ შეუძლია გაუშვას ხასა და თვითონ პასუხი არ აგოს არც მატერიალურისა და აღარც ზნეობრების ხასიათისა. რა თქმა უნდა, რომ თავადისა თუ აზნაურის სახლში ხასას არ შეეძლო კანონიერი ცოლის რო-

ლის თამაში, იმ ცოლისა, რომელიც სახლში შემოყვანილია მეგრული ქორწილის წესით. და მხოლოდ ამ შემთხვევაში ვხედავთ ჩვენ მეგრელთა შორის ნაშთს პოლიგამიისას, თუ პოლიგამიად ჩავთვლით რამდენსამე ხასასთან ცხოვრებას, ცხოვრებას, რომელსაც არა აქვს ძალა ჩვეულებით დაკანონებული ქორწილისა.

აი, ზოგადად ის ჩარჩო, რომელშიაც მოთავსებულია მეგრული ნათესაობის ხარისხი, რომელიც სასტიკად დაცული უნდა იყოს მეგრელის მიერ ცოლის შერთვის დროს. ჯერ კიდევ ამ ორმოც წელს წინათ ჩვეულების მიერ დადგენილი კანონი აიძულებდა მეგრელს ასეთი წესით მოქცეულიყო, ამ წესს არ გადასულიყო. ვინც ამ კანონს დაარღვევდა, პასუხი უნდა ეგო სოფლის უხუცესთა საბჭოს წინაშე. სასჯელად მოელოდათ ჩაქვავება ანუ გვარიდან გარიცხვა („გვარიშე გიშალაფა“) მაგრამ თანდათან, განათლების შემოსვლასთან ერთად, ნათესაობის კანონის ფარგლები შეიზღუდა, და დღეს სამეგრელოს მივარდნილ სოფლებში-და თუ შერჩა მეგრულ ქორწილს პირველყოფილ ძალა და სიწმინდე ეგზოგამური ქორწილისა.

2

მოტივები და მოსაზრებანი დაცოლიანებისათვის. — სადედაკაცო და სამამაკაცო საქმე. — ცოლის შერთვა, როგორც შატვი შთამომავლობის დატოვებისა. — ბედი — *Fatum* მეგრელის ცხოვრებაში. — აკვანში დანიშვნა მომავალ ცოლ-ქმრისა. — ცოლის შერთვის ძველი ფორმების გადმონაშთი: მოტაცება საცოლესი. — ყიდვა-გაყიდვა საცოლესი. ოთხი ხაწილი ასეთი ცოლ-ქმრობისა: 1) „გინოძირაფა“ ანუ გაშინჯვა საცოლესი, 2) შანუა ანუ დანიშვნა; 3) „მოყონაფა“ ანუ საცოლეს მოყვანა საქმროს სახლში და 4) „დირა“ ანუ საქორწილო ღვინო.

სანამ თვითონ ქორწილს აღსწერდეთ, შევეხებით იმ მოტივებს, რომელიც გამოიწვევს მეგრელის მიერ დაცოლიანებას, აგრეთვე იმ მოსაზრებებს, რომლებითაც მეგრელი ხელმძღვანელობს ცოლის შერთვის დროს.

ყოველმა მამაკაცმა, მეგრელის აზრით, უეჭველად უნდა შეირთოს ანუ „მოიყვანოს“ ცოლი, რომელსაც ევალება: ოჯახის მოვლა, ბავშვების აღზრდა, საქმლის მომზადება, ქმარს ყანაში უშველოს და საერთოდ გაუძღვეს ყველა „სადედაკაცო საქმეს“. ქმარი კი მხოლოდ და მხოლოდ სამამაკაცო „(საქომოლო“) საქმეს აკეთებს, ე. ი. ისეთს საქმეს, რომელიც თხოულობს, ქალთან შედარებით, კუნთების ღონის დიდ ხარჯვას. ეს სპეციალიზაცია „სადედაკაცო“ და „სამამაკაცო“ საქმისა იქამდე აღწევს, რომ მამაკაცისათვის სირცხვილად ითვლება გააკეთოს, თუნ-

დაც შემთხვევით, ესა თუ ის „სადედაკაცო“ საქმე, მაგ.: ხელში ძუძუ-
თა ბავშვი აიყვანოს ან მოუაღეროს, ხელში ნემსი და ძაფი აიღოს
ტანისამოსზე რაიმე გახეულის გასაქერად, ხელში ცოცხი აიღოს და
სახლი დაძვავოს და სჩუადასხვა. როცა სახლში სტუმარი ან სტუმრე-
ბია, თუ ოჯახში მოზარდები არ არიან, დიასახლისი ემსახურება სუფრა-
ზე როგორც სტუმრებს, ისე ქმარს და ამას თავისთვის დამცირებად
სრულებით არა სთვლის.

უცოლოდ დარჩენილი მოხუცებული მეგრელების თვალში პატი-
ვისცემის ღირსი არ არის; ასეთი კაცი საცოდავად ითვლება, როგორც
უმემკვიდრეებოდ გადაშენებული ადამიანი. მეგრელის აზრით, მამაკაცს
ცოლის შერთვა უნდა დაუშალოს მხოლოდ ფიზიკურმა ნაკლმა, რომე-
ლიც ხელს უშლის ცოლის მიმართ მეუღლის მოვალეობის ასრულებას;
თუ ეს დამაბრკოლებელი მიზეზი არ არის, მამაკაცი მართონელად არ
უნდა დარჩეს. ესევე მოეთხოვება ყოველ ქალწულს: სქესობრივი სიზ-
წყიფე რო დაუდგება ქალს, მშობლებმა უცქველად უნდა გაათხოვონ;
გათხოვილმა უნდა მოუაროს ქმრის ოჯახს. მარტო სქესობრივ გულის-
თქმას, როგორც ჩქარაწარმავალ ელემენტს, ცოლის შერთვის საქმეში
გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს. მეგრელი მამაკაცი ცოლს ირთავს
მუდმივი ელემენტების გავლენით, მატერიალური ანგარიშით. რომ
მეგრელის მიერ ცოლის შერთვაში მატერიალური ხასიათის მოსაზრება
მთავარ როლს თამაშობს, ამას მოწმობს, სხვათა შორის, ჩვეულება
მეგრელთა—აკვანში დანიშვნა მომავალ საქმროსი და საცოლესი,
რომლის შესახებ ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი. იქ, სადაც ასეთი ჩვეუ-
ლება სქესობრივ გულისთქმის შესახებ ლაპარაკიც კი არ შეიძლება.

მაგრამ გარდა ამ, აგრე ვთქვათ, ამქვეყნიურ მოტივებისა, მეგრელს
მიერ ცოლის შერთვის საქმეში დიდ როლს თამაშობს ბედი, ფატუმი,
რომელიც ასე თუ ისე წარმართავს ადამიანის სიცოცხლეს ქვეყანაზე
გაჩენის წუთიდან სააქაო ცხოვრების უკანასკნელ წუთამდე. მეგრელის
რწმენით, ახალდაბადებულის შუბლზე, უჩინარი ხელით „ზევითგან“
(ზეციდან) დაეწერება ახალდაბადებულის მთელი მოძაეალი ცხოვრე-
ბის გოროსკოპი, აღნიშნულია მთელი სიხარული თუ მწუხარება ცხოვ-
რებისა, აღნიშნულია ამ სიხარულ-მწუხარების ყოველივე წვრილმანი;
აღნიშნება შუბლზე, თუ რამდენი ხანის სიცოცხლე უწერია ამ ქვეყნად
და რა სიკვდილით უნდა მოკვდეს: ხიდან უნდა ჩამოვარდეს და ამ ხეს
ქვეშ დალიოს სული, მდინარის ტალღების მსხვერპლი უნდა გახდეს,
თუ გაჭენებულ ცხენიდან ჩამოვარდეს და იმისგან მოკვდეს და სხვადა-
სხვა. ამავე ბედს არ ავიწყდება ამ ახალდაბადებულს შუბლზე დააწე-
ვის: ვინ შეირთოს ცოლად და რა ღირსება-ნაკლულევანების ქალი.
დროოდ მკვდარზე ჩვეულებრივ ამბობენ, უანაწეროათ (სიტყვა-სიტყ-

ვით—„შუბლზე არაფერი აწერიაო“), ე. ი. ბედმა იძუნწა და შუბლზე არ დაუწერა ძალზე მოხუცებულობამდე ეცხოვრნათ.

ვიკითხოთ, რა ხანში ირთავს მეგრელი ცოლს? ამის პასუხს ჩვენ ვბოლოვებთ მეგრულ საქორწილო ტერმინოლოგიაში: მაშინ, როცა ის საცოლავ (საჩილო), როცა ცოლის შერთვის დრო დაუდგება, ე. ი. ასაკობრივი სიმწიფის დრო რომ დაუდგება. მამაკაცისათვის ასაკობრივი სიმწიფე დგება 15—16 წლის ასაკში, ქალისათვის—13 წლიდან. უკანასკნელ ხანში, სანამ 19—20 წლისა არ გახდება ვაჟი, იშვიათად თუ ირთავს ცოლს.

აგრეთვე, შედარებით, ახლახან გადავარდა ჩვეულება დაცოლიანებისა საცოლედ გახდომის ასაკამდე. ეს ჩვეულება გადმონაშთის სახით აქა-იქ კიდევაც დარჩენილი. ჩვენა ვგულისხმობთ დანიშვნას ბავშვებისას, რომლებიც ჯერ ისევ აკვანში არიან. რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში საქმის გადაწყვეტა სავსებით ბავშვების დედ-მამის ხელშია. დანიშნულ დღეს მამრობითი სქესის ბავშვის აკვანი მისს მშობლებს მიაქვთ მის მომავალ საცოლეს სახლში, რომელიც აგრეთვე აკვანშია, ორსავე აკვანს ერთიმეორეს მიუდგამენ და ვაჟის დედა მიმართავს თავის შვილს, ხელით აჩვენებს გვერდით მდგარ აკვანს და ეუბნება: „აი შენი ცოლი!“ გოგოს დედა მიუბრუნდება თავის შვილს, უჩვენებს ვაჟს და ეტყვის: „აჰა შენი ქმარი! ღმერთმა გაგზარდო, დაგაქორწილონ, ერთმანეთთან ბედნიერად და სიამ-ტკბილობით გაცხოვრონ“. ეს დალოცვის ფორმულა სამჯერ წარმოითქმის და საქორწილო წესი შესრულებულად ითვლება. სქესობრივი სიმწიფის ასაკში მოსვლისას ბიჭი თავის დანიშნულს ცოლად მოიყვანს თავის სახლში; იმას უფლება არა აქვს სხვა საცოლედ ეძებოს; არც ქალსა აქვს უფლება სხვა საქმრო ეძებოს. ასეთი აღთქმის დარღვევა უღრის წამდვილი დაქორწინების წესის დარღვევას და განაწყენებულ მხარეს უფლება აქვს იძიოს დაკმაყოფილება თავის შერცხვენისათვის.

დანიშვნის წესს, როგორც ყოველ საზეიმო აქტს, მოჰყვება პურობა და სმეულობა, „საცოლეს“ და „საქმროს“ მშობლების თანდასწრებით. სუფრაზე ორისავე მხარის მშობლები ერთმანეთს ულოცავენ დამოყვრებას, ხოლო ნორჩ დანიშნულებს უსუტრეებენ გაზრდას და მალე დაქორწინებას. ამ წუთიდან ქალი „თავის ქმრის სახელს ატარებს“ („ქომონჯიშ სახელი გეძუ“). ქმრის სახლში ცოლის მიყვანისას ასრულებენ ყველა საქორწილო წესს გარდა გინოძირაფა (გაშინჯვა) და შანუასი (დანიშვნა), რომელთა შესახებ ქვემოთ ვილაპარაკებთ.

უნდა მოვიხსენიოთ აგრეთვე ჩვეულება, რომელიც სასტიკად უნდა იყოს დაცული. ეს წესი დასაქორწილებელ ძმებს შეეხება. ყოველი მათგანი უფროს-უმცროსობის წესს უნდა ემორჩილებოდეს და თავის

ჯერს უნდა ელოდებოდეს. უმცროსს ძმას უფროს ძმაზე ადრე შეუძლია ცოლი შეირთოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არის საპატრიარქო მიწები, რომელიც უფროსს უშლის დაქორწილდეს. ეგვე უმცროს-უფროსობის წესი უნდა იყოს დაცული დების მიერ, როცა ესენი თხოვდებიან.

მეგრელთა საქორწილო წესებს რომ ვეცნობით, ჩვენს თვალ წინ გადაიშლება სულ უძველესი ფორმა ცოლ-ქმრობისა: მოტაცება საცოლესი, მისი დაპატრონება ძალ-მომრეობით და აქედან ბუნებრივად წარმომდგარი ბრძოლა, ერთი მხრით, საქმროს მომხრეთა ანუ თავდამსხმელთა და, მეორე მხრით, საცოლეს მშობელთა და მოგვაროვნეთა, ანუ თავდამცველთა შორის. ჩვენა ვხვდებით აგრეთვე მოწმენი ქალის ყიდვისა ან პრიმიტიული ფორმის შემდეგი საფეხურისა, რომელსაც, მართალია, ცოლ-ქმრობის პირველ ფორმასთან შედარებით, უფრო მშვიდობიანი ხასიათი აქვს, მაგრამ, თვალის ასახვევად შერჩენილი აქვს ყველა გარეგნული ფორმა საცოლეს მოტაცებისა. ეს გარეგნული გამონახატულება ძალდატანებისა შეადგენს ქორწილის აუცილებელ ატრიბუტებს, და უამათოდ ქორწილს, მეგრელთა თვალში, შესრულებული ფაქტის ძალა არა აქვს.

როცა ცოლ-ქმრობას ახლავს გარეგნულად ძალდატანების ფორმები, მაგრამ არსებითად საცოლეს ყიდვა-გაყიდვის ხასიათი აქვს, ასეთი ცოლ-ქმრობა გაიყოფება 4 ნაწილად: 1) გინოძირაფა ანუ გაშინჯვა საცოლესი; 2) შანუა ანუ დანიშვნა; 3) „მოყონათა“ ანუ საცოლეს მოყვანა საქმროს სახლში და 4) „დიარა“ ანუ საქორწილო ღვინო, რომელშიაც მონაწილეობას მთელი სოფელი იღებს და რომლითაც სრულდება მთელი ცერემონია ცოლის მოყვანისა.

1. გაშინჯვა („გინოძირაფა“). ეს სიტყვა ნიშნავს საცოლეს ყოველმხრივს დათვლიერებას, მის ღირსება-ნაკლულევანების შეტყობას. ეს სიტყვა მეგრულში გვხვდება მხოლოდ საქორწილო ფრაზეოლოგიაში. იმ გარემოების წყალობით, რომ მეგრული ცოლ-ქმრობას უსასტიკესი ეგზოგამიური ხასიათი აქვს და რომ პატარძალი ყოველთვის ეკუთვნის იმ გვარს, რომელიც სახლობს სხვა სოფელში, ხშირად შორეულში, სასიძოსთვის არც ისე ადვილია თავის მომავალ ცოლის ნახვა. თვითონ სასიძომ ან მისმა მშობლებმა საგანგებოდ უნდა ეძიონ ხოლმე ასეთი შემთხვევა. მაგრამ სანამ საცოლეს მშობლები ქორწილისათვის ამ ნახვას ვადასდგამდნენ, სცენაზე გამოჩნდება მესამე პირი—შუამავალი ანუ მაჭანკალი, რომელიც მიზნად ისახავს დაინტერესოს როგორც სასიძომ, ისე საპატარძლო, ორსავე ერთმანეთი შეახვედროს. ეს პროფესია, ვისაც იგი ხელობად გაუხდია, იმისგან მოითხოვს დიდ ტაქტს, პერფერობის უნარს, სულის გადადგომას, მას მოეთხოვება ცოდნა იმი-

სა, რომ მყიდველს მისაყიდი საქონელი სულმუდამ მოაწონოს და ეს მაშინაც-კი, როცა ეს საქონელი ძალზე დაბალი ხარისხისაა. ერთი სიტყვით, შუამავალი უნდა, როგორც ამბობენ ამ შემთხვევაში მეგრელები, „ლაპარაკობდეს ლამაზ ტყუილს“ (სქვამ ტყურას რაგადანდას). ამიტომ ქალეჯის დანიშვნის მომწყობი „შქაშიმალი“ (შუამავალი) — ჭალია ხოლმე. შუამავლებს (იმავე მაჭანკლებს) მეგრელებში, როგორც ყველა სხვა ხალხში, მეტად ცუდი სახელი აქვთ მოხვეჭილი. როგორც ადამიანი, რომელიც მატერიალურადაა დაინტერესებული საქმე ქორწილით გაათავოს, ყოველ ღონეს ჰღონობს საქმე სასურველად და აბოლოვოს და გასამრჯელო მიიღოს როგორც სასიძოსა, ისე საპატარძლოსაგან. შუამავალი აცნობებს სასიძოს მშობლებს: საცოლეს ყველა ღირსებას, მის მეოჯახეობას, კეთილ ზნესა და ნამუშაიანობას დედისას, რომლისაგანაც საცოლესაც შეიძლებოდა ეს თვისებები შეეთვისებინა; შუამავლისაგანვე გაიგებენ ვაჟის მშობლები, თუ რა შეძლების პატრონები არიან ქალის მშობლები, როგორ პატივსა სცემენ და უყვართ სოფელთ ეს მშობლები და სხვადასხვა. ყველა წინსწარი მოლაპარაკება ხდება საცოლესა და საპატარძლოს მშობლების მხრივ. პრინციპიალურად ქორწილის ამბავს მშობლები სწყვეტენ; უშუალოდ დაინტერესებულნი პირები—სასიძო და საპატარძლო ამ შემთხვევაში მეორეხარისხოვან როლსა თამაშობენ; ამათ ატყობინებენ მხოლოდ რეზულტატს მოლაპარაკებისას, ამა თუ იმ გადაწყვეტილებას მშობლებისას, რომელსაც სასიძო და საპატარძლო უნდა დაემორჩილონ სიტყვაშეუბრუნებლად; ურჩობა მათის მხრივ არ შეიძლება. საერთოდ, მეგრელ მშობელთა ავტორიტეტი ასეთ კარდინალურ კითხვაში, როგორც არის ქორწილის კითხვა, უაღრეს წერტილამდე აღწევს. ქალი უსიტყვოდ უნდა დაემორჩილოს დედ-მამის ნება-სურვილს, მისი ბედ-იღბალი სავსებით ამათს ხელშია, მათს ხელში ის წარმოადგენს ისეთსავე საქონელს, როგორსაც ყველა სხვა გასასყიდი ან სასყიდი საქონელი. ამ მხრივ მეტად დამახასიათებელია თქმა, რომელსაც ხმარობს სასიძო, როცა ქალის მშობლებს მათი ქალის ცოლობასა საზოგადოებაში სქანნი სქუა—მომეცი შენი ქალი! მშობლებიც, თუ სასიძოს წინადადება ჰკუთვნის მოსდით, აძლევენ თავიანთს ქალს. და ამ შემთხვევაში სრულებით ბუნებრივად და კანონიერად მიაჩნიათ არ მოსთხოვონ თანხმობა იმას, ვისაც ისინი „აძლევენ“.

თუ ორივე მხარე დაკმაყოფილდა შუამავლის მიერ მიწოდებულ ცნობებით, დანიშნავენ პატარძლის გაშინჯვის დროს. ჩვეულებრივ, გაშინჯვა ხდება საპატარძლოს მშობლების სახლში. სიძის წარმომადგენლებად მიდიან: ბიძა (დედით), მამა და აგრეთვე უფროსი ძმა სასიძოსი. ესენი დანიშნულ დღეს, საღამო ხანს, თითქო შემთხვევითაო,

შეუხვევენ საპატარძლოს მშობლების სახლში, თან რასმე მოიგონებენ, რამაც იძულებულ-ჰყო შეეხვიათ მასპინძელთან (მენძელი). ისეთი რამე უნდა მოეგონებინათ, რომელსაც საერთო არაფერი ექნებოდა მათს ნამდვილ განზრახვასთან: მასპინძლები, როგორც სტუმართმოყვარე მეგრელები, მონარულნი არიან მოულოდნელად მოსულ სტუმრებისა, ქათინაურებს უძღვნიან ნახვისათვის, სთხოვენ პატივი სცენ და ღამე მათთან დარჩნენ და, რაც შეგვეძლება, ვეცდებით თქვენი საკადრისი პატივი გცეთო... „სტუმრები“, რა თქმა უნდა, მეგრულ სტუმრობის მიხედვით, უარზე დადგებიან; მასპინძლები „ჭირს მოსჭამენ“, სანამ არ დაიყოლიებენ და არ დაითანხმებენ ღამე დარჩენაზე. დაიწყეს ლაპარაკი. საგანი ლაპარაკისა იყო: დარი, მოსავალი, ავადმყოფობა თუ სიკვდილი ამა თუ იმ მეზობლისა, ერთი სიტყვით, ყველაფერი, გარდა იმისა, ვიზედაც უნდა ელაპარაკნათ, ვიზედაც უნდა გაჩერებულიყო მათი ყურადღება. ამზადებენ სანაქებო ვახშამს. ვახშამზე და ნავაზ-შმევს თავს დასტრიალებს ყველას მომავალი საპატარძლო: უჭირავს პირსახოცი და დოქით წყალი და ვახშამის წინ ხელებს აბანინებს ყველას, მერე წინ ტაბაკს უდგამს; ჭამის დროს სტუმრებს ღვინოს უსხამს, ცდილობს, ყველაფერი გააკეთოს ხმისამოუღებლივ, მხოლოდ ზოგჯერ, სტუმრების შეკითხვაზე, ზრდილობიანად და მოკლედ პასუხს აძლევს. სტუმრები საპატარძლოს ყოველ მიხვრა-მოხვრას თვალყურს ადევნებენ. მთავარი ისაა, რომ მას მოეთხოვება: არავითარი ფიზიკური ნაკლი ჰქონდეს. კუზიანს, ელაძს, ცალი თვალით ბრმას, კოჭლს იშვიათად უნდა ჰქონდეს გათხოვების იმედი. ჯანმრთელს, მაგარ აგებულებისას, სახის სწორნაკეთებიანს და თმის გრძელ ნაწნაგებიანს სულმუდამ იმედი აქვს მოხიბლოს, ტყვედ ჰქნას მთხოვნელი. თავის თავს ნებას არ მისცემს სტუმრებს გვერდით სუფრას მოუჭდეს; ის კი არა, სადმე კუთხეშიაც არ მიჭდება, რომ სულ ზეზე ტრიალით დაღლილ ფეხებს ქარი ამოაღებინოს,—ეს არ ეპატიება რიგიანსა და კეთილადღობრილ მეგრელ გასათხოვარ ქალს! ვახშამის გათავებისას ქალმა კონცერტის მსგავსი რამ უნდა გაუმართოს სტუმრებს და კონცერტის ყველა ნომერის მთავარ და ერთადერთ ამსრულებლად თვითონ უნდა იყოს: ჩონგური უნდა დაუკრას და რამდენიმე სიმღერაც დაამღეროს. ნავაზშმევს საპატარძლო ყველას ლოგინს უშლის, ფეხებსა ბანს და ტანისამოსის გახდასა შევლის.

მომავალი საპატარძლო, ამნაირად, სტუმრებს შეაძლებინებს ყოველმხრივ შეაფასონ მისნი ღირსებანი; დანახონ აგრეთვე მისი ნაკლიცა, თუ ასეთი რამ მოეპოვება. თუ ქალმა თავი მოაწონა გამწონა მსგავსებს („გინმათირაფალი“) და მათი გული მოიგო, ესენი მეორე დილას ქალის მშობლებს გამოუტყნადებენ თავიანთ სურვილს—დაუნათესავენ

დნენ. აქ თავს წამოჰყოფს კითხვა, თუ რა მზითვი შეუძლიათ გამოატანონ თავიანთ ქალს; მეორე მხრივ, საპატარძლოს ეშობლებიც მოითხოვენ დასახელებას და რაოდენობას საჩუქრისას, რომელიც უნდა მოუტანოს ამათ სასიძომ, ასე ვთქვათ, გამოასყიდად ქალისა. ჩვეულებრივ ეს საჩუქარი შესდგება ერთი ხარისა ან ძროხისა, ღორისა, მშობლებისათვის სატანისამოსე მასალისა, ერთი ტიკი ან კოკა ღვინო, პურისა და სხვა ხორაგისა, რაც საჭირო იქნება მათის ნიშნობის დღეს. რაც უფრო შეძლებულია და სოციალურად მაღლა დგას სასიძო, მით უფრო მრავალფეროვანი და უხვია საჩუქარი; განსაკუთრებით ძველისძველად აქცევდნენ განსაკუთრებულს ყურადღებას ქორწილის ამ მხარეს. მაგალითად, კათოლიკე მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი, რომელმაც მე-17 საუკუნის ნახევარში 20 წელიწადი მეტი გაატარა მეგრელთა შორის, ასე აგვიწერს ძღვენს ანუ გამოასყიდს, რომელიც მისცა სამეგრელოს მთავარმა ლევან დადიანმა ჩერქეზეთის მეფის ქალისათვის: 100 ყმა, დატვირთულები ძვირფასი ქსოვილებით და ხალიჩებით, 100 ძროხა, 100 ხარი და 100 ცხენი!.. ეს მოთხოვნა ჩერქეზეთის თავადისა უნდა ასრულებულიყო. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქალს არ მიათხოვებდა*.

როცა კითხვა მატერიალურის მხრით დადებითად გადაწყდებოდა, დანიშნავდნენ დროს, როცა უნდა მომხდარიყო შანუა (ნიშნობა), ანუ შესრულებული ყოფილიყო აქტი, რომელიც კანონის ძალას აძლევდა ურთიერთ სურვილს და მათს მიერ ნაკისრებ მოვალეობად.

2. შანუა (ნიშნობა).—სიტყვა შანუა ანუ უფრო სწორად—ნიშანუა (ნიშნის დადება) ნიშნავს ნიშნის რისამე დადებას რომელსამე საგანზე (სულიერსა თუ უსულოზე). საქორწილო ცერემონიაში ნიშანუა ნიშნავს რამე ნიშნის დადებას გასათხოვარ ქალზე, რომელიც ითვლება იმის კუთვნილებად, ვინც ეს ნიშანი დაადო, „ვის სახელსაც ის ახლა ატარებს“, ვინც ახლა პატრონად გაუხდა, და გარეშე კაცს მისი დაპატრონება არ შეუძლია. ამგვარივე უფლება ჩანს მეგრელთა მეორე ჩვეულებაში, რომელიც იხმარება მეტყველებაში: როცა ტყვენი ესა თუ ის ხე მოეწონება გლეხს, და რომლის ტანზე პირობითი რამე ნიშანია ცულით გაკეთებული, ეს ხე ითვლება იმის საკუთრებად, ვინც ეს ნიშანი დაადო, და მეზობელს მისი დაპატრონება ჩაეთვლება საკუთრების ელემენტარულ უფლების დარღვევად. ქალის დანიშნვის დროს ნიშნად უპირატესობა ეძლევა რომელსამე ძვირფასს ან ვერცხლის ნივთს: ამისთვის ძველად, ჩვეულებრივ, ხმარობდნენ ქარვის ან მარჯნის

* Archangelo Lamberti, *Relazione della Colchide, hoggi detta Mengrellia, nella quale si tratta dell'Origine, Costumi e Così naturali.* Napoli, 1654 (ქართული თარგმანი ალ. კობიაი).

კრილოსანს, ოქროს ან ვერცხლის ფულს. ზოგჯერ სულ უბრალოდ თავდებოდა საქმე: ახალგაზრდა კაცს, როცა გასათხოვარი ქალი საცოლოდ თველში მოუვიდოდა, ქალის დაუფლებების სურვილის გამოსახატავად, მის მშობლებს მდებლად თავს დაუქრავდა, და ეს სრულებით საქმარი-სად ითვლებოდა, რომ ქალი დანიშნულად მიჩნეულიყო. ესეთი ჩვეულებაცაჲ ჰქონდათ: სადმე შეკრებილებში საქმარი იყო ყმაწვილ კაცს ქუდი ესროლნა გასათხოვარ ქალისათვის და თუ მოახვედრებდა, ქალი დანიშნულად ითვლებოდა: ქალის ერთადერთ საქმროდ მხოლოდ და მხოლოდ ქუდის მსროლელი ითვლებოდა.

შანუას (ნიშნობის) ცეკვიონია, ანუ გასათხოვარი ქალის დაბეგება ხდება, როგორც ზევით მოვიხსენიეთ, გაშინჯვის შემდეგ იმათივე თანადასწრებით, ვინც გაშინჯეს ქალი. სულ უკანასკნელ ხანში შემოვიდა ჩვეულებად, რომ გამშინჯველებს სასიძოც მიჰყვება, ნიშანთან ერთად სასიძოს მიაქვს საჩუქარი: ძროხა, სურსათ-სანოვავე, ღვინო, პური. ნიშნობისათვის გამართულ ვახშამზე ყველაფერი ეს იჭმება და ისმება*. „შანა“ (დასანიშნი ნიშანი) გადაეცემა ვახშამდე მშობლებს საპატარძლოსას, რომელიც სუფრაზე სხვებთან ერთად არა ზის. ვახშამზე, სადღეგრძელოების მთავარი გმირი — სასიძოა, რომელსაც უსურვებენ ბედნიერ ცხოვრებას თავის მომავალ ცოლთან.

დანიშვნის შემდეგ შეიძლება წელიწადმა გაიაროს, სანამ ჯვარს დაიწერდნენ დანიშნულები. რაღაც არაჩვეულებრივი ამბავი უნდა მოხდეს, რომ დანიშნულებმა ჯვარი არ დაიწერონ. ქორწინების საქმის ჩაშლას, უმეტეს შემთხვევაში, დიდი უსიამოვნება მოჰყვება, რომელიც შეიძლება სისხლის ღვრითაც გათავდეს, რადგან ნიშნობა სანახევროდ თვით ქორწინებას ეტოლება. და დანიშნულებად ნამყოფებს შემდეგ არც ისე ადვილად შეუძლიათ საფერის მონახვა.

ნიშნობისა და ჯვარისწერის შუა ხანში საპატარძლოს მშობლები თავიანთი ქალის მზითვის გამოწყობის საქმადან არიან, მეგრულად მზითვეს ოჭყუდური ჰქვან. საინტარესოა ამ სიტყვის ეტიმოლოგია. ეს სიტყვა წარმოებულია ზმნა ჰყვიდუასაგან, რაც უდრის ქართულ წყრეტას და რაც ტექსტუალურად ნიშნავს იმას, რასაც მოჰყვება აქტი გაწყვეტისა. აქედან სახელი გასათხოვარ ქალისა, რომელსაც ის დანიშვნის შემდეგ ატარებს, მეგრულად არის „მოჭყუდუ“, მოტაცებული ანუ ვინც მთელისაგან ძალადაა მოშორებული. ნამდვილი მნიშვნე-

* ყველა საქორწილო ცერემონიები და ამ დროს გამართული პურობა და სმეულობა ხდება ყოველთვის მზის ჩასვლის შემდეგ, — გაღანაში უძველეს ჩვეულებისა ქალის მოტაცებისა, რომელიც, ცხდია და გასაყვება, რომ სიბნელის ჩაპოვარდის შემდეგ ხდებოდა.

ლობა ორ ამ სიტყვისა ოქყუდური (მზითევი) და მოქყუდუ (პატარძალი) ჩვენთვის გასაგები იქნება, თუ წარმოვდგენთ მეგრული ქორწილის სურათს, საცა ერთი მოქმედი პირთაგანი — პატარძალი, სხვა გვარის წევრის მიერ არის მოტაცებული, თავის სურვილის წინააღმდეგ, გამოეყოფა თავის მშობელ გვარს, ის, რაც იმას თან მიჰყვება ანუ მზითევი არის ოქყუდური, ე. ი. ნივთები, რაც მოტაცებულს მიჰყვება.

მზითევს შეადგენს: რამდენიმე ხელი ტანისამოსი, საცვლები, ლოგინი, საციქველი ანუ სამზარეულოს ჭურჭელი, ერთი ძროხა, ერთ ცხენი. რა თქმა უნდა, რაოდენობა და თვით ნივთები მზითევისა მზითვის გამტანებლის ქონებაზეა დამოკიდებული. ამ ორმოცი წლის წინათ ფული მზითევში არ შედიოდა. მხოლოდ ამ უკანასკნელ ხანში შემოიღეს საქმროსათვის მზითვად ფულის მიცემა, რომლის რაოდენობა გლეხთა შორის ხუთ თუმნიდან ოც თუმნამდე აღის ხოლმე.

3

ქორწილი. — დრო და დღეები, როცა შეიძლება და არ შეიძლება ქორწილის გაპართვა. — მაყრები და ქალის მოტაცება. — საცოლეს წაჰყვანა ნაპალევად. — თხოვნით წაჰყვანა საცოლეს — მზითევი. — შლადე და შისი მოვალეობა. — საპატარძლოს დალოცვა მშობლების მხრით. — თავზე ხელის შემოვლება. — მახარობელი.

ქორწილი მეგრულად არის — „ჩილიშ მოყონაფა“ ანუ ცოლის „მოყვანა“. ქორწილში იმართება ლხინი, რასაც მეგრულად ჰქვიან „დიარა“ (ზმნისაგან „დიარუა“, ჰმეულობა, ძოვნა). ცოლის მოყვანისა და საქორწილო ლხინისათვის სასიძო ნიშნავს დღეს და თან საპატარძლოს მშობლებს ატყობინებს, რომ მზად იყვნენ როგორც პატარძლის გათხოვებისა, ისე მზითვის გამოტანებისათვის.

ქორწილები სამეგრელოში, ჩვეულებრივ, შემოდგომითაა ხოლმე, ჭირნახულის დაბინაეების გათავებისას. წელიწადის ამ დროს მეგრულად ჰქვიან „დამორჩილი“ — დამორჩილებული, ე. ი. ბუნებაა დამორჩილებული იმით, რომ იმისაგან მხვენელ-მთესველის მიერ აღებულთა ყველაფერი, რის აღებაც კი შეიძლებოდა ზაფხულის შრომის შემდეგ. შემოდგომაზე მეგრულ გლეხის მდგომარეობა შედარებით კარგია, და ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ქორწილებს ამ დროს მართავენ. ქორწილები ნაშობვესაც იმართება ხოლმე, ყველიერის დადგომამდე. ამ შემთხვევაში მოსჩანს გავლენა საეკლესიო კანონებისა, რომლებიც ძარხვაში ჭვარის წერას უკრძალავს; გაზაფხულზე და ზაფხულში ქორწილი იშვიათადაა, რადგან ჭირნახული უკვე ილევა და შემოდგომის უხვება არ არის.

კვირის ყველა დღეს კი არ ვარგა ჯვარისწერა. ორშაბათს მეგრელი ჯვარს არ დაიწერს, ეს დღე მეგრულად თუთაშხა (უფრო სწორად — თუთაშ დღა) ანუ თუთას (მთვარის) დღეა. ამ დღეს მეგრელმა ჩხირიც კი არ უნდა გადააბრუნოს, რადგან ეს დღე დანიშნულია თაყვანისცემლად მთვარისა, მეგრელების ღვთაების კერპთაყვანისმცემლობის პერიოდისა. მთვარეს მეორე ადგილი უჭირავს ღვთაებათა შორის, რომელნიც მფარველობენ სამყაროს მცხოვრებთ; როგორც მზის თაყვანისსაცემად არის დანიშნული კვირიაკეში ერთი დღე — კვირა, რომელსაც მეგრულადა ჰქვიათ ე ა შ ხ ა (ანუ სწორად — ბ ე ა შ დღა ე. ი. მზის დღე), ისე მთვარისთვის დანიშნულია ორშაბათი.

ყოველ ახალ მთვარეზე ანუ მეგრულად — მოგზაურობიდან მთვარის დაბრუნებაზე, მეგრელი თავისს სიხარულს გამოსთქვამს და ისწრაფვის დაუმტკიცოს თავისი პატივისცემა და მორჩილება. ვინც პირველად დაინახავს ახალს მთვარეს, სხვებს ახარებს. ყველანი დადგებიან და უყურებენ მთვარეს, სალამს აძლევენ, კოცნას უგზავნიან ხელით: ზოგი ოქროს ან ვერცხლის ფულს უჩვენებს, ქარქაშებიდან ხმლებს იღებენ და სამჯერ ამბობენ ლოცვის ფორმულას „თუ ა ახალი, ღორონთ, სი გამახარი... (მთვარეე ახლო, ღმერთო, შენ გამახარე!...), ზოგიც კბილებს უჩვენებს მნათობს და ამითა სთხოვს, რომ მთვარემ თავის თვალისმომჭრელ ბრწყინვალეობით დაჰტაროს ეს კბილები, თავის დღეში არ გაშავდეს. ორშაბათს მეგრელი არაფერს გაჰყიდის, არაფერს აჩუქებს ვისმე, არც ვალს გადაიხდის და აღარც სხვას ესესხება რასმე, ხელიდან არასფერს გაუშვებს, — ასე ფიქრობს: თუ ორშაბათს რამე გაუღვი ხელიდან, გაშვებულ ნივთს გაჰყევა ჩემი ბედ-იღბალიო. ამ დღეს სასტიკად აკრძალულია თავის დაბანა, ფრჩხილების დაჭრა თითებზე; ორშაბათს მეგრელი გზას არ დაადგება იმის შიშით, ვაი თუ მარცხი რამ მომივიდესო, მაგრამ წინაღობით დაწყებულ მგზავრობის გაგრძელება კი შეუძლია; ამასთან, წყურვილი რაც უნდა საშინლად აწუხებდეს, მდინარის წყაროს წყალს არ დალევს: მთვარე ამ დღეს მდინარეებს ავსებს შხამიან მყვარებით და ამ მდინარეების წყალს სასმელად უფარგისად გადააქცევს იმათთვის, ვინც არ იმარხულებენ მთვარის დღეს და მოგზაურობენ. ორშაბათობით სულ ახლახან მეგრელებს მარხულობდნენ და ზორცს არა სჭამდნენ. მეგრელებს უყვართ ის სახელები, რომლებიც მათის თაყვანისცემის საგანს მოაგონებს. მეგრელ შამაკაცთ ხშირად ჰქვიათ ასეთი სახელები: უთუთია, თუთაშხია (თუთაშ დღია ანუ მთვარის დღეო), აგრეთვე ქალის სახელი თუთა (მთვარე).

კვირიაკის მეორე დღე, როცა მეგრელთა ჩვეულებით „ეშინერს“ (არა ხამს) ქორწინება — პარასკევია ანუ მეგრულად ობიშხა (სწორად — ობიშ დღა) ე. ი. დღე ობისა — წვიმის ღმერთისა. ეს დღე სულ ძველად

ნეშვიდედ დღე იყო კვირიაკისა და სულ დიდი უქმე იმ დმერთისა, რომელსაც ჩვენი წინაპარნი ყველა დმერთზე მეტად სცემდნენ, თაყვანსა, რომელიც გამოგზავნი იყო ჭირნახულისათვის და საერთოდ მცენარეთათვის ესდენ საჭირო და აუცილებელ წვიმისა.

რამდენსამე დღის წინათ ქორწილამდე, სასიძო თავის ნათესავნაცნობებს სიტყვიერად აცნობებს მომავალი ქორწილის ამბავს. ცნობის მიწოდებას კისრულობს მაგინაფალი (შემტყობინებელი), რომელიც ახლო-მახლო ფეხით დაუვლის ხალხს, ხოლო ვინც შორსაა, იმათთან ცხენით მიდის და ისე ატყობინებს ქორწილის ამბავს და საზოვს დაესწრონ. ქორწილში, ჩვეულებრივ, დიდძალ ხალხსა კვატიყებენ. რაც უფრო მეტია სტუმრები, მით უფრო დიდ შთაბეჭდილებას სტოვებს ქორწილი ყველაზე; მით უფრო დაკანონება შესრულებულის აქტისთანამოგვარებების თვალში ყოველ ეჭვს გარეშეა. ამიტომ ყველას თავის სასიამოვნო მოვალეობად მიაჩნდა დაესწროს ქორწილს; სასიძოსათვის დიდ შეურაცყოფად ითვლება, როცა ვინმე დაპატიყებულთავანი არ დაესწრება მის ქორწილს.

მეგრელი ცდილობს, რაც შეიძლება, დიდის ამბით და ზეიმით გადაიხადოს ქორწილი. ამისთვის არა ზოგავს არც ხარჯსა და აღარც შრომას. მეგრულ ქორწილში, სულ უკანასკნელი, 100—200 კაცი იყრის თავს. ქორწილში მსახურთა რაოდენს ამ შემთხვევაში მეზობლები კისრულობენ და, რა თქმა უნდა, უსასყიდლოდ. ხელმძღვანელად ჰყავთ სიძის ოჯახის ერთ-ერთი წევრთავანი.

ყოველთ უწინარეს, ეზოში კეთდება „შეფა“ ანუ წყნელის გრძელი კარავი, ზვიდან ჩალით გადახურული. „შეფა“ — სამყოფელია სიძისა, რომელსაც მაფა (მეფე) ჰქვია. „მაფა“ — მეფეა, ჭარის უფროსია, ე. ი. აღამიანია, რომელსაც პირველი ადგილი უჭირავს სხვებთან, მასვე აქვს მინიჭებული უზენაესი ხელისუფლება. აქედან სრულებით ბუნებრივია, რომ პატარძალს „დედოფალს“ ეძახიან. შეფაში ორ წყებად სუფრის მაგიერად დამაგრებულია ფიცრები; ხოლო შეფას სიღრმეში ტახტის მსგავსი რამე სდგას, ამოდლებული — ეს არის „დასაბრძანებელი“ „მეფისა“ და „დედოფლისა“. თვით ეზო გადაქცეულია სამზარეულოდ: ცის ქვეშ დიდი ცეცხლია დანთებული, ზედ შემოდგმოლია საქორწილო დიდი სპილენძის ქვაბები და შიგ იხარშება ლხინისათვის დაკლულ ხარების. ცხვრებისა და ღორების ხორცი; აქვე იხარშება ღომი.

„მეფე“ წინდაწინვე ირჩევს „მაყრებს“ ანუ ამხანაგებს, რომლებიც მას მიჰყვებიან და ეხმარებიან ცოლის მოყვანაში. „მაყარე“ — რაზმი, 10—15 ახალგაზრდა კაცისაგან შემდგარი. ყველანი თავით-ფეხამდე შეიარაღებულნი არიან. სულ პირველად „ქალის მოყვანისას“ მაყრებს ვეალებოდათ მოხმარებოდნენ „მეფეს“ სხვა გვარის ქალის მოტაცებაში.

ამგვარსავე აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს მაყარი თანამედროვე მეგრულ ქორწილში იმ შემთხვევაში, როცა საცოლე ძალით, ქალისა და მის მშობლების სურვილის წინააღმდეგ, უნდა მოკვდარონ მეფეს. მაგრამ ეს მაყრები განგებ იჩენენ ამ მეომრულ ხასიათს მაშინაც, როცა საქმე მშვიდობიანადაა თავდება, ორსავე მხარის თანხმობით, რადგან თუ ამ მებრძოლთა როლი განგებ, მოსაჩვენებლად არ იკისრეს, თუ ყველას აზრს იჩენეს, რომ ქალი ძალითაა მოტაცებული, ცოლის მოყვანა მეგრელის თვალში კანონიერად არ ითვლება.

ქალის მოტაცებას მეგრელი მაშინ მიჰმართავს, როცა მშობლები ქალისა წინააღმდეგი არიან თავისი ქალი მიათხოვონ მის შერთვის მსურველს. ასეთ შემთხვევაში სასიძო, მაყრების თანხმობით, ღამით ქალის მოსატაცებლად თავს დაეცემა მის სახლს. ქალის მშობლები თავიდანსხმელებს გაუძალდებიან. მშობლებს მიეშვილებიან თანამეგვარენი, მეზობლები და გაიმართება ნამდვილი ხელჩართული ბრძოლა, რომელიც ჩვეულებრივ, თავიდანსხმელების სასარგებლოდ თავდება, რადგან ესენი წინდაწინვე არიან მომზადებული ბრძოლისათვის და ყოველი ღონე იღონეს გამარჯვებისათვის.

მოტაცებული ქალი პირველ ხანებში მოთავსებული იქნება რომელსავე გავლენიან კაცისას, რომელიც მფარველად გამოუჩნდება როგორც მოტაცებულს, ისე მის მომტაცებლებს. რაკი გავლენიანი კაცი ჩაერევა საქმეში და ქალის მშობლები დაინახვენ, რომ მეტი დევნა უსარგებლო იქნება, მეტი გზა არ იქნება, უნდა დათანხმდნენ მშვიდობით გაათავონ საქმე. სასიძო ქალის მშობლებს მოუყვანს ძროხას, მოუტანს ბლომად ღვინოსა და პურს, სატანისამოსეს; გაიმართება შესარიგებელი სადილი და გუშინდელი მოსისხლე მტრები ნათესავებად იქცევიან. ამის შემდეგ სასიძო პატარძალს თავის სახლში წაპოყვანს და ქორწილსაც გადაიხდის. უნდა შევნიშნოთ, რომ სასიძოს ცდა საპატარძლოს მშობლებთან შერიგებისა, — შედარებით ახალი ამბავი გახლავთ და ჩვეულებად გახდა საეკლესიო წესის გავლენით. ეკლესიაში ჯვარისწერისთვის საჭირო იყო ორისავე მხარის თანხმობა. წინათ-კი, თუ ვაჟი ქალს მოიტაცებდა და მოახერხებდა და მის მშობლებს როგორმე თავს დააღწევდა, ამით უმთავრესი დაბრკოლებათაგანი გადალახულად ითვლებოდა და მღვდელიც წინააღმდეგი არ იქნებოდა ჯვარი დაეწერა.

საცოლეს მოტაცების გვერდით მეორე ფორმაცაა ცოლის შერთვისა, შედარებით პირველთან უფრო რბილი. ეს არის „გიოთოჩყუათა“ (მოტყუებით, ჩუმიად წამოყვანა). „გიოთოჩყუათა“ არის ნამაღლიად, ქურდულად, მაგრამ ქალის თანხმობით წამოყვანა ქალისა დიდ-მამის სახლიდან. ამ შემთხვევაში სასიძოსა და მის ამხანაგების მღვდმარეობა შედარებით ადვილია. მაგრამ თუ გაუგეს და ხელი შეეშალა სასიძოს,

მშობლები და ერთმოგვარენი თოფ-იარაღს მიჰმართავენ. უმეტეს შემთხვევაში, მოტაცებით ქალის წაყვანას მაშინ მიმართავენ, როცა ქალის მითხოვების თანხმობა მშობლების მხრივ არის, მაგრამ საქმეს აბრკოლებს უმზითვობა. მოგვარეების თვალში რომ სახელი არ გაუტყდეს და ამასთან რომ ფორმალურად უფლება ჰქონდეთ მზითვეი არ მისცენ მათს სახლიდან მოტაცებულ ქალს, მშობლები სიმულაციას მიჰმართავენ და ვითომ გაუძალიანდნენ მომტაცებელთ. როცა სასიძო და მისი მამრები ქურდულად წამოყვანილ ქალიანად სოფელს გასცდებიან და ცოტა ხანი რომ გაივლის, მშობლები და ნათესავეები შეჰქმნიან ყვირილს და გამოეკიდებიან უკან, სცილიან სოფელს გაქვეულებს მიმართულებით და სხვადასხვა. მალე უკანვე დაბრუნდებიან ხელცარიელნი, მაგრამ თავს ვითომ ინუგეშებენ, რომ თავიანთი ვალი მოიხადეს თუ ეს ფორმალობანი შესრულებული არ არის, ქალის მშობლებს საქციელი დიდ სირცხვილად ჩაეთვლებათ მათი ნათესავეების თვალში; ეს ცოტა! თავიანთს თავს შეურაცხყოფილებად ჩაათვლიან თანამოგვარენი, რომლებსაც გამოერივნენ ისეთი წევრები, რომელთაც გულგრილად, უპროტესტოდ, „თოფის გაუსროლელად“ ნება მისცეს სხვა გვარის ხალხთ ჩვენ შევერცხვინეთ და ჩვენგან ქალი მოეტაცნათო.

„მოტაცება“ ანუ „გამოტყუებით წამოყვანა“ ქალისათვის ნიშნავს მისს ღირსებას, განსაკუთრებით მისს სილამაზეს. ამიტომ მოტაცებით შერთულ ქალს ყოველთვის უპირატესობა აქვს შედარებით ისეთთან, ვინც, მშვიდობიანად არის მოყვანილი ქმრის სახლში; ამიტომ მოტაცებულ ქალს ყოველთვის თავის მოსაწონებლად აქვს თავისი მდგომარეობა. რაც შეეხება იმას, თუ ქალს მოსწონს, თუ არ მოსწონს თავისი მომტაცებელი, ამას ანგარიშს არავენ უწევს; ქალს უფლება არა აქვს საქმროს არჩევისა; რაჟი მოტაცებულია, იცის, რომ სულით და ზორციით ეკუთვნის თავისს მომტაცებელს და მისი მხრით, ცოტა რომ არ იყოს, უკუთობ აქნებოდა წინააღმდეგობა გააწია და თავის ბედს არ შერიგებოდა. ის ხომ აკნინიდანვე შეზრდილია იმ ქეშმარიტებას, რომ გათხოვებამდე ეკუთვნის მამას, ზოლო შემდეგ — იმას ვინც მის ქმრად გახდება.

დასასრულ, არის მესამე სახე ცოლქმრობისა — თხუალა (თხოვნა). თვითონ სიტყვა (თხოვნა) გვიჩვენებს ამ შემთხვევაში ცოლ-ქმრობის მშვიდობიან ხასიათს. ძალადობა, რომელსაც აუცილებლად სისხლისღვრა მოსდევს, როგორც სახიფათო განზრახვა, ცოტ-ცოტათი გამოდის ჩვეულებიდან და უპირატესობა ეძლევა მშვიდობიანი გზით კითხვის გადაწყვეტას, ორსავ მხრის თანხმობით.

ზემოთ ჩვენ ვილაპარაკეთ გაშინჯვისა და ნიშნობის შესახებ, რასაც გერა ვხედავთ ქალის მოტაცებისა და ნამალევად წაყვანის დროს, როცა

კითხვა წყდება წინასწარ მოულაპარაკებლად ქალის დაპატრონების მსურველსა და ამ ქალის მშობელთა შორის.

მიუხედავად ამისა, ქალის მოტაცების სიმულაციის ფორმა დაცულია ქალის მოყვანის პროცესში და ლხინის დროს. პატარძლის მოსაყვანად მიემგზავრება თოტ-იარაღში ჩამჭდარი რაზმი სასიძოს მეთაურობით.

პატარძლის სახლში სასიძოს რაზმს დახვდება ქალის ნათესავებისაგან შემდგარი რაზმი. ჩვეულებრივ, ეს რაზმი ქალის ძალით მოტაცების დროს მომტაცებლების წინააღმდეგ აქტიურად გამოდის, ამ შემთხვევაში კი ვითომ არიან ქალის მომხრენი, მაგრამ ძლეულ მხარეს წარმოადგენენ და იძულებულნი არიან ჩუქად იყვნენ. სასიძოს მაყრები პატარძლის მაყრებს ქედმაღლურად უყურებენ, თითქმის ზიზლით, გესლიანად დაცინიან. ზოგჯერ საქმე ისე გამწვავდება, რომ იარაღსაც დაატრიალებენ.

როცა სასიძო და მისი მაყრები პატარძლის სახლში მოვლენ, მათს პატივსაცემლად მცირე ნადიმს გაუმართავენ. ამ ქეიფს არც ქალი ესწრება, არც მისი მშობლები. დროსტარება დიდხანს არა გრძელდება, რადგან უკან უნდა დაბრუნდნენ და დიდხანს დარჩენის დრო არა აქვთ.

სანამ სასიძო და მისი მაყრები სუფრას უსხედან, მეორე ოთახში რამდენისამე მეზობლისა და აგრეთვე სასიძოს ინტერესების წარმომადგენელის თანდასწრებით ხდება ჩაბარება პატარძლის მზითვისა. პატარძლის ერთ-ერთი ნათესავი ხელში იღებს თითოეულად მზითვის ნივთებს და ყველას გასაგონად იძახის: „ესა და ეს (სახელი და გვარი ქალის მამისა) თავის ქალს ატანს შემდეგს „ოჰყუღურს“ (მზითვეს)“; მერე ყოველ ნივთის სახელს იტყვის და გვერდზე გადასდებს; იქვე, თუ ვინმე წერა-კითხვის მცოდნე აღმოჩნდა, — ამ ნივთების სიას შეადგენენ და სიმტკიცისათვის მოწმეები ხელს მოაწერენ.

აღწერილ ნივთებს მზითვისას ურემზე დააწყობენ და სასიძოს სახლში გაუგზავნიან.

თუ ქმარი გარდაიცვალა და შვილები არ დარჩა, ქვრივს უფლება აქვს, თუ მეორეჯელ გათხოვდა ან თავის მშობლების სახლს დაუბრუნდა, თავისი მზითვეი უკანვე მოითხოვოს. თუ რამე გაუგებრობა მოხდა, მზითვის რაოდენობას მზითვის ჩაბარების დროს დამსწრე მოწმეების ჩვენებით გამოარკვევენ.

სანამ მაყრები სუფრას უსხედან, ხოლო სხვები მზითვის გამოწყობაში არიან გაართულნი, ატირებულ საპატარძლოს ტანთ აცვამენ გასამგზავრებლად. რომელიმე ხანშიშესული ნათესავი ქალთაგანი მდ ა დ ე დ უნდა გამოჰყვიეს ქალს. მდადე — პირდაპირ ნიშნავს: თითქმის დაი, თითქოს დაი. საქორწილო მოგზაურობაში დადე საპატარძლოს თან ახლავს და მასთან რჩება იმ წუთამდე, როცა ახლად დაქორწინებულნი მარტონი დარჩებოდნენ. დადეს საქმეა გააცნოს პატარძალს საიდუმლოებანი

ცოლქმრული ცხოვრებისა, რომელსაც აქამდე ყოველგვარად უმაღავედნენ. პატარძალი განუწყვეტლივ სტირის, ხმას არავისა სცემს. დადგება უამი, როცა პატარძალი მშობლებს უნდა გამოეთხოვოს. გამოთხოვების წინ მშობლები დალოცავენ ქმართან გასამგზავრებელ ქალს.

ეს ჩვეულება (გასათხოვებელ ქალის დალოცვისა გასამგზავრებლად) მოგვაგონებს მეგრელების იმ ჩვეულებას, რომელსაც მიმართავენ შინაური საქონლის გაყიდვის დროს. პატრონი გ:ს:სკიდ საქონლის საფასურს რომ მიიღებს, სანამ საქონელს ახალს პატრონს ჩააბარებდეს, უნდა დალოცოს, ე. ი. უნდა დაამტკიცოს, რომ არ ნანობს გულწრფელად მის მოშორებას და ლოცავს: შენი თავი შენს ახალ პატრონს მშვიდობაში მოახმაროს, შენის კარგის სამსახურით მისი გული გაახაროს... ხოლო თუ პატრონს გული სწყდება საქონლის გაყიდვაზე, გასაყიდი საქონელი. მეგრელების რწმენით, ახალ პატრონს არ გამოადგება, მალე მოკვდება, უკეთეს შემთხვევაში, რამე დაუშავდება და სამუშაოდ გამოუსადეგარი გახდება. საყურადღებოა ისიცა, რომ ოთხფებიანს ან რამე ნივთის, ანდა სამეურნეო ნაწარმის გაყიდვის დროს, მეგრელი გამყიდველი პირდაპირ ხელში თავის დღეში არ გადასცემს საქონელს: თუ ეს პირუტყვია, მიაბამენ ღობეზე ან ხეზე და მყიდველმა თვითონ უნდა მოხსნას თავის ხელით; ხოლო თუ ეს უსულო საგანია, გამყიდველი მაგიდაზე ან ძირს მიწაზე დასდებს და მყიდველმა უნდა აიღოს. მეგრელსა სწამს, რომ იმ ნივთთან ერთად, რომელსაც უშუალოდ სხვას აძლევს ხელში, მთელი მისი ქონება გამოეცლება, გაყიდულ ნივთს გაჰყვება. გარდა ამისა, გასაყიდ ოთხფენს ერთი ბღუჯა ზალანი უნდა მოაცალოს (შინაურ ფრინველს—ერთი ბუმბული). ამის შემდეგ, აქაულების რწმენით, არ შემცირდება რაოდენობა მისი მეურნეობის არსთა სხისა, რომელსაც ეკუთვნოდა გაყიდული საქონელი. გაყიდვის დროს ამ აქტსა ჰქვიან ხელის დაბრუნება. გასაყიდ საქონლის დალოცვისას პატრონი სამჯერ დაატრიალებს მარცხნიდან მარჯვნივ და ეტყვის: ღმერთმა მარჯვნივ გატაროს (საქონელი), შენს ახალს პატრონს მის გულისგასახარად გამოსდგომოდე“. სამჯერ მარჯვნივ შემოტრიალდება („მორძგვიშე დორთინაფა“) სასყიდ ან გასასყიდ საქონლისა მთავარი ნაწილია მეგრულ დალოცვის ცერემონიისა.

საპატარძლოც ამნაირივე საქონელია ყიდვა-გაყიდვისა: მშობლებმა ის სასიძოს უნდა მიჰყიდონ და, როგორც გასასყიდი რამ, გამყიდველებმა უნდა დალოცონ, სანამ მყიდველს გადასცემდნენ. ასეთ შემთხვევებში ყოველთვის სცენაზე გამოჩნდება ძიძა და სასიძოს უნდა მოსთხოვოს „ნაძუძური“ (საპატარძლოსათვის პატარაობაში ძუძუს წოგებისათვის თანხა), უამისოდ არამცთუ არ დალოცავს, არამედ წინააღმდეგი გაბდება მისი წაყვანისა. ძიძის მოთხოვნა ყველასათვის საფუძვლიანად

ითვლება და უნდა დაკმაყოფილებულ იქნეს; ამიტომ სასიძო აჩუქებს საკაბე ჩითს ან ფულად, რამდენიც შეუძლია. ძიძა ნაძუტურს რომ მიიღებს, საპატარძლოს სამჯერ შემოატარალებს მარჯვნივ და თან ლოცავს: „მთელს შენს სიცოცხლეს მარჯვნივ გვევლოს, ყველაფერში გაგამარჯვებინოს, შენი პატრონი“ (ქმარი) შენი მადლიერი ამყოფოს, ყოველთვის და ყველაფერში ზისი გულის გასახარებლად მოქცეულიყავ... ქვეყნის გამჩენმა ღმერთმა დიდხანს გამოყოფოს, შვილებით აგავსოს... როცა ძიძა არ არის, ნაძუტური ქალის ღედას უნდა მისცენ.

მაგრამ ძიძას გარდა სხვაცაა, ვინც ქალის გათხოვების დროს სასიძოსაგან საჩუქარსა თხოულობს. ბატონყმობის დროს ბატონი სასიძოს ეგრეთწოდებულ „საჩქმესა“ სთხოვს, ე. ი. ჩექმების სასყიდელ ფულს; ეს ჩვეულება დარჩენილია დღეს იქ, სადაც გლეხი იჯარით იღებს ბატონის მიწას დასამუშაებლად. ასაჩუქრებენ აგრეთვე ფულითა და სხვა რამე-რუმეთი საპატარძლოს დაძმებს. ამას შემდეგ დედამა, რომელთაც უკვე მიიღეს სასყიდელი საპატარძლოსათვის, ლოცავენ თავიანთს ქალს. ყველანი ჰკოცნიან, თავზე ხელს შემოავლებენ („ხეშ გოლუაფა“) და შესვამენ ცხენზე.

ხეშ გოლუაფა ანუ თავზე ხელის შემოვლება ითვლება განუსაზღვრელ სიყვარულის ნიშნად. იგივე ნიშანია იმისა, რომ ხელის შემომვლები მზადაა მოკვდეს იმის მაგიერ, ვისაც ხელს შემოავლებენ. ეს ჩვეულება წარმოშობილია მეგრელის იმ რწმენისაგან, რომ ერთს შეუძლია მეორის მაგიერ მოკვდეს, ერთს შეუძლია თავისი სიცოცხლე მეორის კარგადყოფნას ამსხვერპლოს. მიმართავენ ამ ჩვეულებას განსაკუთრებით მაშინ, როცა საყვარელი არსება ვინმე მძიმედ ავად გახდება. მაგ., შვილის ავადმყოფობის დროს ღედა ან მამა ავადმყოფისა სამჯერ შემოავლებს ხელს ავადმყოფს თავზე და ამით სიკვდილს ეხვეწებიან ავადმყოფ შვილის სულის მაგიერ იმათი სული წაიყვანოს და სიკვდილს საბუთი არა აქვს ამაზე თანახმა არ გაუხდეს შშობლებს. შეიძლება ადამიანის მაგიერ მსხვერპლად სიკვდილმა ცხოველიც შეიწიროს, ამ შემთხვევაში შესაწირავ საქონელს სამჯერ შემოატარებენ ავადმყოფის გარშემო. მაშინაც სიკვდილი არას ერჩის ავადმყოფის სულს და სჯერდება შეწირულ საქონელს. თავზე შემოსავლებად ძველად ხარი იცოდნენ, მერე მოზვერს, ხბოს ან ცხვარსა სჯერდებოდა სიკვდილი. ბოლოს, პრაქტიკული გახდა შებრედი და ეუბნება სიკვდილს: მამალს დამჯერდიო. რა თქმა უნდა, მამლის დაკვლა უფრო ადვილია. ვიდრე ოთხფეხი საქონლისა. სულ ბოლოს, მამლის მაგიერად შინ ჩამოქნილ თავლის სანთელს შემოავლებენ თავზე ავადმყოფის. ეს სანთელი ავადმყოფის მორჩენამდე მის თავთ არის, ხოლო მორჩენის შემდეგ ეკლესიაში მიაქვთ თავიანთ სალოცავ ხატთან. აქედანაა

რომ შემოდებელია მეგრული თხოვნა: „შენს სანთლად დამწვარვიყო“, ე. ი. ისევე დავიწვები შენს თავზე შემოსავლებ სანთლად. რაკი მეგრელსა სწამს შესაძლებლობა ერთის სიკვდილისა მეორეს მაგიერ, ადვილი იყო მისთვის შეექმნა ფორმულა ენერგიულის ხვეწნისა: „სქანი დუს ქოგულე“ (თავზე შემოგველე), „სქან მანგორო დობღურედა“ (შენს მაგიერ მომკვდარვიყო) ან მოკლედ — „ქოგალე“ — შემოგველე. ასეთსავე ძალას მიაკუთვნებს მეგრელი მეორე სახის ხვეწნას: „სქანი ჭირიმა“ — შენი ჭირიმე. ეს თქმა იხმარება ხვეწნისა და ალერსის დროს, და ამის მთქმელი იმას, ვისაც ეხვეწება რასმე, არწმუნებს: ყოველი შენი ჭირი და უბედურება მე მქონდეს, შენ მაგიერ მე მოვკვდეო. ამ ფორმულას, ხმამალა წარმოთქმულს, ადამიანის ყოველგვარ უბედურობის სული გაიგონებს, და რაკი თვითონ განთავისუფლდება ჭირისაგან, და ეს ჭირი გადავა მახვეწარის სხეულში, ამ მახვეწარს ადვილად შეუსრულებს ხვეწნას.

თავზე ხელის შემოვლების ჩვეულება მეგრელებში, სხვათა შორის, მეგრულ დალოცვის ერთ სახედ ითვლება და მას მიმართავენ უმთავრესად ქალები (ძალიან იშვიათად — მამაკაცები), როცა ვისმე შორს სადმე ისტუმრებენ. ამ შემთხვევაში დალოცვის საგანია საპატარძლო, რომელიც დედ-მამის სახლ-კარს სამუდამოდ შორდება და ოღონდაც რომ სჭირია მშობლებმა მაგრად დაულოცონ შორი, ვინ იცის, რა განსაცდელით სავსე გზა...

მშობლების სახლიდან წამოყვანილ პატარძალს თავის ჩითით ისე აქვს შეხვეული სახე, რომ თვალები-ღა უჩანს. როცა ცხენზე უნდა შესვან, უძალიანდება, ერთბაშად არა წდება, ტირის, „სხვებს“ არ უნდა გაჰყვეს, თავისიანების დატოვება ემძიმება... ბოლოს, ყველაფერი მზადა. სასიძო და მაცრები ცხენებს მოასხდებიან და გზას შეუდგებიან, გაისმის თოფების ხმა, შეაქნება ჩოჩქოლი. ცხენებს მათრახები ძალზე შემოჰკრეს... სასიძო წინ მიუძღვის, მას მიჰყვებიან მაცრები, ხოლო სულ ბოლოს მისდევენ საპატარძლო და მასი მდადე*. ნათესავთაგანი საპატარძლოს არავინ ახლავს, მათგანი არავინ ღებულობს მონაწილეობას შემდგეს საქორწილო ცერემონიებში და საერთო მხიარულებაში, რადგან ესენი წარმოადგენენ მხარეს დაღონებულს, დაძმარებულს, მჭმუნვარეს, მხარეს, რომელსაც დაეცნენ და რომელსაც საპატარძლო მოსტაცეს...

* მეგრული წესს თანახმად, ქალი თავს დღეში არ მიდის არც ქვეითად და აღარც ცხენით მამაკაცის გვერდით, და მათ უფრო მის წინ. ქალი უძველად მამაკაცს მისდევს. ეს გადმონაშთია იმ ჩვეულებისა, რომლის ძალით მამაკაცს შტერთან შეხვედრისას ქალი თავის ზურგს უკან უნდა ჰყოლოდა, ამ ზურგით დაეფარა, როგორც სუსტი არსება, და არამც და არამც — მტრის პირისპირ.

გზაში მაყრები მღერიან მაყრულს, რომელსაც მეგრულად ჰქვია: „კუჩხა ბედინერი“, რაც ქართულად ნიშნავს „ბედნიერი ფეხი“. ამ სიმღერით მაყრები გამოსთქვამენ სურვილს, რომ საპატარძლო კარგის ფეხისა იყოს, მის შემოსვლას სასიძოს სახლში მოჰყოლოდეს ბედნიერება და წარმატება. ამ სიმღერის მნიშვნელობა ჩვენთვის გასაგები იქნება, თუ მოვიგონებთ, რომ მეგრელებსა სწამთ სხვათა შორის, შემდეგი: ყოველ უცხო კაცს, რომელიც ამა თუ იმ სახლში შემოდის, თან შემოაქვს „უბედურება“ ან „ბედნიერება“, რომლებიც მეგრელების მიერ წარმოდგენილი არიან როგორც საგანგებო სულნი. არიან ისეთი ადამიანები, რომელთაც ყოველთვის უბედურება შემოჰყვებათ და ამიტომ ასეთ „უბედური ფეხის“ ადამიანის შემოსვლას ყველა ერიდება; პირიქით, არიან ისეთები, ვისაც ყველგან შემოჰყვებათ ბედნიერება და საერთო სიხარული*. ამ სიმღერას საბრძოლო კილო აქვს და ბედნიერების სულს შეჰღალადებენ: „გვისმინე და საპატარძლოს კვალზე შემოდი სასიძოს სახლში“. ეს სიმღერა გრძელდება სასიძოს სახლამდე. სიმღერის დროს დრო და დრო ისმის თოფის სროლა, რითაც ყველას აუწყებენ—საპატარძლო მოგვეყავსო.

სანამ საპატარძლოს საქმროს სახლში შეიყვანდნენ, ყველანი ეკლესიისაკენ მიდიან საეკლესიო ჯვარისწერისათვის. ერთ-ერთი მაყართავანი მეჯვარედ ანუ გვირგვინის შემცვლელად უდგება სასიძოს. მეჯვარე ჯვარსაწერებს ხელის თითებზე უცვლის სანიშნო ბეჭდებს.

ჯვარისწერამდე მღვდელი სასიძოსა და საპატარძლოს ეკითხება— ხომ თანახმანი ხართ ჯვარისწერისა? სასიძოსაგან ადვილია ხოლმე თანხმობის გაგონება, მაგრამ საპატარძლოსაგან ისეთისავე პასუხის მიღება, უმეტეს შემთხვევაში, ძალიან ძნელია, რადგან მთელ საქორწილო ცერემონიის დროს მისი მხრით ხმის ამოღება უწყსოებად ითვლება; ბოლოსა და ბოლოს, მისი მხრით სიჩუმეს თანხმობის ნიშნად ჩასთვლიან. მღვდელი მოითხოვს, რომ საპატარძლომ ჯვარის წერის დროს სახიდან რიდე მოიხსნას; თითქმის ძალათი დაითანხმებენ, მისი აზრით, ამ მოურიდებელ მოთხოვნაზე. სასიძო, ჩვეულებრივ, პირველად ხედავს გვირგვინ ქვეშ საპატარძლოს სახეს, რომელიც მისგან აქამდის გულმოდგინედ დაფარული იყო. და სწორედ, ჯვარის წერის დროს იციან სასიძოებმა ჯვარისწერაზე უარის თქმა, როცა აღმოჩნდება, რომ პატარძალი შეცვლილია. ასეთი „სიყალბე“ სულ ადვილად ხდება მეგრულ ჯვარისწერაში, რადგან სასიძოს სულ უკანასკნელ წუთამდე შემ-

* მეგრელთა ამ რწმენის შესახებ დაწერილებით იხილე ამავე კრებულში ჩვენი ღერძილი „ახალი წელიწადი სამეგრელოში“.

თხვევა არა აქვს ნახოს თავისი საბედლო: გაშინჯვის დროს სასიძო არ ესწრება; არ ესწრება დანიშვნის დროსაც; ვერა ხედავს საპატარძლოს მაშინაც, როცა მშობლები თავიანთ სახლიდან ისტუმრებენ. ასეთი გარემოებით სარგებლობენ მშობლები გაშინჯვის დროს ვაჟის ნათესაებს უფრო ლამაზ ქალს აჩვენებენ, ზოლო გვირგვინ ქვეშ გამოჩნდება მახინჯი ვინმე, ის არა, ვინც უნდა შეერთო. რაკი „სიყალბე“ აშკარად გამოჩნდება, სასიძოს უფლება აქვს უარი სთქვას ჯვარისწერაზე, და, ცხადია, საქმე მწვევდება; განაწყენებული მხარე იძულებულია 'მერცხენისათვის შური იძიოს.

როცა ასეთი დამაბრკოლებელი მიზეზი არ იქნება, მღვდელი ჯვარისწერას შეუდგება. ჯვარისწერას რომ მორჩება, მღვდელი ჯვარდაწერილებს მიაწოდებს სეფისკვერის თითო ნატუნს და ფიალით ღვინოს, რომელიც თითოეულმა მათგანმა სამჯერ უნდა მოსვას. ბოლოს უნდა აკოცონ ერთმანეთს. მღვდელს დიდი შრომა დასჭირდება დაიყოლიოს ისინი, განსაკუთრებით პატარძალი; მამაკაცის მხრით ყოველგვარ წესიერების და კდემამოსილების ელემენტარული კანონის დარღვევად ითვლება საჯაროდ კოცნა არანათესავის ქალისა, თუნდაც მის მომავალ ცოლისა... ამჟღად დროს მეჯვარე სჭრის ძაფს, რომლითაც ჯვარისწერის დროს, საპატარძლო-სასიძოს ტანისამოსი ერთიმეორეს იყო მიმაგრებული.

ეკლესიიდან გამოსვლისას მეჯვარე პირველი გაისვრის დამბაჩას, იმას სხვა მაყრები მიჰყვებიან და ისეთი სროლა ატყდება, კაცს ბრძოლა ეგონება. ამ სროლამ უნდა გამოხატოს სიხარული ყველასი მომხდარ ამბის გამო.

საეკლესიო ჯვარისწერა ძველად სამეგრელოში, როგორც ამას კათოლიკეთა მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი მოგვითხრობს თავის „სამეგრელოს აღწერაში“, ეკლესიის გარეშეც იცოდნენ მარანში. მარანში, სადაც საღვინე ქვევრებია, ოჯახის უფროსი ამ ქვევრების თავზე დღესასწაულებში ლოცულობს ხოლმე და წმინდანებს, ვის სახელზედაც ღვინო იქნება ჩასხმული ქვევრში, შეავედრებს თავის ოჯახის წევრების თავს. ამიტომ მარანი ისეთივე წმინდა ადგილად ითვლება, როგორც რომელიც გინდა ეკლესია, და ძველად მარანში სწორედ ამიტომ ხდებოდა ჯვარისწერა.

სიძის სახლამდე სანამ მოვიდოდნენ ნეფე-დედოფალი და მაყრები, ერთ-ერთი მაყართაგანი სხვებს გამოეყოფა და ცხენის ქენებით წამოვა და შინ დახვედრილ სტუმრებს დამბაჩის სროლით შეატყობინებს ნეფე-დედოფლის მოახლოვებას. საქორწილო ცერემონიაში ამ როლის ამსრულებელსა ჰქვიათ „მახარობელი“ ანუ სასიხარულო ამბის მომტანი. უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს სახელი ეწოდება ყველას, ვინც ვისმე სასი-

მოვნო ამბავს გააგებინებს, განსაკუთრებით ბრძოლის ველიდან მტერზე გამარჯვების ამბავს ვინც ახარებს შინაურებს. და რადგან ქალის მოტაცებით ცოლის შერთვას უეჭველად მოსდევდა ორთა მოწინააღმდეგეთა შეტაკება, თუ გამარჯვებულები სასიძოს მომხრეები იქნებოდნენ, ერთ-ერთი ბრძოლაში მონაწილეთაგანი ისწრაფოდა თანასოფლელნი გაეხარებინა მტრების დამარცხებით. რაკი თანამედროვე ქორწილი მშვიდობიანის ხასიათისაა, მახარობლის როლს წმინდა სიმბოლური ხასიათი აქვს. სიძის სახლს რომ მიუახლოვდება, მახარობელი დამბაჩას ისერის და საჩქაროდ შემოიჭრება ეზოში, სადაც გახარებული ხალხი დახვდება. ყველას ეტყვის, რომ ნედფე-დედოფალი, საცაა, მოვლენო. ამ „ტკბილ“ ამბისათვის ჯერ პირში ერთ კოვზ თაფლს ან შაქრის ნატეხს ჩაუდებენ, მერე კი დიდის ხნის მგზავრობით მოშვიბულს და მოწყურებულს მწვადსა და ღვინოს მიაწოდებენ. მახარობლის პირში შაქრის ნატეხის ჩადების ჩვეულებისაგან წარმოიშვა მეგრული და საზოგადოდ ქართული თქმა „შენს პირს შაქარი“, ე. ი. მუდამ შაქარი გდებოდეს პირში, შენს სიცოცხლეში ტკბილი საკმელი გეჭამოსო. ამ თქმით მიმართავენ ვისმე, ვისაც კარგი, სასიამოვნო ამბავი რამე ამოუვა პირიდან.

4

დიარა (საქორწილო ლხინი). — სიძის სახლში პატარძლის შეპოყვანის ცერემონიები. — ცოლ-ქმრის პირველი დამე. — „მერჩქვანაფა“ ანუ „მოშინაურება“ (მეჩვევა შინაურ საქმეთათვის). — ცოლის მიერ პერიტრაზებით ხსენება ქმრისა და ქმრის ნათესაეების სახელისა. — სიძის მიერ ცოლის შობლების სანახავად წამოსვლა და მოსაკითხის მოტანა.

დიარა. მახარობელი რომ გამოჩნდება. ცოტა ხანიც გაივლის და ცხენოსნები, რომელთაც სიძე მოჰიძღვის, შემოაჭენებენ ცხენებს ეზოში, თან მღერაინ და დამბაჩებს ისერაინ. დიდის ამბით დაუხვდებიან. განსაკუთრებით ეფერებიან და ულოლიავენ ახალმოყვანილ რძალს. მდარე რძალს კბაზ გაუსწორებს, სიძეს გვერდით ამოუყენებს, მღერაინ „კუჩხი-ბედნიერს“ და ნედფე-დედოფალი სახლისაკენ გაემართებიან. ორი მაყარი კარის თავზე ხმლებს გადააჯვარდინებს და ამ სახელდახელო თაღს ქვეშ უნდა გაიარონ მედე-დედოფალმა. მაგრამ სანამ ზღურბლზე გადააბიჯებდნენ ფეხებს, კარებთან შეტრიალებულად თეფშს დაუდებენ; ზღურბლთან სიძე თეფშს ფეხს დაადგამს და გასტეხავს. მაყურებელნი იცინიან და ხარობენ. გასატეხი თეფში სიმბოლოა დედოფლისა, რომელიც უმანკო იყო (თეფშის მსგავსად მთელი), მაგრამ სიძის სახლის ზღურბლს რომ გადასცდება, თავისი ქალწულობა მსხვერპლად უნდა შესწიროს თავის „პატრონს“. ამით აიხსნება მეგრულ-

ლად ქალწულის წოდება—„უტახუ“ (გაუტეხელი), ხოლო სიქალწულეს მოკლებულ ქალსა ჰქვიან ტახილი—გატეხილი. პატარძალი სახლის შუაგულზე გამართულ კერას სამჯერ შემოუვლის, ხელს მოჰკიდებს კერას ზემოდან დაკიდებულ რკინის საკიდელას (ლარჰა), რომელზედაც ქვაბებს ჰკიდებენ ხოლმე საჭმლის მოსახარშად; მერე კერის პირას ჩამოჯდება, როგორც უცხო ადამიანი, რომელიც უნდა გაეცნოს ახალ სახლს, ოჯახის ახალ წიგთებს; შემდეგ პატარძალი სახლის კუთხეებს მიმოივლის, მიმოაბნევს ღომის მარცვლებს—გამრავლების სიმბოლოს, და დოქით წყალს მოასხამს მიწაზე დაბნეულ მარცვალს და ამით გამოსთქვამს ნატვრას კარგი ჭირნახული მოსულიყოს და ყანები გვაღვას არ შეეწუხებინოს. ამ ცერემონიით საძირკველი ეყრება ქმრის ჭერ ქვეშ მოყვანილ ცოლის სადიასახლისო მოვალეობათ.

შემდეგ ყველანი გაემართებიან შეფაში, სადაც გაიმართება საქორწილო ღმინი. პირველებად შემოდიან სიძე-პატარძალი და სხდებიან შეფის თავში.

ჩვენ ზემოთ მოვიხსენიეთ, რომ სიძეს ქორწილის დროს მათა (მეფე) ჰქვიან, ხოლო პატარძალს—დედოფალი, და ავხსენით კიდევაც ამ სახელწოდებათა წარმოშობის ამბავი. აქ დაუვმატებთ, რომ ღმინის დროს მეფე-დედოფალს დიდი და პატარა, ქალი და კაცი ყველანი ემორჩილებიან და ცდილობენ აამონ. მეფის ყოველი სიტყვა ბრძანებას (ზოჯუას) უდრის, ეს-ღა გესმით: „მაფაქ ზოჯუ“ (მეფემ ბრძანა), „მაფას ონებუ“ (მეფესა ჰნებაეს). ვინც მას მიჰმართავს, ცდილობს ყოველს თავის სიტყვას მისცეს ხასიათი უდიდესის პატივისცემისა, განსაკუთრებულის მორჩილებისა. მეფეს ქედმაღლურად უჭირავს თავი. ცოტას ლაპარაკობს, ყველას ისე უყურებს, თითქო მისნი ქვეშევრდომნი იყვნენ, მასთან სალხენად მოსულები... რაც შეეხება ქმრის გვერდით მჯდომარე დედოფალს, კალთაში ჩაუსვამენ მამრობითი სქესის ბავშვს:—ეს სიმბოლოა მის მომავალ დედობრივის როლისა და ამავე დროს უსიტყვო აღთქმა, მიცემული დამსწრეთათვის: პირველ შვილად ბიჭს ვიყოლიებო. დედოფალი სულ ჩუმადაა და ძლივძლივობით, ოდნავ პირს დააღებს და რისამე შეკითხვაზე ასე უპასუხებს: „ჰო“. „არა“ და თავი ისე უჭირავს, თითქო გულგრილი მაყურებელი იყოს ყველაფერი მისა, რაც მის გარშემო ხდება. სახეზე მანდილი აქვს მოხვეული, მხოლოდ შუა ღმინში, როცა დამსწრენი ერთხმად მოითხოვენ სახის ჩვენებას, მდაღე ნახევრად ჩამოხდის სახიდან მანდილს; მაგრამ საჭმელს მაინც არ ეკარება. მეგრელთ თქმაცა აქვთ: „მოჭყუდუცალო ხე“ (პატარძალივითა ზის), ე. ი. არასფერს აკეთებს, ხელგაუნძრევლადა ზისო.

მამაკაცები სუფრის მარჯვენა მხარესა სხედან, უფროს-უმცროსო-

ბის წესზე, ხოლო მარცხენა მხარეზე ქალები სხედან. არიგებენ კერ-
ქებს. უფროსები ანიშნებენ: დროა ჭამას შევეუდგეთო. სუფრაზე, ჩვეუ-
ლუბრივ, ყველაფერი უხვადაა, მაგრამ განსაკუთრებული ყურადღება
მიქცეული აქვს ღვინოს: სუფრაზე ღვინო იმდენი უნდა იყოს, რომ ყველას
სათრობადა ჰქონდეს; რაც უფრო მეტი სტუმარი ადგება სუფრიდან
მთვრალი, მით უფრო მნიშვნელობა ექნება ქორწილს, მით უფრო მეტს
ილაპარაკებენ იმაზე. ამა თუ იმ ქორწილში საჭმლის სიუხვე დიდხანს
იქნება ლაპარაკის და ქების საგნად; მდიდრული ღვინო ერთგვარ ისტო-
რიულ ამბის დარია: ამა და ამას ქორწილი რომ ჰქონდა, მას აქეთ ოცი
წელიწადიაო, იტყვიან ხოლმე ხშირად სოფელში. სანამ ღვინის სმას
დაიწყებდნენ, ამოირჩევენ ღვინის ხელმძღვანელს—ტოლუმბაშს. პირ-
ველად უნდა ადღეგრძელონ მეფე—მიზეზი ქორწილისა. უსურვებენ,
რომ ახალმოყვანილი ცოლი მისი გამგონე (მორჩილე) იყოს, ერთგული,
ყოლოდეს ექვსი ვაჟი და სამი ქალი, და დასასრულ, ერთმანეთს შეჰბე-
რებოდნენ, ერთი-მეორის სიყვარულში, როგორც „მზე და მთვარე“.

პატარძალს უსურვებენ: კარგი ფეხის იყავიო, ე. ი. შენთან ერთად
ამ სახლში შემოსულიყოს ყოველივე სიკეთე და ბედნიერებაო. მერე
ადღეგრძელებენ სიძის მშობლებს, სტუმრებს უფროს-უმცროსობის
წესით და სხვ. სმასთან ერთად სუფრაზე მღერიან მაყრულს და სხვა
სიმღერებს, რომელთა შინაარსი ასეთია: ღვინო ბევრი უნდა ვსვათ,
ღვინო ამხიარულებს ადამიანის გულს, უნდა ქალი გვიყვარდეს, მაგრამ
ჩვენი საყვარელი ახალგაზრდა უნდა იყოს, ბებერი რაში გვინდა და სხვ.
და სხვ. არის, მაგალითად, ასეთი, სულ ძველის-ძველი სუფრული
სიმღერა:

გეშვია, გეშვია,
ახალი და ჯვეშია...
უჩარღია, უჩა კოჩი...
ვაშუნდი და მუშა მოჩითი?!
გეშვი ღვინო, გეშაწუპი,
აშო მომიხარკაღე,
მა დეღბი მუშო მოყო,
ცირა მომიჩაკაღე...

(დაღე, დაღე,
ახალი და ძველია...
უჩარღია, შავო კაცო!...
თუ არ სვამდი, რისთვის მოხველი?!
დაღე ღვინო, გამოსცაღე (ჭურჭელი),
მერე აქეთ ვადმოვიღე;
დედაბერი რაღათ მინდა,
გოგო მომგვარეთ...).

ღვინის სმაში თავი უნდა ისახელონ განსაკუთრებით სიძის მაყრებ-
მა; ყველანი იმათ შესცქერაინ, — აბა ვინ უფრო ბევრსა სვამსო!... ამათ

* მეგრულ საასტროლოგიო მითოლოგიის თანახმად, მზე და მთვარე ცოლ-ქმარია,
ხოლო ვარსკვლავები — მათი შვილები არიან. თქმა: მზესა და მთვარისებურ დაბერება
უღრას სურვილს იცნოვროს კაცმა დაუსრულებლოვ, მსგავსად ზეციურ ცოლ-ქმარისა —
„მზისა და მთვარისა“, რომელნიც თანახმად მეგრულ მდაბითა რწმენისა, ქვეყნის
გაჩენიდან არსებობენ.

თავიანთი სიმღერებითაც უნდა ისახელონ თავი. ერთი მხრით, სიძის მყარება და, მეორე მხრით, პატარძლის მყარება შორის ნამდვილი შეჯობებაა გამართული. დამსწრენი ყოველთვის სიძის მყარებას ჰყვარებენ და ის უნდათ, რომ ესენი გამარჯვებულები დარჩნენ, როგორც სიძის ინტერესების დამცველნი. ვაი პატარძლის დამარცხებულ მყარების ბრალიცა: მათს დაცინვას და მასხარად აღებას საზღვარი არა აქვს!

შუა ლხინის დროს ორნი მოწესრიგეთაგანი აიღებენ თეფშებს და ჩამოუვლიან მოლხინეთ დუდიშგინათამალის (თავზე გადასაგდები) მოსაგროვებლად. ეს ის ფულია, რომელსაც ახალჯვარდაწერილის შესაწევრად აგროვებენ. დუდიშგინათამალი ნიშნავს — თავზე გადასაყრელს, ხოლო ამ შემთხვევაში — შესაწევარს, რომელსაც თავზე აყრიან სიძეს. უნდა ვიფიქროთ, რომ პირველად, როცა შემოიღეს ეს ჩვეულება სიძის დახმარებისა საქორწილო ლხინის ხარჯების გასასტუმრებლად, სიძის მოგვარეთ მოჰქონდათ ფულად შესაწევარი და თავზე აყრიდნენ; ისიც ამ ფულებს იღებდა და საქორწილოდ ხარჯავდა. მეგრული „გინათამალი“ და ფულის მოგროვება, სხვადასხვა ხალხს რომ აქვს ჩვეულებად საპატარძლოს გამოსასყიდად საერთო ძალ-ღონით, ჩვენის აზრით, ერთისა და იმავე წარმოშობისა უნდა იყოს. ამის ძალით, საპატარძლოც საერთო საკუთრებად ხდებოდა; ყოველი წევრი გვარისა, რომელიც მონაწილეობას ღებულობდა შესაწევრის გაღებაში, საპატარძლოს თავის საცოლქმრო უფლებას წაუყენებდა. მეგრელებს, როგორც მის მეზობელ აფხაზებს და ჩერქეზებს, შერჩათ მხოლოდ გადნაშთი ამ ჩვეულებისა: ქმარი ცდილობს საჯაროდ არ გამოაჩინოს თავისი განსაკუთრებული საცოლქმრო უფლებანი: გარეშეებთან ცოლიანად არ გამოჩნდება, სახელს არ უძახის, ლაპარაკში ცოლს იშვიათად ახსენებს და სხვ. და სხვ.; მაგ., ცოლისთვის ხელების მოხვევა ან მისი კოცნა გარეშესთან მეგრულ ქმრისათვის მეტად შესაცხვენ საქციელად ითვლება.

შესაწევრად აძლევენ ათ შაურთან 25 მანეთამდე; ყველაფერი დამოკიდებულია სტუმრების შეძლებასა და გულუხვობაზე, აგრეთვე იმაზე, თუ რა ურთიერთობა აქვს შემწირველს სიძესთან*. ამასთანავე, სიძის ნათესავეები, ფულად შესაწევარს გარდა, ნივთიერადაც ეწევიან: ჩვეულებრივ, მოჰყავთ ხარები, რომელთაც იქვე დაჰკლავენ ქორწილისათვის. შესაწევრის ამ სახესა ქვია ოჭიშაფუ (ურთიერთი დახმარება). სიძის წინ დგას თასი, რომელშიცა ჰყრიან შესაწევარ ფულს. ერთი შესაწევრის მომკრებთაგანი ყველას გასაგონად სიძეს მოახსენებენ.

* როცა მოწვეულს პირადად არ შეუძლია დაესწროს, თავის მაგიერად სხვასა ჰგზავნი და „თავზე გადასაგდებაც“ იმას გამოატანს.

ნებს—ვინ რამდენი ფული გაიღო, აქებს შემწირველს და ამით აქეზებს სხვებს. უკანასკნელ ხანში შემოიღეს შემომწირველთა სიის შედგენა, საცა აღინიშნება, ვინ რამდენი შესწირა.

შემოწირულებათა მოგროვების გათავებისას დაპატიებულნი სიძე-პატარძალსა სთხოვენ იცეკვონ. პატარძალი, რა თქმა უნდა, დიდხანს ახვეწინებს, სანამ დათანხმდებოდეს. სიძე-პატარძლის შემდეგ სხვები გამოვლენ საცეკვაოდ.

სოფლის მოზარდ ქალებს და ბიჭებს ქორწილში ჩვეულებრივ არ იწვევენ; რომ ცნობისმოყვარეობა დაიკმაყოფილონ და შეიძლონ გაშინჯვა პატარძლისა და მოლხინეთა, მოაწყობენ „მითოძირაფა“-ს ანუ მოლხინეთა გაშინჯვას შეფას ჭუჭკურტანებიდან. ლხინის გამგეები, ჩვეულებრივ, არ უშლიან ამ დაუპატიებელ სტუმრებს და ამათაც სრულიად თავისუფლად შეუძლიათ გაშინჯონ ყველანი, ვინც შეფაში სხედან.

ლხინი, ჩვეულებრივ, ერთ ღამეს გასტანს, მაგრამ შეიძლება მეორე დღესაც გაგრძელდეს, რაც სიძის შეძლებაზეა დამოკიდებული. სადღეგრძელოებს ყველას რომ დაღევენ, ლხინის სავსებით დასრულებას არ უცდიან, ისე ახალჯვარდაწერილებს ეტყვიან: „ინებეთ მოსვენებაო“. პირველ ღამესათვის ამათ აწვენენ შაგათთვის საგანგებოდ მოწყობილ ცალკე ბინაში, რომელსაც „ამხარა“ ქვია, სადაც იმათ გარდა სხვას არავის უშვებენ. პატარძლის დადეს და სხვა ქალებს დიდი ხვეწნა სჭირდებათ დააჯგრონ პატარძალი—როგორმე შევიდეს ამხარაში. ბოლოს, თითქმის ძალათი შეაგდებენ შიგ.

მეორე დილას დედამთილი შედის ახალჯვარდაწერილთა ოთახში თავის რძლის უბიწოების შესამოწმებლად, როცა დაინახავს ამის ნიშანს, ისწრაფვის ეს სასიხარულო ამბავი ყველას ახაროს... ნათესაეები და მეზობლები თავის მხრივ, სრულებით ბუნებრივადა სთვლიან ასეთი არც თუ სულ ორაზროვანი კითხვები მისცენ სიძეს: „ჰა, რას იტყვი, ბევრი სისხლის დაღვრა დაგჭირდა, სანამ მტრის ციხე-სიმაგრეს აიღებდი?“ ან: „ნუ გრცხვენია, მართალი გვითხარი, ბევრი ოფლის ღვრა დაგჭირდა, სანამ შენს ურა ფაშატს გახედნიდი?“. ასეთი კითხვების აზრი მკითხველისათვის მით უფრო იქნება გასაგები, თუ მოვიგონებთ, რომ მეგრულად ფაშატის გახედნა და დეფლორაცია ანუ უბიწო ქალის საქალწულო აპკის გახეთქვა ერთისა და იმავე ზმნით გამოიხატება—ნჭყუალა-თი, რაც საკუთრივ ქვია ფაშატის ან მოზვერის გახედვნას. უბიწო ქალს კი უნჭყაფუ—გაუხედნელი ან კიდევ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „უტახუ“, გაუხრწნელი, გაუტეხელი, ქვია. როცა სიძეს პირველს უხდება „ნჭყუალა“, სახეზე კმაყოფილება, გულზეიადობა

ეხატება, და, მართალია, საჩოთირო კითხვებს აძლევენ, მაგრამ თამამად, მოურიდებლად საფერ პასუხს იძლევა; ყველას უხარია, ქებას უძღვნიან როგორც პატარძალს, ისე მის დედას.

სულ სხვანაირად დატრიალდება საქმე, როცა პატარძალი ქმრის ოჯახში უკვე უბიწოებას მოკლებული შემოდის და ეს მის მოსვლის პირველ ღამეს შედგენდება... ქმარი და აგრეთვე ყველა მისი მშობლები და თანამოგვარენი ძალზე თავლაფდასხმულებად თვლიან თავიანთ თავს პატარძლის მშობლების მხრივ, რომელთაც ასეთი „ტახილი“ რძალი მოაჩიჩქეს. უბიწოება გასათხოვარ ქალისათვის—გათხოვების უმთავრესი პირობაა, რადგან ჯვარდაუწერლად სქესობრივი კავშირი სასტიკად აკრძალული და დასაგმობია. ქალს უფლება აქვს ეკუთვნოდეს თავის სჯულიერ მეუღლეს და სხვას არავის. უბიწოებას მოკლებული, და, საუბედუროდ, დოორსულებული, მომავალ დედის პერსპექტივიანი—ქალი ყოველ ღონესა ღონობს დამალოს თავისი ცოდვა და ხელოვნურად თავი გაითავისუფლოს აკრძალულ სიყვარულის ნაყოფისაგან, რაც, ხშირად, სიკვდილით თავდება*. ასეთი ცოდვა სოფელში, როგორც მოგხსენებთ, ძნელი დასამალავი გახლავთ; სულწასული გასათხოვარი ქალი სოფლის მგოსნების მიერ საგანგებოდ მისთვის შეთხზულ პამფლეტურ ხასიათის ლექსების საგნადა ხდება. ამ ლექსებს სიმღერის ხმაზე გაიძახიან ყველგან; „დამნაშავის“ დედას კი, და საერთოდ მის ოჯახს, როგორც ყველასაგან ყბადაღებულებს, მეზობლების სახლების კარები გამოეხურებათ...

სხვათა შორის, უნდა მოვიხსენიოთ ერთი ამბავი, რომელიც მოხდა დიდი ხნის წინათ, სოფ. ხობში (ზუგდიდის მაზრა). სოფელში დედასთან ცხოვრობდა ერთი გასათხოვარი 20 წლის ქალი, რომელსაც სახელად შოთე ერქვა და გვარად შ-ა იყო. აღდგომის წინა დღეებში დედან თავისი ქალი მახლობელ დაბაში გაგზავნა, აღდგომისათვის საკაბე ჩითი ეყიდნა. ვაჭარი, გვარად შელია, შეუჩინდა სოფლის გოგოს და შეაცდინა. მის აღერსის ნაცვლად საკაბე ჩითი უსასყიდლოდ მისცა. ქალმა მოილოგინა და ვაჟი ეყოლა. კარგა ხანმა გაიარა, სანამ დედა მოახერხებდა თავისი სახელგატეხილი ქალი ერთ მეორე მაზრის მცხოვრებ მოხუცისათვის მიეთხოვებინა. ხოლო ქალზე გამოთქმული ლექსი დღემდე ისმის აქა-იქ სამეგრელოში. ამ სიმღერაში დედა ჰყვედრის თავის ქალს, რომელმაც საქვეყნოდ თავი მოსჭრა:

---

* ასეთ შემთხვევაში უებარ საშუალებად ითვლება ხარიძირას ფესვებით მოწყვეტა მუცლისა. ხოლო, ცნობილია, რომ ხარიძირა მეტად საწამლავ მცენარედ ითვლება.

„შოუ ნანა, შოუ სქუა,
ცაშა მეგვიტოფუ ფსუა...
ქალაქიშა გოგრტე...
ოთანაფე კაბაშენი;
დაჩხირ მუშენ მომინტე?!
შელია მამაძაღლოშ სქუა
თავად რენ დო ეინოსქუა?
იში ნაკეთებუ სქუა
ძღაბი რენ დო ქომოლსქუა?

(შოუ, დედა, შოუ, შვილო,
ციკენ გიშვერია ფრთები...
ქალაქში შენ გაგაგზავნენ...
სააღდგომო კაბისთვის;
ცეცხლი რაღად მომიკიდე?!
შელია მამაძაღლისშვილი
თავადია თუ აზნაური...
მის გაკეთებული შვილ-
ეაქია თუ ქალიშვილი?...)

უბიწოებას მოკლებულ ანუ ნამუსახდილ ქალს ყოველი იმედი და-
კარგული აქვს, რომ ვისმე კაი კაცს მისთხოვდეს. თავის დედ-მამის ქო-
ნებრივ შეძლებულობით და თავის მზითევით თუ-ღა შეაცდენდა ვისმე
ღარიბ, უსახლკარო, ყელგადაგდებულ ახალგაზრდას სოფლისას. ჩვეუ-
ლებრივ, ასეთი ქალები ქვრივებს ან მოხუცებს თუ მისაღებდნენ თავს.
და რადგან ქორწილის სინამდვილს მთავარ პირობად პატარძლის უბი-
წობა ითვლება, უბიწობა მოკლებულ ქალების საქორწილო წესების
ზეიმი მინიმუმამდე უნდა დაიყვანონ ხოლმე: შემეცირებულია რიცხვი
საპატარძლოს მაყრებისა და ზოგჯერ სულაც არ მიჰყვებიან მაყრები;
ქორწილში დაპატივებულნი ცოტანი არიან. მოხდება ხოლმე, რომ გაზრ-
წნილ ქალს მშობლები მოტყუებით მიათხოვებენ ისეთს, ვინც არ იცის
ქალის ამბავი. ასეთს შემთხვევაში ქმარს არა მარტო შეუძლია, არამედ
ევალება ასეთი ცოლ-ქმრობა შეწყვიტოს, ქალს თავი დაანებოს და
დედ-მამას გამოუგზავნეს უკანვე. საზოგადოება განაწყენებულ ქმარს
საქციელს მოუწონებს და დაჰვმობს მშობლებს, რომელთაც ვერ უპატ-
რონეს თავიანთ ქალს და ვერ დაიცვეს, როგორც რიგი და წესია*.

სულ სხვა საქმე გახლავთ, როცა ქმარი თავის ცოლ-ქმრულ მოვა-
ლეობას ვერ ასრულებს, ანუ როგორც ხატოვანად ამბობს ხოლმე მეგ-
რელი მდაბიო ხალხი: „ვერ შესძლებს ციხე-სიმაგრის აღებას“. დროე-
ბითი ანუ მუდმივი სქესობრივი სიძაბუნე ქმრისა, ხალხის აზრით, თით-
ქმის ყოველთვის გათვალვის, ანუ ავი თვალის ზემოქმედების ბრა-

* მსგავსადვე, ქმარს შეუძლია განქორწინდეს ცოლთან, რომელიც ცოლ-ქმრულ
სარეცელსა ორგულობს. ძველის ადათით ქმარს შეეძლო არამც თუ გაყროდა შოღლატე
ცოლს, არამედ თვითონვე ასამართლებდა. სამეგრელოს ისტორიაში არის ხაამბობი ასე-
თის ფაქტის შესახებ, რომელიც მომხდარა მე-17 საუკუნეში. სამეგრელოს მთავარჟა
ლევან დადიანმა ბრძანა ცხვირი მოეკრათ მის ორგულ ცოლისათვის, აფხაზეთის მთავ-
რის თავად შარვაშიძის ქალისათვის, და ამ სახით ქალი თავის მამას გაუგზავნა. მადრამ
ცოლისაგან ნალალატე ქმარს ეს ეცოტავა და გადასწყვიტა სიმაგრის შურიც ეძია.
შეჰყარა ჭარი, დაეცა მეზობელ აფხაზეთს და ცეცხლითა და მხველით იფარაჟო რამ-
დენიმე სოფელი. მოკლე ხანში ლევანმა მეორეჟელ შეირთო ცოლი და, რა თქმა უნდა,
ამისათვის ლოცვა-კურთხევა ეკლესიისა არაერთარი გამოუთხოვია.

ლია*. ამიტომ ყოველ ღონესა ღონობენ მამაკაცის სქესობრივის ღონის აღსადგენად, მაგ., აჰმევენ ცხოველთა მოხარშულ სათესლე ჯირკვლებს. ხოლო პატარძალი უნდა იჯდეს და უცადოს, არ შეუძლია უკმაყოფილება განაცხადოს, ვერც ქმარს გაეყრება. მეგრელების ადამი ასეთ შემთხვევებში ქალს სრულებით არ მფარველობს, ის-ღა შეუძლია, რომ დაჰკრას ფეხი და მშობლებთან გაიქცეს.

ახალი დიასახლისი პირველ სამ დღეს ქორწილს შემდეგ ისევ დედოფლის სახელს ატარებს და სახლში გაკეთებით არაფერს აკეთებს, განსაკუთრებით თუ საქმის გამკეთებელი სხვაც არის ვინმე ოჯახში. მეზობლის ქალები მოდიან ხოლმე პატარძლის სანახავად, ცდილობენ გაართონ, ხმა ამოაღებინონ, რამდენიმე სიტყვა ათქმევინონ: ამასა ქვია პატარძლის „მერჩქვანაფა“ (მოჩვევა) ანუ „მოწინაურება“, შერიგება მისი ახალ მდგომარეობასთან. ქმართან გარეშეთა თანდასწრებით არ გამოჩნდება, იმის სახელს პერიფრაზებით ახსენებს: „ჩემი პატრონი“, „ჩემი ბატონი“, „ჩემი უფროსი“, „ჩემი მამაკაცი“, „თოლივე“ (ჩემი თვალი), „შური“ (სული), და სხვ. ცოლი არამცთუ არ წარმოსთქვამს თავის ქმრის სახელს, არამედ გაურბის მის სახელის ხსენებას მაშინაც კი, როცა ეს სახელი სხვასა ქვია. ამ შემთხვევაში თავის ქმრის სენიის დასასახლებლად იმავე პერიფრაზებს მიმართავს: „ის, ვინც ჩემი პატრონის სახელს ატარებს“. პატარძალი უმთავრესად არ ახსენებს თავის მამამთილის, დედამთილის, ქმრის ბიძის, ქვისლის სახელებს. ამით პირდაპირ პატონ-ს (ბატონს) ეძახის. ამ წესის დარღვევა პატარძალს უზრდელობაში ჩამოერთმევეს. თავის მხრივ, ქმარი ცოლს თავის დღეში არ დაუძახებს სახელს, განსაკუთრებით გარეშეთა თანდასწრებით. ცოლს ქმარი მესამე პირით ელაპარაკება: „ოსური“ (ქალი). სიძე თავის სიდედრის სახელს არ იტყვის, უცხოსთან არ დაელაპარაკება. ერთი სიტყვით, ცოლ-ქმრისა და სიძისა და პატარძლის მშობლების ურთიერთობაში ჩვენა ვხედავთ გადანაშთებს იმ ურთიერთობათა, რომელნიც თავისთავად გამომდინარეობენ სასიძოს მიერ საპატარძლოს მოტაცებასა და საქმროსა და საპატარძლოს მშობელთა შორის აქედან ჩამოვარდნილ სიძულვილისაგან.

საქორწილო ჩვეულებათა უკანასკნელ აქტად უნდა მივიჩნიოთ სიძის მიერ ქალის ნათესავეების სანახავად წამოსვლა. ესა ხდება, ჩვეულებრივ,

* სქესობრივი ძალ-ღონის შენარჩუნების ზრუნვა უღვევს საფუძვლად ამა თუ იმ ოჯახის დიასახლისის ყოველწლიურ ლოცვას, ფალოსის ღვთაების სადიდებლად თქმულს. სქესის ღვთაებას დიასახლისი სთხოვს: „მამაკაცის სასქესო ორგანოს ძალა მისცეს, ხოლო ქალს შეძლება: გაუძლოს ქმრის იგრივს“. სამურზაყანოში ამ ლოცვასთან დაკავშირებულია განსაკუთრებული. მეტად პრიმიტიული ხასიათის ცერემონია ფალოსის სადიდებლად.

ერთ წელს უკან და პირველი შვილის დაბადების შემდეგ. შვილის დაბადება ყველას თვალში განამტკიცებს ცოლ-ქმრობის წესს. ამის შემდეგ როგორც ცოლმა, ისე მისმა მშობლებმა იცნან, რომ ქალს ქმართან გაყრის შიში არა აქვს, რადგან მის მდგომარეობას უშვილობა არ დაერქმის. თუ სიძეს ვინმე მახლობელი ნათესავთაგანი მოუყვდება ან ავადა ჰყავს, ცოლეთრთა სანახავად მანამ ვერ წავა, სანამ მიცვალებულის გლოვის ვადა არ გაივლის ან, ავადმყოფი ნათესავი არ მორჩება, რომ სანახავად მისულ სიძეს არ დაპბრალდეს მწუხარებისა და უბედურობის გაჩენა იმ ოჯახში, საცა ის მიდის; სწამთ, რომ დაღონებულ სიძეს ოჯახში შემოყვება გლოვა და მწუხარება. ამ ვიჯიტსა ჰქვიან „დორთინაფა“ (დაბრუნება) ანუ სიძის მიერ ცოლის მოყვანა მას მშობლებთან. სიძეს მოაქვს ღვინო, პური, დაკლული ღორი, ნაბადი სიმამრისათვის, საკაბე — სიდედრ-სათვის; თავიჩითები — ცოლისდებისათვის და სხვ. ცოლს კიდევ მოაქვს თათლის სანთელი და წვრილი ფული ხატისათვის იმ წმიდანისა, რომელიც ითვლება მძარეველად იმ ევარისა, რა ევარისაც ქალია, და რომელიც მუდამ სალოცავად უნდა ჰყავდეს.

5

ზედსიძეობა. — მეორეცოლიანობა. — ცოლის ჩაყოლება მიცვალებულ ქმრის საფლავში. — წინასწარმეტყველებანი ცოლ-ქმრობის შესახებ. — სიმპათიური საშუალებანი: მწვანე (ხის) ბაყაყი. — სპეურა. — მკითხაობა: ზედის კვრები. — აკრძალვანი. — ანდაზება ცოლ-ქმრობის შესახებ.

ამ წერილის სისრულისათვის გვრჩება მეგრული ცოლ-ქმრობის ორი ფორმაც მოვიხსენიოთ: ზედსიძეობა და მეორეცოლიანობა.

ზედსიძეობა მეგრულადაა „მინოსინჯალაფა“ (ჩასიძება). ეს არის ერთ-ერთი გადანაშთთაგანი პატრიარქატისა. მეგრელთა შორის ამ ფორმას, გამონაკლისის სახით, თულა ვხედავთ, ე. ი. მამინ, როცა შეძლებულ მშობლებს მამრობითი სქესის მემკვიდრე არა ჰყავთ, მემკვიდრედ გააჩნიათ მხოლოდ ქალი, ან როცა ქალი—მემკვიდრე—ობოლია. როგორც ერთს, ისე მეორე შემთხვევაში ზედსიძეობაზე თანხმდება ისეთი მამაკაცი, რომელსაც საკუთარი ოჯახი არა აქვს, ან თუ აქვს, ისეთი, რომლის ქონა უფრო უჭონობას უღრის, ისეთი მამაკაცი, რომელიც ეკონომიურად დამოკიდებულია. ზედსიძეობას მეგრელის სოციალური ცხოვრება ითმენს, როგორც განსაკუთრებულს მოვლენას, რომელიც ითვლება ისეთ აქტად, რომელიც არ ეგუება მამაკაცის სახელის წარმოდგენას. როგორც საცოლქმრო ჩვეულებათა მთელმა ერთობლიობამ გვიჩვენა, მეგრელს თითონ „მოჰყავს“ თავისთვის ცოლი; თვითონ არის მდგომარეობა.

რეობის ბატონ-პატრონი; მისი როლი სულმუდამ პირველობისაა, ქალი კი მისი ხელქვეითია. ზედსიძეობის დროს როლები იცვლება: ზედსიძეობას მამაკაცი დედაკაცის მდგომარეობამდე ჩამოჰყავს: აქ მამაკაცს კი არ „მოჰყავს“ თავის სხალში ცოლი, არამედ ცოლი „მომყვანის“ როლში გამოდის. ყველა საქორწილო წესი ამ შემთხვევაში მეტად მოკრძალებული ხასიათისაა. მეგრელებში ზედსიძეობას ძალიან იშვიათად ნახავთ, რადგან ეს ინსტიტუტი მეტად ამცირებს მნიშვნელობას მამაკაცისას, რომელიც მეგრელის ცხოვრებაში მთავარ როლს თამაშობს.

მეორეცოლობა და მესამეცოლობა, ზედსიძეობის მსგავსად, მეგრელთა მიერ თუმცა შესაწყენარებელია, მაგრამ მოწონებით არ მოსწონთ; ქორწილი ამ შემთხვევაში გადახდილ იქნება სადად, უზეიმოდ; ქვრივები რომ ქორწილდებიან, ყველანი გესლიანად დასცინიან; განსვენებულ მეუღლეთა მშობლები მტრებად და ავადმხსენებლებად უხდებიან, მათ თვალში მოღალატეებად, ფიცის გამტეხებადა ხდებიან. ქვრივ მამაკაცს მეორე ცოლის შერთვა კიდევ ასე თუ ისე ეპატიება, მაგრამ ქვრივ ქალს-კი — არასდროს. ქვრივი ქალი თავის განსვენებულ ქმარს სამარეში უნდა ჩასდევდეს, ან, ყოველ შემთხვევაში, სიკვდილამდე მისი ერთგული უნდა იყოს... სამეგრელოში დარჩენილ გადმოცემით, გარდაცვალებულ ქმართან ერთად სამარეში მიწა უნდა მიეყარნათ მის ცოცხალ ცოლისათვის, რომელიც უნდა მიჰყოლოდა „ოშურეთში“ (სულეთში) და იქ განეგრძო მისი სამსახური. შედარებით სულ ახლახან ქმრის დასაფლავების დროს, ქვრივი თმის ნაწნავებს მოიჭრიდა და თავის მაგიერ ამ ნაწნავებს უშვებდა ქმრის საფლავში.

მეგრელებს შერჩათ ბევრი გადანაშთი კერპთთაყვანისმცემლობის დროისა და ბუნების ამა თუ იმ მოვლენის საშუალებით ისინი ცდილობენ გაიგონ თავიანთ მომავალ (საიქიოს) ცხოვრების პირობები. წერილის სრულსაყოფად საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ ზოგიერთი ცოლქმრობის შესახებ ცრუმორწმუნოება, რომლის საშუალებით მეგრელი ცდილობს გამოიცნოს საიდუმლოებანი მომავლის ცოლქმრულის ცხოვრებისა. ხასიათის მიხედვით, ეს ცრუმორწმუნოებანი სამ კატეგორიად იყოფიან:

1. წინასწარმეტყველებანი. ბავშვების თავებზე, კეფისა და თხემთა ძვლების შეერთების ადგილას თმა ერთისა და რამდენისამე რგოლის სახით იზრდება. ამ რგოლთა რიცხვის საფუძველზე შეუძლიათ იწინასწარმეტყველონ: რამდენჯერ დაქორწილდება თავის სიცოცხლეში ამ რგოლებს პატრონი ბავშვი.

თუ ეკლესიაში ჯვარისსაწერად მიმავალს სასიძო-საპატარძლოს გზაში მამაკაცი შემოხვდებათ, პირველი შვილი ვაჟი ეყოლებათ; თუ ქალი შემოხვდებათ, გოგო გაუჩნდებათ...

თუ სასიძოსა და საპატარძლოს ქვრივი კაცი შემოხვდათ, პირველად ქმარი მოკვდება, ხოლო ქალის შეხვედრა ქმრის წინ ცოლის სიკვდილს მოასწავებს.

2. ს ი მ პ ა თ ი უ რ ი სა შ უ ა ლ ე ბ ა ნ ი. ყმაწვილი კაცი, როცა ცდილობს ქალმა შეიყვაროს, დაიჭერს ხის მწვეანე ბაყაყს, ცოცხალს მიწაში დამარხავს და მიწაში ჩაფლული მანამდე ექნება, სანამ ბაყაყი ჩონჩხად არ იქცევა. ამ ჩონჩხს ნატეხარაზე დასდებს და ცეცხლზე შემოსდგამს, სანამ ძვლები არ დანახშირდება. ეს ნახშირი უნდა დანაყოს და როცა გულის სატრფო შეხვდება, უნდა შეაყაროს: ქალის გული ამ წუთიდან მის მიერ დამონებულად უნდა ჩაითვალოს!..

ყმაწვილმა უნდა მონახოს საძყურას ღერო ისეთი, რომელსაც ჩვეულებრივი სამის ფოთლის მაგიერ ოთხი ფოთოლი ჰქონდეს. ასეთი სამყურა მხოლოდ იშვიათ ბედნიერს შეხვდება. საკმაოა ეს ოთხყურა ყმაწვილმა ქალს კაბაზე მოუსვას, რომ ქალი სულით და ხორციით ყმაწვილის საკუთრებად იქცეს.

როცა ქალ-ვაჟი ჯვარს იწერენ, დროგადასული გასათხოვარი ქალი უნდა მივიდეს და მოახერხოს შესვას ღვინო იმ ფიალიდან, რომლიდანაც მღვდელი ახალჯვარდასაწერებს მიაწოდებს ღვინოს და მოსვამენ: დაჯამებულ ქალს ამის შემდეგ იმედი უნდა ჩაესახოს, რომ მის გაუთხოვრობას ბოლო მოეღება და მალე გათხოვდება.

3. მ კ ი თ ხ ა ო ბ ა. დიდმარხვის პირველი კვირის შაბათს სოფლელი ქალები, ვისაც უნდა გაიგოს—ვინ იქნება მისი საბედო, კვერებს აცხობენ სიმიანდის ფქვილისაგან, თან ჰკარბად მარილს უშვებრიან. ამას ეძახიან „ბედის კვერებს“. საღამოს, სხვამ არავინ გაუგოთ, ისე სოფლის გზაგასაყარზე შესჭამენ. ამ მლაშე კვერების 'მეჭმის შემდეგ, წყურვილი, რაც უნდა უბედურად აწუხებდეთ, პირში ერთ წვეთ წყალს არ ჩაუშვებენ. სამაგიეროდ, ვინც მოითმენს და წყურვილს გაუძლებს, სიზმარში გამოეცხადება მისი საბედო, შეეცდება ტანჯვა შეუშუსუბუქოს და პირთან წყლით სავსე ჭურჭელი მიუტანოს. ჭურჭელზე შეეცემა, თუ რა მდგომარეობისა იქნება საბედო: თუ წყალი ხირკაში (მწარე გოგრის ჭურჭელი) დგას—საბედო უბრალო გლეხთაგანი იქნება; თუ წყალი ჭიქითაა მიწოდებული—საბედო კეთილშობილთაგანი იქნება.

ასეთსავე მკითხაობას გამართავენ ხოლმე ახალწლის დამეს. გასათხოვარი ქალი, სანამ დასაძინებლად დაწვებოდეს, თმას სულ ახალ-ახალი სავარცხლით დაივარცხნის; მერე, ხმას სრულებით არავის გასცემს, ისე სავარცხელს სასთუმალ ქვეშ ამოიდებს და დასაძინებლად დაწვება; საბედო სიზმრად გამოეცხადება, მოუალერესებს, სასთუმლიდან სავარცხელს გამოიდებს და ამით თმას დაუვარცხნის და დროდადრო ქალსაც აკოცებს.

დიდმარხვის პირველ ან ბოლო კვირაში, ზიარების წინ, გასათხოვარი ქალი, ვისაც სიზმრად თავის საბედოს ნახვა უნდა, ღამით მიდის სასაფლაოზე, პირქვე დააწვება ახლადგათხრილ საფლავს და ამ მდგომარეობაში უკანიდან ხელებით ერთ მუჭა მიწას აიღებს საფლავიდან; მერე უკანმოუხედავად ადგება და ამასვე გაიმეორებს ორ სხვა საფლავზე. ამ მიწას შინ წამოიღებს, თან ცდილობს უკან აღარ მოიხედოს, თორემ მკითხაობა ფუჭად ჩაუვლის. მოტანილ მიწას ბაღიშს ქვეშ ამოიღებს,—საბედო მაშინათვე გამოეცხადება ქალს და თავის თავს გააშინჯინებს.

ჩამოთვლილ ცრუმორწმუნოებათა გარდა, აღენშნოთ ზოგიერთი მოქმედებანი, რომელთაც აქვთ კავშირი ქორწინებასთან და რომელთა ასრულება აკრძალულია იმ აზრით, რომ ამა თუ იმ დადებით რეზულტატს მიაღწიონ საქორწილო საქმეში.

1. აკრძალულია ახალგაზრდამ თითოთ ამოწმინდოს ძირი ქოთნისა, რომელშიაც ღობიო იყო მოხარშული და ამოზელილი. ვინც ამ აკრძალვას დაარღვევს, დაისჯება იმითი, რომ მის ქორწილში წვიმა იქნება.

2. გასათხოვარ ქალს არ ეკმევა თხილის წყვილი გული,—ამის დამრღვევს გათხოვებისას ტყუბი ეყოლება.

3. მამაკაცმა ხელში ცოცხი არ უნდა აიღოს და სახლი არ უნდა დაგავოს; ხელში ცოცხის აღება მხოლოდ ქალის საქმეა. თუ მამაკაცს ცოცხი დაარტყი, ვისაც დაარტყამ, ისე გახდება, როგორც ცოცხია გამხდარი, ე. ი. დაეკარგება სქესობრივი ძალ-ღონე; უბედურობის ასაცდენად, ცოცხის დამრტყმელმა ცოცხი მაშინათვე ფეხებქვეშ უნდა დაუდოს და ზედ ფეხები დააბიჯებინოს (მტერზე გამარჯვების სიმბოლო) და ცოცხის მავნე ძალა გაქრება.

4. მოზარდ ქალს რომელისამე ფრინველის კუჭი არ ეკმევა, თორემ ჭვარის წერის დროს, გვირგვინს ქვეშ რომ იქნება, მისი სახე სასიამოვნო ვარდისფერს დაჰკარგავს და დაემგვანება მის მიერ მოხარშულ ფრინველის კუჭის ლურჯ ფერს.

5. ქალის მზითვეში არ უნდა მოჰყვეს არც ნემსი და აღარც მაკრატელი,—ცოლ-ქმრულ ცხოვრებაში უბედურობის მიზეზად გახდება ერთიცა და მეორეცა. ეს საჭირო ნივთები ქალმა ქმრის სახლში უნდა შეიძინოს.

6. გასათხოვარი ქალი ქვაზე არ უნდა დაჯდეს,—ქვა სინონიმია სიცივისა და უნაყოფობისა. ვინც აკრძალვას დაარღვევს, უშვილობა მოეღოს.

7. გასათხოვარი ქალი ჯორზე ვერ შეჯდება,—მთელი სიცოცხლე ბერწობა მოეღოს.

დასასრულ, აქ მოვიტანო მეგრული ანდაზებს, რომლებიც ასახავენ
შეხედულებას როგორც ქორწილსა, ისე ქალზე:

— ბედნიერს ცოლი მოუკვდება და უბედურს—ცხენიო.

(ბედნიერს ჩილი უღურუ, უბედურს—ცხენი).

— კარგის ცოლის პატრონს გზაში საგზალი არ უნდაო.

(ჯგირ ჩილიშ მენდულს შარას ორზოლი ვაკონია).

თუ ცოლი ქმარს არა ჰგავს (იმის ხასიათი არა აქვს), მისი არ იქნებაო.

(ჩილი ქომონჯის ვაგუნდა, მუშ ვეყინია).

— ცოლის შერთვა ვისაც უნდა, სახლი კარგ საფუძველზე უნდა
ჰქონდეს.

(ოსურიშ მუმაცონაფალ კოს დიდი ოსხირი ოკონია).

1916 წ.

მიცვალებულის კულტი სამეგრელოში*

მეგრელის რწმენით, ამ ქვეყნად ბავშვი გაჩნდება თუ არა, ცას მისი სახელის ვარსკვლავი „მიეკვრობა“. ეს ვარსკვლავი განსახიერება იქნება დედამიწის ამ ახლადდაბადებულ მცხოვრებისა. თავის გაჩენისას, ბავშვის მსგავსად, ვარსკვლავი პატარაა; ცაზე ისეთივე განსაზღვრული სივრცე უჭირავს, როგორც ბავშვს—დედამიწაზე. მაგრამ შემდეგში, ბავშვის ზრდასთან ერთად, იზრდება და დიდდება „მისი ვარსკვლავიც“ ზეცაზე. რაც უფრო თვალსაჩინოა ადამიანის მდგომარეობა თავის მსგავსთა შორის, მით უფრო მსხვილი და შუქმფენია მისი ვარსკვლავი ცაზე. პირიქით, პატარები, ძლივას მბჟუტავი ვარსკვლავები განსახიერებენ ჩვენის პლანეტის ღარიბ, იერარქიულ კიბის სულ დაბალ საფეხურზე მდგარ, ყოველგვარ გავლენასა და სიკეთეს მოკლებულ მცხოვრებთ. როდესაც სამეგრელოს მკვიდრი მთვარიან ღამეს, აღურაცხელ ვარსკვლავებით მოოჭვილ, ლაყვარდ თაღს ცისას უჭკრეტს და ერთბაშად დაინახავს, რომ ჭერ ერთი და მერე სხვა ვარსკვლავები „ციდან სცივიან“, მასა სწამს, რომ თითოეულ მათგანის ჩამოვარდნასთან და მის უგზო-უკვლოდ გაქრობასთან მსოფლიოს უსაზღვრო სივრცეში, სადმე დედამიწაზე სულსა პლევს ადამიანის არსება, რომელსაც ეს ცას მოწყვეტილი ვარსკვლავი ეკუთვნოდა, და, ამ სახით, მისი სახელი იშლება („ილასუ“) დედამიწის მკვიდრთა საგულეებელ სიიდან.

ასე რომ მეგრელი დედამიწის ზურგზე კაცობრიობის სიკვდილიანობის სტატისტიკას აწარმოებს უამითი-უამად ციდან მოწყვეტილ და თავის არსებობის შემწყვეტ ციურ მნათობთა საფუძველზე. სიტყვამ მოიტანა და ვიტყვი, რომ იმ საგნებსა და მოქმედებათ, რომელნიც აკრძალულნი არიან („ვაშინერს“) მეგრელების მიერ, ეკუთვნის ვარსკვლავთ აღრიცხვა. ვინც ამ ვ ა შ ი ნ ე რ ს ს (ტაბუ) დაარღვევს, ჭკუაზე შეშლა მოელის; უკეთეს შემთხვევაში, ცნობისმოყვარე მეგრელს მოელის სხვა სასჯელი, მართალია ამაზე ნაკლებ სასტიკი, მაგრამ მაინც არასასიამოვნო ხასითისა: მისი ორივე ხელი დაიფარება მეჭკეპებით, რომელთა რიცხვი დაეტოლება რიცხეს იმ ვარსკვლავთა, რომელნიც ჩამოსთვალა მეგრელთა ამ ტაბუს დამრღვევთა.

ცაზე ამა თუ იმ ახლად დაბადებულის ვარსკვლავის გაჩენასთან ერ-

* ეს ნაშრომი დაიწერა 40 წლის წინათ. დაიბეჭდა კრებულში „მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის“ ტ. III. 1940 წ. შიგ ალწერილი ამბები ეკუთვნის 1860 წლებისა და მის წინანდელ ხანას.

თად ახალდაბადებულის შუბლზე სვებედის უზილავი ხელით იწერება ჩვეულებრივი ყველა სიკვდილის შვილთათვის მიუწვდომელი მომავალი ცხოვრება ახალდაბადებულისა. მთელი სიმწარე თუ სიტკბოება ამ ცხოვრებისა, ყოველი წვლილი ცხოვრებისა; შუბლზე აღნიშნულია აგრეთვე, თუ რამდენი ხნის „სააქაო“ ანუ მიწიერი ცხოვრება უწერია მეგრელს, რა ასაკში უნდა მოკვდეს და რა სიკვდილით: ხიდან* უნდა ჩამოვარდეს და მის ქვეშ განუტეოს სული, თუ წყალში უნდა დაიხრჩოს; ცხენიდან ჩამოვარდეს და ისე სიკვდილი უწერია და სხვ.

რაიმე უბედურობისაგან უდღეოდ მკვდარ კაცზე იტყვიან ხოლმე: „ეტყობა, ასე სწერებია (შუბლზე)“. ცნების „უბედურ კაცის“ გამოსახატავად ხმარობენ ტერმინს—„უყვაშპარე“, ე. ი. კაცი, რომელსაც შუბლზე არაფერი (კარგი) აწერია, ანუ „უანაწერო“, რაც იმასვე ნიშნავს, რასაც „უყვაშპარე“.

ასე რომ მეგრელის ყოველ ფეხის გადადგმას, ყოველს მსაგებდებს, წინაწინვე შედგენილი პროგრამით, ხელმძღვანელობას უწევს ბედი, ფატუმი, რაც „შუბლზე აწერია“, და ამ ბედსა და ანაწერს ვერსად წაუყვ: მაგრამ საინტერესოა ისიცა, რომ იმავე მკაცრ ფატალისტ მეგრელს აზრადაც არ მოუვა, რომ შეიძლება კაცი მოკვდეს ბუნებრივი სიკვდილით, გარეშე მიზეზების რისაზე ჩაურევლად. ჯერ ავადმყოფობის და მერე თვით სიკვდილის მიზეზს იგი, უფროს ერთ შემთხვევაში, ეძებს ამა თუ იმ „ოხვამერში“ (სალოცავში) ან სულში, რომელსაც ევედრება ხოლმე მეგრელი, ან „ჯინჯიშხატ“-ში** (ძირეული ხატი) ან უბრალოდ „ხატში“*** ან კიდევ ამის მიზეზი შეიძლება იყოს წყევლა, რომელსაც მიმართეს ავადმყოფის აღრესით მსჯავნ ამა თუ იმ მიზეზით უცმაყოფილო მეზობლებმა, ანდა, დასასრულ, კუდიანი დედაკაცების ან აესულების ოინებო.

რომ უფრო ნათლად წარმოვიდგინოთ მოხსენებული სულების ან ხატის წყრომა-რისხვის პროცესი, მივმართოთ მეგრელის ყოველდღიურ ცხოვრებას. წარმოვიდგინოთ, რომ სადმე სოფელში დაიკარგა ცხენი.

* იმ დროს, როცა ეს წერილი იწერებოდა, სამეგრელოში ყველა მენაყოფია ზე მალალი იზრდებოდა; თვით ვაზები მალალ ხეებზე იყო გაშვებული. ხილისა და ყურძნის მ-სასაკრეფად მეგრელები ხეებზე უნდა ასულიყვნენ. ასე რომ მეგრელები ნახევრად მგხეურები (არბორიკოლური) იყვნენ და, თუმცა ძალიან ეჭაგრებოდნენ ზეზე გასვლა, ხიდან ჩამოვარდნისაგან სიკვდილიანობა მათ შორის იშვიათი იყო.

** ჯინჯიშხატე, პირდაპირ რომ ვთარგმნათ, ნაშნავს ძირეულ ხატს ანუ ხატს, რომელსაც ევედრებოდნენ ავადმყოფის წინაპრები და საზოგადოდ მისი შოგვარენი და რომელსაც ამა თუ იმ მხარეში დიდი სახელი და პატივი ჰქონდა მოხვეჭილი.

*** ხატებიც ერთმანეთში გაწსხვავდებან, ზოგი მათგანი მეტად ძლიერად და ყოვლისშემძლელად ითვლება და მათს სახელს ჩვეულებრივ ემატება ეპითეტი — „ძლიერი“.

რაც სამეგრელოში იშვიათი ამბავი არ გახლდათ. დაზარალებული ცდილობს ჯერ თავის ძალ-ღონით ეძებოს მოპარული პირუტყვი. როდესაც მეცადინეობა უნაყოფოდ ჩაუვლის, მეგრელი მიდის საჩივრელად ეკლესიაში, სადაც „განისვენებს“ („სვენჯუ“) „ძლიერი ხატი“.

სიძლიერის მხრით მეტად სახელგანთქმულაა მეგრელთა შორის წმ. გიორგის ხატი სოფ. ხეთასა და ილორში. და აჰა, ერთ-ერთ მათგანის წინაშე წარსდგება დაზარალებული და ითხოვს ზარალის ანაზღაურებას თავის როგორც ნაცნობ, ისე უცნობ შეურაცხმყოფელისაგან. თან მოჰყავს, იმისდა ძიხედვით, თუ რა ფასისაა მისთვის მიყენებული ზარალი, მოზვერი, ან ბატკანი, მოაქვს შინ ჩამოქიხილი თაფლის სანთელი, აგრეთვე ფულად აბაზიდან მანეთამღე. ამ შესაწირავს ჩააბარებს „მეხატულს“ ან „ხატის მსახურს“, იმასვე გააცნობს საქმის ვითარებას და სთხოვს იშუამდგომლოს ხატის წინაშე, რათა სამაგიერო მიეწყოს მის დამზარალებელს... მეხატული წმინდანის ხატს გადასწინის წითელ აბრეშუმის პერანგს, თვით ხატს, ვერცხლით მოჭედილს და ოქროცურვილს, ალაგობრივი ოსტატის (გვარად მუჟარგეები) მერ მოჭედილს, დიდი მთხოვნელის თავზე ხელში დაიჭერს და წმინდანს მიამართავს შემდეგი სიტყვებით: „ყოვლად ძლიერო წმინდაო გიორგი! პატივი და დიდება შენს წმინდა სახელს! როგორც შენის ბედნიერის თვალებითა ჰხედავ, მავანმა (სახელი და გვარი მთხოვნელისა) გააედა შენი ტატიის წინაშე წამდგარიყო და შესაწირავად მოერთმია შენთვის ცხვარი, თაფლის სანთელი, ფული, რამდენიც მის სიღარიბეს შეეფერებოდა. განა თვითონ არა გრძნობს, რომ ყოველივე ეს მცირეა, შენი საკადრისი არ არის, მაგრამ შენ თვითონ უწყი, რომ ღარიბია გაჭირვებული. ჯერ ამას დასჯერდი და როდესაც თხოვნას აღსრულებ, კიდევ მოგართმევს შესაწირავს. ახლა იმისთვის გეახლათ გაჭირვებული, რომ გთხოვოს, ეგრევე შენს სახელს ენაცვლება, გამოეყომაგო, უშველო, გაჭირვება აარილო. ვილამაც სული წაიწყმინდა და ცხენი მოჰპარა, ერთად-ერთი ცხენი! გადაჰყვა მის ბებნას, მაგრამ ვერსად მიაკვლია. უნდა უშველო, შენა სახელის ჰირიმე, და ჯურდი აპოვნინო. შენ აბა რა არ იცი, რა ღაგემალემა! დედამიწაზე რაც სულიერი არსებაა, ყველა შენ გმორჩილობს! შენ იცი, თუ რამდენი ვარსკვლავია „მომსხდარი“ ცაზე, შენ იცი, რამდენი მარცვალი ქვიშაა ზღვის ფსკერზე! იცი, რამდენი ძარი ჭადუჭია! ხარობს მთებზე; შენ სულმუდამ მჯობ და მფარველი იყავი შენის ერთგულებისა და მორჩილებისა, ხოლო ურჩთ სასტიკადა სჯიდი; ყოველთვის ქომაგობდი, ვინც შენთან მოვიდოდა უძლური და დაჩაგრული; შენ, რომლის დიდება და სახელი ცხრა მთას იქითაა გაყარდნილი, ან-

* მეთაფლია ბალახია, სამეგრელოს მთებზე იცის.

ლაც გამოიჩინე შენი ძლიერება, ბოროტთა და ავაზაკთა ასალაგად, იდ, კეკუის სასწავლებლად. შენი ბოძალი დაატავე, შენი რკინის შუბლი გულის გაუგებრე მისი ცხენის ქურდს*¹; ისე მძიმედ გახადე ავად, რომ სულ შენი წმინდა სახელი აყვირო და გთხოვოს შველა. მაგრამ სანამ ერთი-ორად არ გადაუხადოს, მანამდე ნუ მისცემ ხსნას“.

ეს უხვი ქათინაურები, უსაზღვრო მორჩილებისა და ერგულების გრძნობის გამოცხადება, და აგრეთვე (უმთავრესად) შესაწირავი, ეტყობა, ეამება წმ. გიორგის და მონადომებინებს მთხოვნელის სასარგებლოდ გაისარჯოს. იმას, ვინც სხვის საკუთრებას პატივს არა სცემს, წმ. გიორგი დაუსწრებელ განჩინებას გამოუტანს, განჩინებას უაპელაციოს და სასიკვდილოს, თუ ვინცობა ბრალდებულმა მომჩივანს ყოველი ზარალი არ აუნაზღაურა. მხოლოდ ეს განაჩენი ერთბაშად არა სრულდება. უნდა ვიცოდეთ, რომ ასეთი საჩივარი წმ. გიორგის მეგრელთაგან ხშირად შემოსდის. უნდა ვიფიქროთ, რომ მათი დამოკიდებულება ჭეჩითაა ხოლმე. მომჩივანი მოთმინებით უცდის თვეობით, წლობით... ზოგჯერ ისეც მოხდება, რომ მამის ბრალს შვილი მოიხდის ხოლმე. მაგრამ როცა უნდათ, რომ საჩივარი დაუყოვნებლივ იქმნას დაკმაყოფილებული, წმ. გიორგის (ხეთაში) მიმართავენ მის დღეობაში, აპრილის 23, ან (ილორში) გიორგობისთვის 10. მუხატული ჭერ საყვირით უძახის ყველა მორწმუნეთ, რომ „გადაცემას“ დაესწრონ. ამის შემდეგ დიდის მოწიწებით ხელში დაიჭერს წმ. გიორგის ხატს, ადის სამრეკლოზე და იქიდან იწყებს ლაპარაკს, რომლის ნიმუში უკვე მოვიტანეთ. მისი სიტყვის გათავებისას, შეკრებილი ხალხი ერთხმად იძახის „ამინ!“² ამგვარ დაწყევლიდან ანუ წმინდანის ხატის წინაშე წარდგენილ საჩივრისათვის მეგრელებს უქვიათ ხ ა ტ ი შ გ ი ნ ო ჩ ა მ ა, რაც ქართულად ასე ითარგმნება: ხატისათვის გადაცემა, ანუ ხატისათვის მინდობა — ღასაჯოს დამნაშავე.

უმეტეს შემთხვევაში ავადმყოფი მეგრელი თავის ავადმყოფობას ამგვარ წყევლასა და ხატისათვის გადაცემას აბრალებს. მით უფრო, თუ ამა თუ იმ დანაშაულსა გრძნობს მოყვასის წინაშე და თუ პასუხი მკითხავისა, რომელსაც ის მიმართავს ავადმყოფობის მიზეზის გასაგებად, კეკუშიაც დაუჭდება. ავადმყოფის ნათესავეები და მახლობელნი მიდიან დაზარალებულთან და სთხოვენ პატიებას. ასეთ შემთხვევაში მომჩივანი ხელახლა უნდა მივიდეს წმ. გიორგის კართან და მოახსენოს: ჩემის დამზარალებელისაგან კმაყოფილება მიღებული მაქვს, ჩემი საჩივარი უკანვე გამომაქვს და მეტს ნურას მოჰკითხავთ. ამ შემთხვევაში მომჩივანის მოქმედებას ჰქვიათ „ილობის მიცემა“ ანუ შენდობა.

* შეიძლება ყოველგვარ შეურაცხყოფისათვის „გადაცემას“ ხატს მომჩივანმა.

ავადმყოფი წმ. გიორგის უნდა დაჰპირდეს შესაწირავად მოზვერს, თაფლის სანთელს, ფულს, ხოლო შენს დღეობაში მე თვითონ გეახლება შენ თაყვანისსაცემლადო. მაგრამ ამ დაპირების ასრულების გირაოდ სახლის კუთხეში უნდა დაიდვას სპილენძის ქვაბი ან სხვა რამ ჭურჭელი სპილენძისავე. ამ გირაოს „საწინდარი“ ჰქვია და დაპირების ასრულებამდე იგი უხმარადა დვას. თუ ასეთი ჭურჭელი არა აქვთ, საწინდრად გამოდგება უბრალო ქვაცა, რომელსაც გარეგნულად თითქო არაფერი ფასი აქვსო, მაგრამ ამ შემთხვევაში სავსებით გასწევს ხსენებულ ჭურჭლის მაგივრობას.

წმ. გიორგი სჯის მეგრელს იმ შემთხვევაშიც, როცა იმის სახელს ამაოდ იფიცავს ხოლმე. საქმე ის გახლავთ, როცა ამა თუ იმ დანაშაულს ვისმე დააბრალებენ, ეს უკანასკნელი თავის გასამართლებლად ვალდებულია საჯაროდ, დაინტერესებული მხარის თანდასწრებით წარსდგეს წმ. გიორგის „ქარ წინ“ და მის ხატზე დაიფიცოს. ტყუილი ფიცისათვის წმ. გიორგი დამნაშავეს ჯერ ავად გაზდის და მერე მოჰკლავს კიდევცა. თავიდან აცილება სიკვდილისა მხოლოდ უხვი შეწირულებით შეიძლება.

დამნაშავის თავზე წმ. გიორგის რისხვის გადმოსავლინებლად, საკმარისია იგი საჯაროდ დაიწყევლოს წმინდანის სახელით. წყევლის სიტყვებს რომ მეტი ძალა მიეცეს, მაწყევარი თან იწყევლება და თან ლურსმანს შეარჭობს წმინდა ხეს. ასეთი ხეები ჩვეულებრივ მინდვრებზედაა ხოლმე, ეკლესიის გარშემო. კვირა-უქმეში სოფლელები ამ ხეების ჩრდილ ქვეშ თამაშობას მართავენ და მხიარულობენ: მათ ქვეშ თავს იყრის სოფლის უფროსი ხალხი და სასოფლო საქმეებს არჩევს ხოლმე. ეს ხეები წმინდა ხეებად ითვლება და ვერაფერს გაბედავს ცული შეახოს მათ. ვინც დასწყევლის ვისმე, მოიტანს ლურსმანს და ამ წმინდა ხეზე ჩაარჭობს და დასძენს: „ყოვლად ძლიერო წმ. გიორგი, მავანსა (სახელს იტყვის) რისხაედე და სანამ თავის კბილით არ გამოაძროს ეს ლურსმანი ამ ხიდან, საშველი არ მისცე“.

წმ. გიორგის გარდა მეგრელს შეიძლება თავისი „ტიბინი“* (სითბო)

* ქართული „წყალობა“ მეგრულადაც იხმარება იმავე მნიშვნელობით, მაგრამ უფრო საერთო შემთხვევაში მეგრელებს მისი შანაარსის ეკვივალენტის სიტყვის „ტიბინი“-ს ხმარება ემარჯვებათ. ტიბინი — არსებითი სახელია და ხიშხავს სითბოს, ხოლო მისივე დასართავი სახელი იქნება—ტიბუ. ორისავე ძირი ტ ბ არის ანუ დღევანდელი ტ ფ. აქედან წარმოებულია სიტყვა სიტფო, ტფალი, ე. ი. რაც სიტფოს იძლევა რაც გვახურებს. ცხადია, ეს სიტყვა სულ ძველის დროისაა, იმ დროისა, როცა ჩვენს პირველყოფილ წინაპრებს ბრძოლა უხდებოდათ ბუნების სიმძაფრესთან, სითბო ბუნებრივი (შხისა) თუ ხელოვნური (ცეცხლისა) მარად სანატრელი ჰქონდათ. იგი (სითბო) ესდენ საჭირო და აუცილებელი იყო და არას ყოველ ორგანულ არსის ზრდისათვის. საკვირველი არ არის, რომ ტიბინი სიკეთის, ჰოწყალების, ბედნიერების, შფარველობის მინაქების გამოძახებულ ცნებად იქცა იმას მსგავსადვე, რაგორც წყალი, რომელსაც ჩვენს სულ შორეულ წინაპრებს სანატრელად ჰქონდათ, იქცა სიტყვა „წყალობის“ გამოძახებულად.

ანუ წყალობა მოაკლოს რიმელიძე სალოცავთაგანმა („ოხეამერი“), რომელთა დიდი რიდი და პატივისცემა აქვთ სამეგრელოში. მაგალითად, მეტისმეტ ენინანდ ითვლება „სადაბადოს“ სალოცავი, სულ უბრალო რაზედმე ურისზდება ხოლმე თავის მმოსაეს. იმის გულის მოსაგებად ავადმყოფის ლოგინს გარშემო სამჯერ შემოატარებენ მაკე ძროხას და შესთხოვენ სალოცავს—რისხვა „სიბზოდ“ („ტიბინად“) შეიცვალოს და ულხინოს ავადმყოფს. ამასთან ერთად ძროხას ყურის ნაპირს მოაჭრიან და ავჯაროზის სახით ხელზე შეაბამენ ავადმყოფს. ეს ძროხა ამ წუთიდან თავისუფლადაა გაშვებული: არა სწველიან, რაც რძე აქვს, „სადაბადოსათვის“ არის შეწირული, თუ სახარე ხბო მოიგო, ცოტა რომ მოიზრდება დაკლავენ „სადაბადოს“ შესაწირავად; თუ ფური მოიგო ძროხამ, სამრავლად გაუშვებენ დედასთან ერთად და მისი დაკვლა არ შეიძლება. „სადაბადოს“ სახელზე გაშვებული ძროხის დაუკარგველობისათვის ზრუნვა თვით სალოცავს ეკისრება; თუ ვინცობაა ვინმემ მოიპარა, პატრონი მის ძებნას არ გამოუდგება,—დარწმუნებულია, რომ „სადაბადო“ დაუსჯელად არ გაუშვებს „მის სახელზე“ გაშვებულ ძროხის კადნიერ და წინდაუხედავ მიმთვისებელს.

როდესაც დედას შვილი გაუხდება ავად, ზურგზე უნაგირს დაიდგამს, დაოთხდება, გამოხატავს მორჩილებას და აგრეთვე საფერხეს (ცხენი და სხვ.) ამათუიმ კეთილ სულსას, სამჯერ შემოუვლის ავადმყოფის სარეცელს და კეთილ სულს შეგებუება—ჩემი ავადმყოფი შვილის მაგიერ მე წამიყვანეო.

ავადმყოფის ნშობლები ამ მხრივ ყოველ ღონესა ღონობენ იგი იხსნან სიკვდილისაგან. თუ გაჭირდა საქმე, უკანასკნელ საშუალებას მიჰმართავენ: აიღებენ რაიმე მახვილ იარაღს, ქარქაშიდან ამოღებულს და ავადმყოფის სასთუმალთან დასდებენ. იარაღს იმ შემთხვევაში დაეკისრება ასეთი როლი: სიკვდილი უნდა შეაშინოს და ავადმყოფს ახლო არ გააკაროს...

ავადმყოფის მდგომარეობის გამაუმჯობესებელ საშუალებათაგანს ეკუთვნის აგრეთვე მეზობლების სიარული მის სანახავად და მოკითხვა. ყოველ მეზობელს, განსაკუთრებით დედათა სქესისას, თავის მოვალეობად მიაჩნია თუ რამდენჯერმე არა, ერთხელ მაინც ინახულოს ავადმყოფი. მაგრამ არ ეგების ავადმყოფთან ხელცარიელი მოსვლა. ზოგს მოაქვს პური*, ზოგს ხილი და სხვა რამ სასუსნი. ყოველი მნახველი („მაძირაფუ“) მოსაკითხს (მოტანილ საჩუქარს) ავადმყოფის წინ დასდებს, სახეზე სიმხიარულეს დაიძინებს და ავადმყოფს მალე მორჩინას

* სამეგრელოში ყველგან სემანდის მკადასა და ღობს სკამდენ და ზორბლის პურის ჭამა სანუკვარად ითვლებოდა.

უსურვებს. ძველად მნახველებს მოჰქონდათ ვერცხლის ფულები ან რაიმე ნივთი ვერცხლისა და ავადმყოფის ლოგინზე დაჰყრიდნენ და უკანასკნელს უსურვებდნენ მალე განკურნებას. ასეთ მნახველს სამაგიერო საჩუქარსაც აძლევდნენ.

ხსენებული საჩუქრები განსაკუთრებით მაშინ იყო აუცილებელი, როცა ავადმყოფი რომელიმე გადამდები სენით იყო ავად; ყოველი გადამდები სენი, მეგრელის რწმენით, გამოწვეულია თავის სპეციალი სულით, რომელიც მეტისმეტად მოყვარულია საჩუქრებისა და ძღვენისა. ასეთი ძღვენი გადამდები სენის სულის მიერ ჩაითვლება როგორც მოწმობა შიშისა და კრძალვისა ძღვენის მომტანის მხრით. მნახველი ავადმყოფის ამბავს რომ იკითხავს, მერე, რაც უნდა გაჭირებული იყოს ავადმყოფი, არ შეუძლია დალონებული სახით გაჩერდეს, განსაკუთრებით აკრძალულია და დანაშაულადაც კი ითვლება ავადმყოფთან გულზელის დაკრეფა, ამიტომ რომ ასეთი პოზა გამოხატავს მეგრელის მძიმე მწუხარებასა და დარდ-ნაღვლისა და იდეათა ასოციაციით—თვით სიკვდილსაც, რომელიც ასეთ პოზას, მეგრელის ღრმა რწმენით, თავის გამოსაწვევად ჩასთვლის და არ დაახანებს ავადმყოფთან „სათეხვნოდ“ მოვიდეს. ღამ-ღამობით იმ სახლში, საცა ავადმყოფი წევს, ღამეს უთევენ. ორისავე სქესის ახალგაზრდობა თავს იყრის, დროს გასატარებლად სხვადასხვა სათამაშოს იწყებენ და ზოგჯერ ისე გაერთობიან, რომ შემოათენდებათ ხოლმე. ამრიგად, ავადმყოფის დალილ პატრონთ მოსვენების საშუალებას აძლევენ, ფხიზლობენ, თვითონ უგდებენ ყურს ავადმყოფს და თითქო სიკვდილს ხელს უშლიან სახლში შემოვიდეს, განსაკუთრებით ღამე. თამაშობას მიემატება რაიმე გასართობი ამბავის მოყოლა, მხოლოდ ცდილობენ ლაპარაკის თემა სიკვდილი არ იყოს. ამიტომ გაურბიან სიტყვა „სიკვდილის“ ხსენებას. არამც თუ ავადმყოფის წინ, არამედ საზოგადოდ მთელ სახლში, სადაც ავადმყოფი წევს, თუ ვისმე გაუფრთხილებლად წამოსცდა ეს სიტყვა, უეჭველად მაშინვე უნდა დაუმატოს: „ცხრა მთას იქით დაიკარგოს (სიკვდილი)“. „ცხრა მთას იქით“ გამოხატავს ისეთ დიდ მანძილს, საიდანაც სიკვდილი ვერ მოაღწევს იმათთან, ვინც მისი სახელი ახსენებს. ანდა ჩაურთავენ სიტყვას: „ქარ-ბორიას!“ ესე იგი, ესეც არი, ნახსენები სიკვდილი ქარსა და ბორიას გაჰყვებს, აქ ნულარ მოვაო...

მშობლებმა ყოველი ღონე იღონეს, რომ ეხსნათ ავადმყოფი, რომ „სიკვდილისათვის კლანჭებიდან გამოეგლიჯათ“. მაგრამ მიუხედავად ამ თავგამოდებული ცდისა, ავადმყოფის მდგომარეობა დღითიდღე უარესდება და უკვე „სააქაოსკენ აღარ იყურება“. თავს იჩენს ნიშნები მოახლოვებული სიკვდილისა: ავადმყოფი თხოულობს—ლოგინიდან ამაყენეთ და ეზოში გამატარეთო, უნდა უკანასკნელად საიღუმლოებით

აღსავე თვალეზი მოავლოს, გამოეთხოვოს ყველაფერს, რაც მისთვის ძვირფასი იყო და რასაც მეტად ველარ დაინახავს; ავადმყოფის სახლში მამალი დღისით იწყებს ყვირლს და მეზობლის მამლები ბანს აძლევენ: ჯირველი მამალი თავის ამხანაგებს უზმობს. ამხანაგები ეკითხებიან— რა ამბავიაო? პირველი უპასუხებს: ჩემს სახლში მალე „ქვეყნის ნამცეცები დაცვინდება (ე. ი. ავადმყოფი მოკვდება, ტირილი იქნება და ქელები გაიმართება) და გოხოვთ ყველას მეწვიოთო“. ამ დროს შეიძლება საზარლად დაიყმუვლოს ძაღლმა,—ეს სასიკეთო ნიშანი არ იქნება: ალბათ გრძნობს სხეულის ხრწნილების სუნს და სხვებზე ადრე დასტირის ოჯახის ავადმყოფ წვერს, რომელსაც სიკვდილი არ ასცდება. საყურადღებოა აგრეთვე სიზმრები. თუ ვისმე ნათესავეთაგანს სიზმარში კბილი ჩამოსძვრა, ავადმყოფის უბედურებასა ნიშნავს; სიზმრად წვერის მოპარსვა—ნათესავის ვისიმე სიკვდილსა ნიშნავს; მიწის თხრა—ავადმყოფისათვის საფლავის გათხრის მომასწავებელია და სხვ.

ავადმყოფის გადარჩენის იმედი გადაუწყდათ. სიკვდილოს წინ იხმობენ მღვდელს მომაკვდავის საზიარებლად. უზიარებლად ვინც მოკვდება, მისი სული საუკუნო ტანჯვაში იქნებაო. მომაკვდავი ყველას ემშვიდობება. თუ მამა კვდება და შვილი ამ დროს სადმე სხვაგანაა, სანამ ავადმყოფის სარეცელთან არ მოვა. სული სხეულს არა შორდება და „ელის“ შვილის მოსვლასაო. მომაკვდავი სულთმობრძავია. ზოგჯერ ეს სულთა ბრძოლა დიდ ხანს გრძელდება,—მომაკვდავი ეწვალება, ხორცს არა სურს „სული გაუშვას“. თუ უნდათ მომაკვდავი იხსნან სიკვდილის წინაწუთის წვალებისაგან, ასწევენ ლოგინიდან და გადაატარებენ რამე რკინის ნივთზე და დარწმუნებულნი არიან, რომ სული მაშინვე განთავისუფლებს სხეულსაო. მეგრელებს ასეთ შემთხვევაში ამნაირი ჩვეულებაცა ჰქონდათ: მომაკვდავს გარშემო შემოუწყობდნენ ბალიშებს, თვითონ პირქვე დაწვენდნენ და ისიც მალე იხრჩობოდა. ასეთი საქციელი სიკეთედ ითვლებოდა, რადგან „მომაკვდავს ზედმეტ ტანჯვისაგან იხსნიდნენ ზოლმე“. ადამიანის სული, მტრედის სახით თავში მოთავსებული, პირიდან „გამოხტება“ და იქვე, სასთუმალთან, მდგარი ძვალ-ტყავა დედაბერი—სიკვდილი დაებლაუჭება წასაყვანადო...

„სული პირიდან რომ გამოვა“, კაცი კვდება ანუ მეგრული— „დოდურუ“, რაც წარმოებული უნდა იყოს ზმნა „ღვრა“—საგან, ე. ი. დაიღვარა, სითხედ იქცაო.

ავადმყოფის სიკვდილისთანავე სცენაზე გამოდის „მარწკინალი“*.

* „მარწკინალი“ წარმოებული უნდა იყოს ქართული ბრწყენასაგან, ე. ი. სიხათლის სილაპაზის მინიჭებასაგან. ზოლო თვით სატყუა მარწკინალი ნიშნავს ადამიანს, რომელიც მიცვალებულს აბრწყენს, ალაპაზებს და უდრის ქართულს „გამაპატიონსებელს“.

დახლოვნებულ მარწკინალის როლი ასეთია: უნდა ეცადოს მიცვალებულს, რაც შეიძლება, ნაკლებ დააჩნდეს სახეზე საშინელი სურათი სიკვდილისა, რომელიც ასე უზომოდ ანსხვავებს ცოცხალისაგან. „სულის ამოხდომის“ წუთიდან ადამიანის მთავრი ცოცხალთათვის საშინელებას წარმოადგენს! ამ ცხოველური შიშის გრძნობა მიცვალებულის გარშემომყოფთათვის მით უფრო ძლიერია, რაც უფრო დამახინჯებულია სახე ამ მიცვალებულისა. და აჰა, მარწკინალი ანუ გამპატიონებელი, სანამ სხეული გაშეშდებოდეს, მიცვალებულს თვალებს უხუჭავს, პირს მოუკუმავს, გაუსწორებს ფეხებს, ხელებს გულზე ჭვარედინად დაუწყობს, თმასა და წვერ-ულვაშს დაუვარცხნის.

ამასობაში მთელ სოფელში გაისმის ქალების კვილი და მამაკაცების ღრიალი, რაც ყველასათვის მანიშნებელია იმ ოჯახში, საიდასაც ეს ხმა მოისმის, დატრიალებულ უბედურობისა. ორისაც სქესის მეზობლები ესწრაფვიან მომტირალთ შეუფრთხდნენ, მიუსამძიმრონ და თავიანთი თანაგრძნობა გამოუტყდნენ. ქალები ლოყებსა და გადაღვლილ გულმკერდს ფრჩხილებით იკაწრავენ და სისხლს იდენენ, თავზე თმას იგლეჯენ: საერთოდ, ქალების მიერ მწუხარების გარეგნულად გამოხატვის ერთგულება იმაზეა დამოკიდებული, თუ რა ზომ ძვირფასი და უნაზღაურებელი იყო მათთვის მიცვალებული.

ეს არის „გინონგარა“ („გადატრიალება“, გამოტარება) ანუ დატრიალება მიცვალებულისა, პირველი ვალი, რომელსაც იხდნიან, ეს-ეს არის, გაცივებულ ცხედრის წინაშე. ამას მოჰყვება ზრუნვა იმ პატივისცემის, რომელიც უნდა მიაგონ დასაფლავებისას მიცვალებულს მისმა მშობელ-ნათესაებმა. ამ ზრუნვაში მიცვალებულის მეზობლები თითქმის ყველანი თანაბარ მონაწილეობას ღებულობენ. მათ შორის გამოარჩევენ დამკრძალველებს, რომელნიც ჰკისრულობენ მიცვალებულის შესაფერის პატივით დატრიალება-დასაფლავების პროცედურის თავდარიგს. პირველყოფლისა, იღებენ მიცვალებულის ზომას* და იქვე ცულით გათლილ ფიცრებისაგან კუბოს შექცავენ. როცა უნდათ ტირილის დღე ცოტა გვიან დანიშნონ და ამიტომ მიცვალებული მეტ ხანს გააჩერონ, სანამ მიწას მიაბარებდნენ, კუბოსათვის მსხვილ ძელს ნავის მსგავსად გამოადრუებენ, მეორე ძელს, ამნაირადვე ამოდრუებულს ზევიდან დახურავენ თითქმის გერმეტრულად, და ასეთს კუბოში, რომელიც თანამედროვე ცინკის კუბოს ემაგიერებოდა, გვამი შედარებით დიდხანსა სძლებდა გაუხრწნელად. მაგრამ სანამ კუბოში ჩაასვენებდნენ მიცვალებულს.

* მეგრული ვარიანტი თავის ტანის ზომა ააღებინოს ვისმე, განსაკუთრებით სიმაღლეზე, ფეხებიდან თავამდე, რადგან იდენტა ასოციაციით, ასეთმა გაზომვამ შეიძლება მოგვაგონოს მიცვალებულის გაზომვა და აქედან — თვით სიკვდილის შოაზლოვება.

წყლითა ჰბანენ* და თეთრ სუღარაში შეახვევენ, რათა სულთში (ოშურეთი), სადაც ადამიანის სული მიემგზავრება, სხვების წინაშე წარსდგეს დაბანილი და თეთრ „საშიშლოში“ გახვეული.

ეზოში, სადაც მიცვალებულია, წნელისაგან აკეთებენ გრძელსეფას, რომელსაც შეეძლება დარტოოს 200 კაცამდე. შ-გ უმასპანძლებიან მიცვალებულის სატირლად მოსულთ, ანუ მოძტირალთ.

მიცვალებულის დასატირებლად და დასადაფლაველად ჩვეულებრივ ნიშნავენ მეოთხე ან მეხუთე დღეს გარდაცვალებიდან. დღის დანიშვნა იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად შორს არიან ნათესავ-მეგობრები მიცვალებულისა. ისე უნდა მოეწყოს, რომ ყველას დრო ჰქონდეს მოვიდეს და ტირილს დაესწროს. სანამ ნათესავები ყველანი არ მოიყრიან თავს, მიწას ვერ მიაბარებენ მიცვალებულს,—მისი სულა აქედან ვერ წავა, თუ „ნათესავები ყველანი არ დაღვრიან ცრემლს მის ცხედარზე“.

სანამ მიცვალებულს დამარხავენ, იმ სახლში, სადაც მკედარი ასვენია, ღამ-ღამობით თავს იყრიან მეზობლები და ღამეს უთევენ, მართავენ სხვადასხვა თამაშობას, სასაცილო ამბებით ერთობიან. რაც უფრო ხნიერია მიცვალებული, ღამისმთევლნი მით უფრო ნაკლებ ერიდებიან მხიარული გრძნობის გამოხატვას. მიცვალებულთან ზოგჯერ სრულებით არ ეთაკილებათ ორაზროვანი სიტყვები და შაირები იხმარონ, ვაჟები ქალებს ეარშიყნენ. ასეთ ღამისთევის დროს შინაურები ისვენებენ, ხოლო მიცვალებულს, რომელიც, მეგრელის წარმოდგენით, ავ და ბოროტ არსებად იქცევა, და, თუ შემთხვევა მიეცა, ცოცხლებსა ვნებს ხოლმე, ყურს უგდებენ ღამისმთევლები. თვალყურს ადევნებენ აგრეთვე კატას, რადგან ეს ისეთ ცხოველად ითვლება, რომელსაც განსაკუთრებით უყვარს ადამიანის ზორცის ჭამა: ანდა სულაც გააგდებენ იმ სადგომიდან, სადაც მიცვალებული ასვენია.

შორეულ ნათესავებსა და მოკეთებებს ტირილსა და დასაფლავების დღეს განსაკუთრებული კაცის პირით ატყობინებენ, რომელიც დაუფლის სათითაოდ ყველას და სიტყვიერად გადასცემს უბედურობის ამბავს. ამ სამწუხარო ამბის თქმას ერქვა „შეცხადაფა“ ანუ გამოცხადება სამწუხარო ამბისა, ხოლო თვით კაცს „შემაცხადაფალი“ ანუ შემცხადებელი. ძველად შემცხადებელი რამდენიმე იყო, ამათ ჭგუფს თან მიჰქონდა რაიმე ნივთი, რომელიც ეკუთვნოდა განსვენებულს: ხმალი, სატყეარი, ბუდეში ჩაწყობილი ისრები, ან კიდევ მისი ტანისამოსის მონახევი. მიცვალებულის ნათესავების ერთ-ერთ სახლს რომ დაუახ-

* სწავთ, რომ მიცვალებულის ნაბანი წყალი ხელს უწყობს მცენარეთა ზრდასა და ამიტომ ამ წყლითა რწყავენ ნორჩ ხეებს, განსაკუთრებით ყვავილებს.

ლზღდებოდნენ, შემცხადებლები ხმამაღლა ტირილს მოჰყვებოდნენ და ამით შინაურებს აცნობებდნენ, რომ მოდიან შემცხადებლად. სახლში შემოვიდოდნენ თუ არა, წელს ზემოთ გაიშიშვლებდნენ სხეულს, განსვენებულის კუთვნილ ნივთს საჩინო ადგილას დასდებდნენ და გარშემოუსდებოდნენ ძირს, მიწურ იატაკზე. მასპინძლებიც წელს ზემოთ შიშვლდებოდნენ, ფეხებიდან საცმელებს იძრობდნენ, გარშემოუსდებოდნენ ნივთს, რომელსაც ამ შემთხვევაში ერქვა „ნიშანი“, რომელიც დამსწრეთათვის მის გარდაცვლილი პატრონის მოსაგონებელი იყო და იწყებდნენ მოთქმით ტირილს. ტირილის გათავებისას, შეცხადებულნი ეტყოდნენ, თუ რა დღეს უნდა მოსულიყვნენ შიშვლებულის სატირლად. ახლა კი „შემცხადება“ უფრო სადად სრულდება: შემცხადებელი მხოლოდ ჩამოატარებს სამგლოვიარო უჩალათო წერილებს, შავის ლუქით დაბეჭდილებს.

მიცვალებულის მშობლები ყველანი იკერავენ შავს (უჩა) ანუ სამგლოვიარო საშიშვლოს*. თუ სადმეა სახლში საჩყე, შავს მიტკალს გადააფარებენ, რომ არ შეიძლებოდეს შიგ ჩახედვა და თავის გარეგნობისათვის ზრუნვა, რაც არა ჰხამს მგლოვიარეთათვის.

საჭირო სამგლოვიარო სამოსელი კაბისა და ზედაწელისაგან შესდგება, თავზე შავი მიტკლის ხილაბანდს შემოიკრავენ. კაბა ლაზათიანად გამოკჭრილი არ არის, რადგან მისი დაუდევარი ნაკერობა უნდა ეთანხმებოდეს მის მატარებელ ადამიანის სამგლოვიარო სულის განწყობილებას. ერთად ერთი მშვენება კაბისა ის არის, რომ ძირს ტოტებს შემოვლებული აქვს დაკბილული ბაბთა, ხერხის კბილის მსგავსად. სამამაკაცო სამოსი ღართის მსგავსია, თავზე ყაბალახის მინაგვარ შავს მიტკალს იხურავენ. შავი ღართის პატრონი ზოგჯერ საგანგებო შავს არ იკერავენ, შავის მიტკლის ნაკრებით დაიფარავენ გულზე მასრებს და შევერცხლოლ სატევრის და ქამრის ნაწილებს.

აჰა, დადგა დღე მიცვალებულის ტირილისა***. თავდახურული კუბო დგას სახლის შუაგულზე, კილობებზე: მის თავითი უკიდია თაფლის

* ეკრძალებიან შავი მაგრად შეიკერონ ხოლმე. შავი მალე უნდა დაიხეს და, იდგათა ასოციაციით, მის დახევასთან ერთად უნდა „დაიხეს“ (დასრულდეს) გლოვა-მწუხარება სახლში, საცა კაცი მოკვდა. ამ რწქენის თანახმად, გარღვეულ შავს არ გაკერავენ ხოლმე, პირიქით — მიუშვებენ უადრესად დაიხეს. ასე რომ ზოგჯერ შავი ნაფლეთ-ნაფლეთად აცვიათ ტანზე და ზედ ალაპიეთ ფრიალებს ხოლმე.

** ახალწელს გარდაცვალებულს თვით ახალწლას დღეს, მეგაყლთა საახალწლო ჩვეულების თანახმად (ამაზე იხ. ამავე კვებოლში ჩემი მიმოხილვა: „კალანდა ანუ ახალი წელაწადი სამეგრელოში“), მშობლები არა სტირან, პირიქით, ყველას მხიარული სახე უნდა ჰქონდეს, რომ ამით აამინ ახალწლის სულს“. ტირილი შეიძლება მხოლოდ ახალწლის მესამე დღეს. აგრეთვე არ შეიძლება მიწას მიაბარონ მიცვალებული ზედ

სანთელს, კუბოს გარშემორიგდებაან ქალები, ნათესავები მიცვალებულისა, შავებში, თმაგაშლილნი. ჯვერდით უსხედან მეზობლის ქალები— „მათავალარფი“—ვინც მოთქმით ტირილი იცის. მცოდნე და ღირსეულ „მათავალარად“ ითვლება ის ქალი, ვისაც ემარჯვება მიცვალებულის დამახასიათებელი თვისებები აღნიშნოს და საერთოდ ისეთი სიტყვები იხმაროს და ხმას ისე შესაფერად აუწუდაუწიოს, რომ მაყურებელი გული აუჩვილოს და ტირილის გუნებაზე დააყენოს... ერთგვარი ჰიმნი.. საგალობელი გამოუდით. ყოველი ტაეპი მღერით თავდება და ხმამაღალი ვიშივიში და გულის ამოსკვნა მოჰყვება. ვიშივიშთან ერთად მოტირალი ორსავე ხელს გაშლილ თმაზე ჩამოისვამს და წარმოდგენს მგლოვიარე ქალს, რომელიც საშინელ მწუხარებისაგან თავზე თმას იგლეჯს.

ორი გუნდი, სოფლელთაგან შემდგარი, ჰგალობს სამგლოვიარე მარშს, რომელსაც „ზარს“ ჰქვია, რაც ნიშნავს: საშინელებას, უბედურებას. ზარს უსიტყვოდ ჰგალობენ, ისმის მხოლოდ ერთი გაგრძელებული „ვაი, ვაი“. მოწვეული მოტირალი ჭიშკარში შემოვა თუ არა, მიდის იქვე ახლოს მდგარ ხესთან, რომელიც ტანისამოსის ჩამოსაკიდებლად არის გამოყენებული, მოიხდის ქუდს, ნაბადს; ჩამოიხსნის იარაღს და ყველაფერს ხეზე დაჰკიდებს; ამის შემდეგ ახალუხისა და პერანგის საკინძებს იმდენზე გაიხსნის, რომ გულმკერდი ნაწილობრივ გამოუჩნდეს. შედარებით ცოტა ხნის წინათ მოტირალნი წელს ზემოთ ტანს იშიშვლებდნენ და ფეხებიდანაც საცმელს იძრობდნენ. 3—4 კაცი მწყობრში დგება და გუნდი ზარს დაიწყებს თუ არა, მოტირალნი ორივე ხელით შუბლს* იტყევენ და „ვაი ვაი“-ის ძახილით გაემართებიან სახლისაკენ. სადაც კუბო ასვენია. კუბოსთან მისულები დაიჩოქებენ და ყოველი მათგანი სათითაოდ ჩამოსთვლის მიცვალებულის ყოველ ღირ-

---

ახალწლის დღეს, რადგან, მეგრელთა რწმენის თანახმად, ამ დღეს დაჰარხული მთელი წლის განმავლობაში ითხოვდეს იქნება, ამ ოჯახიდან სხვებზე დაჰმარხოს ზოლზე, მასვე გვერდით ამოუწვიონ მიწაში, ე. ი. მას გარდა სხვებზე მოჰკვდნენ ზოლზე. კუბო სოფლებში ჩვეულებრივ იმ სახლში შეიკვრის, საცა მიცვალებულაა, მაგრამ ახალწელს გარდაცვალებულისათვის კუბოს შეჰკრავენ სახლის გარეთ, სადმე შინდერად, თანახმად უკვე მოხსენებულ რწმენისა, რომ ახალწელიწადი არ იქნეს დაწყებული კუბოს შეკვრით, ე. ი. სიკვდილით.

* მწუხარების უმეტესის სიძლიერით გამოხატურს ნაშნად, მას აქეთ დიდი ხანი არ არის, მოტირალნი თავსა და ტანზე მათრახს იტყევენ. დღეს, როგორცა ვთქვით. მხოლოდ ორივე ხელით იტყევენ შუბლს და ეს მეგრული ტირილის პროცესის აუცილებელ მოქმედებად ითვლება. რაც უფრო ღირსეული და გულსაწვაია მიცვალებული. მით უფრო კინი არაფერი უნდა დააკლონ ტირილის ჩვეულებას. როცა უხდათ დაამცირონ ღირსება ამათუიმ ადამიანისა, ასეთზე ჩვეულებრივ ასე ამბობენ „ცალი ხელი: სატირელი“ („ცალიხემ ონგარალი“), ე. ი. იმის ღირსი არ არის, რომ სიკვდილის შემდეგ ორის ხელით ანუ ერთგულად დაიტეროს კაცმა.

სებას და ვაეკაცობას და აღიარებს, თუ რამდენად უსაზომოა მისთვის ამ შემთხვევაში ასეთი უბედურება და მწუხარება. მოტირალნი მიცვალელებულს რომ იტირებენ, გულს იმჭილავენ* და ისე მიუსამძიმრებენ („მენგარა“) მშობლებს, ნათესაეებს, რომელთაც იმ შემთხვევაში ჭირისუღლები ჰქვიან, რაც ნიშნავს უბედურობის ბატონებს. მოტირალს ორივე მხარეზე მოჰყვებიან მოწესრიგენი, რომელნიც ჰზრუნავენ იმისათვის, რომ მოტირალთ მეტის-მეტე ტირილითა და მწუხარებით თავი არ დაიოსონ და თან უშველონ თავისუფლად შევიდ-გამოვიდნენ იმ სახლიდან, საცა კუბო ასვენია. ამ დროს მეორე გუნდს მოტირლების მეორე წყება მოჰყავს, ხოლო პირველი წყება ეზოში გამოდის და ა. შ.

მეგრელსა სწამს, რომ ტირილის დროს გარდაცვალებულის სული რეავე, კუბოსთანა დგას და თვალყურს ადევნებს სატირლად მოსულთ. იგი დიან უქმაცოფილოა, ოდეს მეზობლები და ნაცნობები თავის მოვალეობას პირნათლად არ ასრულებენ და ჯეროვნად არა სტირიან. პირიქით, უხარის, როცა უყურებს კუბოს გარშემო შეჯგუფებულ მოტირალ ხალხს, რომელსაც გულწრფელადა სწყყინს მისი გარდაცვალება. ამ სოფლიდან სულეთში გამგზავრება. სრულებით ბუნებრივია, რომ სიტყვა დამტირებელი („მანგარალი“) მეგრულად ალერსისა და ნაზის გრძნობის გამომხატველ სიტყვადაცაა გადაქცეული. დედა ხშირად მიმართავს შვილს ასეთის სიტყვებით: „ჩქიმი მანგარალი“, ე. ი. ჩემო დამტირებელოვო. ამით დედა გამოხატავს თავის სურვილს, რომ შვილმა, როგორც წესია, ისე დაიტიროს დედა, როცა ეს უკანასკნელი მოკვდება. ერთ ხალხურ ლექსში ნათლადაა გამოხატული, თუ რა რიგ აფასებენ მეგრელები დატირების წესის შესრულებას. ამ ლექსში ვაჟი თავის სატრფოს ასე მიმართავს:

„ღობღურადა, დოზინგარი,
გოზინთხორი საფულე,
სქანი სქვაჟი ხე-კუჩხითი
დიხა ქომნმოკაბულე.

მე თუ მოკვდე, დამტირი,
ვაჟიხარე საფლაეი,
შენი ლაჟახ ხელ-ფეხითა
ზედაც მიწა დამაყარე.

ნათესაეები შორეულ სოფლებიდან შავებიანები მოდიან ტირილში, თან საკუთარი გუნდი მოჰყავთ მოზარეთა. წინ მოუძღვის დიდი კელაპ-ჭარი, შავ ნაჭრებით მორთული. თუ მომავალი ნათესავი ქალია, თმა გაშლილი აქვს და როცა ამათუიმ სოფელზე გაივლის, კვილს იწყებს და მოზარენი ზარს ეუბნებიან. ყველასათვის აშკარაა, რომ ვისიმე სატირლად ცხენებით მიდიან. ნათესაეები, რაც უნდა შორს ცხოვრობ-

* აქედან წარმომდგარია ასეთი ჩვეულება: სინანულის ან ნაღვლის გრძნობის ვამოსახატავად მეგრელი გულზე მჭილს ირტყამს ხოლმე.

დნენ, თავის გარდაცვლილ ნათესავის ტირილში უეჭველად უნდა დაესწრნენ. ვინც ამათუიმ მიზეზით ტირილის დღეს ვერ მოვა, ტირილის შემდეგ მივა და იტირებს მიცვალებულის ნიშანზე. ამისთვის მიცვალებულის დაჩენილ ტანისამოსს ტახტზე გაშლიან და ისე სტირიან, თითქო ნამდვილი მიცვალებული ესვენოთ წინა. აი ამასა ჰქვია ნიშანი — საგანი ანუ მაჩვენებელი და მოსაგონარი მიცვალებულისა.

როდესაც ქმარს ცოლი უკვდება, ტირილის დღეს მისთვის სამგლოვიარო კარავსა სწნავენ და სადმე კუთხეში მისდგამენ, რაც უღრის ქართულ საბნელეთს. ამ კარავში შედის დაქვრივებული ქმარი, დაღვრეპილი. უზომო მწუხარების და სასოწარკვეთილების გამომხატველსახიანი. ამით გამოხატავს, რომ ამ დღიდან ისიც ეკვდარია, ბნელშია. ღრსი არ არის მზის სინათლის ყურებისა. როდესაც მოტირალნი მიცვალებულს იტირებენ, მიდიან კარავთან და შიგ მჯდომ ქმარს მიუსამძიმრებენ. ზოგჯერ ტანისამოსს გაშლიან კუბოს მოშორებით ტახტზე — ქაღალსსა და კაცისას, ერთი გამოხატავს მიცვალებულ ცოლს და მეორე ქმარს. როდესაც ნამდვილ მიცვალებულ ქალს იტირებენ, მოტირალნი მიდიან ნიშნებთან და ორსავე დასტირიან. ეს ცერემონია გამოხატავს ცოლის სიკვდილთან ერთად მისი ქმრის სიკვდილსაც. თვითონ ქმარი ამ დროს დამალულია, რომ დამსწრეთ სრული ილუზია მიიღონ სიკვდილისა, გაუჩინარებისა, მოსპობისა.

მოტირალნი ტირილს რომ მორჩებიან, 20—30 კაცისაგან შემდგარ ჯგუფებად მიწვეულ იქნებიან სეფაში ქელეხის საჰმელად, სადაც მოერთმევათ სამარხო საჰმელები: პური, მჭადი, ლობიო, თევზი, ზეთისხილი, მწვანილი (ბოლოკი) და ღვინო. ჭამის დროს ყოველი მოტირალნი მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად ღვინით სავსე ჭიქას პურზე გადაუქცევს და ამით გამოხატავს სურათს, თითქო მიცვალებული მოდიოდეს და პურსა სჰამდეს და ღვინოსა სვამდეს. მამაკაცები ცალ მხარეზე სხედან და მეორე მხარეზე დედაცები.

ამ ქელეხისათვის მოტირალთ, შეძლებისადაგვარად, ერთგვარი ფულადი შესაწირავი მოაქვთ, რომელსაც „გინაფორალი“ (გადასაბურავი) ქვია და რომელიც ერთ-ერთ წერის მცოდნეს მიერ ქაღალდზე აღინიშნება ხოლმე. გინაფორალი* ქართულად ნიშნავს გადასაფარებელს (იგულისხმება: მიცვალებულის გადასაფარებელი) და აზრად აქვს დაჰფაროს ის ხარჯები, რაც ქელეხის გამართვასა სჭირდებოდა.

* როცა მეგრელს ვინმე რასჰე (ფულს, მაგალითად) გამოართმევს და აღარ დაუბრუნებს, თუ ბევრი არ არის და იმისათვის ხელის გავსრად არა ღირს ჩივილი, წყევლის ასეთ ფორმულასა ხმარობს: „სქანი გინაფორალი (ორდას)“, ე. ი. შენს გადასაბურავდა (იყოს)! ანუ ამით უნატრებენ ისეთ მდგომარეობას, როცა გადაბურვა იქნება მისთვის საჭირო, ე. ი. სიკვდილი.

ქველად ყოველ მოტირალს თან მოჰქონდა დამზადებული სურსათ-
ხანოვაგე, გამომცხვარი მჭადი, მოსახარში ლობიო, ღვინო, ნიგოზი,
ხახვი, ასე რომ მიცვალებულის პატრონს ხარჯვა რისამე არა სჭირდებოდა და იოლად გამოდიოდა. მაგრამ ამ ჩვეულებას დღეს* თავისი პირვანდელი ხასიათი ურთიერთ დანხარებისა თანდათან ეკარგვის და კომერციულ ფორმას ღებულობს: მიცვალებულის ჭირისუფალნი ცდილობენ, რაც შეიძლება, ნაკლები დახარჯონ და რაც შეიძლება მეტი ააღონ ფული, გადაბურვის სახით.

როგორცა ვთქვით, სამეგრელოში მიცვალებული ისე არ დაიმარხვის მიწაში, რომ წინასწარ არ დაიტრონ ხოლმე. რაც უნდა ღარიბი და უქონელი იყოს ოჯახი, მიცვალებული მაინც უნდა იტროს და ქელები გამართოს, მეზობლები მოიწვიოს, პური აჭამოს და მიცვალებულისათვის შესანდობარი ღვინო დაალევინოს. რაც უფრო უხვად გაუმასპინძლდებიან მოტირალთ, მით უფრო გაიხარებს მიცვალებულის სული, რომელიც ამიტომ ადვილად შორდება სხეულს.

სადაც უნდა მოკვდეს მეგრელი, ნათესავები ვალდებული არიან შინ მოასვენონ მიცვალებული, იტრონ და თავიანთ წინაპრების გვერდით მიაბარონ სამშობლო მიწას: ამ ნიადაგზე ზოგჯერ დიდ გაუგებრობას აქვს ხოლმე ადგილი და განსაკუთრებით როცა კაცი კვდება სადმე ქალაქ ადგილას და იქვე იმარხება და ნათესავებს, რომელთაც მიცვალებულის წამოსვენება სოფელში უნდათ და ადმინისტრაციის განკარგულებით სხვადასხვა ფორმალობა აქვთ შესასრულებელი მიცვალებულის წასასვენებლად ნებართვის გამოსატანად. მეგრელი კანონის მოთხოვნას ნაკლებ მნიშვნელობას აძლევს, ვიდრე მთელს საუკუნეებით გადმოცემულ ჩვეულებათა მოთხოვნას, ფარულად თხრის საფლავს, იქიდან თავისი მიცვალებული ამოაქვს, ასო-ასო სჭრის, რომ უფრო გაეადვილდეს ჩუმად წაღება, გვამს საბოლოოდ გახრწნის ასაცილებლად—ამარილებს, ალაგებს ხურჯინში, მოაქვს სამშობლო სოფელში, იქ საჯაროდ დაიტოვებს და ისე მიაბარებს მიწას. ამგვარად პირნათლად ასრულებს თავის მოვალეობას მიცვალებულის წინაშე, რომლის სული „ვერ მოისვენებს“, თუ გვამი სამშობლო სოფელში არ დაიმარხა.

რომ მოვრჩეთ მეგრელთა მიერ მიცვალებულის დატოვების წესების აღწერას, საჭიროდ მიგვაჩნია მოვიხსენიოთ ერთი ჩვეულებაცა, ანუ უკეთ, ნაშთი ჩვეულებისა, რომელიც დღემდე დარჩენილია ზოგიერთი პირველყოფილ ხალხებს შორის. წმინდა ეკონომიური მოსაზრებით, ესენი ჰხოცავენ იმ მოხუცებულ ან უკურნებელ ავადმყოფთ, რო-

* იგულისხმება მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის სამეგრელო.

შელნიც მხოლოდ მძიმე ტვირთად აწევან თავისიანებს. ეს ჩვეულება, თანახმად გადმოცემისა, მეგრელთაცა ჰქონიათ. როდესაც მოხუცებულს თვითონ არ შეეძლო რისამე გაკეთება და თავის რჩენა, შვილები თურმე მოუწნავდნენ კალათს, შიგ ჩასვამდნენ და ხრამში გადააგდებდნენ ნადირისა და გარეულ ფრინველთა შესაჭმელად. ამ ნიადაგზე ანდაზაცაა დარჩენილი: ისეთი გოდოლი მოსწანით, თქვენს შვილიშვილებსაც გამოადგესო. ერთხელ, ერთ მოხუცს ასეთი დღე მოელოდა. წინაპრებისგან დაკანონებულ ჩვეულების წინააღმდეგ აბა როგორ წავიდოდა და მისთვის გოდოლის მწუნელ შვილებს თურმე ასეთი დაცინვით დარიგებით მიჰმართა: შვილებო, ვხედავ, ჩუას დღეს, მხოლოდ ერთს გთხოვთ: გოდოლს რომ სწნავთ, ისეთი მაგარი მაინც მოსწანით, რომ თქვენს შვილებსაც გამოადგესო. მოჰუცმა ამ ნარაული სიტყვებით შვილებს აგრძობინა, რომ თქვენც ჩემი დღე მოგელითო. შვილები დაფიქრდნენ, გოდოლის წვნაზე ხელი აიღეს და მოხუცი ხრამში გადაჩხას გადარჩა.

მაგრამ თუ ამ ჩვეულების შესახებ მხოლოდ მოგონება-ლა დარჩა ხალხის ზეპირსიტყვაობაში, მეორე ჩვეულება იმავე ხასიათისა, მხოლოდ ნაშთის სახით, დაცულია დღევანდლამდე. როცა ესა თუ ის ადამიანი ძალზე მოხუცდება და შეუზღვევება იმ აზრს, რომ სიკვდილი ადრე იქნება თუ გვიან არ ასცდება, განსაკუთრებით, როცა ხედავს, რომ სიკვდილს შემდეგ არავინა რჩება სახლში ისეთი, რომ იზრუნოს მის დატირებისა და დასაფლავებისათვის ისე, როგორც ჩვეულებად აქვთ სამეგრელოში, თვითონ, სიცოცხლეშივე, ჰმართავს თავის თავის დატირებას. ერთ დანიშნულ დღეს, ტირილის ყოველსავე წესის დაცვით, ნაცნობ-მეგობრები მოდიან და სტირიან მოხუცს, რომელიც ვითომ მიცვალებულს წარმოადგენს, მის მაგიერ მოტირალთა წინაშე „ნიშანია“ გაშლილი მოხუცისა, სჭამენ ქელეხსა, სვაშენ „გადაცვალებულის“ სულის შესანდობარსა, ხოლო როცა ნამდვილად მოკვდება, ყოფილ „მიცვალებულს“ არავინა სტირის, საფლავს გაუთხრიან და პირდაპირ ასაფლავებენ.

არიან მომსწრენიც იმისა, რომ ექოს მოხუცებულს სიცოცხლეშივე შეეკრევიანებინა თავისთვის კუბო და მალა სხვენზე ინახავდა თურმე თავის სიკვდილის დროისათვის...

* * *

ყველა მოტირალთა ცრემლები „დაეყარა“ მიცვალებულს, მეტი სატირლად მისასვლელი არავინაა; ყველა გაძლა ჰამა-სმით და შესანდობარი დალია მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად. დგება მიცვალებულის გამოსვენების წამიც. კუბოს სდებენ ჯალამბერზე—ერთმა-

ნეთს მოშორებით მიკრულ ორ თანატოლ სახის ძელზე ანუ საჯაცეზე. ქალები საშინლად გაჰკვივიან, მოზარენი ზარს ამბობენ და ამასოააშ- მიცვალებულიც გარეთ გამოაქვთ. მაშინვე სახლს ცოცხს მოუსვამენ: ნაგავთან ერთად უნდა გაიტანონ გარეთ ყოველი ნიშანი სიკვდილისა და ამ სახით ხელს უშლიან: სიკვდილმა ფეხი მოიკიდოს ამ სახლში, სხვაც ამსხვერპლოს აქედან.

კუბოს ჯერ მამაკაცები მისდევენ, მერე — ქალები, — ნათესავეები მიცვალებულისა, რომელთაც სხვა ქალები იჭერენ და ხელს უშლიან თმები არ დაიგლიჯონ, ფრჩხილებით სახე და გულმკერდი არ დაიღად- რონ. სამგლოვიარო პროცესიის სავალ გზაზე გაისმის მოთქმით ტირილი: მოზარეთა გალობა. დასასრულ, პროცესია მიაღწევს ეკლესიასაც, რომ- ლის გაღვანშიაც უნდა მიწას მიაბარონ მიცვალებული.

მაგრამ სანამ ავსწერდეთ თვით დასაფლავების ჩვეულებებს. განემარტოთ, მეგრელს როგორ წარმოუდგენია სიკვდილი და საერთოდ საიქიოს ცხოვრება, რომ ლოგიკურად და ამ წარმოდგენისაგან პირდა- პირ გამომდინარედ გვეჩვენოს ის წესები და სარწმუნოებრივი ცერე- მონიები, რომელთა ასრულება სავალდებულოდ მიაჩნიათ მეგრელთ თავიანთი მიცვალებულის დაკრძალვის დროს.

ყოველთ უწინარეს, განვსაზღვროთ, სიკვდილი როგორ წარმოუდ- გენია მეგრელს. სიკვდილი — ერთგვარი ძილია. ამ ორ ფიზიოლოგიურ მოვლენას შორის მეგრელისათვის მხოლოდ ის განსხვავებაა, რომ ძილი, რომლის შემდეგ დაღლილი ორგანიზმი ჩვენი ისვენებს, ახალ ძალას აკრეფს სამოძრაოდ, დიდხანს არა გრძელდება, ხოლო სიკვდილის ძილი — სხეულისათვის გრძელდება სამარადისოდ, მეტად ვეღარ იღვიძებს... სააქაო, მიწიერ ცხოვრების ფუნქციებს თანაბრად ასრულე- ბენ როგორც სხეული, ისე სული: როცა დღისით სხეული იქანცება და იძინებს, მისი სული შორდება და განაგრძობს ასრულოს სხეულის ყველა ფუნქცია. სული ძილის დროს სხეულს გაეცლება და შორს, განუსაზღვრელ მანძილზე მიდის იმისდა მიხედვით, სადა სრულდება ის მოქმედება, რომელიც სიზმარში გვეხატება. ამიტომ უცბად გაღვი- ძება მძინარესი, მეგრელის წარმოდგენით, საშიშოა, ამას შეიძლება ცუდი შედეგი მოჰყვეს. ზოგჯერ სიკვდილიც, მძინარესათვის: კიდევ კარგი, თუ მძინარეს სული ამ დროს სადმე ახლოსაა და ადვილად და შედარებით მალე შეუძლია დაბინავდეს თავის „სამყოფელში“. მაგრამ თუ მძინარის გაღვიძების უამს მისი სული შორსაა ძილის ადგილიდან, მძინარეს ბევრი დრო დასჭირდება, სანამ გამოფხიზლდებოდეს და თავის აზრებს წესსა და რიგზე დააწყობდეს. ამგვარად, სიკვდილი წარმოდგენილია მსგავსად ძილისა, მხოლოდ უფრო ხანგრძლივისა, ანუ, უკეთ, დაუსრულებელისა, რომელსაც სიკვდილი ადამიანს მოუ-

ვლენს ხოლმე. მეგრულად დამახასიათებელი თქმაა მკაფიოდ წარმოსადგენად მაგარ, გაულვიძებელ ძილის შესახებ: იმაზე, ვისაც ასეთის ძილით სძინავს, ამბობენ ხოლმე: მეცდრის ძილმა წაიღოვო („ღურგელიშ რულქ მიდელუ“), ე. ი. თითქმის მოკვდა.

ადამიანის სხეულში სულის სამყოფელი — თავია. როცა სული „ამობტება“ (გეშასხაპუნს) სხეულიდან, ეს უკანასკნელი მძოვრად (ნძორი) იქცევა, ე. ი. ისეთ საგნად, რომელიც მოკლებულია მოძრაობას და რომელიც ზიზღსა გგვრის ხოლმე, ეს მძოვრი მალე გაიხრწნება და მასთან ერთად სიცოცხლე თითქო შესწყდებაო. მაგრამ ეს მოვლენა მხოლოდ მოჩვენებითია. ნამდვილად კი ადამიანის ხილულ სხეულისაგან განერინება სული*, ანუ სხვა სხეული, ჰაეროვანი, არამატერიალური, ლანდის მსგავსი. ადამიანის სული, რამდენიმე ხნის შემდეგ, რაზედაც ქვემოთე გვექნება ლაპარაკი, საბოლოოდ მიდის ზეცაში („ზეცაშა“), სულეთში (ოშურეთი) ან სულთა სამეფოში, რომელიც სულ ზევითაა, ვარსკვლავებს ზევით, და რომელიც გაგრძელებაა სააქაო, მიწიერ ცხოვრებისა. ეს უსხეულო, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, სხეული შეინარჩუნებს ყველა იმ გრძნობათ, რომელნიც ჰქონდა პირველ, „დაძინებულ“ სხეულს, საიდანაც ის გამოვიდა: სული განიცდის ყველა ამ გაჭირვებასა და სურვილს. აქვს იგივე სიყვარული თუ სიძულვილი, რასაც მიწიერი არსებანი ეპატრონებიან. სულები სიზმარში თავის მშობელ-ნათესაებს გამოეცხადებიან ხოლმე, უზიარებენ თავიანთ სიხარულსა და მწუხარებას, ჰკითხოლობენ მათს ამბავს, ეხმაურებიან ყოველ მათს წამოწყებაში. ჰამის მოთხოვნილება სულეთის მცხოვრებთ შერჩენილი აქვთ ხოლმე. მაგრამ ამ მხრივ მათი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება ეკისრებათ მათს ნათესაებს, „ძირს“, მიწაზე, დარჩენილთ. ეს მშობლები თუ ნათესაები დროდადრო, თავიანთ მიცვალებულთათვის მართავენ საკურთხებს ანუ ტაბლებს. საკურთხი წარმოადგენს კრებას იმ საჭმელებისას, რაც მიცვალებულს აქ სიცოცხლეში უყვარდა. დიდ დანაშაულად ითვლება მეგრელისათვის, თუ სათანადო ყურადღება არ გამოიჩინა სულების მიმართ, თუ თავისი მოვალეობა მათ მიმართ ზედმიწევნით არ აასრულა, თუ საკმაოდ არ იზრუნა მათი კეთილდღეობისათვის. ასეთს მეგრელს აუცილებელი

* მეგრელების მიერ აღიარებულ დუალიზმისა და ადამიანის სხეულში სულის მოძრაობის შესახებ აღუნიშნაეთ შემდეგ თქმას: სული მიდგია (შური მილამიდუ); ან კიდევ მეგრელის მიერ გაბრაზების დროს საშინელი მუქარის ფრაზას: სულს ამოგაძრობ (შურს გეშავილა).

მეგრელის აზრით, ცხოველებში მხოლოდ ადამიანსა აქვს სული. ადამიანის გარდა სხვა ცხოველები მოკვებიან თუ არა, მათი სიცოცხლე თავდება, ადამიანი კი სააქაო ცხოვრების შემდეგაც განაგრძობს ცხოვრებას, სულეთში, სულების სამყოფელში.

სასჯელი მოელის სულებისაგან, სულეთში ტანჯვა-წვალებაში მყოფე-
ბისაგან. გაბოროტებულნი ღამ-ღამობით სოფელში ჩნდებიან მოძრავ
ნათლის სვეტების სახით და სჯიან თავიანთს უზრუნველ და უდარდელ
ნათესაეებს და მატერიალურ ზარალს მიაყენებენ ხოლმე: შინაურს
საჭონელს ჭირს გაუჩენენ, ან თავს დაატეხენ რაიმე უბედურებას, რის
მსხვერპლად ოჯახის ესა თუ ის წევრი ხდება ხოლმე, უამბნიათ ისიცა.
რომ ერთხელ საღამოს სულმა თავის ნათესავს წაართვა ერთი წყვილი
სარი, რომელსაც ის ტყიდან შინ მოერეკებოდა თურმე. როცა ღამე
სულები სოფელ-სოფელ დაგოგავენ, ერთმანეთს ხმას აძლევენ გაგრძე-
ლებული სტვენის საშუალებით. ამიტომ მეგრელი, განსაკუთრებით
ღამე, ერიდება სტვენას, რომ ამით რომელსამე სულს არ ეგონოს —
მეძახიანო, და ისიც მსტვენელის სახლში წამოვიდეს და ასე თუ ისე არ
დააზარალოს.

საღათას ძილით დაძინებულთა და მერე გაღვიძებულთაგანაც
ესმის ხოლმე მეგრელს საიჭიოს ამბები, ზოგჯერ მეტად დაწვრილებითაც.
საღათას ძილი, მეგრელის წარმოდგენით, იგივეა, რაც ნამდვილი
სიკვდილი, დასასრული მიწიერ ცხოვრებისა, სულის გადასვლა სულეთ-
ში. მაგრამ ასეთი სიკვდილი შედეგია გაუგებრობისა, შეცდომისა, რო-
მელიც ზოგჯერ მოუვა სიკვდილს. ეს შეცდომა, რა თქმა უნდა, გამოს-
წორდება სულეთში. სანამ სულეთში შევიდოდეს, ახალგარდაცვლილმა
უნდა გაიაროს „ბეწვის ხიდზე“ (ბეწვიმ ხინჯი), რომელიც ჩვენს
პლანეტას სულეთთან აერთებს. როცა სული ამ საბრკომს გასცდება და
სულების სამეფოში თავს ამოკყოფს, სულეთის მცხოვრებნი გარსშე-
მოხეხევიან, გაიკვირებენ მის მეტიჩრობას, წინამასწარ ამოსვლას,
უბოდიშოდ გამოაგდებენ კინწის კვრით, როგორც დაუპატიჟებელ
სტუმარს და თანაც ეტყვიან: „შენი ჭერი ჭერ არ მოსულა, სიკვდილი
აჩქარებულა, ჭერ წამოსაყვანი არა ყოფილხარო“. ნათესავ-ნაცნობები
შეცდომით მისული სულისა სარგებლობენ ამ შემთხვევით და სხვადა-
სხვა რასმე ავალებენ თავისიანებთან, ვინც „ქვევით“, მიწაზე, ცხოვ-
რობენ; ქებასა და მადლობას უთვლიან იმათ, ვინც საკურთხებს უკე-
თებენ; პირიქით საყვედურით ავსებენ იმათ, ვინც მათთვის არა ზრუ-
ნავენ, აქ შიმშილითა ხოცავენ. „გაგონილა, — იძახიან ისინი, — ყვე-
ლანი სჭამენ, სვამენ, განცხრომაში არიან, ჩვენ კი მშიერ-მწყურვალნი
ყვრივართ, რადგან საკურთხებს არ გვიკეთებენო“... საღათას ძილისა-
გან გამოღვიძებული სათითაოდ ყველას ეუბნება სულების მიერ დავა-

* ბეწვის ხიდი ანუ ბეწვისაგან გაკეთებული ხიდი — შემაერთებელია სააქაოსი და
საიჭიოსი. იქით-აქეთ უსაზღვრო სიერტეში სდურს კუბრი. თუ სული ცხოვრებულია და
ცოდვები არ ამძივებს, მსუბუქად და იოლად გაივლის ბეწვზედ, ხოლო თუ ცოდვილია
და ცოდვებით დატვირთული, ამ აღუღებულ კუბრში ჩაუჯდება.

ლებულს, მოუთხრობს მათი მიცვალებულების სულების ამბავს, ვის რა უღბინს, თუ უჭირს.

მიცვალებულს ეკლესიაში რომ მიასვენებენ, მღვდელი წესს აუგებს, შუბლზე და ხელებზე ზეთს წაუსვამს, და ქალების საერთო წივილ-კივილში კუბოს საფლავში ჩაუშვებენ. მიწაში კუბოს ჩაშვებისას ეკლესიის ზარებსა პრეკენ. წინათ, როცა ეკლესიებში ზარები იშვიათი იყო, მღვდელი ხეზე დაკიდებულ ფიცარს ჯოხს არტყამდა და ზარების მაგივრად ხმას გამოაცემინებდა. მიცვალებულს საფლავში ჩაუშვებენ, პირველად მღვდელი იღებს ამონათხარ მიწას მუჭით და ზედ აყრის მიცვალებულს. მღვდელს შემდეგ დამსწრენი ყველანი იღებენ პეშვით მიწას და აყრიან*, თან ცდილობენ მიწას ქვა არ გაპყვეს — მკვდარს „არ ეტკინოსო“.

მიცვალებულს, ჯერ კიდევ შედარებით ახლოხან, საფლავში მის საჯდომ ცხენს ჩაატანდნენ ხოლმე, რომელსაც სულეთშიაც უნდა განეგრძო თავისი სამსახური პატრონისათვის. ეს ჩვეულება ძალიან გავრცელებული იყო მთელს საქართველოში, რაც მტკიცდება მის სხვადასხვა პროვინციებში საფლავების გათხრის დროს ადამიანის ძვლების გვერდით ცხენის ძვლების აღმოჩენით. სულ ძველად მიცვალებულ ქმართან ერთად ასაფლავებდნენ ცოცხალ ცოლსაც, რომელსაც ცოლობა უნდა გაეწია თავის გარდაცვალებულ ქმრისათვის სულეთშიაც. მაგრამ ჩვენამდე მხოლოდ სიმბოლიურად მოადღწია ამ ორმა ჩვეულებამ. სულ დიდი ხანი არ არის, ცხენს ძუას მოსჭრიდნენ და პატრონის საფლავში ჩააყოლებდნენ; მაგრამ მეგრელებს ახლა ესეც არ მიაჩნიათ საჭიროდ, სჯერდებიან იმას, რომ მოპყავთ შავით შემოსილი უნაგირიანი ცხენი თავის გარდაცვალებული პატრონის საფლავთან, ცხენი მანამდეა გაჩერებული, სანამ მის პატრონს მიწას მიაბარებდნენ; შემდეგ ისევე სახლში მოპყავთ. იგივე ითქმის მიცვალებულის დარჩენილი ქვრივის შესახებ. ქვრივი კმაყოფილდება იმით, რომ მოიჭრას ნაწნავი თმები და ჩაატანოს თავის ქმარს. მაგრამ თანდათან ეს ჩვეულებაც გადავარდნილად უნდა ჩაითვალოს და კანტი-კუნტად თუ წააწყდება კაცი.

* მიცვალებულისათვის შესასრულებელ წესებში მიწაში დამარხვა და მიწის მიყრა — მთავარი ნაწილაა დასაფლავების პროცედურისა. მიცვალებული უკველად უნდა იქნას დამარხული და მაწამაყრილი, რომ მისი გვაში არ დარჩეს ზედაპირზე, ნადირის შესაქმელად. მიწის მიყრის პროცესი გამოიხატებოდა მით, რომ სამარეში ჩაშვეხულს კულის მიცვალებულისას პეშვით მიაყრდნენ მიწას ხოლმე. ეს ამჟამადამა გამოხატული ზემოთმოყვანილ ქალ-ვაჟის სატრფიალო ლექსის ბოლოში:

შენი მშვენიერ ხელ-ფეხათა
მიწა ზედა დამაყარე.

„სქანი სქეპი ხე-კუნხითი
ღიხა ქომნოკაბულე.

დღეს ქვრივი მხოლოდ მიიწევს თავის მიცვალებულ ქმრის საფლავში ჩასაყარდნად და სიმბოლიურად აჩვენებს დამსწრეთ, რომ ცოცხლივ უნდა დაიმარხოს ქმართად ერთად, თან გაჰყვეს სულეთში. როცა თიძას თავისი გაზრდილი უკვდება, ხსენებულ ჩვეულების თანახმად, ნაწნავებს იჭრის და საფლავში ჩააყოლებს გარდაცვალებულ გაზრდილს.

მიცვალებულს საფლავში ჩააყოლებენ აგრეთვე ხელადით ღვინოს. ფულს, არაყს, თუთუნით სავსე ქისას, ტალ-კვესსა და აბედს, — ყოველივე ეს საჭიროა მიცვალებულისათვის სულეთში. ძუძუთა ბავშვის საფლავში შუშით რძეს ჩააყოლებენ ხოლმე.

ერთი წლის ბავშვის ცხედარს აკვანში ჩაკრულად წაასვენებენ დასასაფლავებლად; იქ ბავშვის სხეულს ცალკე მიწაში ჩაუშვებენ. ხოლო აკვანს, რომელიც ამ შემთხვევაში კუბოს მაგივრობასა სწევს. ეკლესიის გალავანში სტოვებენ. ასეთი აკვანი, მეგრელთა რწმენით, ბედნიერების მომნიჭებელია, და ვისაცა სჭირდება, ეკლესიიდან წამოიღებს და თავის ბავშვს შიგა ზრდის ხოლმე. საფლავში ჩაშვების დროს მიცვალებული ბავშვის სხეულს ქვეშიდან ყავარს ან ცაცხვის ქერქს ამოუდებენ, რომ მიწასთან შეხებისაგან უსიამოვნო გრძნობა არ განიცადოს. ყვავილისაგან გარდაცვლილი სრულებით უკუბოდ იმარხება. საქმე ის გახლავთ, რომ „ბატონების“ სული, — მეგრელის რწმენით, — კაცს კი არა ჰკლავს, არამედ თავის სამეფოში მიჰყავს, როგორც ყმა და მონა. ამიტომ, მეგრელს უფლება არ აქვს „ყვავილისაგან“ გარდაცვლებული მკვდრად მიიჩნიოს, პირიქით — ცოცხლად უნდა ჩასთვალოს და, როგორც ასეთი, უფლება არა აქვს ისე დაასაფლავოს, როგორც ამას დასაფლავების დადგენილი წესები მოითხოვს; და რომ ბატონები არ გააჯავრონ კუბოს ჩვენებით, მიცვალებულს პირდაპირ საკაცეზე დაასვენებენ და შიშველ სხეულს მიაბარებენ მიწას. ამნაირი რწმენა ბატონების ავადმყოფობის შესახებ მეგრელს აიძულებს ბატონებისაგან მოკლული ადამიანი არ დაიტყოს და მხოლოდ 3—4 თვის შემდეგ, ე. ი. როცა იმდენი ხანი გაივლის, რამდენიც, მეგრელის აზრით, საკმაოა. რომ ბატონებს დაავიწყდეთ, თუ ოდესმე ამა თუ იმ ოჯახიდან „ტყვედ“ რომელიმე წევრი წაიყვანეს, გაიმართება დატირება მიცვალებულის ნიშანზე.

დაკრძალვის განმკარგულებლები ცდილობენ, საფლავის ამოვსების შემდეგ, მიწა კარგად დატკეპნონ ფეხებითა და ზევიდანაც ბეჭობი რამ გაუკეთონ საფლავის სისწვრივ. ამ ბეჭობის ორსავ მხარეზე მიწაში ჩაარჭობენ თითო-თითო დიდი, კონუსისებრი ფორმის ქვას. მიცვალებულის ორიენტაციის მხრივ დატულია წესი, რომლის ძალით მას პირი აღმოსავლეთისაკენ უნდა ჰქონდეს შექცეული. სხვა სასაფლაო ნიშანს მეგრელის საფლავზე ვერ ნახავთ.

აქ შოვისხენიებთ ერთ ჩვეულებას, რომელიც გვიჩვენებს იმას, რომ მიცვალებულისათვის ხელის მიკარება შემწიკვლელად ითვლება, რის შემდეგ ხელისშემხებმა უეჭველად უნდა დაიბანოს ხელები. დასაფლავების შემდეგ უკანდაბრუნებული მოტირალნი ეზოში უეჭველად იბანენ ხელებს და ზოგჯერ პირსაც.

ეს არის ერთადერთი სახე მიცვალებულის დასაფლავებისა, რომელსაც ვხვდებით ჩვენს დროში სამეგრელოში. სხვაგვარი დამარხვის შესახებ თქმულება არაფერია დარჩენილი. ამასთან, ის თქმანი, რომელნიც გამოხატავენ დასაფლავების ჩვეულებებს, ყველანი მოწმობენ იმას, რომ მხოლოდ ისეთი დასაფლავება იცოდნენ მიცვალებულისა, სახელდობრ: მკვდარი მიწაში ისე დაეფლოთ, რომ გარეშეს გასჭირებოდა მისი ამოთხრა მიწიდან. თვით მეგრული სიტყვა საფულუა ნიშნავს დამალულ ადგილას ჩადებას, დამარხვას რისამე. ზმნა საფულუა-საგან წარმომდგარია არსებითი სახელი საფულე, ანუ ქართული საფლავი.

ზემორე ჩვენ მოვიტანეთ ხალხური ლექსი, რომელშიაც, ანდერძის სახით, გამოთქმულია მოტრფიალე ვაჟის თხოვნა სატრფოსადმი: რომ მოკვდე, ჩემს ცხედარს ცრემლები დააპკურეო, იგივე სთხოვს: გამითხარე მიწა, შიგ ჩამდევი და მიწა კარგად დამატყენე ხელ-ფეხითაო. ლაპარაკში, როცა უნდათ გამოხატონ გულმტკივნეულობა და სიკეთე ვისიმე, მეგრელები ხშირად მიმართავენ ამ სიტყვებს თავიანთ კეთილ-მყოფელთ „ნეტავი შენის ხელით მიწა დამეყრებოდეს“. დასასრულ, შემდეგი გამოთქმანი იმას მოწმობენ, რომ მიცვალებული უეჭველად მიწაში უნდა იყოს დამარხული: „შე მიწადასაყრელო“ („სი დიხამუნა-ციმალა“); „მიწაში ჩასაწვენო“ (დიხას ქედღიგონჯირუნი); „გაგისკლა მიწა“ („დიხაქ გოგინორცქუ“).

ყოველივე ესე პირდაპირ იმას გვეუბნება, რომ თუ კიდევ არსებობდა სამეგრელოში სხვა წესი მიცვალებულის დამარხვისა, ეს წესი შეიძლება არსებულებოდა სულ უხსოვარ დროებში. თუმცა ამასთან უნდა აღვნიშნოთ, რომ მეგრელების მეზობელ და მონათესავე აფხაზებს, იტალიელ მისიონერ ლამბერტის (სამეგრელოში ცხოვრობდა მე-17 საუკუნის პირველ ნახევარში) მოწმობით, ჩვეულებადა ჰქონდათ მიცვალებული გამოლრუებულ ძელში ჩადოთ და ხეზე დაეკიდნათ.

* * *

რაკი გავეცანით მეგრელების რწმენას საიქიოს ცხოვრების შესახებ, ჩვენთვის ადვილი გასაგები იქნება, თუ რად არის ასეთ უმწვერვალე-სობამდე მისული მეგრელების პატივისცემა თავიანთ მიცვალებულების ხსოვნისადმი. მიცვალებულთა სული განიადაგებული ზრუნვისა და

თაყვანისცემის, კულტის საგანია ცოცხლად დარჩენილ ნათესავეებისათვის. ვინც სულეთში მყოფ თავის მიცვალებულთა ცხონებისა (არსებობისა) და ყოველმხრივ კმაყოფილებსათვის არა ზრუნავს, დამნაშავეა, რომლისთვის სასჯელის მოძებნაც კი გასაჭირია. თვით სასაფლაო, სადაც დამარხულია მეგრელთა წინაპრების ძვლები, მათთვის წმინდა და იმავე დროს შიშისმომგვრელ ადგილად ითვლება, რომლის გარშემო თავს იყრიან, როგორც სიხარულის, ისე მწუხარების წამებში, ამა თუ იმ სოფლის ყველა წევრები.

შავეებს ჩვეულებრივ ერთ წლამდე ატარებენ. შავების ტარების დროს, მშობლები თუ ნათესავეები მიცვალებულისა, მისდამი უმეტესი სიყვარულის გამოსაცხადებლად, თავიანთს თავს აკლებენ ყოველგვარ სიხარულსა და სიამოვნებას; სოფლის თამაშობა-მხიარულობაში მონაწილეობას არ ღებულობენ, არა მღერიან, გაღიმებასაც კი ეკრძალებიან, სულ მუდამ დაღვრემილები დადიან, სახეზე უზომო სასოწარკვეთილება ეტყობათ. მამაკაცები თმასა და წვერს იპარსავენ და მერე მოუშვებენ გლოვის გათავებამდე; წინათ წარბებსაც კი იპარსავდნენ. ამ გაპარვის შემდეგ ამოსულ თმასა და წვერს არ ივარცხნიან, არ იკრეჟავენ იმ შემთხვევამდე, რომლის შესახებ ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი. მგლოვიარეს ლოგინი შესდგება ჩალისაგან, რომელიც გაშლილია კერის პირას. მიწაზე. მგლოვიარე წვება ტანგაუხდელი, განსაკუთრებით პირველ 40 დღეს ოჯახის წევრის სიკედილის შემდეგ. ზევიდან იხურავს შავს საბანს. საკმელი — ჩვეულებრივზე ნაკლებია და სამარხო. მგლოვიარე საერთო სუფრას არ მოუჭდება, მისს შეჭამანდს სანელებელი არ უნდა ჰქონდეს, ჭიქიდან წყალს არ დალევს*, სახსნილოს კბილს არ დააკარებს, ყოველსავე შემთხვევაში, მარხულობის პირველ 40 დღეს, ერიდება განსაკუთრებით ხორცეულს, რომელიც მიცვალებულის ხორცს მოაგონებს.

სამაგალითოდ და მისაბამად ითვლება ქვრივი ქალი, რომელიც არამც თუ ასრულებს ყველა სამგლოვიარო წესებს, არამედ გადასწყვიტა უერთგულოს თავის განსუენებულ ქმრის ხსოვნას, მეორეჯელ არ გათხოვდეს, რომ საიქიოში ურცხვენელად და სინდისის უქეყნელად წარსდგეს მის წინაშე, ვისაც საქაოში შეუერთა თავისი ბედი და იღბალი. ყოველ შემთხვევაში, დაქვრივებულ ქალისათვის აუგად ითვლება წელიწადზე ადრე ხელმეორედ ქმარს გაყვეს. სულწასულს ქალს მეზობლები დასძრახავენ, თითოთ საჩვენებელი ხდება მათს თვალში, მათს გაკიღვას თავს ვერ დააღწევს. მაგრამ იგივე მეზობლები ისე მკაცრად არ ეპყრობიან ქვრივ მამაკაცთ, რომელიც ცდილობენ „იკერაზე ცეცხლი

* შუშის ჭურჭლის ხმარება ამ შემთხვევაში ფუფუნებად ითვლება. ეს ადვილად ასახსნელია, რადგან იმ დროს ჭიქა არ იშოვებოდა და ხორკას ხმარობდნენ მის მაგიერ.

არ ჩააქრონ“ („კერიას დაჩხირი ვევიოშქირიტას“), ე. ი. მალე მოიყვანონ „ფეხი“ პირველის ცოლისა, რომელიც მეგრელებს კერაზე მთავარ შემნახველად მიაჩნიათ ცეცხლისა, რაიცა უდრის მთელი ოჯახის არსებობას.

შაგების ტარება არ შეიძლება ყვავილისაგან ან ქინის* (ზეციერის) წყრომისაგან გარდაცვალებულთათვის იმავე საფუძვლით, რა საფუძვლითაც არ შეიძლება მათი დატირება (იხ. ზემოთ).

როცა შაგების ტარების ვადა გაივლის, მიცვალებულის მშობლები ცდილობენ მის მაგივრად აიყვანონ სხვა, ვინც როგორც ასაკითა და სქესით, ისე თავის ფიზიკური და სულიერი თვისებით ყველაზე მეტად მოაგონებს გარდაცვლილ პიროვნებას, ყველაზე მეტად დაუყენებს თვალწინ მის სახეს. იმას, ვინც თვალში მოუვა გარდაცვლილის მშობელს, შუაქაცს გაუგზავნიან და სთხოვენ „მოკრიჭონ“ თმა, რომელსაც ის ატარებს გარდაცვლილ შვილზე („ომორგულაუ თუმაშ მუკოყოთინაფა“)**. იმას, ვისაც მიმართავს შვილის დამკარგავი მამა, ასეთი თხოვნის მნიშვნელობა საესებით ესმის: იმან მიცვალებულის შვილის მაგიერობა უნდა გაუწიოს, და, რა თქმა უნდა, აცხადებს მისადმი მიმართულ თხოვნის აღსრულებისათვის მზადყოფნას, მაგრამ მაინც თავმდაბლობას იჩენს და განუტხადებს—ვაი თუ ვერ შევძლო გაგიმართლოთ იმედებით...

დანიშნავენ „თმის მოგდების“ ანუ ახალგაზრდა კაცის შვილად აყვანის წესის შესასრულებლად დღეს. მომავალი შვილი დანიშნულ დღეს, თავის „მომავალ“ მშობლებისა და ნათესავებისა და აგრეთვე ამ შემთხვევისა გამო მოწვეულ რამდენიმე მეზობლის თანდასწრებით, თავის მომავალ მამას დიდის ამბით სამჯერ მოკრეჭავს მკრატლით თავზე თმას და სამჯერვე დაატანს: „მე—შვილი, შენ—მამა“. ამის შემდეგ მამის თავზე დარჩენილ თმას ვინმე შინაური გადაკრეჭავს. ამ თმის მოკრეჭვის შემდეგ თავდება გლოვა მიცვალებულისა და მისთვის შაგების ტარება. ამ წუთიდან ახალგაზრდა კაცი, ვინც თმა მოკრიჭა („თუმა გამკუყოთუ“) მამას, მისთვის იქნება „სქუაჩაფილი“*** შვილად დაფი-

* „ქინი“ პირდაპირ ნიშნავს — რაც ზევით არის, რაც გადმოძვარია ძალიდან, რაც ზეციდან გამოგვყურებს, ანუ ზეციერი. სალოცავადა აქვსთ ქინი სამურზაყანოში და მის მოსაზღვრე სამეგრელოს ადგილებში.

** შაგების ტარების გათავებას მეგრულად ჰქვია: „უჩაშ დორღეფა“ (შავის დაყრა). შაგების ტარების შემდეგ ჩვეულებრივ (სამხიარულო) ტანისამოსზე გადასვლისათვის ერთგვარი თანდათანობაა შემოღებული: შაგების „დაყრის“ შემდეგ ოცვაქენ (ქალები) ჩითის თეთრ წინწყლებიან ან ზოლებიან კაბას. ამის გაცეკვის შემდეგ, ასე ნახევარ წელს უკან, ოცვაქენ წმინდა სამხიარულო ფერის სამოსელს.

*** სქუაჩაფილი შემოკლებული „სქუაფუჩაყელი“ა, რაც ქართულად ნიშნავს: შვილად ფიცხული ანუ შვილობის ფიცხიციმული.

ცებული ანუ შვილად მოკიდებული. მოკრეჭილ თმას თან გაატანენ მთელ გლოვასა და მწუხარებას, რაც განიცადეს შვილის დაკარგვის გამო...

შაგების ტარების დროს გათავებისა, დანაკარგის ანაზღაურებისა და „გადაცვალებულ შვილის პოვნის“ გამო გამართავენ პურობასა, რომელზედაც მამასა და ნაშვილევს მიულოცავენ მშობლიურის კავშირით დაკავშირებას, ამასთან ერთად, რა თქმა უნდა, არ ივიწყებენ მიცვალებულსაც, რომლის შესანდობრად და სულის საცხონებლად ღვინით სავსე ჭიქას პურზე (ან მკადზე) თავს წაუქცევენ.

შვილდაყვანილი პირველ ღამეს თავის ახალ მშობლებთან ატარებს. ახლადშეძენილი მშობლები მიცვალებულის ნაქონ რასმე ნივთს აჩუქებენ: სატევარს, ქამარს ან სხვ. რასმე. ნაშვილევმა ეს ნივთი უნდა ზედ ატაროს, რომ მშობლებს უფრო შესახედად აღუდგინოს მახსოვრობაში გარდაცვალებული შვილის სახე და რომ, ასე ვთქვათ, სრული ილუზია იქმნეს მიღებული მშობლიური კავშირისა. ამის შემდეგ ნაშვილევი თავის მხრივ თავის „მშობლებს“ დროდადრო საჩუქრებს მოუტანს, ხშირად რჩება მათთან ღამით, საღილ-ვანშმად, ეხმარება საოჯახო საქმეებში და საზოგადოდ თავი ისე უჭირავს, როგორც ნამდვილ სრულუფლებიან წევრს ოჯახისას.

შვილდაკარგულ დედის მიერ ვისიმე შვილდაყვანა სწარმოებს ისეთი აქტის საშუალებით, რომელიც მოგვაგონებს სურათს დედის ცხოვრებიდან, როცა ის თავის ძუძუთა ბავშვს ძუძუს აწოვებს. დედა გულს გადიღელავს და შვილად ასაყვანმა ძუძუს ორივე თავს („ძუძუმა კიბირიშ გედგუმა“) „კბილები უნდა დაადგას“, ვითომ ძუძუმწოვარა ბავშვია და შეპფიცოს სამჯერ: „შენ—დედა, მე—შვილი“. ამ სიტყვებით ეფიცება: მისი ერთგული, ალალი შვილი იყოს. ახალგაზრდა კაცი გადაიქცევა „სქუა(ფუ)ჩაფილად“ ანუ შვილნაფიცად, ხოლო დედა— „დიდა(ფუ)ჩაფილად“ ანუ დედანაფიცად. ასეთი აქტი შვილნაფიცობისა შეიძლება იმის გარეშეც მოხდის, როცა დედა გარდაცვალებულს შვილსა გლოვობს და ეძებს მის სამაგიეროს. ასე, მაგალითად, როცა ეძიებენ ვისსამე მფარველობას გინდა წყალობას (უმეტეს წილად ძლიერი მტრისას), საკმარისია წყალობა-მფარველობის მაძიებელს ნება დართონ, ძუძუზე „კბილი დაადგას“, ვისგანაც წყალობას მოელიან იმის ცოლს ან დედას. უკიდურეს შემთხვევაში, დედათა სქესის რომელსამე ნათესავს; როცა ამის ნებას მისცემენ, ის გადაიქცევა შვილნაფიცად, ამ ოჯახის სრულუფლებიან წევრად.

ამგვარად, ამ ჩვეულების წყალობით, რომელიც მთელ საქართველოშია გავრცელებული, ვისაც მამა მოუყვდება, ან დედა, ან ვინმე ნათესავთაგანი, შეუძლია დაკარგულის მაგიერ სხვა მოიკიდოს ისეთი,

რომელიც დააკმაყოფილებს ამ შემთხვევაში მისადმი წამოყენებულ მოთხოვნებს. ეს ჩვეულება ნათესავეების მოკიდებისა მეგრელთა შორის ძალიან გავრცელებულია და მათს ცხოვრებასა და ურთიერთობაში დიდ როლსა თამაშობს.

* * *

შაგების ტარებასთან ერთად მეგრელის მთავარი ყურადღება მიქცეულია იმისათვის, რომ „ემსახუროს“ გარდაცვალებულის სულს, გაუკეთოს „საკურთხები“ (ტაბლუბი), რომელიც ერთგვარი საჭმელია საიქიოს სულისათვის. ამასთანავე, მღვდელს შეუკვეთავენ ორმოცი დღის კანმავლობაში წირვას და საწირავად აძლევენ მიცვალებულის ცხენს ან მის ნაჭონ რაიმე ძვირფას ნივთს: ვერცხლის ქამარს, სატევარს, ამაღს, თოფს და სხვ.

მეორმოცი დღეს კისიმე გარდაცვალების შემდეგ მოაწყობდნენ „გეყვილაფას“, რაც ქართულად ნიშნავს „ზედ დაკვლას“. „ზედ დაკვლავდნენ“ მიცვალებულს ხარს (ერთს ან რამდენსამე), ცხვარს (ან კხვრებს) და სხვ. მეგრელს სწამს, რომ რაც უფრო მეტ საჭონელს „დააკლავენ ზედ“* მიცვალებულს, მით უფრო ელხინება მიცვალებულის სულს, რომელიც მოუთმენლად ელის ამ საჭონლის დახოცვას საიქიოში შვება-ლხენის მოსაპოვებლად. ამ ზედ დაკვლაზე მოიწვევენ ზეზობლებს ყველას. მაგრამ სანამ სუფრას მოუსხდებოდნენ, „ნიშანზე“ ელმეორედ და უკანასკნელად იტირებენ მიცვალებულს. ნიშანზე სტირიან ის ნათესავეები და ნაცნობები, რომელნიც პირველ ტირილს ამათუ იმ მიზეზით ვერ დაესწრებიან.

ძველად ასეთ „ზედ დაკვლაზე“, რომელსაც აწყობდნენ დიდკაცების პატივსაცემლად, თვითონ სამეგრელოს მთავარი ესწრებოდა. ასეთ შემთხვევისათვის, რათა დიდის ამბითა და ზემოთ ჩაეტარებინათ „ზედ დაკვლა“, აკეთებდნენ რამდენსამე სეფას: ერთ სეფაში გაშლიდნენ მიცვალებულის „ნიშანს“, მეორეში დაუყენებდნენ მის უნაგირიან ცხენს, მესამეში მისი სანადირო ძაღლები ეჭირათ ხელში, უკანასკნელში—მისი სანადირო ქორები და მიმინოები. ტირილის წინ შიშვლდებოდნენ წელს ზემოთ, ფეხებზე საცმელს იძობდნენ—სწორედ ისე, როგორც პირველ ტირილის დროს, და მისი კუთვნილი საგნების საშუალებით, რომელნიც თბლად იყვნენ დარჩენილნი („ომბოლო-დოსქილაღირი“), მიუტირებდნენ მის ლანდს. იქვე უჩინრად დამსწრეს.

ამ დღისათვის საკურთხად აკეთებდეს ყოველსავე, რაც სანუკვარი კამოუგონია მეგრულს საკულისარო ხელოვნებას და განსაკუთრებით

* როცა მეგრელს საჭონელი გააჭავრებს და ეურჩება. საჭონლის დაწყველის ერთგვარი ფორმულა ასეთია: „აი, შე შენის პატრონის ზედსაკლავო“, ე. ი. სასიკვდილო!

რაც ვამებოდა მიცვალებულს, ცოცხალი რომ ყოფილიყო: შამფურზე შემწვარი ქათამი საწებლით, გულ-ღვიძლი დაკლული საქონლისა, შამფურზე შემწვარი გოჭი, ხაჭაპური, სულგუნები, მაწონი; სუფრაზედვე დევს თუთუნით სავსე ქისა, აბედი და ტალ-კვესი—თუ მიცვალებული თუთუნის მწვეელი იყო. ხოლო თუ საკურთხი ახლადგარდაცვალებულ იშუქმწოვარა ბავშვისათვის იყო—საჭმელს მიემატება ერთი ჭიქა რძის ფაფა, ტკბილეულობა, სათამაშოები, მძივი, ყვავილები... მღვდელი სუფრას აკურთხებს და ქოთნის ნატეხზე, საცა ნაკვერცხალი ყრია. საკმეველს დააგდებს; შემდეგ ხორცს მოსჭრის, პურს მოსტეხავს, ღვინით სავსე ჭიქას თავს წაუქცევს პურის ნატეხზე და მიცვალებულს შენდობას და ცხონებას შეუთვლის*. ამავე დროს სუფრაზე დასვამენ მტრედს ისე, რომ იქიდან გარეთ გაფრენა შეეძლოს. ამ შემთხვევაში მტრედი სიმბოლოა მიცვალებულის სულისა, რომელიც ამ სადილის მოლოღიანში საჩქაოში იყო და მხოლოდ ამ „ზედდაკვლის“ გამართვის შემდეგ გაფრინდება სახლიდან ზეცაში, სულეთში გასამგზავრებლად**. მღვდლის მსგავსად დამსწრენი ნაკვერცხალზე დააგდებენ თითო მარცვალს საკმეველს, მიცვალებულს ცხონებას შეუთვლიან და სუფრას მოუსხდებიან.

საკურთხის კურთხევის შემდეგ იწყება ცერემონია „პირის გახსნილებსა“ („პიჩიშ გარსხინება“). პირის გახსნილება პირდაპირა ნიშნავს: შეკრული პირის გახსნას, გაღებას. ამ შემთხვევაში იგულისხმება, რომ ვინც ახლა უნდა „გახსნას პირი“, აქამდე პირი შეკრული ჰქონდა ხორცეულის ჭამისათვის, ხორცეულს არ იკარებდა, მარხულობდა*** (პირს იმარხავდა ხორცეულის ჭამისაგან, პირში არ უშვებდა ხორცეულს). ზემოთ ნათქვამი იყო, რომ მიცვალებულს მშობლები, განსაკუთრებით ქალები, როგორც ყველაზე მეტად ერთგული დამცველები ძველის ტრადიციებისა, ვინმე გარდაცვალების შემდეგ ამათუიმ ხნის განმავლობაში, ყოველსავე შემთხვევაში, პირველ ორმოც დღეს, მიცვალებულს

* შესანიშნავსა სვამენ იმისათვის, რომ უსურვებენ საჩქაოში ეპატაოს, თუ როდნაშაული მიუძღვის ვისთანმე, რომ ცხონდეს. ამ პურის ნატეხს, ღვინო დასხაულს. მერე არაფერ მიეკარება, — მკვდრის კერძად ითვლება. მიცვალებულს ცხონებას შეუთვლიან ყოველთვის, რიცა ღვინოს სმა და სადღეგრძელოებს ამბობენ ზოლმე. რიცა ცოცხლებს აღდგრაქლებენ, უმკველად მიცვალებულს ცხონება უნდა შეუთვალოს. ჩვეულებრივ, სადილად, თუ მიცვალებულზე ჩაპოვარდა ლაპარაკი. უმკველად ცხოვრებას შეუთვლიან.

** თუ მტრედი, სანამ სახლიდან გამოფრინდებოდა, კერასთან დაჭდა და გარშემო დაიწყო ცქერა, თათქო ყოყმანობს, გაფრინდეს თუ არაო, იმის ნიშანია, რომ მიცვალებულის სულს „გაფრენა არ უნდაო“, ენანება თავისიანებას სახლის შატოვებო:...

*** მარხვა შეკრულად არას პიჩიანი („პიჩიშ ზულა“), ე. ი. პირის დამარხვადცა (სახსნილოსაგან).

ლის დასაფლავების შემდეგ, ე. ი. სანამ მისი სული ჯერ კიდევ ნათესავეებს წო.რის ტრიალებს. „სახსნილოს“ ანუ ხორცეულს არ მიეკარგებიან. მეორმოცე დღეს კი, სულის „წასვლის“ შემდეგ, მარხულობა უნდა გათავდეს და მომარხულებებს ჩვეულება ნებას აძლევს „პირი გაიხსნას“ ანუ ხორცეულის ჭამა განაახლოს. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ მიუხედავად ამ ნებართვისა, მშობლები თვითონ „კბილს არ დადგამენ“ ხორცეულს და ამით სხვებს აჩვენებენ, რომ სურვილი აქვთ განაგრძონ მარხულობა, რომ ამით „უღბნიონ“ მიცვალებულის სულს. რომ მომარხულეს ჯიუტობაზე ხელი ააღებინონ, საქმეში ჯერ მღვდელი ჩაერევა, შემდეგ მეზობლები და მახლობლები, არწმუნებენ: კმარა ამდენი მარხულობა, თავს ნუ იკლავთო, მიცვალებულის სული მოხარულია თქვენი ერთგულებითა და ზრუნვით და თქვენს მიერ კიდევ გაგრძელება მარხულობისა მხოლოდ შეაწუხებს, იმას სულს ნუ დაუშვიმებთო. ბოლოს, როცა დარიგებით ვერას გააწყობენ და მომარხულენი თავის ხელით არ ჩაიდებენ ხორცს პირში, მეზობლები ძალათი ჩაუდებენ პირში ხორცის ნაჭერს და ამის შემდეგ პირი ხორცეულობისათვის ხსნილად ითვლება. ამის შემდეგ ყველანი სუფრას მოუხსდებიან. ამორჩევენ თამადას, რომელიც პირველად „ცხოვნებას“ შეუთვლის მიცვალებულს. აი ის სიტყვები, რომლითაც ჯერ თამადა და მერე სხვები მიმართავენ ოჯახის უფროსს: „ღმერთმა აცხონოს ანუ ოჩხონუას“* და უღბნიოს შენს მიცვალებულს და შენ დიდხანს არ მოგშალის** („ვამოლარასას“), ე. ი. დიდხანს გაცოცხლოს, არ მოგკლას, რომ არ დაგავიწყდეს მისი სული და ხშირად იგონებდე ხოლმე (იგულისხმე: „საკურთხე გაუკეთო ხოლმე“).

მეორმოცე დღემდე ყველას ევალება მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად ტაბაკზე ღომს რომ დააგებენ, მიცვალებულისთვის ცალკე დააგონ ხოლმე იგივე ღომი. იგულისხმება, რომ მიცვალებულის სული იღუმელად მოდის და შეექცევა თავის კერძსაო.

მეორმოცე დღის შემდეგ ყველა ცდილობს მიცვალებულს, რაც შეი-

* საინტერესოა ეტიმოლოგია სიტყვისა ცხოვნება ანუ მეგრული ჩხონაფა-სი. მისი ძირი ჭართულად ცხ, ხოლო მეგრულად ჩხ. აქედან წარმოებული სიტყვები: ჩხე — ცხელი, დაჩხირი—ცეცხლი, ანუ რაც იწვის, რაც სიცოცხლისათვის საჭიროა, ჩხურუ— უცხელო—სიცოცხე, ჩხანა—რაც ათბობს—მზე, ჩხონაფა—თბილად ყაფხა ანუ არსებობა, ცხოვრება, ცხოვნება. აი ამ ჩხონაფა-ს ან საიქიოში სულის მიერ ცხოვრების გახგრძობას უსურებენ მეგრელები თავიანთს მიცვალებულებს.

** ახსნა სიტყვისა არ მოგშალის, მეგრულად—ვამოლარასას იხილე ზემოთ, სადაც ლაპარაკია მეგრელთა საანტროლოგიო მითოლოგიის შესახებ. ამ სიტყვით მიმართავენ ხოლმე მეგრელებს ერთმანეთს, როცა უნდათ დიდი ხნის სიცოცხლე უსურონ: „სქანი დუდი ვამოლიასას“ (შენი თავი ნუ მოიშალის), ე. ი. შენი თავი ხუ წაშეშლება ზეცაში, დიდხანს გაცოცხლოს ჩემს ღებნად და ნუვეშადო.

ძლება ხშირად უკეთოს საკუროთხი მის სულის მოსახსენებლად, ხსნილ-ში—სახსნილო საჭმელებისაგან შემდგარი, ხოლო მარხვაში—სამარხო, თაფლგარეულ საჭმელებისაგან (კორკოტი); საჭმელებში ეს განსხვავება ხავსებით ეთანხმება სულების ცხოვრებას სულეთში, რადგან, მეგრე-ლის აზრით, იმ ქვეყანაშიაც გასავალი აქვს მარხულობის წესსა. ხში-რად საკუროთხის კეთება, რა თქმა უნდა, მარტო ჭირისუფლის გულმო-დგინებაზე არ არის დამოკიდებული, საკითხავია, თუ ჭონება რამდენად აძლევს ამის ნებას. ანდაზაც კი აქვთ მეგრელებს ამის შესახებ: „ნდი-დარქ ჭვემ ღურელეფს გუკეთუ საკუროთხი დო ღარიბის მუმამათ ვაკეთი-ნუა“ (შეძლებულმა ძველ მიცვალებულებს გაუკეთა საკუროთხი და ღა-რიბმა მამასაც ვერ გაუკეთაო).

ის სულები, ვისაც ჭირისუფლები თავთავის დროზე არ უკეთებენ საკუროთხს, შიმშილით გატანჯულები, თავისიანებს სიზმარში გამოე-ცხადებიან ხოლმე. გამხდრები, შიმშილისაგან გვერდებჩაცვინულები, და საყვედურით ავსებენ, ემუდარებიან: მიხედეთ თქვენს ღმერთს, ნუ გვაშიმშილებთ, საკუროთხი ზმირ-ხშირად გაგვიკეთეთო! სულეთში საუ-კუნო შიმშილობა ხვდებათ წილად იმ მიცვალებულთ, რომელთაც „სააქაოში“ არავენ დარჩენია ისეთი, რომ საკუროთხებისათვის იზრუ-ნოს. ასეთ ობოლ, უპატრონო სულებს ზოგჯერ გულკეთილი მეზობლები და შორეული ნათესავები უკეთებენ საკუროთხს.

აღდგომის მეორე დღისათვის მეგრელებს „შურეფი“ (სულები) ანუ სულების უქმე უქვით და ეს დღე საგანგებოდ შეწირულია რო-გორც დიდი ხნის, ისე ახლადგარდაცვალებულ სულების მოხსენებისათ-ვის. ამ დღეს სასაფლაოზე ყოველ საფლავზე უნდა ვხედავდეთ სა-კუროთხს ამ დღისათვის მოსულთა და უჩინრად თავიანთ საფლავებზე დამდგარ და საკუროთხების მომლოდინე სულთათვის. მღვდელი აკურ-თხებს სათითაოდ საკუროთხს, მერე ნახევარი თვითონ მიაქვს, და მეორე ნახევარი რჩება საკუროთხის მომტანს.

საკუროთხების ეს ნახევრები პატრონებს მიაქვთ და სასაფლაოზედ-ვე ხეების ჩრდილში სახელდახელო სადილსა მართავენ. სვამენ სულე-ბის საცხონებლად, მღერიან, ქეიფს ეწევიან, როგორც ადამიანები, რომელთაც შეგნებული აქვთ, რომ აღასრულეს თავიანთი წმინდა მოვა-ლეობა. მოლხენის დროს ერთ-ერთი ჯგუფი მეორეს „მოსაკითხს“ უგ-ზავნის: ხორციის საუკეთესო ნაჭრებს, ღვინოს და სხვ. მოსაკითხის გა-დამცემი ლოცავს და საუკუნო ნეტარებას უსურვებს იმათ მიცვალე-ბულს, ვისთანაც საკუროთხი მიაქვს. მეორე ჯგუფიც ცდილობს პირველს არ ჩამორჩეს, თუ უკეთესი არა, იმნაირი მოსაკითხი მაინც გაუგზავნოს და სააღურსო სიტყვები შეუთვალოს მიცვალებულისათვის და სხ. თავ-ში ღვინოშემქდარი სოფლელები სადილს ათავებენ ცეკვით, ბურთის

თამაშით და ცხენის ჯირითით, სანამ ღამის სიბნელე იქით-აქეთ არ გაყრიდეს ყველას.

გარეშე ამ წესებისა, ყოველდღიურ ცხოვრებაში მიცვალებულთა ხსოვნა და თაყვანისცემა წმინდად არის დაცული მეგრელებში და საერთოდ გარდაცვლილთა სულების კულტს განსაკუთრებული ყურადღებით ეპყრობიან. მიცვალებულთა სულები ყოვლადის მოწიწებით მოიხსენება ხოლმე, მათ სახელებს უმატებენ საალურსო ხასიათის სხვადასხვა ეპითეტებს. შიში, რომელიც ამ შემთხვევაში მეგრელს ჩაჭრილი აქვს მიცვალებულთა სულისაგან, მის წარმოდგენაში მთელ მის არსებადაა გამეფებული. იგი დარწმუნებულია, რომ მარტოოდენ ხსენება მიცვალებულის სახელისა ან სიკვდილისა საკმაოა, რომ ამით ნამაირ მიეცეს სიკვდილს მოსასვლელად და მისი მხსენებელის სულის წასაყვანად. ამიტომ ერთიცა და მეორეც (სული და სიკვდილი) ლაპარაკში ჰერიფრაზებით უნდა შეიცვალოს. ერთი სიტყვის მაგიერ რამდენიმე სიტყვა უნდა იქნეს ხმარებული მის გამოსახატავად. ასე, მაგ., სახელი, რომელიც ერქვა მიცვალებულს, შეიცვლება სიტყვებით, რომლებიც გამოხატავენ თვით სიკვდილის აქტს: „ჩქიმი მაჭუალი“ (ჩემი დამწველი), ე. ი. ვინც მე ცეცხლი მომიკიდა (იგულისხმება თავის სიკვდილით), ან „უხანო“ (ხანმოკლე, უღროდ მკვდარი), „უყვაშქარე“ (უბედური, ვისაც უბღბუე არ ეწერა დიდის ხნის სიცოცხლე). უკიდურეს შემთხვევაში, როცა წამოსცდებათ სიტყვა „სიკვდილი“, უმკველად დაუმატებენ მის ეპითეტს: „ღურუ თოლწკურილი“ (სიკვდილი თვალდახუჭული); ან „ღურუს თოლჭ ღუღირთუ“ (სიკვდილს თვალი დაუდგეს ისე, რომ არ შეეძლოს მოსვლა და ხალხის წაყვანა). ლაპარაკში, როცა სიკვდილზე ჩამოვარდება სიტყვა, ცდილობენ მალე გადავიდნენ სხვა თემაზე. თუ ამ დროს ვისმე ცხვირი დააცემინა, მის გვერდით მჯდომარემ მაშინათვე სამჯერ უნდა დაარტყას ზურგზე მუშტი და დაატანოს: „მის მოსვლამდე თავი არ გტკენოდეს“. ამ ჩვეულების ახსნა ასეთი უნდა იყოს: უმეტესი წილი ავადმყოფობათა (განსაკუთრებით გაცივებით) იწყება ცხვირის დაცემინებით; ამ შემთხვევაში მიცვალებულის ან სიკვდილის ხსენებაზე, რომელიც მოსდევს ამათუიმ ავადმყოფობას, ჩნდება ავადმყოფობა, შედის ცხვირის დამცემინებელის სხეულში, მაგრამ მუშტის ცემითა და მუქართ ის დროითვე გამოძვებული იქნება სხეულიდან. მოხდება ხოლმე, რომ ვისმე ეკითხებთან მის ავადმყოფ ნათესავის ამბავს, რომელიც თურმე დიდი ხანია გარდაცვლილა, მაშინ თქვენი მოსაუბრე გიპასუხებთ: „თქვენი ჭირი წაიღო“ („თქვანი ჭირი მიდელუ“), ე. ი. თქვენს მაგიერ მოკვდა (ამის შესახებ იხ. ზემოთ, საცა ლაპარაკია ავადმყოფის სამკურნალო საშუალებებზე). როცა დედას უნდა აღნიშნოს მსგავსება თავის შვილისა მის მიცვალებულს,

პულ მამასთან, უკანასკნელის სახელს არ ახსენებს, მხოლოდ იტყვის: „სულ ჩემ უანაწეროსა ჰგავს, მისი ხანი მიემატოს“...

როგორც მიცვალებული, ისე მისი საფლავი და საზოგადოდ სასაფლაო მეგრელს უზომოდ აშინებს. ხოლო ეს შიში წარმოსდგება იქიდან, რომ მეგრელსა სწამს, რომ მიცვალებული—ბოროტი არსებაა და თუკი ვინმე გაიმარტოვა, უეჭველად ცუდ რამეს შეამთხვევს. განსაკუთრებით საშიშოა სასაფლაოზე მისვლა ღამით, ან თუნდ შორიახლო გავლა მისკენ, მეგრელი უმალ სიცოცხლეს გასწირავს, ვინემ გაბედავდეს ღამე სადარბაზოდ ეწვიოს სასაფლაოს უტყუვ მცხოვრებთ.

მიცვალებულთა სულები და მათი საფლავები მეგრელთათვის საფიცია: „დედის სული მე“ (დიდაში შურიმა) ნიშნავს: ვფიცავ დედის სულს; გფიცავ დედის ძვლებს ან დედის კუბოს ფიცარს. ამ საფიცარ სიტყვების წარმომთქმელი თავის წმინდა მოვალეობად სთვლის მიცემული ფიცი შეასრულოს, ტყუილი არა თქვას. დიდ დანაშაულად ითვლება ტყუილად დაიფიცოს კაცმა თავის მიცვალებულთა სულები; თავიანთი მიცვალებულების საფლავების მკრეხელობა მიცვალებულთა ნათესავეების მიერ სასტიკად ისჯება, მკრეხელთ სდევნიან, როგორც საშინელი ბოროტების ჩამდენ ავაზაკებს და თავიანთ მიცვალებულთა შეგინებული სახელის აღსადგენად სიცოცხლეც კი არ ეშურებთ.

მიცვალებულთა ნათესავეებს ძალიანა აქვთ განვითარებული ცნობისმოყვარეობა—გაიგონ საიდუმლოება განსვენებულთა სულების ყოფა-ცხოვრებისა, გაიგონ—რა დღეში არიან. ამ ცნობისმოყვარეობას უმთავრესად იკმაყოფილებენ სიზმრებით. შემდეგი ნიშანი პირდაპირი მაჩვენებელია იმ ნეტარებისა, რომელშიაც იმყოფება მიცვალებულის სული საიქიოში, მაგ., ახლადდამარხულ მიცვალებულის საფლავზე ჩნდება ნათლის სვეტის სახით ფოსფორული ემანაცია, რომლისათვის მეგრელებს ნათელი უქვიათ. ამ შემთხვევაში მეგრელს უხარის, რადგან დარწმუნებულია, რომ მისი მიცვალებულის სულს აქ „ნათელი დასდგომა“, მამასადამე, „იქ“ („საიქიოში“) დალხინებულია და კარგ დღეშიაო...

სახალხო ექიმობაში მკვდრების ძვალს სამკურნალო თვისებას მიაკუთვნებდნენ ხოლმე: ვისაც ხელი უოფლიანდება, საკმარისია ხელი მოკიდოს მკვდრის ძვალს, რომ სავესებით განიკურნოს სენისაგან. ძვლებსავე აქვთ მოჭადოების თვისება, ამას მიმართავენ ქურდები, რომ უფრო ადვილად მიითვისონ მოყვასის საკუთრება. ამისათვის კაცის ძვლით მიწაზე გარემომო წრეს შემოავლებენ იმ სახლს, სადაც უნდათ შეპარვა საქურდლად. ყველა ცოცხალ არსებას, რაც ამ მოჭადოებულნი წრის შიგნით მოექცევა, გულის ძილით დაეძინება და ამ ძილის დროს ქურდებს სახლიდან გამოაქვთ, რაც კი მოეწონებათ.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

	83-	
რედაქტორისაგან		5
სამეგრელოს მითოლოგიიდან		7
ყვავილ-ბ. ტონები სამეგრელოში		23
ახალი წელიწადი ანუ კალანდა სამეგრელოში		40
წმ. გიორგის კულტი და ღვთის საძმართალი		58
საქორწილო ჩვენულებანი სამეგრელოში		70
მრ. ცვალებულის კულტი სამეგრელოში		112

გამომც. რედაქტორი ლ. პატარაია

* * *

გადაეცა წარმოებას 1956 წ. 16/1. ხელ-
მოწეოილია დასაბეჭდად 1:56 წ. 1/III.
ქაღალდის ზომა 60 x 92. წიგნის ანაწყო-
ბის ზონა 6 x 10. ტირაჟი 2000. გამომც.
შეკვ. № 17. სტამბის შეკვ. № 118. უფ 02101.

* * *

საგამ.-სააღრ. ფორმათა რაოდენობა 8,37.
სასტამბო ფორმათა რაოდენობა 9.

* * *

სტამბა „ზარია ვოსტოკა“,
რუსთაველის პ.ო.სპ., № 42.
